VARLIK VERGİSİ FACİASI

FAİK ÖKTE
Eski İstanbul Defterdarı

Varlık Vergisine ne gibi mülâhazaların tesiri altında başvuruldu?
Vergiden ne bekleniyordu? Ne netice alındı? Asıl hata nerede?
Aşkale'ye gönderilenler ve bunların maceraları
Müdahaleler, vergi işinde çalıştırılan Maliye memurları, yabancıların şikâyetleri, kadın parmağı, skandalın son perdesi v.s..

NEBİOĞLU YAYINEVİ - İSTANBUL

FAİK
ÖKTE

Varlık Vergisi Faciası

Nebioğlu
Yayınevi

SİYASİ KİTAPLAR

Serbest Fırka Hatıraları

Ahmet Ağaoğlu

«Serbest Fırka» meselesi hepimizin hatırındadır. Fakat bunun ne gibi düşüncelerin tesiri altında doğduğunu ve ancak yüz günlük bir hayattan sonra niçin çarçabuk dağılıp tarihe karıştığını kaç kişi bilir? Bu kitap bu hazin maceranın tam hikâyesi ve tarihidir. Kuruluşunun hakiki sebeplerini açıkça anlattığı gibi, etrafında çevrilen gizli oyunları, entrikaları, dedikoduları ve bilhassa Atatürk, İsmet İnönü, Ali Fethi Okyar ve daha birçok mühim şahsiyetlerin oynadıkları müsbet ve menfi rolleri bütün vuzuh ve çıplaklığiyle ve orijinal vesikalara dayanarak açıklanmaktadır.

Fiatı 250 Kuruş

★

İfşa Ediyorum

ROOSEVELT'İN OĞLUNUN HATIRALARI

Yazan: Elliott Roosevelt — Çeviren: S. Yazıcıoğlu

Dünya efkârında bomba gibi patlıyan kitap: Atlantik, Kasablanka Tahran, Kahire, Yalta Konferanslarının içyüzü

★ Türkiye ve harp, Türkiye neden harbe girmedi? Sovyetler Türkiyenin harbe girmesini neden istemediler? Kahirede İnönü, Roosevelt, Churchill konuşmaları, Roosevelt'in ve Eisenhover'in Türkler hakkındaki düşünceleri, Amerika Türkiye ile Rusyanın arasını bulmak istiyor. v.s. v.s.

Fiatı 200 Kuruş

★

Asıl Büyük Dünya

William C. Bullitt

Bu kitap, Moskova'da ve Paris'te Amerikan Büyük Elçisi olarak bulunan William C. Bullitt tarafından Rusyanın iç yüzünü açığa vurmak için yazılmıştır.

İçindeki mevzuların başlıcaları şunlardır:

Beş Büyüklerin hayati menfaatleri nedir? Barış neden kurulmuştur? Bugünkü Sovyet Rusya ile Çarlık Rusyasının benzerlikleri. Stalin, Komünizm adına dünyayı istilâ etmek istiyor. Sovyet işgali altındaki memleketlerin acıklı halleri. Birleşmiş Milletler Teşkilâtı neden muvaffak olamıyor? Roosevelt'in yatıştırma politikasının iflâsı. Dünya barışı nasıl kurulabilir? Bir Federal Dünya Devleti meydana getirilebilir mi?

Bu kitap çıkar çıkmaz dünya efkârında derin akisler uyandırmıştır.

Fiatı 250 Kuruş

NEBİOĞLU YAYINEVİ — İSTANBUL

Varlık Vergisi Faciası

NEBİOĞLU YAYNEVİ'NİN SİYASİ VE İKTİSADİ YAYINLARI

1 -- Avrupa Mukadderatının 7 Muamması, *Jules Romains* (Kalmadı)
2 — Kuvayı Milliye Ruhu, *Samet Ağaoğlu* (Kalmadı
3 — Harpten Snraki Dünya, *V. Gitterman* 125
4 — Hitler ve Arkadaşları, *A. Simone* 175
5 — Hayır, Paşa Hazretleri, *Nurettin Artam* 125
6 — İfşa Ediyorum, *Elliott Roosevelt* 200
7 — Dünya Mücadelesi, *James Burnham* 150
8 — Rus - Amerikan Harbi, *L. Engel* ve *E. Piller* 150
9 — Asıl Büyük Dünya, *W. C. Billitt* 250
10 — Serbest Fırka Hâtıraları, *Ahmet Ağaoğlu* 250
11 — Kızıl Rusya'da Bir Türk Kadını, *Recai Sanay* 250
12 — Türkiye Nasıl Yükselir, *Maç Weston Thornburg* 300
13 — Moskova'da Üç Yıl, *Bedell Smith* 250
14 — Varlık Vergisi Faciası, *Faik Ökte* 350

VARLIK VERGİSİ FACİASI

★

FAİK ÖKTE

Eski İstanbul Defterdarı

★

NEBİOĞLU YAYINEVİ – İSTANBUL

FAİK ÖKTE

Eski İstanbul Defterdarı

★

Kapak

Ressam

AYHAN ERER

Tarafından Yapılmıştır.

★

İktibas ve Tercüme Hakları Mahfuzdur.

★

BİRİNCİ BASI

★

İstanbul'da Nebioğlu Yayınevinde Basılmıştır.

N. Y. 0165

İÇİNDEKİLER

Yayınevinin Önsözü 9
Müellifin Notu 11
Müellifin Önsözü 13

1. BÖLÜM

Giriş

O Tarihteki Durumumuza Toplu Bir Bakış 19
Malî Durum 23
Masraflar 23 — Günün Vergileri 24 — Kazanç Vergisi Grubu 24 — Diğer Vergi ve Resimler 27 — Borçlar 28
İktisadî Durum 29
Masraflar 29 — Toptan ve Perakende Fiatlar 31 — Para 32 — Altın Fiatları 32
Varlık Vergisine Götüren Yollar 34

2. BÖLÜM

Varlık Vergisi

Vergiye Takaddüm Eden Devirde Yeni Vergi Araştırmaları 43
Varlık Vergisine Takaddüm Eden Günlere Ait Hâtıralar 46
Varlık Vergisi ve Tatbikatı 54
Verginin Anahatları 56
Verginin Tatbikine Hazırlanırken 59
Teftiş Heyeti Reisi Şevket Adalan 61
Prof Fazıl Pelin'in Telâşı 64
Verginin tarh İşlerini Yapan Ekipler ve Müfettişler . . 65

Bina ve Arazi Kayıtları Tetkikatı 68
Taahhüt İşleri 70
Sanat ve Ticaret Grupları 71
Çeşitli Kaynaklardan Gelen Rakamlar 73
Vergi Tarhı Nasıl Yapıldı? 75
Barem Formülü 77
Hizmet Erbabiyle Seyyarların Vergiye İthali 79
Yabancılar Hakkındaki Kayıtlar ve Rastladığımız Güçlükler 81
Vali Kırdar'ın Rolü 88
Dönmeler Grubu 85
Vergilendirme ve Vergi Nisbeti 86
Baremin Anahatları 88
Varlık Vergisi Komisyonları 93
Tahakkuka Ait Bazı Hâtıralar 95
Verginin İlânına Takaddüm Eden Gece 100
Mükelleflerin Sayısı ve Tahakkukun Tasnifi 102
İnönü'nün Alâkası 103 — İlk Hata ve İlk Feryat 105 — İhtiyatî Haciz Emri Vakisi 105 — Hukuk Servisimiz 106 — Cevat Açıkalın'ın Şikâyeti 107.
İtiraz İşleri 108
Mükerrerlik 112
Avukatların Rolu 113
Hukuk Servisimiz 115
Maddî Hata 117
Ecnebilerin Vergisi 119
Emin Ali Sipahi 120 — Cafer Tüzel 121 — Ecnebilerin Vergilerinde Yapılan Revizyonlar 121 — Revizyonların Akisleri 123 — Ecnebi Vergilerinin Genel Tablosu 124.
Mektep, Kilise ve Hastahanelerin Vergileri 127
Fazlalık İddiası ve M Grubu Vergilerinde İndirmeler 129
GM, GE, MEG lerden Müteşekkil Şirketlerin Vergisi Üzerindeki Tadil 135

3. BÖLÜM

Verginin Tahsiline Ait Hâtıralar

Verginin Tahsili 141
Memurlara Verilen İkramiyeler 142
İcra Teşkilâtımız 144
Çalışma Mükellefiyeti 149
Verginin Tahsil Müddeti 155
Çalışma Mükellefiyetinin Neticeleri 157
Skandalın Son Perdesi 159
Varlık Vergisi ve Bankalar 161
Gayri Menkul Satışları 163
Gazetelerin Aldığı İlân Parası 163 — İstanbulda Satılan Gayri Menkuller 164 — Küçük Çiftlik Parkı Satışı 165 — Gevregiyan Meselesi 165 — Satış Fiatları 166

Satış ve İcra İşlerine Ait Hâtıralar 167
Millî Korunma Kanunu 168 — Karaborsa 168.
Hava Parası 170
Perakende Satışa Neden Gitmedik? 171
Ev Eşyasının Satışı 172
Bazı Hâtıralar 173
Mükelleflere Sert Davranışımızın Sebebi 178
İç Durumu Hakkında Biriki Misal 187
Müdahaleler 189
kadın Parmağı 192

4. BÖLÜM

Varlık Vergisinin Tasfiyesi

Verginin Tasfiyesi 195
Verginin Umumî İcmali 197
Bakiyenin Tasfiyesi 199
Verginin Toprak Mahsulleri Vergisiyle Mukayesesi 201
Tasfiyeden Sonra 202

5. BÖLÜM

Vergi Üzerinde Düşünceler

Cevapsız Kalan 6 Sual 207
Ne Kazandık? Ne Kaybettik? 209
Milliyetçiliğin Bugünkü Manası 211
Verginin En Affedilmez Tarafı 213

EKLER

Varlık Vergisi Kanunu 217
Varlık Vergisi Kanununa ek 4505 No. lu Kanun 222
Varlık Vergisinin tasfiyesine dair 4530 Sayılı Kanun 223
Çalışma Mükellefiyetine Dair Kararname 224

Mükelleflerin Sevki Hakkında Talimatname 225
Ek Kararname 228
Vergi Dolayısiyle yapılan Muracaatlar 229
İtirazlara Ait Diğer Bir Cetvel 230
Satılan Gayrimenkuller 233
Hazinece Teferruğuna Karar Verilen Gayrimenkuller 234
Bakayanın Müfredatı 235
Bakayanın İcmali 236
Millî Hudut Haricine Firar Edenler 237
Umumî Tasfiyenin Sonu 237
Haklarında Tahkikat Yapılan Mükellefler 238
Vergileri Tadil Olunan Mükellefler 239
Mektepler 244
Kiliseler 246
Hastahaneler 247
İcmal 248

YAYINEVİNİN ÖNSÖZÜ

BU kitap size vergi tarihimizde bir yüz karası olan Varlık Vergisinin hangi zihniyetle, nasıl hazırlandığını, ne şekilde tatbik edildiğini ve bütün bunların arkasında gizli kalmış olan düşünce ve hâdiseleri ifşa etmektedir. Bu kitabı vücude getiren müellifin o sıralarda İstanbul Defterdarı bulunuşu ayrıca kitabın değerini arttırmaktadır; zira en büyük facia İstanbulda oynanmıştır.

Muhtelif çevrelerde hâkim olan kanaata göre artık Varlık Vergisi tarihe mal olmalı ve unutulmalıdır: yaraları tazelememek için tekrar konuşulmamalı, bu hususta bir şey yazılmamalıdır Bu düşünce bir az da bu faciada rol alanların duydukları vicdan azaplarını susturmak için yaptıkları gayrete benzemektedir.

Bizim kanaatimiz bunun tamamiyle zıddıdır; filvaki bir ferdin hayatında olduğu gibi bir milletin hayatında da kinler ve nefretler unutulmalıdır; fakat hatalar aslâ unutulmamalıdır. Zira mazideki hatalarını unutan fertler ve topluluklar yeni hata çukurlarından kendilerini kurtaramazlar. Bir milletin ilerlemesi şartlarından birisi de bazı bedbaht devlet adamlarının yaptığı hatalı ve zararlı tecrübelerden istifade etmektir; aksi takdirde mazide yapılan hatalara benzer hatalar tekrarlanır durursa milletin ilerleme gücü yıpranır.

Varlık Vergisi Osmanlı Tarihini dolduran gasp zihniyetinin son hortlamasıdır. Bu nevi hareketler ferdi, bir insan olarak tanımıyan Orta Çağların ve totaliter rejimlerin bir bakiyesidir; insanın, sırf insan olarak eşitlik ve hürriyet haklarına malik olduğu kabul edilmedikçe bu nevi korkunç hâdiseler daima tekrarlanır. Bir milletin birinci yükselme şartı o milleti teşkil eden fertlerin insanlığın aslâ vazgeçilmez haklarından tam ve kâmil olarak istifade etmesidir. Hürriyet ve insanlık hakları güneşinden mahrum olan milletler daima geriliğe ve hüsrana mahkûmdurlar. Bugün milletimizin her ferdi lâyık olduğu bu mertebeye yükselmiş; ve

memleketimizde hürriyet ve insan hakları ve vatandaşlık anlayışı çok ileri ve yüksek bir merhaleye ulaşmıştır.

Bu verginin memleketin maddî ve manevî bünyesine büyük zararları olmuş, birçok esaslı sarsıntılar vücude getirmiştir.

Varlık Vergisi, Türkiye Cumhuriyetinin içte kurduğu millî tesanüdü kökünden sarstığı gibi vatandaşlar arasına kolayca unutulamıyacak ayrılık tohumları serpmiştir. Bu vergi aynı zamanda dış memleketlerde genç Türkiyenin kazandığı itibarı yıkmıştır. Karakter itibariyle gayet korkak olan ve Türkiyeye gelmesini istediğimiz yabancı sermaye hâlâ bu vergiyi hafızasında kuvvetli bir endişe mevzuu olarak yaşatmaktadır.

Şüphesiz bu vergiyi vücude getiren devlet adamları Türk milletine en büyük fenalığı yapmışlar, kalplerde tedavisi güç yaralar vücude getirmişlerdir; Bu devlet adamları yapılan mezalimi kör ve sağır bir kalple seyrettiklerinden dolayı lânetle anıldıkları gibi tarih müvacehesinde de en aşağı mevkilere kadar düşmüşlerdir. O sıralarda meclisi dolduran yüzlerce milletvekilinin, yüksek mevkilerde ve icra makamında bulunanların bu zulümlerine karşı âtıl ve pasif kalmış olmaları, vicdanlarında milletin duyduğu isyanın aksini duymamaları ve buna karşı mertçe harekete geçmemeleri hayatlarının en büyük hüsranı olarak kalacaktır.

Nebioğlu Yayınevi bu eseri hiçbir siyasi maksatla, hiçbir parti mülâhazasiyle değil; fakat Türk milletine ve memleketine karşı yüklendiği vazifeleri müdrik olarak ve sırf bir milletin gelişmesine hizmet etmek ve ona mazden bir ibret örneği sunmak için neşretmektedir. Temennimiz gelecek nesillerin bu nevi korkunç hareketlerden âzade olmasıdır. Nebioğlu Yayınevi böylece yalnız yüzbinlerce değerli okuyucusuna değil, bütün memlekete ufak bir hizmet ifa edebilirse kendisini bahtiyar addedecektir.

Nebioğlu Yayınevi

NOT

BU kitabı İstanbul Defterdarı iken yazmağa başlamış, 1947 senesi başında bitirmiştim; fakat basılması için bir müddet beklemeyi muvafık bulmuştum. Vukuatın eskimesi daha iyi olacaktı.

Şimdi Varlık Vergisinin Büyük Millet Meclisinde konuşulması ve bilhassa vergi hakkında Maliye Bakanının konuşuş şekli dolayısiyle kitabı bastırmağa karar verdim.

Kitabı baskıya gönderirken dört sene evvel yazdığım müsveddeler üzerinde her hangi bir değişiklik yapmağa lüzum görmedim. Sadece kitapta adı geçen bazı şahısların bugünkü hüviyetlerini de belirtmekle iktifa ettim.

Faik ÖKTE

ÖNSÖZ

HAFIZA insan için her şeydir. Hafızanın tam ziyaı deliliktir. Bununla beraber insan, zaman olur ki, hatırlayamamak, unutmak için nefsine cebreder, unutabilmeyi mazhariyet, saadet sayar.

Bize yapılan fenalıkları unutmamız bazen kemal ve fazilet ölçüleriyle ölçülür. Fakat bu ölçü bizim kahramanı olduğumuz fenalıklara tatkikedilemez. Bununla beraber kabul etmek lâzımdır ki zamanın külleri gün gün hafızalarımızın üzerinde kalınlaşmakta, vukuatın vuzuhunu, netliğini kaybettirmektedir. Bu hal acılarımızı, ıstıraplarımızı unutmak için az çok bize yardım eder...

Kitleye taallûk eden bahislerde yukariki ölçülerin kullanılması hata olur. Milletlerin hayatında unutulmaması lâzım gelen destanlar, kahramanlıklar, felâketler, acılar vardır. Bunlar tarihin malıdır. Yeni nesiller kendilerinden evvel gelenlerin iyi ve fena taraflarını böylece görür, onların düştüğü hatalara düşmemeye çalışır...

Varlık Vergisi Cumhuriyet malî tarihinin yüz kızartan bir sahifesidir. Bu verginin tatbikinde benimle beraber çalışan arkadaşlarımın çoğu ondan nefret ederler ve bu ceninin gömülmesini isterler. Ben bu fikirde değilim. Bu faciada siyaset adamlarının, memurların, mükelleflerin, karşılıklı rolleri, hataları, ıstırapları vardır; onları olduğu gibi belirtmek, bu faciayı bütün çıplaklığiyle meydana çıkarmak ve bu suretle benzeri yeni yeni facialarin tekrarlanmasına mani olmaya çalışmak, hepimize düşen bir vazifedir.

Ben bu kitabı işte bunun için yazıyorum. Kitabın tetkikinden de anlaşılacağı veçhile, bu vergi bir siyaset adamının dimağından doğmuştur; teknik servislerin bunda hiçbir dahli yoktur. Memleketimizin bünyesi bu çeşit siyaset adamlarının doğmasına, daha doğrusu siyaset adamlarının bu gibi ucûbeler doğurmasına müsaittir. Bu sebeple bu faciayı ört-

mek ve gömmektense bilâkis açmak ve meydana çıkarmak daha faydalı olur. Bu bir az da Vatan ve Memleket meselesidir. Çünkü bu dert her zaman nüksedebilir. Bundan başka bu verginin, o zamanki düşünüşe göre, doğmasını icabettiren sebep ve zaruretler vardır. Bunları Yarının malî tarihini yazacaklara olduğu gibi nakletmek, bizim neslin borcu ve vazifesidir.

Bu satırları yazarken o facianın üzerinden 7 uzun sene geçmiş bulunuyor. İstırap ve göz yaşı ile yoğurulan bu bâdirenin kahramanları yıpranmış ve ihtiyarlamış gibidir; aradan bir kısmı göçüp gitti bile... Ben şimdi hafızalarda silinmeye yüz tutan hâdiselerden bazılarını tekrar yaşamağa ve yaşatmağa çalışacağım. Bu işte muvaffak olacağım şüphelidir. Mevzuun ilme, trajediye kaçan birbirine zıt çehreleri vardır. Müsbet ölçülere dayanan bir ilim kitabiyle Shakespeare'in kaleminden çıkması gereken bir facia bir kitapta ne kadar birleşebilirse, ben de ancak o kadar muvaffak olacağım...

Bu kitabı yazmıya cür'et edişimin sebebi, bu mevzuu yazmıya ehil tek insan oluşumdur. İşin başında tutulan çalışma şekli ve sonraları hâsıl olan yeni zaruretler, beni bu dairenin merkezinde bulundurdu. Filhakika alâkalı fasıllarda görüleceği veçhile bu kanunu çıkarmayı zamanın Başbakanı düşünmüş, Meclisi ve Maliyeyi arkasından sürüklemiştir. Meclisin karma komisyonu kanunu bir celsede çıkarmıştır. Burada kanunu Başbakan Ş. Saracoğlu müdafaa etmiş, Maliye Bakanı Ağralı susmuştur.

Verginin asıl siklet merkezi olan İstanbul'da tahakkuk işlerinde rol alan komisyon azaları, Vali Lütfü Kırdar, Parti Müfettişi Suat Hayri Ürgüplü, Maliye Hesap Uzmanları, vergi tahsil safhasına gelince sahneden çekilmişlerdir. Bir kısım müfettişler yalnız tahakkuk işinde çalışmış, tahsile karışmamışlardır. Teftiş Kurulu Başkanı Şevket Adalan zamanla işten kendini yavaş yavaş çekmek basiretini göstermiş, tahsil işini idaredekilerle şubelerde tahsille uğraşan birkaç müfettişin omuzuna bırakmıştır. Mükerrerlik, maddî hata, ecnebi servislerinde çalışan müfettişler işin yalnız bu kısmını görmüşlerdir... Merkezde bu işlerle uğraşanlar, Meclis dilekçe komisyonu azası hâdiseyi yalnız bu zaviyeden tetkik etmişlerdir.

Ben verginin tahakkuk ve tahsilinde birinci plânda vazife aldım. Kanun yapılırken merkezle temasta idim. Tahakkukta büyük mükellefleri vergilendiren birinci komisyonda maliyeyi temsil ettim. Vazifem dolayısiyle ikinci ve üçüncü komisyonların mesaisini sağladım. Tahsilde vergisi 50 binden yukarı olan mükellefleri şahsen ben takip ettim; bunların vergilerini yatırttım. Vergisi bu hadden aşağı olan mükellefleri şubelerdeki müfettişler takip ederdi. Bu müfettişler merkezde bir müfettişe bağlı idi. O da benimle beraber çalışırdı. İşbirliğini bu suretle sağlamıştık.

Mükerrerlik, maddî hata istidaları bana verilir, benim vasıtamla merkeze intikal eder, cevapları benim imzamla alâkalılara tebliğ edilirdi. Böylelikle bu servisin bütün muhabere ve muamelâtına hakimdim.

Ecnebi vergileri üzerinde tenziller yapan heyetin mesaisi müfettiş raporlarına istinat ederdi. Bu tetkik sonunda verilen kararlara müsteniden şubelere gönderilen tecil emirlerini ben imza ederdim.

Borcunu ödemiyen mükellefleri çalışma kampına göndermek salâhiyeti benimle Valiye aitti. Buna ait cetvelleri hazırlatır, imza eder, Valiye gönderirdim. Nihayet mahallin en büyük malmemuru olmak sıfatiyle memurlar üzerinde hudutsuz bir nüfuzum vardı. Beğenmediğim, şüphe ettiğim bir memuru derhal uzaklaştırırdım.

Yukarıda tesbit edilen durum işlerin bende temerküzünü icap ettiriyordu. Bu bakımdan tatbikatın, haklı veya haksız, bir kısım günahlarını peşinen tekabbül ediyorum.

Şurasını da belirtmek isterim ki bu satırları yazarken tez gütmedim. Politika girdabına girmedim. Her hangi bir davayı ispata çalışmadım. Yalnız ve yalnız hakikatlere sadık kalmaya uğraştım. Aksi halde zaten bu kitabı yazmıya lüzum ve mahal yoktu.

Yaşadıkları dünyanın cereyanlarından, gelişmelerinden, siyasî tarihin ibret dolu sahifelerinden bihaber, ömürlerini kahve dedikodularıyle israf eden kısa görüşlü bir kısım sözde politikacıların, daha ellerine almadan, içindekiler hakkında bir fikir edinmeden kitabımı mahkûm edecekleri muhakkaktır. Kendilerinkine uymıyan düşünüşleri küfrü ilhâd addeden bu betbahtlar, demagoji yollarına saparak belki de beni devlet sırlarını ifşa ile de itham edeceklerdir. Bu gibilerin en yüksek politikası kendi menfaatlerinin devamıdır. Aksi istikametten esen her rüzgâr onlar için bir tehlikedir ve bu memleketin aleyhine esiyor göstermek onların eskidenberi okudukları hayide bir masaldır. Fakat Hakikat şudur ki, bu traji-komedinin daha o zaman bile sır olan tarafı kalmamıştı. Yanyana iki dükkânda çalışan, aynı kirayı veren, aynı istidatta olan müslim ve gayri müslim iki vatandaşa tarh ettiğimiz vergilerin arasındaki ölçüsüz fark, verginin ilânı günü foyamızı meydana vurmuştu. Tebaalarının himayesi emrinde sefarethanelerin hariciyemize tevdi ettikleri yüzlerce notalarda ise Türk ve ecnebiden cetveller halinde misaller verilerek mükayeseler yapılmıştır.

Binaenaleyh vergi tarhında mahremiyet, sır, bahis mevzuu olamaz. Bunlar bütün vatandaşların gözü önünde yapılan şeylerdir. Benim bu kitapta aydınlattığım noktalar, bu işlerin nasıl ve kimler tarafından idare edildiğini, saplandığımız batağa hangi yollardan gittiğimizi göstermekten ibarettir. Bence vakıanın ibretle seyredilecek tarafı da budur.

F. Ö.

1. BÖLÜM

VARLIK VERGİSİNE TAKADDÜM EDEN HADİSE VE DÜŞÜNCELER

GİRİŞ

O Tarihteki Durumumuza Toplu Bir Bakış

VARLIK vergisini tetkike girmeden evvel bu kanunun tedvin edilmesi sebeplerini aramak lâzımdır. Bunun için de o günün malî, iktisadî, siyasî durumunu iyice bilmek icap eder. Her vak'a kendi zaman ve mekânının çerçevesi içinde mütalea edilmelidir. Bu bahsi gözden geçirdikten sonra okuyucularımın o günlerde fevkalâde bir verginin ihdası lâzım geldiğine kanaat getireceklerine eminim. Fakat bu verginin varlık vergisi şeklinde bir fenomen olmasına aslâ lüzum yoktu. Hata buradadır.

Cumhuriyet idaresi imparatorluktan çıplak, bakımsız bir ülke devir aldı. Cumhuriyet kurulurken asırlarca hudutları bekliyen Anadolu, sıtmadan, frengiden, kansızlıktan erimiş bitkin bir vücudü andırıyordu. Sınaî hayat başlamamıştı. Madenler işletilmiyordu. Ziraat ortaçağ devrinde idi. Hayvan nesli dejenere olmuştu. Tohumları değiştirmek lâzım geliyordu. Ormanlar tükenmek üzere idi. Ticaret köprübaşılarını tutan ekalliyetlerin elinde idi ve dahilin ilk maddelerini harice satmak, haricin mallarını dahilde sürüp bedeli üzerinden muayyen komisyon almak gibi basit bir esasa dayanıyordu. Birinci Dünya Harbinde memleket fakir düşmüştü. Senelerdir, Ticaret muvazenesi açık veriyordu. Bu

açık altın stoku ile kapatılıyordu. Millî mücadelede Anadolunun asıl müstahsil mıntakası yanmış, yıkılmış, harap olmuştu. Millî Mücadele sonunda zafer sarhoşluğu içinde bir müddet bu vaziyet gözden kaçar gibi oldu; daha doğrusu Millî Mücadeleyi yapanlar bu sarhoşluğun sisleri içinde yurdun ekonomik durumunu bütün çıplaklığı ile görmek istemediler. Zaferi hayatları pahasına satın alanlar artık her şeyin gül ve gülüstan olacağına inanmışlardı. Devlet idarecileri her sabah uykudan kalkarken dün asla düşünmedikleri yeni müşküllerle karşılaşacağını bilmiyorlardı. Nihayet bu mücahitler, menşeleri ve meslekleri itibariyle, yurdu kalkındıracak iktisatçı ve işletmeci sınıfından değillerdi. En büyük kusurları da Devleti günün iktisadî şartlarına göre organize etmeyi, bu işlerde mütehassısları çalıştırmayı düşünmemeleri olmuştur. Zafer şarkılariyle memleketin kalkınmasına imkân olmadığını zaman bize göstermiştir. İdarecilerimiz bu basit hakikatı ancak yirmi beş senede idrak edebildiler!

Millî harpten sonra düşülen hataların başında ecnebi sermayesi düşmanlığı gelir. Bu belki de kapitülasyon rejiminin bir aksülâmeli idi. İdareciler bu aksülâmelden kendilerini kurtaramamış, bu çıplak yurdun imarında müsait şartlarla ecnebi sermayesini çalıştırmaktan ürkmüşlerdi. Cumhuriyet hükûmetleri bu hataya bir hata daha ilâve ederek demiryolu, liman gibi eski ecnebi sermayeli envestismanları devletleştirmiye kalkışmışlar, günün bütçesini ağır yükler altında bırakmak gafletini göstermişlerdir. Bu sebeple yeni işler yapılamadığını izaha hacet yoktur. Sınaî ve iktisadî hayatta ileriye hamle yapılamamasının sebeplerinden biri de, uzun vâdeli borçların yeni mübayaalarla vâdelerinin kısatılması olmuştur. Ecnebi sermayesiyle 1946 da mütareke yapılabilmiştir. Bu mütarekenamenin altında merhum Halit Nazmi'nin imzası vardır.

Cumhuriyet idaresinin düştüğü büyük hatalardan biri de **Devletçiliktir**. Bir zamanlar sinaî ve iktisadî hayatta geri olan ve hamle yapmak iztırarında bulunan memleketler için Devletçiliğin kaçınılmaz bir zaruret olduğunda ittifak vardı. Sonu.... ist'lerle biten bu yeni temayüller idarecilerimizin gözünü kamaştırdı. Vakıa İkinci Dünya Harbinde memleketimizin Devlet sanayiinden geniş ölçüde faydalandığı muhakkaktır. Nihayet bu çapta bir sanayi bizde yalnız Devlet eliyle kurulabilirdi. Fakat vukuatın inkişafı memleketimizin bünyesinin Devletçiliği kaldıramadığını göstermiştir. Almanya'da yetişen idarecilerimizin iddia ve ısrarları hilâfına, devlet fabrikasyonunda maliyet çok daha yüksektir; suiistimaller geniştir; müdürler malın sahibi gibi işi benimseme-

mektedir. Bir kelime ile bu sanayi müdahelesiz ayakta durmak kudret ve kabiliyetinde değildir.

Hazinenin uzun veya kısa vâdeli kredileriyle devlet sanayiinin kurulması Türk parasının birkaç misli artmasını icap ettirmiş, bu da fiatların yükselmesini ve hayat pahalılığını intaç etmiştir. Bu sanayiin finansımanın aynı yolla yapılamıyacağı bu gün artık teayyün etmiştir.

Bu sanayiin tayininde idarecilerin düştükleri çeşitli hatalar da vardır. Fabrika yerlerinin tayininde askerî zaruretlerin başta mütaleası bu yolda irtikâp edilen hataların başında gelir. Demir ve kömürden uzakta kurulan Karabük, bu dramın en acıklı bir sahnesidir.

Kurulan sanayiin memleketin bünyesine uyup uymadığına bakılmaması hata içinde işlenen bir hatadır. Kâğıt ve kimya sanayii bu zümredendir.

İdarecilerin bu devrede düştükleri hatalardan biri de programsızlıktır. Gözlerinin önünde komşu memleketler 3 - 5 senelik plânlarla çalışırken bizimkiler gece rüyalarına giren veya yemekte bir iş adamının aklından esen bir fikri benimsiyerek hemen tatbikine kalkmışlardır. Muhtelif başlardan çıkan bu insicamsız fikirler dolayısiyle memleketin iktisadî yürüyüşü senelerce emekleyip durmuştur.

Bu mevzuda üzerinde durulacak noktalardan biri de idarecilerin ehemmi, mühimmi, ihtiyacı, lüksü birbirinden ayıramamalarıdır. Bir tarafı daha orta çağa giremiyen memleketimizde — Garzan'da kovuklarda yaşayan insanlar vardır — yabancıları şaşırtan züppelikler yaratılmıştır.

Yukarıda sayılan hakikatlerin yanında, Cumhuriyetten sonra memlekette bir uyanış, bir imar ve ilerleme hamlesinin mevcut olduğu da inkâr edilemez. Şekilsiz ve programsız da olsa 1939 yılına kadar memlekette yapılmış epeyi iş vardır. İkinci Dünya Harbinin yüklediği büyük askerî masraflar olmasa memleketimizin daha iyi günler göreceği muhakkaktı. Eski iktidarın siyaset adamlarının her fırsatta tekrar ettiği bu müdafaayı olduğu gibi kabul etmek yanlış olmaz. İkinci Dünya Harbinin mütemadiyen değişen safhaları memleketimize çok pahalıya mal olmuştur. Yüzbinlerce insanın silâh altında tutulması, nüfus siyasetimizi, iktisadiyatımızı, maliyemizi sarsmıştır.

Bu kitapta tetkik edeceğimiz Varlık Vergisi harbin getirdiği

felâketlerin başında gelir. Tedbirli bir devlet adamı çeşitli rotalar takip ederek devleti bu felâketten kurtarabilirdi. Fakat memleketimiz iktisadî ve malî sahada bu çapta bir adam yetiştirememiştir.

MALİ DURUM

BU umumî izahattan sonra günün varidat ve masraf durumuna göz atabiliriz.

A) Masraflar

1938 senesinden sonra umumî bütçedeki varidat ve masraf rakamları mütemadiyen yükselmiştir.

	Varidat yekûnu	Masraf yekûnu
	Milyon	Milyon
1934	250 049	249 954
1944	901 511	952 434

Masraf bütçelerinin her maddesinin 25 senelik seyri Maliye Tetkik Kurulunca hazırlanan bir cetvel üzerinden takip edilebilir.

Millî Müdafaa masrafları 1939 da 163,941 milyon iken 1943 te bu rakam 542,516 milyon şeklindedir.

Günün siyasî icapları Savunma bütçelerini mütemadiyen ka-

bartmış, bunu karşılamak üzere hükümet fevkalâde bir vergi ihdasına mecbur olmuştur.

B) Günün Vergileri

Varlık vergisi mütalea edilirken o tarihteki vergi nizamını incelemek lâzım gelir. Varlık vergisinin mer'iyete girdiği 1942 senesinde varidat bütçesi 394,328 milyon liradır.

Başlıca vergilerin tahmini şu şekildedir:

	Milyon
Kazanç vergisi	51 190
Hayvanlar	28 100
Gümrük	21 340
Muamele	51 950
Dahilî istihlâk	60 407
Damga	12
İnhisarlar	60 405
Buhran	22
Muvazene	21 800
İhracattan müdafaa	9

Kazanç Vergisi Grubu

Varlık Vergisi kanunu mer'iyete konulurken tatbik edilmekte olan kazanç vergisi 2395 sayılı kanun ve zeyillerine istinat ederdi. 1943 yılından sonra 2574, 2729, 2751, 2957, 3258, 3470, 3840 sayılı kanunlarla bu kanun tadil görmüş, vergi nisbetleri arttırılmıştı. Ayrıca 3828, 4040, 4437, 4565 sayılı kanunlarla da bu verginin muhtelif kısımlarına zamlar yapılmıştır.

Gelir Vergisi kanununun gerekçesinde tafsilen beyan edildiği veçhile 1936 yılında millî gelir, 514,5 milyon lira idi. Bu senenin kârlarını teklif etmesi lâzım gelen 1937 yılının kazanç vergileri

grubu yekûnu, 12,4 milyon liradır. Verginin millî gelire nisbeti yüzde 2,4 dür. Varlık Vergisinin mer'iyette bulunduğunu 1943 yılında millî gelir 2,430 milyon civarındadır. Bu geliri teklif eden 1944 yılı vasıtasız vergileri 120 milyondur. Verginin gelire nisbeti yüzde 4.7 dir.

Bu mukayese kazanç vergisinin bir vergi karikatürü olduğunu, geliri teklif edemediğini göstermeğe kâfidir. Buna mukabil bu verginin o sene beyannamelilerde teklif nisbeti yüzde 39.9 la 79.8 arasında değişir. Hizmet erbabında bu nisbet 34.92 ile 79.8 arasındadır. Yani kazanç vergisi ve zamları bütün ağırlığı ile kaçakçılık yapamayan şirketleri ve hizmet erbabını ezmiştir.

1944 senesi vergisinin sınıflara tevzii şu şekildedir:

	Mükellef adedi	Yüzde Vergi	Milyon	Nisbet
Karneliler	451.901	41.7	31,4	13.87
Müteahhitler	45.057	4.	8,4	3.70
Beyannameliler	8.705	0.8	62,6	27.65
Ücret Erbabı	580.000	53.5	124,	54.78
	1.083.663	**100**	**226,4**	**100**

Yukarıki cetvel 220.4 milyon lira verginin 186,6 lirasını beyannamelilerle ücretlilerin verdiğini gösterir. Ücretliler verginin yüzde 53 ünü ödemektedir. Mükelleflerin yüzde 41 ini teşkil eden iratlı zümre, verginin yüzde 13.8 ini verir. Tüccar ve esnaf zümresini kavrayan bu grubun iratlarına göre memleket masraflarına iştirak etmemesi, millî bünyemizi zayıflatan, varlık ve Toprak Mahsulleri vergilerine yol açan sebeplerin başında gelir. İkinci Dünya Harbinde büyük devletlerde gelir vergisi nisbetlerinin yüzde 75 i aştığı görülür. Bazı memleketlerde muayyen miktarlar fevkindeki iratlar vergi veya istikraz namiyle tamamen alınmıştır.

İratlı mükelleflerin vergi vermemeleri, beyannameli mükelleflerin vergi nisbetlerinin mütemadiyen arttırılması, bu zümreyi kaçakçılığa sevketmiştir. Bu günahta tarafların iştirak hissesi vardır. Kaçakçılığın çeşitli şekilleri vardır. En müteameli, müvazaa yolu ile kârın çoğunu iratlı bir mükellef uhdesinde göstermektedir.

Kazanç Vergisine göre müteahhitler istihkakları üzerinden yüzde 1,5 veriyiye tâbidir. Bu nisbet 3,3 çe kadar çıkarılmıştır. Müteahhit teşebbüsün kârı üzerinden ayrıca vergi vermez. Hakikatte kesilen verginin kâr ve zararla alâkası yoktur. Müteahhit bunu bir masraf olarak öder. O kadar ki daireler muhammen bedel tayininde taahhüt vergisini de hesap ederler. Binnetice bu vergiyi devlet ödemiş olur. Harp senelerinde milyarı bulan devlet bütçesinin mülhak ve hususî bütçelerin yarısından çoğu taahhüt mevzuu teşkil etmiştir. Harp sonu türedi milyonerleri bu zümreden yetişmiştir. Vaki ikazlara rağmen Maliye bu grubu teklife cesaret edememiştir. İstihlâk vergilerinin arttırıldığı, büyük müstehlik kitlelerinin ezildiği bu devrede müteahhitlerin vergi dışı bırakılmasını veya zayıf bir vergiyle teklifleriyle iktifa edilmesini malî tarihimiz aslâ affetmiyecektir.

Bu devrede hizmet erbabından alınan vergilerin nisbeti devlet müesseselerinde yüzde 21,75 - 30,30, hususî müesseselerde yüzde 27,24 - 30,81 arasında değişmekte idi. Bu devrede vasıtasız vergilerin yükünü ücretliler çekmiştir. Aşağıdaki cetvel bunu gösterir:

Sene	Hizmet erbabından alınan vergilerin yekûnu	Diğer gruplardan alınan vergilerin yekûnu
1938	50.210	13.670
1940	68.271	27.344
1943	107.123	89.491

Vergilerin ne şekilde tevezzü etmesi hakkında küçük bir fikri olanlara yukarıki rakamlar söylenmesi lâzım gelen her şeyi söyler. Burada ücretli grubun memurlardan ibaret olmadığına da işaret etmek lâzımdır.

Ücret vergilerinin ağır olmasının biricik sebebi teklifinin kolay olmasıdır. Maliye bu işte kolaya kaçmıştır. Bu hareket memur ahlâkını bozmuştur. Bu hatayı bilâhare memleket mürekkep faiz ile ödeyecektir.

DİĞER VERGİ VE RESİMLER

1941 - 1944 devresinde gümrük 24 milyondan 20 milyona düşmüştür. Gümrüğün siklet esasına istinat etmesi, mal gelmemesi, bunun başlıca amilidir. Kıymet esasına dayanan ithalât muamele vergisi 11 milyondan 21 e, imalât muamele vergisi 30 milyondan 98 milyona yükselmiş, Tekel hâsılâtı 66,193 den 186,885 e baliğ olmuştur. Bu hal istihlâk vergilerinde bariz bir inkişaf olduğunu göstermektedir. İstihlâk vergilerinin en büyük mahzuru, mükellefin şahsiyle alâkadar olmamasıdır. Zenginle fakir bu vergiyi beraber öder. Halbuki medeni memleketlerde vergi manzumesinin belkemiğini gelir vergileri teşkil eder. İstihlâk vergileri bunu tamamlar. Bizde karneye dayanan kazanç vergisinin daha fazla arttırılmaması ve randımansızlığı yüzünden istihlâk vergilerine yüklenilmiş, bu hal fakir halkı, orta tabakayı ezmiştir. Maamafih bu zamlar da sadreşifa vermemiştir. Bunlar haricinde hükûmet Varlık Vergisine tekaddüm eden devrede geçici mahiyette olmak üzere yeni yeni vergi ve resimler ihdas etmiş, mevcut vergi ve resimlere muhtelif namlarla zamlar yapmıştır.

Muhtelif senelerde bunlardan alman hâsılâtı arkadaki cetvelde takip etmek mümkündür.

Bu cetveldeki izahat hükûmetin ümitli bulduğu her kapıyı çaldığını açıkça gösterir.

Bu şekilde parça parça yapılan zamlarla umumî vergi niza-

Verginin adı	000 ilâvesiyle 940	941	942	943	944
Hizmet buhran	16.236	18.028	23.033	34.802	38.802
Muvazene	20.236	22.262	27.984	39.285	42.681
Buğday Koruma	49.578	49.136			
İhracattan müdafaa		4.015	21.296	33.993	
Girişten müdafaa					80.130
Postadan müdafaa					6.526
Binadan »	2.227	2.868	3.104	3.379	
Gümrük çıkış					16.630
Tayyare resmi	2.102	2.564	3.262	4..676	5.893
Hava kuvvetlerine yardım	13.743	15.064	17.998	24.303	26.237
Toprak mahsulleri vergisi					229.130

mının bozulduğunu, içinden çıkılmaz bir hale geldiğini izaha hacet yoktur. Bununla beraber bu müteferrik kaynakların hâsılâtı her gün çoğalmakta olan müdafaa masraflarını karşılayamamış, hükûmet varlık ve toprak mahsulleri vergisi gibi iki korkunç teşebbüse girmek iztirarında kalmıştır.

C) Borçlar

Devlet masraflarının normal varidatla karşılanamamasının tabiî neticesi olarak borçların miktarı yükselmiştir. 1939 yılında 447 milyon lira olan borç yekûnu 943 te 1.227 milyara varmıştır. Bunun 228. 578 i konsolide iç, 240.881 milyonu konsolide dış, 725 milyonu dalgalı iç, 22.812 milyonu dalgalı dış borcudur. 1939 da 183 milyon olan dalgalı iç borç 1943 de 725 milyona yükselmiştir.

İKTİSADİ DURUM

VARLIK Vergisini tetkik ederken günün iktisadî durumunu kavramak icap eder. Malî mevzuları taallûk ettiği günün içtimaî, iktisadî meseleleriyle birlikte ve onların içinde mütalea etmek zarurîdir. Maliye mantık, felsefe gibi metafizik bir ilim değildir; cemiyetle, onun realiteleriyle, bilhassa iktisadî hareketlerle iç içedir. Maliye iktisadın, iktisat ise sosyolojinin birer şubesidir. Bu sebeple biz de varlık vergisini incelerken zamanın iktisadı şartlarına seri bir göz atacağız. Mevzuu uzatmamak için bu bahisleri imkânı zorlıyarak kısa keseceğiz:

A) Masraflar

a) İstatistik Genel Müdürlüğünün verdiği rakamlara nazaran bahis mevzuu senelerde ticaret müvazenemiz, senelik ve Türk lirası olarak, şu seyri takip etmiştir:

Sene	İthalât	000 ilâvesiyle İthalât	Fark
938	149.836	144.947	4.890
939	118.249	127.388	9.140
940	68.922	111.446	42.523
941	74.815	123.080	48.265
942	147.713	165.034	17.321
943	203.046	257.151	54.105

1939 da lehe dönen ticaret muvazenesi farkı 1944 de 64.5, 1945 de 92.7, 1946 da 208 olmak üzere, 540 milyona baliğ olmuş, 1947 den sonra aleyhe dönmüştür. Ticaret ve tediye muvazenesinin lehe kaydettiği hakiki rakam 539 milyon değildir. Tediye muvazenesinin ithalât ve ihracatla taayyün etmediğini izaha hacet yoktur. Bu muvazenede nazara alınması icap eden diğer faktörler malûm olmadığından — o seneler için — bu kadarla iktifa edilmiştir. Hakiki miktarı ne olursa olsun, işbu tediye muvazenesi farkı olarak hükûmetin ve Merkez Bankasının elinde bü yüzden bir altın stoku teraküm etmiştir. Bankanın bülteni bahis mevzuu senelerde bu stoku şu şekilde irae eder:

Sene	Dahilde	Hariçte (T.L.)
1938	24.136.480	12.736.480
1939	21.802.047	14.083.157
1940	102.121.945	6.733.096
1941	102.125.266	9.338.596
1942	104.954.283	38.115.801
1943	109.239.865	92.453.629
1944	104.954.283	38.115.001

Mevcut altının 55 tonununun Devlete, geri kalanının Merkez Bankasına ait olduğu Bankanın bülteninde gösterilmiştir.

Ticaret ve tediye müvazeneleri lehte olmakla beraber, bahis mevzuu senelerde ticaret hacmi sür'atle düşmüştür. Aşağıdaki cetvel bunu açıkça gösterir:

Sene	Türk lirası (000 ilâvesiyle)	Ton (000 la)
1936	210.265	1.909
1937	252.363	1.975
1938	294.783	2.291
1939	245.638	1.869
1940	180.369	1.015
1941	197.896	739
1942	312.748	699
1944	397.475	677
1943	460.198	724

B) Toptan ve Perakende Fiatlar

Cetvel ithalât ve ihracat volümünün 1939 da 245 milyon T.L. olduğu halde, 1941 de 197 ye düştüğünü, sonra tekrar yükselmiye başladığını gösterir. Buna mukabil ton olarak ithalât ve ihracat yekûnu mütemadiyen düşmüştür. Miktar düştüğü halde bedelin yükselmesi, eşya fiatlarının artmasındandır. Rakamlar 1938 de 2.291 milyona baliğ olan ithalât ve ihracat hacmının Varlık Vergisinin tatbik senesinde 699 bine düştüğünü gösterir. Bunun manası alınıp satılacak eşyanın azalması, ticaretin durgun oluşudur.

b) 1938 fiatları 100 itibar edildiği takdirde bahis mevzuu senelerde toptan eşya fiatları şu durumu arzeder:

Sene	Nebati gida maddeleri vasatisi	Hayvan ve hayvan mah. vasatisi	Sanayi ham mad. yarım mam, vas	Umu. Endeks
1940	123.3	121.8	134.5	126.6
1941	179.8	174.8	176.3	175.3
1942	424.9	386.6	261.2	339.6
1943	894.5	752.8	319	590.1
1944	539.4	520.9	355.6	458.

Bunlara ait detay hesaplar konjöktür mecmualarında vardır. Yukarıdaki cetvelde o teferruata girilmemiş, nebatî, hayvanî gıda maddelerinin vesatisi alınmıştır. Keza sanayi maddelerinde de mensucat — deriler, tıbbî maddeler, kâğıt, inşaat malzemesi ilh. — şeklindeki tafsilâta girilmemiştir. Yukardaki endeks 1938 senesine nazaran fiatların 1942 de 339.6 olduğunu gösterir. Varlık Vergisinden sonra da fiatlar yükselmiye devam etmiş, 1943 de azamî had olan 590.1 re varmıştır. Bundan sonra fiatlar düşme kaydetmektedir. Varlık Vergisinin tatbikinden sonra eşya fiatlarının yükselmiye devam etmesi, fiat politikası bakımından vergiye bağlanan ümitlerin iflâs ettiğini gösterir. İleride bu noktaya tekrar döneceğiz.

Toptan eşya fiatlarını daima geriden aynı seyirle takip eden geçinme endeksi de 1938 senesine nazaran 1942 de 232.5, 1943 de 474.3 rakamını kaydeder.

C) Para

c) Şimdi bu mevzu ile alâkalı olarak ön plânda yer tutan para meselesini gözden geçirelim.

1937 senesinden sonra, sene sonları itibariyle tedavülde bulunan banknot, meskûkât şu tezayüdü kaydeder:

Sene	Tedavüldeki banknot (000 ilâvesiyle L.)	Tedavüldeki meskûkat (000 ilâvesiyle	Yekûn (000)
1937	168.630	25.538	193.988
1938	193.970	25.452	219.431
1939	281.460	26.589	308.649
1940	403.556	30.344	433.800
1941	512.473	31.029	543.502
1942	733.944	31.601.	765.545
1943	802.110	31.544	833.664
1944	960.834	33.707	994.541

Cetvel ikinci Dünya Harbi yıllarında para hacminin başdöndürücü bir sür'atle yükseldiğini göstermektedir. Artış iktisadî sebepler tesiriyle olmamış, yani ticarî senetleri réescompte yolu ile tekevvün etmemiştir. Artışın belli başlı sebebi soğuk harp masraflarıdır.

D) Altın Fiatları

d) Yukarıki fasıllarda izah edilen âmiller para kıymetinin sür'atle düşmesini icap ettirmiştir. Bunun en iyi müşiresi emlâk ve altın fiatlarının yükselişidir. Mahza bültenlere intikal ettiğinden biz bu kıymet kaybını altın fiatları üzerinden takibi muvafık bulduk. Merkez Bankasının rakamlarına nazaran, banknota mecburî tedavül hakkı verildikten sonra altın fiatları aşağıdaki seyri takip etmiştir:

1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923
100	102	182	464	493	483	519	587	712
1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932
804	829	808	833	836	860	904	918	955
1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940	1941
924	925	943	946	1036	1077	1251	1726	2341
1942	1943	1944						
3192	3151	3748						

Yukarıdaki rakamlar 1916 - 1944 devresinde altın fiatımn 37 misline yakın yükselme kaydettiğini gösterir. Muhtelif siyaset adamları tarafından tekrarlandığı veçhile, halen altın para olmaktan çıkarak metah mahiyetini ihraz eylemiştir. İstihsalinin azlığı, zamanla kıymetinden kaybetmesi dolayısiyle altın bütün memleketlerde farazî bir para ölçüsü yerine geçmiştir. 1915 yılına kadar imparatorluğun resmî parası altındı. Memlekette iktisadî münasebetleri çevirmiye kifayet edecek altın stoku mevcuttu. Bu tarihi takip eden senelerde tediye muvazenesinin daima aleyhte oluşu, farkın harice altınla ödenmesini icabettirmiş, memleketin altın mevcudu muhtelif kanallarla harice akıp gitmiştir. Altın kıymetinin yükselmesi, paranın kıymetten düşmesi, fiatlarm artması demektir.

VARLIK VERGİSİNE GÖTÜREN YOLLAR

YUKARIDA iki ayrı fasılda tetkik ve mütalea edilen mali ve iktisadi meselelerin bir kere de günün siyasî cereyanlarının ışığı altında ve yüksekten bakışla incelenmesi faydalı olur.

Harp dolayısiyle birdenbire yükselen masrafları normal varidat karşılayamamakta idi. Baş vurulan palyatif tedbirler de derde derman olmamıştır. Bu sebeple fevkalâde masraflara dair olarak çıkarılan kanunların karşılığı hakikatte **emisyondu**. Bu kelime o zaman bir türlü açıkça telâffuz edilememiştir.

Harbin psikolojik tesirleri, ithalât eşyası ve iptidaî madde darlığı dolayısiyle fiatlar boyuna yükselme istidadı göstermiş, bu hal en büyük müstehlik olan devletin masraf bütçesini mütemadiyen kabartmıştır. Bu kabarma dolayısiyle bütçede hâsıl olan açık emisyon yolu ile karşılanmıştır.

İkinci Dünya Harbine tekaddüm eden ve bizi kontenjantıman, takas ve benzeri çaprazlara sokan cermen görüş sistemi, devletçilik namı altında iktisadî ve siyasî nizamımıza hâkim olmuş, Anayasamızın baş köşesinde bağdaş kurmuştur. Her iktisadî sistem gibi lehinde ve aleyhinde çuvallarla lâf söylenmesi kabil olan bu sistemin amelî neticelerinden biri de, devlet teşkilâtının genişlemesi, memur adedinin artması, maaş yekûnlarının yükselmesi olmuştur. Bu hal, konjöktürün yükselmesi dolayısiyle, her sene maaş ve ücretlere yeni yeni zamlar yapmak mecburiyeti karşısında kalan devleti, içinden çıkamayacağı bir problem karşısında

bırakmıştır. Bütçenin yarısından fazlasını yiyen bu devin tasfiyesi harp sonu hükûmetlerinin halledemedikleri davalardan biridir

Devlet sanayiinin kurulması ve işletilmesi için muktazi ilk tesis ve işletme sermayesinin tedarikinde günlük çarelere baş vurulmuş, emisyon yolu ihtiyar olunmuştur. Bu satırların yazıldığı tarihte de Sümerbank, Etibank ve bunlara bağlı tesisler, Denizyolları, Posta, Toprak Mahsulleri Ofisi gibi teşekküllerin mübayaalarının açıkları Hazine U. Müdürlüğünün imzasını — kefalet — taşıyan bonolarla kapatılmaktadır.

Enflasyon mekanizması T. C. Merkez Bankası kanununun tadili suretiyle işletilmiştir. Kanunda yapılan muhtelif tadillerle bir kısım daire, müessese ve bankaların çıkaracağı bonolara Hazinenin ikinci imza koyması, Merkez Bankasının bu bonoları ticarî senetler gibi reskontetmesi esası kabul edilmiştir. Çeşitli mahiyetler arz eden bu bonoların istenilen zamandaki miktarını Merkez Bankasının bültenlerinden çıkarmak mümkündür. Ticarî icap ve ihtiyaçlar fevkinde piyasaya dökülen banknotların miktarı tedavüldeki para hacminin yarısını teşkil eder.

Bahis mevzuu devrede memleket kâfi miktarda ithalât eşyası bulamamıştır. Harp dolayısiyle milyonluk bir ordu silâh altında tutulduğundan müstahsil kollar, tarladan, fabrikadan çekilmiştir. Bu hal dahilî imalât, hasseten gıda maddelerini, sür'atle azaltmıştır. Silâh altma alınan bu genç kitlenin devlet sırtından geçinen müstehlik halini alması, terazinin istihlâk kefesinde mühiş bir ağırlık teşkil ederek müvazeneyi büsbütün bozmuştur. Arzın talebe kifayet etmemesi, aranılan malın bulunmaması, Harp bültenlerinin yarattığı sinir buhranı, fiatların baş döndürücü bir sür'atle yükselmesini intaç etmiş; bu da elinde para bulunanları mümkün olan istihlâk eşyasını cem ve iddihara sevk ederek talep hacmini arttırmıştır. Arzın talebe kifayet etmemesi, fiatların gün gün yükselmesi, tüccarı malını saklamaya, ihtikâra sevk etmiştir. Anayasaya Devletçiliğimizi kaydettirenler Devleti bu vasfın icabettirdiği mücadele cihaziyle techiz etmeyi düşünmemişler, bunu ikinci plânda bir mesele olarak mütalea eylemişlerdir. İkinci Dünya Harbinin devamınca ve onu takip eden senelerde iktisadî durumun icabettirdiği tedbirlerin alınmamasında hayret edilecek bir inat gösterilmiştir. Bu hareketsizlik ve lâkaydinin müdafaası, izahı mümkün değildir. Hükûmetin mutlaka almak zaruretinde olduğu tedbirlerin başında **Tahdid** gelirdi. Arzın talebe kifayet etmediği zamanlarda talebi azaltmak, hakikî ihti-

yaçlara uydurmak için tahdide gidilmek zarurîdir. Hürriyetin doyduğu, büyüdüğü İngilterede bile harp içinde ve harpten sonra en geniş manada tahdide gidildiği halde, memleketimizde ithalât eşyasında bile tahdide gidilmemiştir. Bu sebeple zaten miktaren mahdut olan bu eşya karaborsa yolu ve fiatiyle türedi harp zenginlerinin istihlâkine hâs bir metah teşkil etmiş, müstehlik kitle derin bir sıkıntıya düşmüştür. Bu devrede ekmek, kömür, kira üzerine tahdid konulmuştur.

Ekmek üzerine konan tahdidin esası buğdayı koruma vergisi ve Toprak Ofisi kanunu ile alâkalıdır. Bu kanunlar mustahsili himaye için çıkarılmışlardır. Son kanunla Ofise fazla hububatı mübayaa ederek dar zamanlarda satmak nazım vazifesini görmek yetkisi verilmiştir. Bilâhare Millî Korunma kanunu ile alınan yetkilerle bu hududun dışına çıkılmıştır. Ofisin vazifesi izah edilen şekilde mustasili himaye iken, harbin devammca ve onu takip eden senelerde mekanizma tersine işlemiş, hükûmet kararîyle mahsul piyasa fiatından çok noksanına köylünün elinden alınmıştır. Bu eksiğine mübayaaların yanı başında ayrıca toprak mahsulleri vergisi de yer almıştır. 1944 - 47 senelerinde yekûnu 229 milyon lira değerinde mahsul vergi olarak müstahsilden alınmıştır. Denebilir ki, bu senelerde köylünün mükellefiyeti Varlık Vergisi mükelleflerininkinden hafif olmamıştır. Hükûmetin tayin ettiği tip haricinde bu devrede karaborsa fiatiyle daima beyaz ekmek bulmak mümkün olmuştur.

Kömüre konulan tahdit daha az gürültülü olmuştur. Bunun sebebi kömürün zaten Devletin elinde olmasıdır. Bu bahiste üzerinde durulacak nokta, hayatı pahalılandırmamak için kömür fiatlarının maliyetinden noksan tutulmasıdır. İşletmenin bu yoldaki zararları bilâhare tekstilin kârîyle kapatılmıştır. Bu suretle kömürden istifade eden şehirliye temin edilen menfaat (kömür, elektrik), fabrikaların imalâtının yüzde 90 nı teşkil eden kaput bezi, basma v.s. dolayısiyle köylüye ödetilmiştir.

Kiraların tesbiti az çok muvaffak olmuştur. Bu tedbirden ekseriyetle kendini savunmasını bilen bir kısım dar gelirliler faydalanmıştır. Bununla beraber bu devrede birkaç senelik kiraya tekabül eden hava parası caizesi ödenmeden serbestçe mesken temin edilememekte olduğu da bir hakikattir.

Bu devrede yapılan ihtikârla mücadele ve fiat kontrolünü incelemek yerinde olur. M. Korunma kanundan alınan yetkiye dayanılarak 7.10.1940 tarihinde neşredilen 24 sayılı sirkülerle o tarihe kadar ithal edilen ticaret eşyasına, nevine ve menşeine göre

vasatî sabit bir fiat konulmakta idi. Sonradan yapılan ithalât ile imalâtta maliyete muayyen zamlar yapılmakta idi. Bu tedbir eşya fiatlarının yükselmesini intaç etti. Bir kısım eşya saklanarak sonra gelen mallar arasına karıştırılıp daha yüksek fiatla satıldı. İmalâtta, bilhassa san'at ve gustonun karıştığı yerlerde, maliyet hesaplanamadı. Perakende toplanıp harice toptan satılan ihracat eşyasında fatura yapılamıyordu. Bu hikâyede üzerinde durulacak en mühim nokta, devşirme olarak toplanan fiat murakebe teşkilâtının, bir an için olsun, piyasayı murakabe altında bulunduramadığıdır. Ekserisi lise mezunları arasından alınan derme çatma bir teşkilâtla koca bir memleketin iktisadî nizamını, müesseselerin muhasebelerini kontrol altında tutmaya imkân olmadığını izaha hacet yoktur. Teşkilâtın içinde basit bir yevmiye maddesini yazamıyacak, bir maliyet hesabını çıkaramıyacak elemanlar ekseriyette idi. Bir murakibin muhtelif imalâttan anlar bir işletme mütehassısı, bir hesap uzmanı, bankacı, maliyeci, hukukçu gibi muhtelif vasıfları nefsinde cem etmesi lâzım geldiği düşünülürse, teşkilâtın neden muvaffak olamadığı anlaşılır. İthalâta ait fiat bahsinde alâkadarların buldukları başlıca kaçakçılık yolu fatura ticaretidir. Muvazaa yolu ile araya konulan mütevassıt delâletiyle fiatları yükseltmekten ibaret olan bu mekanizma, daha ithal anında fiatelerin kabartılmasını intaç eylemiş, tüccarın kârını az göstermiş, binnetice kazanç vergisine de tesir etmiştir Hâdisenin döviz kaçakçılığına meydan verdiği de izahtan müstağnidir. 1948 - 49 devresinde B. Millet Meclisinde münakaşalara mevzu teşkil eden hariçteki paraların esas kaynağı işte budur. Harp içinde en çok kâr temin edenler, 1939 da elinde stok bulunduranlar, ithal eşyasını gözden kaybedip karaborsaya intikal ettirebilenler, mal alıp bekletebilenler, memleket mahsulünü gizlice muharip memleketlere satabilenlerdir. Bunların hiçbiri bu gayrimeşru kazancı üzerinden gereken şekilde Devlete vergi vermemişlerdir.

Bu devrede ithal eşyasının vilâyetler arasında tevzii cihetine gidilmiş ise de, tevzilerde mahallî hususiyetler nazara alınmadığından, tatbikatta giden eşyanın mühim bir kısmı karaborsacılar eliyle tekrar büyük merkezlere intikal ettirilmiştir. Otomobil, kamyon, bilhassa lâstik tevzii, bu devrede bir mesele teşkil etmiş, çeşitli iltimas ve tercihlere yol açmıştır. Gelen nakil vasıtalarının resmî müesseselere hasrı suiistimalleri kısmen önlemiş ise de, bu hal ihtiyacı tazyik etmiştir. Bu devrede kurulan iaşe teşkilâtı müspet bir rol oynamadan tarihe intikal etmiştir. Karaborsacı namiyle taazu eden bir zümre, dürüst müesseselerin doğru fiatlarla sattığı ithalât eşyasını üç beş dakikada silip süpürerek mütevassıtlara intikal ettirmiş, bu eşya bilâhare fahiş kârlarla müstehlike

devir olunmuştur. Hükûmet her gün gözünün önünde cereyan eden bu faciaya lâkayt kalmıştır. Konjöktürün her gün bir az daha yükselmesi, masraf dairelerine, bilhassa askerî idareye fiat ölçüsünü kaybettirmiş, âcil ihtiyaçlar muvacehesinde istenen fiatla eşya mubayaasına gidilmiş, bu da hassaten müteahhitleri zengin etmiştir. Harp içinde İstanbulda bu yüzden yüzlerce milyoner doğmuştur.

Elde edilen yüksek kazançlar, ağır vergiler veya mecburî istikrazlarla absorbe edilip piyasadan çekilmediğinden (circuit fermé nazariyesi) ve istihlâk tahdit edilmediğinden, arzu ve ihtiraslarına hudut tanımayan bu türedi nesil istediği eşyayı istediği fiata satın almakta tereddüt göstermemiştir. Bu hal zaten ölçüsü kaybolan fiatları allak bullak etmiş, varidatını arttıramıyan sabit gelirlileri, kirasını arttırmıyan emlâk sahiplerini, emekli ve yetimleri, dürüst iş adamlarını, hassaten büyük halk kitlelerini ezmiş, yıkmıştır.

Paranın gün gün kıymetini kaybetmesi, eşya fiatlarının durmadan yükselmesi, askerî masrafların yükü altında bütçe mefhumunun kaybolması, ihtikârın alıp yürümesi, halkı da, hükûmeti de sinirlendirmekte idi. Muhtekirlere, türedi zenginlere karşı her gün bir az daha yoksulluğu arttığını hissedenlerin diş gıcırtıları açıkça duyuluyordu. Mevzuun çetin tarafı, köşebaşlarının, ithal ve ihraç iskelelerinin, ekalliyetler tarafından tutulmuş olması idi. Hâkim ve müstevli unsur askerlik, memurluk ve benzeri işleri elinde tutmuş, buna mukabil ekalliyetler tüccar, komisyoncu, tüccar mümessili ve benzeri adlarla ithal ve ihraç eşyası üzerinde muayyen pursantajlar koyarak zenginleşmişlerdi. Bu mevzuda Avrupalı müesseselerin iş yapmak hususunda daima dindaşlarını tercih ettiklerine esef etmemek kabil değildir. Bu münasebetlerin üzeri hafifçe kazılırsa altından ehlisalip seferlerinden kalma paslı Haç mevcut olduğu hayretle görülür.

İthalât ticareti ekalliyetlerin elinde olduğundan Varlık Vergisine kadar ithal eşyasının karaborsaya intikal işi ekseriyetle ikinci el akalliyetle esnafı tarafından idare olunmuştur. Kanunen suç teşkil eden bu işte tüccar itimadını haiz bir adamla işbirliği yapmak zorundadır. Bu suretle karaborsa işi başlangıçta daha ziyade ekalliyetler tarafından tedvir olunmuştur. Varlık Vergisini doğuran sebeplerin başında bu husus ta yer alır.

Tarih boyunca aç toka yumruk göstermiştir. Açların çoğunluk teşkil ettiği devirlerde tokların istifade görmesi tabiî bir keyfiyettir. Bu hal, meşru olmasa da bir realitedir. Nazi Almanyada,

Bolşevik Rusyada, dünyanın her tarafında ve tarih boyunca bu böyle olmuştur. Varlık Vergisinde de bu kanunun izleri vardır. Bu bakımdan zekâtı dine ithal eden büyük şariin huzurunda hûşu ile eğilmemem mümkün müdür?

Varlık Vergisini doğuran sebepler arasında **Irkçılık** ta yer alır. Alman mektebinden su içen bu çelimsiz nebat o.devirlerde her memlekette çeşitli çiçek açmış ve meyva vermiştir. İşin kayde değer tarafı bizim bu mevzuda da geç kalmış oluşumuzdur. Varlık Vergisinin mer'iyete konulduğu günlerde uzağı görenler Alman yıldızının ufukta parlaklığını kaybettiğinin farkında idiler.

Varlık Vergisi piçini doğurtan iktisadı, malî, siyasî icaplar ana hatlariyle bunlardır. Bu fasıl okuyucularıma o tarihte fevkalâde bir sermaye vergisi konulmasının zarurî olduğunu göstermiştir. Fakat bu vergi Varlık Vergisi gibi bir karikatür olmamalı idi. Asıl mesele buradadır.

2. BÖLÜM

VERGİ TAHAKKUKUNA AİT BİLGİ VE HATIRALAR

VARLIK VERGİSİ

Vergiye Tekaddüm Eden Devrede Yeni Vergi Araştırmaları

FEVKALÂDE masraflar dolayısiyle piyasada para mikdarı lüzumundan fazla artmıştı. Bu hal fiatların artmasını icap ettiriyordu. Bu tempo üzere gidildiği takdirde para miktarı daha da artacaktı. Piyasadaki paranın çekilmesi zarurî idi. (kapalı daire = circuit fermé). Bunun için cebrî istikraz veya vergiye müracaat lâzım geliyordu. Maliye evvelâ vergiye müracaat etmeyi düşündü. O tarihte Varidat U. Müdürlüğünden makama yazılan 6.10.941 tarihli ve 113/22144 No. lu müzekkerede vaziyet olduğu gibi açıklanmıştır. **İ. Hakkı Ülkümen** tarafından kaleme alınan bu yazıda, Kazanç Vergisi kanunu ile adaleti teklifiyenin yerine getirilemediği, verginin daha ziyade az kazananların omuzlarına yüklendiği, hizmet erbabını teklif eden muahhar vergiler dolayısiyle mükellefiyet ölçüleri arasında nizam kalmadığı, 3821 ve 4040 No. lu kanunlarla yapılan zamların karne üzerine müesses vergideki adaletsizliği derinleştirdiği açıkça ortaya konulmuştur. Müzekkerede ikinci Dünya Harbinde harp masraflarının yüksek nisbette alman vergilerle karşılandığı halde memleketimizde bu yola girilememiş olduğuna işaret edilerek vergi sistemimizde bir değişiklik yapılmasının zarurî olduğu tebarüz ettirilmiştir. Yazıda netice olarak kazanç vergisi hakkındaki haklı şikâyetleri

azaltmak, hasseten fevkalâde kazançlardan yüksek bir vergi alabilmek için lâzım gelen tedbirleri tayin ve tesbit etmek üzere bir maliye müfettişi ile İstanbul irat ve servet vergileri müdürü ve bir hesap mütehassısından mürekkep bir heyetin hemen tetkikata başlamasına lüzum gösterilmiştir. Bahis mevzuu heyet benim başkanlığımda — o zaman müfettiştim — İstanbul irat ve servet müdürlüğünü yapan Maliye Müfettişi Mehmet İzmen — halen İstanbul Defterdarı — Müşavir Hesap Uzmanı Rasim Saydardan mürekkep olarak teşkil edildi. Tetkikata 1942 yılı başında başlanabildi ve Temmuz sonunda nihayet verildi. Bu çapta bir işin altı aya sığdırılamıyacağını izaha hacet yoktur. Bahusus o tarihlerde İzmen varidat müdürlüğünü, Saydar hesap mütehassıslarını sevk ve idareye memur idiler. Bu sebeple işleri zaten başlarından aşkındı. Komisyonun araştırmaları ister istemez noksan kalmak mahkûmiyetinde idi. Bu nokta tanzim edilen raporda da belirtilmiştir. Heyet vardığı neticeler hakkında vekâlete iki rapor sunmuştur. 11/7 tarihli olan birinci raporda 2395 sayılı kazanç vergisi kanunu tamamen gözden geçirilerek her madde ve fıkra üzerinde yapılması gereken tadiller belirtilmiştir. Bu raporla yapılan teklifte beyannameye tâbi mükelleflerin adedi fevkalâde arttırılmakta idi. Bunlardan kazanç muamele defteri tutması lâzım gelenler tesbit edilmiş, yeniden beyannameliler arasına alınması teklif edilenler cetvel halinde gösterilmiştir. 250 liradan yukarı yerlerde çalışanlar beyannameliler arasına alınmıştı.

Hükûmet bu rapor üzerine yeni bir kazanç vergisi projesi hazırlayarak Meclise vermiş, bilâhare N. Sümerin Bakanlığa gelmesi üzerine proje Meclisten alınarak yeni bir tetkike tâbi tutulmuştur. (Yeni heyet benim başkanlığımda — o zaman İstanbul Defterdarı idim — Rasim Saydar, Mehmet İzmen, Prof. Neumark ve müşavir hesap uzmanı Ali Alaybek'ten teşekkül etti. Gelir Vergisini Bakanlığa teklif ve kabul ettiren bu ikinci heyettir).

Heyetin fevkalâde kazançların vergilendirilmesine müteallik olan ikinci 12.12.941 tarihli raporu şu esasları ihtiva etmekte idi:

Harp içinde fevkalâde vaziyetlerden istifade edilerek fevkalâde kazançlar temin edilmiştir. Kitlenin aleyhine olarak temin edilen bu kazançların mühim kısmının fevkalâde masraflar için alınması zarurîdir. Bütün dünya bu yola gitmektedir. Binaenaleyh:

I — Beyannameli mükelleflerin 1 - 1 - 1939 dan sonraki safî kazançlardan ödenen vergiler düşüldükten sonra geri kalan kısım-

dan mukayyet sermayeye yüzde 15 ayrıldıktan sonra, bakiye fevkalâde vergi olarak alınmalıdır. Anonim şirketlerde sermayeye ayrılacak kâr yüzde 12,5 olmalıdır.

II — İratlı mükelleflerden bir kısmı bir komisyon marifetiyle beyanname liye ayrılacak, bunlardan 1 - 1 - 1939 dan sonraki devre için beyanname istenecek, safî kârdan vergi düşüldükten sonra bakiyeden sermayeye yüzde 15 ayrılıp geri kalan vergi olarak alınacaktır. Defter ibraz etmiyen ve beyanname veremiyenlerden vergileri takdir yolu ile alınacaktır.

III — Müteahhitler de bu şekilde muameleye tâbi tutulacaktır.

IV — 1 - 1 - 1939 dan sonraki g. Menkul satışlarında alış ve satış fiatları arasındaki fark tayin edilecek, geri kalan kısımdan nizamı faiz düşülecek, bakiye plüs valü addedilerek yüzde 50 fevkalâde vergiye tâbi tutulacaktır.

Verginin müvaffakiyetini temin için hesap mütehassısları kadrosunun takviyesi, rahsenyöman servisi ihtası, cezaların arttırılması, üç dereceli olan itiraz merciinin ikiye indirilmesi ve kuvvetli elemanlarla takviyesi tavsiye edilmekte idi.

Maliye Vekâleti fevkalâde varidata müteallik ikinci raporumuzu benimseyemedi. G. Menkuldan almayı teklif ettiğimiz plüsvalü vergisinin Meclisten geçmiyeceği gülümsenerek ifade olundu. Masraf işlerinde azamî tasarrufa gidilmek kayit ve şartiyle bu iki raporda yazılı tedbirlerle İkinci Dünya Harbinin geçiştirilmesinin mümkün olduğuna hâlâ kaniim.

Tekliflerimizin beğenilmemesi bizi bidayette müteessir etmedi değil. Hattâ kraldan ziyade kralcı hareket ettiğimizi sanarak üzüldük te. Az sonra hükûmetin bizim tekliflerimizin yerine Meclise Varlık Vergisi kanununu sevkettiğini gördükten sonra erkânın başından esen kavak yellerinin farkına varabildik.

VARLIK VERGİSİNE TEKADDÜM EDEN GÜNLERE AİT HATIRALAR

YUKARIDA adı geçen raporları postaya tevdi ettiğim günü takip eden Karadeniz seyahati bana herşeyi unutturdu. Trabzonda başlayan normal teftiş bana harbi, harp bütçesini, maliyenin sıkıntılı durumunu, her şeyi unutturdu. Ağustosun 26 sında merkezden bir şifre aldım. İşlerin muavine bırakılarak ilk vasıta ile İstanbula hareket edilmesi, orada emre intizar olunması bildiriliyordu. Şifreyi alınca İstanbuldan ayrılırken Defterdar Şevket Adalanın söylediği sözleri hatırladım. Ağralı, Adalanı Teftiş Kurulu Başkanlığına getirmeyi düşünüyordu. Ergeç İstanbuldan ayrılması mukadderdi. Adalan ayrılırsa yerine beni Ağralıya tavsiye edeceğini ima etmişti.. Adalanla mektepten tanışır, sevişirdik; heyette senelerce beraber çalışmıştık.

Ben şahsî vaziyetlerim itibariyle teklifini kategorikman reddettimdi. Ayni sebepler dolayısiyle daha evvel Tetkik heyeti azalığını, G. U. Müdürlüğünü kabul etmediğimi Adalan biliyordu. İstanbula geldiğimde işler halledilmişti. Adalan İstanbuldan ayrılmak üzere idi. Defterdarlığı kabul etmemekte israr ettim. Nihayet yine Adalanın tevassutu ile müfettiş olarak Defterdarlık işlerini tedvire memur edildim. Neden sonra vukuat Ağralı ile Adalanın tasarlanan vergiyi İstanbulda yürütecek bir kurban seçtiklerini bana anlattı. Defterdarlığa 12 - Eylülde başladım. İrat ve servet vergileri müdürü Mehmet İzmen, defterdar muavini Muhittin Gürün — şimdi müsteşar muavini — maliye müfettişi idiler.

Yıllardır, bu sıfatları üzerinde baki kalmak şartiyle defterdarlıkta yevmiyeli çalışıyorlardı. İkisi de sevdiğim, beğendiğim gençlerdi.

O akşam geç vakit odama gelen M. İzmen bana on beş gün evvel vekâletten gelen bir yazı gösterdi. Yazıda harp ve ihtikâr dolayısiyle kazanılan fevkalâde kazançları kanunlarımızın vergilendirmemekte olduğu, bu sebeple bilhassa akalliyetlerin büyük servetler iktisap ettikleri belirtildikten sonra, piyasada acele tetkikat yaptırılarak kimlerin bu şekilde fevkalâde kazanç temin ettiğinin tesbiti, akalliyetlerin ayrı bir cetvelde gösterilmesi belirtilmekte idi. Bu emir üzerine irat ve servet müdürlüğü şubelerden gizli malûmat istemiş, bir kaçından istediği malûmatı almıştı. Gelen cetvellerde bir kısım vatandaşların isim, adresleri, san'at nevileri tesbit edildikten sonra harpten evvelki servetleri, harp içindeki kazançları gösterilmişti. İzmene servet ve kazançlara ait rakamların nasıl tesbit edildiğini sordum. Gülerek. «Sadece tahminde bulunmuşlar» dedi.

Hakikaten rakamların mesnedi, ipe sapa gelir tarafı yoktu. Benim dikkatimi çeken nokta, Vekâletin yazısındaki tefrik idi. O güne kadar bu yolda bir ikiliğe şahit olmamıştım. Şube şefleri işi gizli tutmuşlardı.

İstanbuldan ayrılmakta olan Şevket Adalanı garda bir kenara çekip bu mevzuda kendisinden izahat istedim. «Fakat bir şey bilmiyorum. İhsaî mahiyette olacak». deyip kesti. İnanmamıştım; hayatımda ilk defa bastığım yerin ayağımın altından kaydığını o gün hissettim.

Onu takip eden günlerde bu işle meşğul olmadım. Kazaları, muhtelif müdürlükleri, yirmiyi aşan tahakkuk ve tahsil şubesi, 1500 zü geçen memur ve hizmetli kadrosu ile muazzam bir teşkilâtın başına getirilmiştim. Karşımızda hakkını arayan münevver bir kitle vardı. Haklı haksız her şikâyete matbuat sütunlarını açık bulunduruyordu. Vilâyetin diğer erkâniyle hassaten vilâyetle olan münasebetlerimizin tanzimi başka bir dertti. Ben tecrübesizdim; idarede bulunmamıştım; elimdeki müstacel işleri bir nizama koyduktan sonra cetvel bahsini tertiplemeyi düşünüyordum. Bırakmadılar. Bir sabah Adalan telefonla beni bulunduğum tahsil şubesinde yakaladı. Cetvellerin nihayet bir haftaya kadar Ankarada bulundurulması emrini tebliğ etti. İşleri bırakıp bu mevzuu ele almak mecburiyetinde kaldım. O günden sonra Varlık Vergisinin tasfiyesine kadar Defterdarlığın normal işlerini ikinci muavinime bırakarak bu işler üzerinde çalışacaktım.

İzmenin teklifi üzerine cetveller **M** ve **G** diye ikiye ayrıldı **M** müslüman grubu, **G** gayrimüslim ekalliyetleri temsil ediyordu. Bilâhare bu harflere dönmeler için **D**, ecnebiler için **E** harfleri katılacaktır. Cetvellerin hazırlanmasında millî bankaların istihbarat servislerinden faydalanmamı Ankara terviç etmedi. Piyasada tanıdığım ve itimat ettiğim birkaç tüccar ve esnafın malûmatına müracaat ederek aldığım rakamlarla şubelerin verdiği rakamları mukayese ettim. Arada dağlar kadar fark vardı. İmkânsızlıklar içinde kıvranıyordum. Nihayet Adalanı İstanbula çağırmıya karar verdim. Geldi. Durumu bir kere de beraber gözden geçirdik. O da tanıdıklarından rakamlar topladı. Cetvelleri bir kere de bunlarla tatbik ettik. Netice feci idi. Bu şekildeki çalışmalardan bu sonucun alınacağı tabiî idi. Elde başka dayanılacak malûmat yoktu. Yapılacak başka bir iş olmadığına kanaat getirdik. Cetvelleri Adalan Ankaraya götürdü. Neticeler hakkında Bakana izahat verecek, vaziyeti anlatacaktı. Maamafih Adalan hâlâ bu malûmatın bir istatistikten ileri bir mana taşımadığında israr ediyordu. Adalanın cetvelleri Ağralı ile birlikte Başbakan Saracoğluya götürdüklerini, rakamların Başbakanın kanaatlerini takviye ettiğini, bilâhare verginin tahakkuku için bize yalnız on beş günlük zaman vermelerinden ötürü çıkan münakaşalar dolayısiyle Ağralıdan, Adalandan duydum. Başbakan her şubeden misal olarak alınan beş on mükellefi bütün İstanbul mükellefleri sanmıştı. Bu kanaati düzeltmek için Kırdar sonradan epeyi yoruldu.

1942 Ekiminin başlarında Ağralı İstanbula geldi. Hususî kalem müdürü, Adalan beraberdi. Bir gün evvel aldığım emir üzerine kendilerini Pendikten karşıladım. Beraber Erenköyündeki köşke geldik. Köşkün döşenişindeki ince zevk, bahçenin güzelliği ilk bakışta beni sardı. Fakat beni gittikçe çeken bu minicik, hareketli, sinirli vekildi. Zaman zaman gözlerime çevrilen mavi gözlerinin ışığı altında bu adam düşündüklerimi okuyor gibiydi. Ağralı ile ilk defa temas etmiyordum; daha evvel Denizbank tahkikatında, tetkik heyetinde çalıştığım sıralarda onunla konuşmuş, münakaşalara girmiştik; fakat onun hususiyetine ilk olarak giriyordum. Aradan bunca yıllar geçti, maliyede, hükûmette nice vekiller gördüm; bunların içinde çok bilgilileri, görgülüleri vardı; fakat şimdi hükmediyorum ki Defterdarlıktan yetişen bu minicik adam bu vekillerin en zekisi, etofu en yüksek olanıdır. Ağralı uzağı gören, adam seçmesini, adam yetiştirmesini, işi adamına vermesini bilen bir devlet adamı idi. Onda Âli Paşalardan kalan bir taraf vardır. Ağralı selefinden asyaî bir vekâlet devir almış, halefine yepyeni bir maliye devretmiştir. Onun aksayan tarafı

ilimdi. Ağralı bu eksiğini yetiştirdiği, lanse ettiği elemanların bilgileriyle telâfi etmesini bilmiştir. Kanaatımca Ağralının af edilemiyecek kusuru, Saracoğlunun kafasından çıkan Varlık Vergisini itiraz etmeden kabul eylemesidir. Zamanla kendisinin vergiye taraftar olmadığını, maahaza Başbakana karşı gelemediği için Maliyeyi bu bâdireye sürüklemiş olduğunu öğrendik. Yine düşünüyorum ki, böyle bir jest memurluktan yetişen, üluülemre itaati birinci plânda tutan Ağralıdan beklenemezdi.

Yemekten sonra Ağralının çalışma odasına çekildik, kahveleri orada içecektik. Bahis memleketim olan Diyarbakıra, onun yetiştirdiği edip ve şairlere intikal etti. Ağralının bu mevzuda vukufla konuştuğunu görerek hayret içinde kaldım. Onda eskinin şair defterdarlarından bir şeyler vardı. Bu mevzulara tamamiyle bigâne olan Adalan esnemiye başlamıştı ki, söz dolaşıp iktisadî durumumuza ve nihayet benim mahut cetvellerde karar kıldı. Konuştukça anlıyordum ki, fevkalâde zaruretler muvacehesinde bir defaya mahsus olmak üzere fevkalâde bir vergi ihtası bahis mevzuudur ve cetveller hükûmete bir fikir vermek üzere hazırlanmıştır; Adalan tâ başındanberi işin esasına vakıftır. Düşünülen vergi bilhassa muhtekirleri, harp dolayısiyle bir kat daha zenginleşen akalliyetleri istihdaf etmektedir. Ecnebilerden Türkler gibi vergi alınacaktır. Başbakanın riyasetinde yapılan bir toplantıda Hariciye Hukuk Müşaviri Emin Âli Sipahi, Ağralının derpiş ettiği cebri istikrazın ecnebilere teşmilinin mümkün olamıyacağını ileri sürmesi üzerine istikrazdan vergiye dönülmüştür. Konuşurken ben bir ara Ağralıya mükellefleri evvelâ mal beyannına davet edip beyannameler üzerinden vergi alınmasının, beyan edilmiyen servetlerin musaderesinin muvafık olup olmıyacağını sordum. Gülerek «Bunu yukarıki ölçülere sığdırabilirsen ne âlâ» dedi. Hakikaten bu şekilde alınacak beyannameler üzerinden aynı nisbette vergi alınmak icabederdi. Verginin siyasete âlet edilmemesi lâzım geldiğine işaret ettim .Güldü. «Sen daha nazarisin, ben İttihatçılar gibi yapmıyorum, yalnız gayri meşru kazançlardan vergi alıyorum. O kadar» dedi.

Ağralı bu sözü verginin tarhı sırasında valilerle temas için Anadolu turuna çıkardığı müfettişlere talimat verirken de tekrarlamıştır. Yakınları bu sözün asıl failinin Saracoğlu olduğunu söylerler.

O gün Erenköyünden ayrılırken sarhoş gibi idim. Bilmem niçin, dönüşte hep ittihatçıları düşündüm. Onların iş başına gelişleri, düşüşleri, benim çocukluğuma tesadüf ederdi. İttihatçılık

Rumelide doğduğu, büyüdüğü için, Anadoluda o kadar kökleşmemişti. Hele en dar zamanda memleketi bırakıp kaçmalarını ben hiç af etmemiştim. O gün düşündükçe bu hükümlerimde haksız olduğumu hissediyordum. Onlardan hiçbiri geride servet bırakmamıştı. Demek namuslu insanlardı. Düşünüyordum ki, onların da oturdukları iktidar sandalyesi iğretiydi ve onların da kaderleri milletvekillerinin parmağının ucundaydı. Hal böyle iken, bu adamlar doğru zannettikleri memleket çapında büyük işlere girmişlerdi. İnsanı ebedî varlığa bağlıyan hayatıdır. Onlar doğru zannettikleri davaların uğruna gözlerini kırpmadan hayatlarını harcamışlardı...

Bu düşüncelerin ışığı altında bir kere de zamanın devlet adamlarını gözden geçirdim. Ne kadar yalınkat, ne kadar hafif ve tenekeden idiler! Bunların İttihatçılar çapında bir iş göreceklerine pek inanmıyordum.

Esasen zaman da bu şekilde teatral işler yapmıya müsait değildi. Hitlerin yıldızı sararmıya yüz tutmuş, harp ilâhı Anglo - Sakson dünyasına gülümsemeye başlamıştı...

Bu görüşmeyi takip eden günlerde fırtınaya, zelzeleye takaddüm eden saatlerin ağır ve boğucu havası hâkimdi. Bu devrede ben memurlarımı tanımıya, bu işte çalıştıracağım adamları seçmiye çalıştım. 5 Kasım 1942 de telefonla Ankaraya çağrıldım. Oraya vardığımda her şey hazırlanmıştı. Varlık Vergisi kanununun metnini, Başbakanın verdiği direktifler dairesinde, Müsteşar Esat Tekeli hazırlamıştı. Alıp okudum. Metin senelerdir üzerinde çalıştığımız, tatbik ettiğimiz vergi kanunlarından başka bir şeydi. Temamen takdire dayamyordu. İtirazı, temyizi yoktu. Ödemeyenleri çalışma tehdidi altında tutuyordu.

Müfettiş muavinliğimin bir kısmını Tekelinin refakatinde geçirmiştim. Bana varitadın zevkini aşılayan biraz da odur. Metni bitirip başımı kaldırdığımda muhatabımın müstehzi bakışlarla beni süzdüğünü gördüm. Aramızda şu şekilde bir muhavere geçti:

— Üstadım, sen bu işin günahına iştirak ediyor musun?

— Hayır, ben kanunun sadece raportörüyüm.. Kanunu Başbakan vekile not ettiriyor, ben, bazen de Şevketin yardımı île, bu notları madde haline koyuyorum. Ne benim, ne de varidat servisinin bu işte bir günahımız yoktur. Malûm a, bu fevkalâde bir tasarı... Siyasî bir kanun...

— Ya Vekil?

— Galip bir vaziyeti var... Emirleri ekseriya o bize intikal ettiriyor, ama sorduklarıma cevap vermiyor. Talik ettiriyor. Benim bildiğime göre bu kanun tamamiyle Başvekilindir.

— İyi ama, üstadım, bilirsin ki bizde Gelir Vergisi yoktur. Kazanç vergisinin beyannameli kısmı mahduttur. Seninle senelerdir tanışırız, benim kaç param olduğunu sen bilir misin? Bu kanuna göre beş kişi bir odaya kapanıp âleme fevkalâde bir vergi tarh edeceğiz. Bir vergi ki itirazı yok, temyizi yok. Ben Vekile de söyledim, gelin evvelâ mükellefleri beyana davet edelim, evvelâ bu beyannameler üzerine çalışalım, beyan edilmiyen malları müsadere ederiz.

— Malûm, malûm... sana şu kadarını söyleyim ki metnin bir kelimesini değiştirmiye bile kimse izinli değildir. Münakaşaya işin tahammülü yok. Kanun Başvekilin...

— Ben onunla da konuşurum.

— Pek tavsiye etmem.

Kalemi mahsus müdürü içeri girip Vekilin beni beklediğini söyledi.

Ağralı bermutat sinirliydi. Benim gibi Defterdar olarak İzmire gönderilmekte olan Mümtaz Tarhan yanında idi. Ağralı bizi önüne katıp Başbakanın odasına gütürdü. Saracoğlu bizi ayakta kabul etti. Ağralı «İşte vergimizi İstanbul ve İzmirde tatbik edecek iki delikanlı» diye prezanta etti.

Saracoğlu bana sordu:

— İstanbulda havalar nasıl gidiyor?

Başbakan verginin nasıl karşılandığını soruyordu.

— Karışık... Kararsız... Fırtınaya doğru...

Güldü:

— Muhtekirler, bazirgânlar ne âlemde?

— Ömrü devletinize dua ile meşguller...

Ağralı kıs kıs gülüyordu. İlk imtihanı kazanmıştım galiba... Fakat memnuniyeti uzun sürmedi:

— Kanunu okudun mu?

— Evet, efendim.

— Beğendin mi?

— Bazı römarklarım var...

Başbakanın kaşları çatıldı:

— Meselâ?..

— Benden 300 milyon isteniyor. Kanuna göre bu paranın 15 günde, nihayet bir ayda tahsili lâzım. Mükelleflerin bu müddet dette likid para bulamamalarından endişe ediyorum.

Caketimin eteği çekildi... Dikkat ettim, Başbakanın ve Ağralının yüzleri karmakarışıktı...

— Bu işin içinde fiyat politikası da var delikanlı. Malları piyasaya dökeceğim. Senin düşündüğüm bir yandan varittir. Ben bu ihtimali da nazarı dikkate aldım. Fiyat hakkındaki emellerimiz tahakkuk ettikten sonra sana istediğin mühletleri zamanında vereceğim...

Kanunun üstünde, onun tayin ettiği müddetlerin haricinde bana mühlet veremiyeceğini izaha hazırlanırken, Ağralı bir reverans yapıp yürüdü. Mülâkat bitmişti. Dışarda Vekilden bir papara bekliyordum. Her şeyi göze almıştım. Hayret, Ağralının gözlerinde alev gibi yanan bir memnuniyet ışığı vardı. Bu gün o ışığı kendisinin Başvekile söyleyemediği sözleri söylemiş olduğuma atf ile izah eylemekteyim. Ve bu ışığa istinat ederek Ağralının varlık vergisinin doğmasında bir günahı olmadığını iddia ediyorum.

Vekâletteki arkadaşlarım bana acıyor, beni şimdiden kaybolmuş bir insan telâkki ediyorlardı. Bu noktayı Vekâletin Varlık Vergisini asla tutmamış olduğunu ispat sadedinde kaydetmek zorundayım. O gün Vekâlette herkes yeni bir dedikodu ile meşguldu. Vergiye son şekli verilirken Hariciye hukuk müşaviri Emin Sipahi bu yüzden Sefaretlerin çeşitli demarşlar yapacağının muhakkak olduğunu belirtmiş, Başbakan Sokolluyu hatırlatan bir eda ile «Arkadaş! Ben Osmanlı devletinin Sadrazamı değilim. Bana böyle bir teklifte bulunamazlar» demiş...

Bu sözü bilâhare C. Tüzel ve Sipahi teyit ettiler.

Ben sansasiyonel hitapları sevmem ve kaillerinin gerçek bir icra adamı olduklarından şüphe ederim. Vukuat bu bahiste de beni teyit etti.

O akşam İstanbula döndüm. Dönüşümü takip eden hafta içinde tasarı evvelâ Partide, sonra Mecliste görüşülerek kabul edildi. Tasarının Partideki müzakeresinin hararetli olduğunu söylediler. Buna mukabil Meclis karma komisyonundaki konuşmalar sönük geçmiştir. Her iyi yerde tasarıyı Saracoğlu müdafaa etmiştir. Kanunun tatbiki sırasında odamdan geçen en az 50 milletvekilinin beyanına göre, Saracoğlu müdafaasında kanunun muhtekirleri, harp zenginlerini, hassaten akalliyetten olan vurgunculari istihdaf ettiğini söylemişti. O kadar ki benimle temas eden milletvekilleri Türklere vergi tarh ettiğimden dolayı beni tahtiye etmişler, yaptığımızın hükûmetin Partideki beyanına uymadığını söylemişlerdir. İntihap dairelerinde Valilere bu şekilde izahat veren diğer bir kısım milletvekilleri Ağralının işini alt üst etmiş, bir kısım Valiler Türklere Varlık Vergisi tarh etmek istememişlerdir. Bu sebeple Ağralı Maliye müfettişlerini seferber ederek verginin umumî olduğunu, ancak aşağıda izah edilecek değişik nisbetlerle tarh edileceğini, Türklere bir miktar vergi tarhının zarurî olduğunu izah ettirmek mecburiyetinde kalmıştır. Müfettişlerin seferber edilmesi bu bahiste kimsenin eline vesika verilmek istenilmemesindendir. Bu canlı tamim üzerine bir kısım vilâyetlerde cetveller yeniden hazırlanmıştır. Bu şekil ve manzarasiyle varlık vergisine vergi manzarası veren, ona umumiyet izafe ve ifaze eyliyen Ağralıdır. Muhtelif zaruretlerle Başbakan bu değişikliği benimsemek zorunda kalmıştır.

VARLIK VERGİSİ VE TATBİKATI

Kanunu, Ekleri, Neşredilen Karar ve Talimatnameleri

VARLIK Vergisi 12 - 11 - 1942 tarihli ve 4305 sayılı kanuna dayanır. Buna 17 - 9 - 1943 tarih ve 4501, 15 - 3 - 1944 tarih ve 4350 sayılı kanunlar eklenmiştir. 4501 sayılı kanunla seyyarlar ve hizmet erbabının vergi bakayası af edilmiştir. 4530 sayılı kanun, neşri tarihine kadar tahsil edilmiyen bilumum Varlık Vergisi bakayasının terkinini âmirdir.

Varlık Vergisinin çalışma mükellefiyeti hakkında bir talimatname tanzim edilmiş ve Bakanlar Kurulundan geçmiştir. Bu karar 12 - 1 - 1943 tarihli ve 21/19288 No. ludur. Bu talimatın 12 ve 13 üncü maddeleri 2/202206 sayılı kararlarla değiştirilmiştir. Vergi hakkında neşr ve ilân edilen kanun ve kararlar bunlardan ibarettir. Kanun ve kararlar kitabın sonuna eklenmiştir.

Ana kanunun esbabı mucibe mazbatası 16 satırdır. Burada verginin gelir ve varlık sahiplerinin varlıkları ve fevkalâde kazançları üzerinden alınacağı tasrih kılınmıştır. Lâyihada «İktisadî şartların darlığından doğan güçlükleri istismar ederek yüksek kazançlar elde ettikleri halde kazançları ile mütenasip derecede vergi vermiyenleri istihdaf etmekte ve içinde olduğumuz fevkalâde

vaziyetin icabettirdiği fedakârlığa, bunları kazanç ve kudretleriyle mütenasip bir derecede iştirak ettirmek maksadını görmektedir» cümlesiyle vergi kristalize hale konulmuştur.

Kanunu teklif eden hükûmet, Şükrü Saracoğlu, N. Menemencioğlu, Ali Rıza Artunkal, Recep Peker, Fuat Ağralı, Hasan Âli Yücel, Ali Fuat Cebesoy, Hulûsi Alataş, Raif Karadeniz, Şevket Raşit Hatipoğlu, Fahri Engin, Behcet Uz'dan müteşekkildir. Muvakkat Encümenin başkanı İsmet Eker, mazbata muharriri Şinasi Devrim, kâtibi İ. Hakkı Ülkümen'dir. Encümende İzzet Akosman, Nurullah Esat Sümer, Feridun Fikri Düşünsel, Galip Kahraman, İsmail Sabuncu, Mükerrem Karaağaç, Faik Baysal, Ömer Taşçioğlu, Selâh Yargı, Galip Gültekin, Mahmut Nedim Zapçı, Faik Kurtoğlu, Kemalettin Kamu, Fuat Sirmen, Cemal Kovalı, Faik Barutçu, Sami Coşar aza olarak bulunmuşlar, mazbatayı imza etmişlerdir. Mazbatada muhalefete dair bir şerh yoktur.

VERGİNİN ANAHATLARI

KANUN servet ve fevkalâde kazançlara hitap etmektedir. Kanun esas itibariyle kazanç vergisi mükelleflerini, büyük çiftçileri, uhdesinde 2500 lira iratlı veya 5000 lira kıymetli emlâk bulunanları mükellefiyete almaktadır. Şirket şeriklerinin şahıslarına ayrıca vergi konulabilir. Bir mükellef yukarıda yazılı üç gruptan ayrı ayrı teklif olunabilir. Aynı gruptan iki veya daha ziyade teklif edilenlerin büyük vergileri ipka ile küçükleri Malmemurunca terkin edilir. Şirketlerde verginin azam ve asgar haddi tayin olunmuştur. Vergiyi tesbitte komisyonlar serbesttir. Vergi 15 gün içinde tarh edilecektir. Unutulanlara 2 ay içinde tarhiyat yapılacaktır. Vergi mahallin en büyük mülkiye âmiri, en büyük Malmemuru, ticaret ve belediyelerden seçilecek azadan mürekkep komisyonlar marifetiyle takdir yolu ile tayin edilecektir. Tebliğ, ilân yolu iledir. Vergiye itiraz edilemez. Tahsil müddeti 15 gündür. Bunu takip eden hafta içinde yatırılan vergiler yüzde 1, müteakip haftada yatırılanlar yüzde 2 cezaya tâbidir. Bu devrede borcunu ödemiyenler çalışma mükellefiyetine tâbi tutulur. Bunların ücretlerinin yarısı borçlarına mahsup edilir. Çalışma tatbikatı dolayısiyle de mercilere müracaat edilemez. Karı kocanın, bunlarla birlikte oturan usul ve füruun menkul ve G. Menkulları bu verginin teminatıdır. Mükellefin elindeki menkullere müteallik rehin, temlik iddiaları muteber değildir. Bu bahiste istihkak davası da dinlenmez. G. menkul satışlarında alâkalarının vergiden borçlu olmadığı varidatça tasdik edilmedikçe muamele tapuca tescil edilmez ilh...

Ana hükümleri yukarıya dercedilen bu 17 maddelik kanunun bir vergi kanununa benzer tarafı yoktur. Kanun kazanç, bina, arazi vergileri yolundan giderek bütün mükellef zümrelerine hitap etmek istemiştir. Büyük Çiftçilerin kanun mevzuuna alınması, o tarihlerde buğday fiyatlarının yükselmesi ve hükûmetin — eski batakçı — köy ağalarına karşı cidal açmasıdır.

Yukarıda izah edildiği veçhile, Gelir Vergisi mevcut olmıyan bir memlekette bu şekilde bir sermaye vergisi vaz edilemez. Verginin tarhının takdire bırakılması, bize davayı daha başından kaybettirmiştir. Matruh vergiye karşı itiraz ve temiz yollarının kapalı olması, maliye ilminin aslâ af etmiyeceği bir hatadır. Kezalik verginin tahsili emrinde yapılan icra muamelelerine karşı bütün mercilerin kapalı tutulması da yanlıştır.

Bu iki yolun kapalı tutulması ile İdare harekâtında layüselenmayefal durumuna girmiştir. Mükellefe derdini dinletecek kazaî, idarî merci kalmamıştır. Alâkadarların son çare olarak başvurdukları B. Millet Meclisinden istihsal ettikleri netice kitabın alâkalı faslında tetkik edilecektir. Mükellefin eşinin, kendisiyle oturan usul ve furuunun menkul ve gayri menkulunun bu verginin teminatını teşkil ettiğine dair olan hüküm, hiçbir hukukî esasla telif edilemez. Mükellefin zilyed bulunduğu menkul mallara ait istihkak davalarının dinlenmiyeceğine mütedair olan hüküm de böyledir. Bu kayıtlarla muvazaa yolları önlenmek istenmiştir. Vergiyi ödemiyenler hakkında çalışma mükellefiyetinin tatbik edileceği hükmünü muasır zihniyetle izah mümkün değildir. Çalışma ile kazanılacak gündeliğin yarısının vergiye mahsup edileceği hükmü cidden gülünçtür. Faraza 100 bin lira borç için çalışma yerine sevkedilen ve 2 lira gündelikle çalıştırılan bir mükelleften kesilen birer lira ile borcunu 250 seneden fazla bir zamanda kapatılması mümkün olabilmektedir. Sevk ettiklerimiz arasında borcu 100 bin liradan fazla olan yüzlerce mükellef mevcuttu. Kanun hizmet erbabının, kadınların, 55 yaşını geçenlerin çalışma mükellefiyetinden istisna edilebileceklerini tayin etmiştir. Sevke ait talimatnamede mahallin en büyük Malmemuru tarafından tanzim edilecek cetvelde mükelleflerin:

I — Vergisini hiç vermiyenler,

II — Kısmen ödemiş olmakla beraber mallarını kaçırmış olanlar;

III — Mal kaçırmayan, borcunu ödemekte hüsnü niyet gösterenler.

Şeklinde tasnif edileceği, cetvelin en büyük mülkiye âmirine verileceği, mülkiye âmirinin sevk imkânlarını da nazara alarak borçluları kısım kısım celp edeceği, teşkil edilecek bir heyet marifetiyle mahcurlar, 18 yaşını doldurmiyanlar, 55 şi geçenlerin ayrılacağı, askerlerin sevklerinin mükellefiyet sonuna tehir edileceği, hastaların hastanelere kaldırılacağı, geri kalanların Nafiaca tayin edilecek mahallere sevk ile çalıştırılacağı, yazılıdır. Yiyecek içecek masrafları mükelleflere aittir. Çalışma borcun mahsubuna kadar devam edecektir. 2/20206 No. lu kararnamede hastalıkların nevileri tasrih kılınmış, hastaların meccanî tedavi edilecekleri tayin olunmuştur.

Varlık Vergisinin esas hükümleri bunlardan ibarettir. Bu basit hükümlerle akan hayatın seyyaliyetinin kavranmasının mümkün olamıyacağını izaha lüzum yoktur...

VERGİNİN TATBİKİNE HAZIRLANIRKEN

ANKARADAN döndükten sonra hummalı bir çalışma devrine girdik. Benden iki gün sonra da Şevket Adalan geldi. Birkaç gün içinde kanunun kabul ve ilân edileceğini biliyorduk. Nitekim 5 gün sonra, 12 - 11 - 1942 de, resmî ceridede intişar etti. İlâna tekaddüm eden hafta içinde bizim bütün hazırlığımızı tamamlamamız lâzımdı. Halbuki yukarıda izah ettiğim şekilde elimizde merkeze bir fikir vermek için hazırladığımız cetvellerden başka bir şey yoktu.

Ankaradan dönünce şubelerden beyannameli iratlı kazanç vergisi mükelleflerinin G,M tefriki yapılmak suretiyle cetvelini istemiştim. Cetveller hazılanmakta idi. Ankarada duyduğum halde ciddiye almamıştım; Şevket dönünce teyit etti: Verginin tahakkukunda C. Halk Partisi de vazife alacaktı. Hakikaten Şevketin geldiği gün Vali, parti müfettişi ve komisyona alınması mukarrer bir kısım partili aza ile Sıraservilerde Beden Terbiyesine ait binada Varlık Vergisinin ilk toplantısını yaptık. Ben azadan yalnız Nemli Zade Mithat Beyi tanıyordum. Ferit Hamal ve Bican Beylerle Şevket tanışıyordu. Parti müfettişi Suat Hayri Ürküplü hareketli, zeki, memleketçi bir gençti ve Başvekilin ağziyle konuşuyordu. Kırdar da takatından ağır bir işe sokulan çaresiz bir insan edası vardı. Komisyonun diğer azasının eski İttihatçılar olduğu anlaşılıyordu. Bir kelime ile Başbakanın fikirleri komisyonda hâkimdi. Kendi hesabıma ben tatmin edilmiştim. Azanın ne bahasına olursa olsun bizi satmıyacağı muhakkaktı. O ana kadar beni korku-

tan rüya bu idi. Memleket bahislerinde gözlerini kırpmadan bütün varlıklarını terazinin kefesine atacak insanlarla karşı karşıya idim. Beni en çok Tevfik Amca sarmıştı.

Verginin ana prensiplerinde üç beş dakikada mutabik kaldık. Hepimiz nereye gidileceğini biliyorduk. İş teferruata kalmıştı. Bunun için evvelâ hazırlayıp Ankaraya gönderdiğim cetvellerden birini alıp rastgele okumaya başladım. Derhal anladım ki, komisyonda çalışacak arkadaşlar yalnız şehrin birinci sınıf tüccarını tanıyordu; geri kalanlar hakkında hiç bir fikirleri yoktu. Muhtelif cetvellerden okuduğum 50 kişiden biri tanındı. Okumayı kestim. Bu tetkik mükelleflerin isimlerinin maliyece hazırlanıp vergilerin komisyonda tayin edilmesine de imkân olmadığını göstermişti. Vergiler de dahil olmak üzere cetvelleri bizim hazırlayıp komisyonun tasvibine arz etmemiz bir zaruret teşkil ediyordu. Bu suretle işin temamı maliyenin omuzlarına kalıyordu. Bununla beraber komisyon azası parti kanaliyle bize bilhassa büyükler hakkında faydalı olmıya çalışacaktı.

O akşam Vali Şevketle beraber Ankaraya hareket etti. Kırdar işin vehametini kavramıştı. Benim iş durumu üzerinde verdiğim açık izahlar kendisini korkutmuştu. Vaziyeti olduğu gibi İnönü'ye, Saracoğlu'ya anlatacak, yardım istiyecekti. Pratikte bu seyahatten bir fayda temin edilmiyeceğini ben takdir ediyordum. Nitekim bu seyahat sonunda mesaimizle alâkadar olmak üzere Başbakanlık Müsteşarı Cemal Yeşil bir hafta için İstanbula geldi. C. Yeşil hemşehrimdir; sevdiğim, beğendiğim, hürmet ettiğim insanların başında gelir. Yeşil sürüklendiğimiz facianın vehametini derhal kavradı. Bu badireye bulaşmamak basiretini gösterdi. Bir iki nezaket ziyaretinden sonra ayrılıp gitti.

TEFTİŞ HEYETİ REİSİ ŞEVKET ADALAN

VEKİLLE mutabık kaldığımız veçhile Varlık Vergisinin tarh ve tahsilinde Maliye Teftiş Heyeti esas rolu üzerine alacaktı. Ben de esasen başmüfettiştim. Bu bakımdan benim kanalımla İdare Teftiş Heyetine bağlanmış bulunuyordu.

Burada o zamanki Teftiş Heyeti Reisi Şevket Adalan'ın şahsiyeti üzerinde durmak isterim. Adalanın Varlık Vergisine basarak yükseldiği iddia edilir; bu verginin tarh ve tahakkukunda işlenen günahlardan kendisi mes'ul tutulur; bilâhare intisap ettiği siyasî hayattaki hasımları bu vergiyi aleyhinde bir silâh olarak kullanırlar. Hakikatte Adalan, Merkeze karşı bu verginin bütün sorumluluğunu yüklenmiş olduğu halde, işlerin seyrinde asla birinci plânda yer alamamış, diktatörlük yapamamıştır. O, takip fikri, suplesi, gönül almasını bilmesi, işi adamına vermesini becermesi ve benzeri idarî kabiliyetleriyle yalnız ve yalnız kendisine verilen emirleri tahakkuk ettiren haliskan bir memurdur. Bu meziyetlerinin yanında Adalanın af edilmiyen kusuru, kitabı olmamasıdır. Müfettişliğinden Vekilliğine kadar hayatının her safhasında okumayı ikinci plânda bir mesele olarak mütalâa etmiştir. Adalanı ilk keşfeden Ağralıdır. Onun kanatları altına girdikten sonra Adalan o kıvrak idareci vasfını tanıtabilmiştir. Varlık Vergisini Adalan yaratmamıştır; fakat onu yürüten Adalandır. Kısa bir zamana sıkıştırılan Varlık Vergisinin tarh ve tahakkuk işlerinde Adalan her kese en iyi yapacağı işi vermesini bilmiş, maliyenin muhtelif çarklarından söküp çıkardığı parçalarla kurduğu o muazzam varlık makinesini

cehennemî bir sür'atle çalıştırmıştır. O yirmi işi bir arada çıkarmasını bilen Ağralı mektebinin son mümessilidir. Varlığı da öyle işlemiştir. Bilhassa tahakkukun zamanında yetiştirilmesi münhasıran Adalanın eseridir.

Benim Adalanda gördüğüm büyük noksan, cesaretsizliği, yufka yürekli oluşudur. Varlık Vergisinin tatbikinde zaman zaman karşımda hassas bir şair sezer gibi oldum. Simsiyah, yüz kiloluk bir vücutta saklanan ince bir ruh... Bu dakikada gözlerimin önünde şu hayal beliriyor: Karlı bir gün yüzbin liradan yukarı vergisi olan mükelleflerden üçte bir tediyatta bulunmayanları birer birer odama davet edip borçlarını niçin ödemediklerini soruyorum. Şevket başımdadır. Temerrüt edenlerin isimlerini yazıp Vilâyete vereceğiz. İş mükellefiyetine tâbi tutulacakların ilk listesi... İçinde G grubunun meşhur simaları, vergiye karşı cephe aldıkları, telkinatta bulundukları söylenen Gad Franko, Şekip Adut, Faraci ilh... Listeyi saat 19 da Valiye tasdik ettirip Emniyet Müdürlüğüne gönderdim. Gece 20 de Müdür V. Muzaffer Akalınla sevk işleri üzerinde görüşecektik. Emniyet müdürlüğünün kapısında o gün çağırttığım iki mükellefin sürüyerek götürüldüğünü gördük. Merdivenlere tırmanırken daha üç kişi ile karşılaştık. Merdivenlerin yarısında Şevket durdu; yüzü sapsariydi:

— Ben gelemiyeceğim birader, dedi.

—Ne oluyorsun?

— Yalvarırım, şu toplantıyı yarına bırak. 10,45 vapuru ile Kadıköyüne dönelim!

Adalan bitik ve harapti; o kadarki kendisini yalnız bırakmaya cesaret edemedim.

Ferdası toplanamıyacağımızı, işin buna müsaade etmiyeceğini ikimiz de biliyorduk. Bu toplantının yapılmamasının ilk neticesi, iyi kalpli Vali ve Emniyet Müdürünün ilk kafile yolcularını Moda otelinde misafir edip oradan sevk etmeleri olmuştur. Vergisini ödemekte temerrüt ettikleri idda olunan mükelleflerin Modada misafir edilmeleri hayli gülünçtü. Matbuatın azizliği yüzünden Ağralı kızdı, köpürdü, kıyametler kopardı. Fakat olan olmuştu; işin iç yüzünü kendisine izah etmedik.

İşlerin en can alacak yerlerinde Adalan bu zaafı göstermişmiştir. Verginin asıl gerçekliği olan feci sahnelerle dolu tahsil işlerinden kendini yavaş yavaş çekmesinin bir sebebi de bu zayıf yürekliliğidir.

Benim kanaatime göre, Adalanın Varlık Vergisinde gördüğü en büyük hizmet, ne tahakkuk işletmesi, ne tahsilât işlerine nezareti, ne de itirazlı muamelât servisini tertiplemesidir. Adalanın bu badirede en büyük muvaffakiyeti, Ağralıyı idare etmesidir. Ağralıyı tanımıyanlar, onunla beraber çalışmıyanlar ne demek istediğimi kavrıyamazlar. İş içinde bunalan veya bunalmış görünen, her şeye kızan veya kızmış görünen, havadan nem kapan, alabildiğine zeki, zehir gibi bir adama Varlık Vergisi gibi bir mevzuda hesap vermek her babayiğitin kârı değildir.

Verginin tarhı günlerinde sabah sekiz buçukta iş başı yapardık. Öğle yemeklerini ekmek, peynir, portakal ve benzeri şeylerle dairede geçirirdik. Saat 19.30 da Ankaradan Ağralı benim odamda Şevketi bulur, günlük işler hakkında kendisinden izahat alırdı. Konuşma en az yarım saat devam ederdi. Bu imtihan Adalana günün yorgunluğundan daha ağır gelirdi. Muhavere sonunda bir koltuğa düşer, başım elleri arasına alır, uzun zaman konuşmazdı. Kadıköyüne 10.45 vapuriyle döndüğümüzden muhavereden sonra daha çalışmamız icabederdi. Bu çalışma Adalana çok fıraklı gelirdi. Sonraları Adalan sinirlerini bozdu; önüne geleni kırıp geçirmeye başladı. Ağralı telefonu kesince bir bahane bulup benimle kavğaya tutuşurdu. İptida beni isyana sevk eden bu vaziyeti çabucak kavradım; gülüp geçerdim...

PROF. FAZIL PELİN'İN TELÂŞI

VERGİNİN gazetelerde intişar ettiği gün sabah sabah merhum hocam Profesör Fazıl Pelin telefon etti. Pelin beni mektepten severdi. Müfettişliğe girmemde israr etmişti. Defterdar olduktan sonra da beni İktisat Fakültesine lektör diye aldırtmıştı. Son sınıfta müstakil ders olarak Devlet muhasebesi okutuyordum. Mali meseleler üzerinde daima münakaşalar yapardık. Hoca telâş içinde idi:

— Faik oğlum, bu sabah gazetede Varlık Vergisinin metni çıktı.

— Evet, hocam.

— Tabiî gazeteciler işi kavramamış, metni eksik yazmışlar..

— Hayır, benim okuduğum gazetelerin hepsinde metin tamamdır....

— Nasıl tamam? İtiraza, temyize müteallik bir hüküm yok! Verginin nisbeti malûm değil...

— İşte bu da böyle bir vergi hocam!

— Oğlum, siz toptan deli mi oldunuz?

Verginin tatbiki sıralarında bu suali çok defalar ben de kendi kendime sordum ve yarının tarihini yazacaklar bize aynı suali soracaklardır. Onlara şimdiden Hocama verdiğim cevabı veriyorum:

— Bu kanunu ben çıkarmadım. Bu suale ben muhatap değilim. Ben yalnız tatbikatın günahlarından hisseme düşeni yükleniyorum. Bu şekildeki bir kanunun başka nasıl tatbik edileceğini de vicdan sahiplerinin insafına bırakıyorum. Benim bildiğim, oyuncu attığı zarın icabını korkmadan oynamalıdır; aksi takdirde kaybetmeye mahkûmdur. Varlık Vergisi hilmüşefkatla tatbik edilemiyecek bir ucube idi. Biz tatbikatçılar piyeste yazılanı oynadık...

VERGİNİN TARH İŞLERİNİ YAPAN EKİPLER VE MÜFETTİŞLER

YUKARIDA Varlık Vergisi komisyon azalarının mükellefleri tanımadığını, mükellefleri ve vergilerini tesbit işinin ister istemez Maliyeye kaldığını belirtmiştim. Verginin tarh işini yapacak ekipleri Adalanla birlikte kurduk. Şubeler kazanç vergisi mükelleflerini G, M esası üzerine iki cetvelde tesbit etmişlerdi. Biz bu taksimi şu şekilde genişlettik:

G Grubu:

a) Fevkalâde sınıf
b) Orta sınıf
c) Beyannameliler
d) İratlılar
e) Seyyarlar
f) Hizmet erbabı

M Grubu:

a) Fevkalâde sınıf

b) Orta sınıf

c) Beyannameliler

d) İratlılar

Bunların dışında olarak:

Anonim şirketler: An. Ş.

Büyük çiftçi: B. Ç.

Emlâk sahibi: Eml.

Büyük çiftçiler, müteahhitler, emlâk sahipleri haricinde kalan mükelleflerin ana cetvelini şubeler hazırlamıştı. Bu cetvellerden yukarıki tasnife göre cetveller çıkarmak lâzımdı. Bunun için hummalı bir faaliyete geçildi.

Bu işte çalıştırılan maliye müfettişleri şunlardır:

Halil Ayan (Mal. Bakanı. Şimdi başbakanlık müsteşar muavini). Eminönü, Fatih şubelerinde.

Sami Şehbenderler. Tophane şubesinde.

Şükrü Birgili (avukat). Yenicami, Eyüp şubelerinde.

Bülend Yazıcı (Hazine U. Müdür y.) Kadıköy, Üsküdar şubelerinde.

Sait Ergin (Hazine U. Müdürü). Hocapaşa Ş.

Arif Arıkan. Mercan Ş.

Memduh Aytür. Galata Ş.

Burhan Ulutan. Şişli Ş.

Cahit Kayra. Samatya Ş.

Fahir Tigrel. Beyazit Ş.

Münir Mostar. Alemdar Ş.

Yekta Teksel (halen tüccar). Tarlabaşı Ş.

Rifat Onat (Çalışma B. Müfettişi). Kulekapı Ş.

Barık Uluğ. Galatasaray Ş.

Esat Gürsu. Kasımpaşa Ş.

Necmi Tanşu. Beşiktaş Ş.

Derviş Gılava. Mülhak kazalar.

Yukarıda işaret ettiğim gibi, müfettişlerin buradaki rolu yukarıki tasnife göre mükelleflerin cetvelini hazırlamaktı. Böylece çiftçi, emlâk sahibi ve müteahhitler haricinde kalan bütün mükellefler cetveller üzerinde ve tasnif edilmiş olarak tesbit edilmiş olacaktı. Vergilendirme işi sonra yapılacaktı.

BİNA VE ARAZİ KAYITLARI TETKİKATI

KANUN 2500 lira iratlı, 5000 lira kıymette olan emlâke tasarruf edenleri de teklif etmekte idi. Bu mükelleflerin bina, arazi, tapu kayıtları üzerinden tesbiti gerekmekte idi. Bu ameliyeyi muhtelif bir ekipe tevdi ettik. Bu ekipte çalışanlar şunlardır:

Fazıl Ayanoğlu, maliye müfettişi.

Ekrem Türkay, müfettiş

Hayati Savran, müfettiş.

Hilmi İmre, pul müdürü.

Tevfik Demiroğlu, muhasebe müdürü.

Salâhattin Cin, Cemalettin Tunç, İrfan Aktan, Zekeriya Sezer, Ali Ege, İbrahim Güneş, Fazıl Tüzün, Hilmi Kıratlı, Saim Temiz (Kontrol memurları).

Bu gruba bilâhare işlerini ikmal eden müfettiş Yekta Teksel, Barık Uluğ, Derviş Gılava da iltihak etmiştir.

Bina ve arazi kayıtları tetkikatı varlık vergisinin en çetin tarafı olmuştur. Bunun iki mühim sebebi vardır:

1 .— Tapu kayıtlarımız gayri menkule göredir. Asıl olan mülktür. Mutasarrıflar üzerinde alfabetik fihrist yoktur. Bina kayıtları ise bir şahsın yalnız bir mahaldeki gayri menkullerini bir hesapta toplar.

2 — Varlık Vergisi kanununun ikinci maddesinin C fıkrasına göre yıllık 2500, mukayyet kıymeti 5000 liradan yukarı emlâke tasarruf edenler mükellefiyete girmektedir. Memleketimizde intikal muameleleri zamanında yapılmaz. G. menkullerin ekserisi çoktan terki hayat eden baba, anne, hattâ büyübaba ve annelerin uhdesindedir. Tapuda intikaller yürütülmemiştir. Bu sebepten tapuda faraza bir şahsın uhdesinde gözüken ve yukarıki hatların üstünde bir yekûn teşkil eden emlâk, hakikatte bunların mirasçılarına intikal etmiştir ve bunların herbirinin hissesi ayrı ayrı belki de mükellefiyet haddinin dunundadır. Binaenaleyh farkına varılmadan müteveffa namına tarh edilen vergi mesnetsiz kalır. Ben bu sebeple kanunun verdiği imkândan faydalanarak bu kısmı unutulanlara bırakmak, zamandan istifade etmek istiyordum. Adalan müteredditti. Ağralı vergi kayıtları üzerine tarhiyatın yapılabileceği, bunun intikal muamelesini yürütmiyenlere bir ceza olacağı fikrinde idi. Bu sadette aralarında Şevketle uzun uzadıya görüştüler. Neticede Adalan «Ben ne yapayım, defterdar israr ediyor» diye telefonu elime tutuşturdu. Ağralı sinir içinde idi. Bu bahiste neden tereddüt ettiğimi sordu. Kendisine yukarıda tebarüz ettirdiğim noktayı nazarımı izah ettim. Bana:

— Madem tereddüt ediyorsun, sana yazılı emir vereyim, ded.i

Ben de:

— Verseniz de yapmam, çünkü kanusuz olur, diye cevap verdim.

Asabiyetle:

— Şevketi ver, dedi.

O gün Vekil bana gücendi. Fakat 2500 veya 5000 haddinin üstünde onlara gelişi güzel tarhiyat yapılmadı. Bu mukavemetimle binlerce vatandaşa fuzulen vergi salınmasına mani olduğuma, zaten baştan aşan işlerin çoğalmasını önlediğime memnunum.

Bu münasebetle şurasını da kaydedeyim ki, bu konuşma sonunda Ağralının paylamadığı, hakaret etmediği iki müdürün yanında üçüncü olarak ben yer alıyordum. Bu iki müdür **Halit Nazmi Keşmirle İsmail Hakkı Ülkmen**'dir Sonraki münasebetlerimizde bana gücendiği zamanlarda bile mumaileyh beni incitecek bir söz sarf etmemiştir. Halbuki Ağralının odasından çıkarken ağlayan nice müdürler bilirim.

TAAHHÜT İŞLERİ

TARHİYATIN bizi yoran taraflarından biri de taahhüt işleri idi. Varlık Vergisi kanunu kazançla mükellef olanları vergiye tâbi tutmakta idi. Kazanç vergisi kanununa göre, devlete, belediyelere, bankalara, müesseselere taahhütte bulunup bunlara 500 lira mal satanlar müteahhit addolunur ve taahhüt bedeli üzerinden vergiye tâbi tutulur; müteahhit ayrıca beyannameli veya iratlı mükellef olabilirdi. Varlık Vergisi kanununa göre, bir mükellefe aynı gruptan iki tarhiyat yapılamaz; yapılırsa büyüğü bırakılıp küçüğü terkin edilir.

Buna göre biz müteahhitleri ayırmak, kazanç vergisi mevcut olanlara yalnız bir vergi tarhetmek mecburiyetinde idik. Bilhassa taşrada kazanç vergisi veren mükelleflerden İstanbulda taahhüde girenler veya İstanbulda kazanç vergisi verenlerden taşrada taahhüde girenler vardı. Bu iki grubun yarısının kayıtları bizde değildi. Bu sebeple taahhüt servisi iyi işleyemedi. Muhtelif muhasebelerden alınan müteahhit isimlerinin şubelerde vergi kayıtlariyle tatbikinde müşkülât çekildi. Mükellefler teşhis edilemedi. Neticede birçok yanlış ve mükerrer tarhiyata meydan verildi. Mükelleflerden bir kısmının ikinci devreye bırakılması da maksadı temin edemedi. O zamanki kazançlar, müteahhitlerin birden servet iktisap edişleri, esasen kazanç vergisi vermiyen bu zümreyi teklif harici bırakmamıza mani oldu.

Taahhüt grubuna ait tarhiyatta maliye müfettişi **Sami Şehbenderler, Rifat Onat, Esat Gursu, Cahit Kayra, Münir Mostar, Burhan Ulutan** vazife almışlardı.

SAN'AT VE TİCARET GRUPLARI

AŞAĞIDA izah edilecek olan barem ve muayyen tahmin şekillerinin haricinde vergilendirmek için muayyen san'at ve ticaret grupları hususî bir tetkike tâbi tutuldu. Doktorlar, diş tabipleri grubunun gelir ve servetlerini müfettiş **Rifat Onat** tesbit etti. Denizcilere ait tetkikatı müfettiş **Bülent Yazıcı** yaptı. Avukatların vergilerini **Suat Ürgüplü,** Hazine avukatlarından **Nüzhet** ve **Şemseddini** tayin ettiler. Müfettiş **Mehmet İzmen** refakatinde müdür muavini **Bedri,** kontrol memuru **Muhtar Sinanoğlu** ile birkaç memur yağcılar, keresteciler, celepler üzerinde incelemelerde bulundular.

Bu tetkikatı yapanlar mükelleflerin servetini tesbit ediyorlardı. Esasen Komisyona giden bütün cetvellerde gelir yerine varlık tesbit edilmiştir.

Yukarıda mükelleflerin BM, BG, FM, FG, İM, İG, HE, AN Ş, BÇ, MÜ, Eml kısımlarına ayrıldıklarına işaret edilmişti. Bunlardan Fevkalâde Müslim, Fevkalâde G. Müslim, Beyannameli Müslim, BeyannameliG. Müslim gruplarının, yani FM, FG, BM, BG nin vergilerini Estimatörler, İratlı Müslim, İratlı G. Müslim, Anonim Şirket, Emlâk kısımlarının, yani İM, İG, AN Ş. Eml kısımlarının vergilerini **Teknik Büro,** hizmet erbabının vergilerini HE o zamanki **Kazanç Hesap Mütehassısları,** müteahhitlerin vergisini **MÜ. Taahhüt Servisi,** çiftçilerin BÇ vergisini doğrudan doğruya salâhiyetli **Varlık Komisyonu** tesbit etmişlerdir.

Teknik Büroda hesap mütehassısı (şimdi uzmanı) **Ali Alaybek, Mehmet Ali Adalan, Fikri Ökte, Saim Altaca, Tevhid,Rasim Duru, Muhtar Diyadin, Emin Süleyman Erguz, Faruk, Ömer Berk, Nezihi Tüzünay, Hayrettin Saracoğlu** çalışmakta idi. Heyet aşağıda izah edileceği veçhile, baremli M ve G gruplarının vergilerini tahakkuk ettirmiş, Büro ilâveten emlâk servisinden alınan cetvelleri gözden geçirmiştir. Bütün gruplara ait cetvelleri isim, adres, hesap hatası ve benzeri teknik zaviyeden tetkik etmek te bu büronun vazifeleri cümlesinden idi. Teknik büro aynı zamanda ransenyöman işlerini idare etmiştir. Fevkalâde sınıfdaki mükellefler hakkında Ziraat, İş, Merkez ilh... millî bankalardan aldığımız imzasız ve tasdiksiz malûmat her mükellef için açılan fişlerde ayrı ayrı tesbit edilmiştir. Fişlere Emniyetten, Partiden, hususî membalardan alınan malûmat ta işlenmiştir.

ÇEŞİTLİ KAYNAKLARDAN GELEN RAKAMLAR

VERGİNİN asıl yükü FM, FG, BM, BG gruplariyle orta sınıf F ve G grupları tarhiyatını yapan Estimatörlerin üzerinde idi. Bu büroda Maliye Müfettişi **Halil Ayan, Safa Ergin** (Hazine U. Müdürü), **Muhittin Gürün** (Müsteşar muavini)), **Sami Şehbenderler, Şükrü Birgili** (Avukat) çalışmakta idi. Aşağıda izah edilecek olan baremli sınıf haricinde kalan mükelleflerin vergisi tam takdire istinat edecekti. Bu iş için, az evvel izah edildiği vechile, millî bankalardan, Partiden, Emniyetten, güvenilir tüccarlardan malûmat alınmaya çalışıldı. İlk temasta gözümüze çarpan hususiyet, bankaların ransenyömen servislerinin bir masaldan ibaret oluşu idi. Mükelleflerden çoğunu bankalar tanımıyordu. Malûm olanlar hakkındaki malûmat ta eski ve noksandı. Hele tüccarın varlığı hakkında bankaların verdikleri rakamlar, birbirinden o kadar farklı idi ki, buna hayret etmemek kabil değildi. Farkın on misle çıktığı misaller nadir değildi. Parti ve Emniyetten gelen rakamlar umumiyetle hudutsuz ve ölçüsüz şekilde mübalağalı idi.

Millî Emniyetin rakamları Vali, Partinin rakamları Parti müfettişi kanaliyle bana intikal etmekte idi. Partiden gelen rakamlarda Ürgüplünün müfrit idealist markası vardı. Bu cereyan bidayette hepimizi sarmıştı. Başta ben olmak üzere hepimiz bu genç ateşli çocuğa hayrandık. Fakat tahakkukun son günlerinde ifrata sürüklendiğimizin farkına vardık. Bir misal bunu aleniyete vurdu: Cetvelleri asacağımıza iki gün kala Ürküplü bana bir not göndermişti. Beyoğlunda kunduracı **Nuri Çekice** 50,000 lira vergi tarhını

istilzam ettiren bir rakam bildiriliyordu. Notu Şevkete gösterdim. «Yanlış olacak, 50 bin belki vergi değil de matrahtır» dedi.

Telefonu açıp Ürküplüye durumu sordum ve 50 bin lira vergi tarhı için mükellefin ölçülerimize göre en az bir milyonu olması lâzım geldiğini hatırlattım. Bana «Evet vurguncudur. Bir milyon yaptı» dedi.

Sinirli sinirli muhavereyi takip eden Şevketle göz göze geldik. Ben ahizeyi yerine koymadan not Adalanın parmakları arasında bükülüp yırtılıyordu. Ne çareki iş Nuri Çekicin vergisine inhisar etmiyordu. Tanımadığımız nice Nuri Çekiçleri kurban verdiğimizi anlamıştık. Adalanla bir kelime konuşmadık. Bütün servetini yarışta bir ata oynayan ve kaybeden bir talihsizin sessizliğine gömülmüştük. Boşa oynadığımızı, kaybettiğimizi ikimiz de artık biliyorduk...

Düşünüyordum ki bu hatanın günahı Ürgüplüye aite değildir: bize pişüvalık eden devlet adamlarına aittir. Sözün ona, doğru yolu göstersin diye bizimle işbirliği yapanların hepsi bizi doğruya, itidale çekeceklerine, çeşitli fikirlerden mülhem olarak, bizi, vergiyi ifrata, felâkete sürüklemişlerdir. Bu çapta bir işi başarmaya ne benim, ne de Şevketin tecrübemiz kâfi değildi. Biz o zaman daha kırk yaşım geçmemiştik. Bu kadar mühim bir iş nasıl elimize tevdi edildi? Bize yol gösterenler de bizi çıkmaza sürüklerdi ve tahakkukun bittiği gün hepsi ellerini yıkayıp işin içinden sıyrılacak, bu garip cenazenin kaldırılmasını bizim zayıf omuzlarımıza bırakacaklardı!

VERGİ TARHI NASIL YAPILDI?

BSTİMATÖRLER bürosunun membaları pek kısırdı. Yüzlerce, binlerce mükellef hakkında hiç malûmat alınamamıştı. Estimatörler ne yapacaklarını şaşırmışlardı. Şube şeflerinden tebliğ memurlarına kadar bütün memurlara baş vuruyor, kendini belli etmeden ticarethanenin önünden geçiliyor, kazanç muamele beyannameleri tetkik olunuyor, eşten dosttan malûmat sızdırılmaya çalışılıyordu. Hakikatte bu dalların hepsi çürüktü. Mesnedimiz hava idi. Estimatörlerin dayandıkları biricik zengin hazine kendi karihaları idi. Bir elde kurşun kalem, bir elde lâstik, dudağında yaptığı işe inanmıyanlara mahsus istihza ile karışık zehirli bir tebessüm, defterdarlığın loş bir odasına kapanan üç dört genç İstanbulun kalbur üstü mükelleflerine Varlık Vergisi tarh ediyordu!.. Takdire dayanan bir sermaye vergisinin ne feci şartlar içinde, ne kadar ezbere taayyün ettiğini anlamak için bu odadan bir dakika için geçmek kâfi idi. Ara sıra konuşmalar oluyordu:

— . . . . . ne kadarlıktır?

— 500.000.

— Milyonluk.

— Ne biliyorsun?

— Sen ne biliyorsun?

— Ortalama bir rakama git...

İlh...

Bu çırpınmalar bir rakamda düğümleniyordu. Varlık Vergisi böyle tarh edilmiştir. Bir vesile ve imkân bulup ta iltimas istiyenler hakkında büro mutlak olarak merhametsizce davranıyordu.

Bir gün şu vak'aya şahit oldum:

Emniyet Müdürü, Şevket kanaliyle, bir mükellef hakkında şöyle bir talepte bulunmuştu.

. . . . nı tanırım. Doğru bir adamdır. Vergiden çok korkuyor. Varlığına göre . . . . kadar vergi verebilir ilh...

Cetvellerin tetkikinde mükellefe bu rakamın yarısı kadar vergi biçildiğini gördüler. Derhal rakamı iki misline yükselttiler.. Şevket söyliyecek söz bulamadı. Varlık Vergisine karşı harici müdaheleleri önlemek için dahilden gelen mukavemet bu kadar kuvvetli idi. Bu kudret verginin tasfiyesine kadar devam etmiştir.

Estimatörler bu tempo üzere verğinin ilânı gününe kadar her siyet de senelik gelir takdirinin müşkül olduğu, bunun yerine ister istemez servetin, varlığın tayinine kayıldığıdır. Hariçten alınan malûmat daima «Varlığı şu kadardır» şeklinde idi. Kimse gelirin kaynağını göstermiyordu. Halbuki «..... nin varlığı ..... liradır» şeklinde indî ve muhayyel bir rakamın ifadesi çok kolaydı. Verginin yüksek tutulmasında bu nokta bilhassa âmil olmuştur.

Estimatörler bu tempo üzere verginin ilânı gününe kadar her gece 22 ye kadar çalışmak şartiyle, sözüm ona, mükelleflerin servetlerini tesbit ettiler. Bu çalışma kendilerini ezdi, harap etti.

Bir gece 22.45 vapuriyle Kadıköyüne geçecektim. Estimatörler hâlâ çalışıyorlardı. Kendilerini zorla daireden çıkardım. Defterdarlığın Gülhane parkına bakan kapısının önünde tramvay bekliyorduk. Vapurun kalkma saati geliyordu. Görünürde tramvay yoktu. Şükrü Birgil dayanamadı. Kulâğıma «Üstadım, dedi, bütün gün kendileriyle uğraştığımız dostlarımız durumu bilseler, bizi bu halde görseler, bizi evlerimize omuzlarında götürürler miydi, diye düşünüyorum!»

Gülüştük.

İstanbul, estimatörlerin ne işle meşgul olduğunu verginin ilânına kadar anlayamadı. Bir mükellefin tâbirince, bu kapalı kapının arkasında bir şeyler döndüğü seziliyordu. Fakat kapıyı açmak için ellerindeki altın anahtarlar bile işe yaramadı!

BAREM FORMÜLÜ

MÜFETTİŞLER şubelerin hazırladıkları cetveli, yukarıda izah ettiğim tarzda, muhtelif cetvellere ayıran çalışırken, Adalanla ben, İrat üzerinden kazanç vergisi veren ve mükelleflerden yüzde 80 ni teşkil eden kalabalık kitlenin teklifi için bir formül arıyorduk. Bu formül M ve G grupları için ayrı ayrı olacaktı. Fakat sabit bir barem olmalı idi. İki gün çalıştıktan sonra bu baremi tesbit ettik. «M.G. baremi» ismini taşıyan iki barem meydana geldi. 2395 sayılı kazanç vergisi kanununun 34 üncü maddesine bağlı cetveldeki 20 - yüzde 130 nisbetler bu bareme esas tutulmuştu. M. grubu mükelleflerin vergisi basitti; bunlardan kazanç vergisi nisbetlerine göre, kazanç vergilerinin 1 - 3 misli nisbetinde Varlık Vergisi alınacaktı. G grubunun vergisi asgar hadlerde M. lerin 2, azam hadlerde 3 misli olacaktı.

İzah edilen şekilde asıl büyük mükellef kitlesi, kazanç vergilerine göre sabit bir esas üzerinden teklif edilmiş olacaktı. Burada takdire yer verilmiyordu. Formül ikimizi de tatmin etmekte idi. Ağralının arzusu veçhile vergi sadece G grubu üzerinde kalmıyarak, M lere de sirayet etmekte, müdafaası mümkün bir hal almakta idi. Sabit baremin mahzurlarına rağmen büyük bir kitle karakuşî takdirden kurtulmuş oluyordu. Bu ölçü ile ayarlamak şartiyle diğer gruplarla birlikte İstanbuldan 200 milyon vergi alınacağını tahmin ediyorduk. Bu kadarı yeterdi.

Baremimizi hamilen Ankaraya giden Şevket iki gün sonra üzgün ve harap bir halde döndü. Teklif ettiğimiz sistem kabul

edilmiş olmakla beraber, oraca yeni bir barem hazırlanmıştı. Bu barem bizimkine hiç benzemiyordu. G grubunun vergisi yerine göre en az 5 - 10 misli ağırlaştırılmıştı. Varlık Vergisini ağırlaştıran, yıkan, nisbetlerde yapılan bu yükseltmedir. Bu yükseliş ayarlama ve muvazene bakımından ister istemez daha üstteki gruplara sirayet ettirilmiş, İstanbul tarhiyatı ölçüyü kaybetmişti. İratlı mükelleflere hangi ölçülerle vergi tarhedildiğini gören estimatörler, takdir yolu ile tayin edilecek yüksek sınıf vergisinin daha aşağı kalmasını teminen, ister istemez, pergelin ayağını açmışlerdı. Bu nisbetleri Başbakanın tayin ettiğini defaatle Adalan bana söylemiştir. (Büyük bir mükellef zümresine hitap eden bu baremin esaslarını aşağıda izah edeceğim).

HİZMET ERBABİYLE SEYYARLARIN VERGİYE İTHALİ

ADALANIN bu seyahatinde Ankaradan getirdiği mücevher, bundan ibaret değildi. Hizmet erbabı ve seyyarlara da Varlık Vergisi tarh edilecekti. Ben de, bu işlerde çalışan diğer müfettiş arkadaşlarım da, Varlık Vergisini bir sermaye vergisi olarak mütalea ediyorduk. Bunun hizmet erbabına teşmili vergiyi çığırından çıkarmış, onu yar ve ağyar nazarında müdafaa edilemez hale sokmuştur. Eşya fiatlarının her gün bir az daha yükseldiği, hizmet erbabının her gün bir az daha sefalete gömülmiye başladığı bu günlerde, hizmet erbabından Varlık Vergisi istenemezdi. Bunun için Adalanın getirdiği habere inanmamış, şaka yapıyor sanmıştık. Hakikatte işin şakaya tahammülü yoktu. Adalan hizmet erbabından alınacak vergiye ait nisbet cetvelini hamilen geliyordu. Merkez bize bir kısım hizmet erbabının vergiden istisnası salâhiyetini de veriyordu. Uzun uzun düşündükten sonra Adalanla M grubu müstahdemlerinin toptan istisnasına karar verdik. Zararın neresinden dönülse kârdı. Teklifimizi merkez derhal kabul etti; zamana ve zemine uygundu. Bu suretle yalnız G. Hizmet erbabı ve seyyarlarına vergi tarh edecektik...

Kâğıt üzerinde yalnız G lere vergi tarh edileceğini iddia kolaydı, fakat tatbiki güçtü. Hizmet erbabını tayin emrinde elimizde bulunan tek vesika, beyannameye tâbi müesseselerin ay sonlarında verdikleri bordrolardı. Muhtasar bordro veren müesseselerin bordroları da yoktu. Verilen bordrolarda mükelleflerin teşhisi, vergilendirilmesi, bidayette bize de kolay görünmüştü. Tatbikatta aldığımız garip soyadları M lerle G lerin ayırdetmesini fevkalhad

güçleştirdi. Bordrolarda ekseriya isimlerin ilk harfleriyle soyadları yazılmakta olduğundan, bu tefrik, bazı ahvalde, imkânsız hale gelmişti. Kazanç vergisi grubunda çalışan hesap mütehassıslarının yarısı G grubu hizmet erbabının, yarısı ecnebilerin teşhisi için vazifelendirildi. Uzun çabalamalardan sonra müstahdemler üzerinde çalışanlar, sözde, G hizmet erbabını tesbit ettiler. Fakat getirdikleri cetvellerin sihhatine kendileri de kani değildi. Bilhassa bir kısım M lerin G zanniyle cetvellere alındığı muhakkaktı.

Adalanla ben bu durumun kabahatimizi az çok kamufle edeceğini düşünerek seviniyorduk. M lerin de teklif edildiğine dair Glere birkaç misal verecektik. Hakikatte zaten fakir olan M müstahdemlerin teklifi aklü hikmetin hududu haricinde bir şeydi. Nitekim verginin ilânını takip eden günden itibaren M müstahdemlerin hücumuna uğradık. Fakrü sefalet içinde olan bu kitle isyan halinde idi. Bilhassa birçok M müstahdemi olan bir müessesede bunlardan yalnız birinin vergi ile teklifi akıllara sığmıyordu. Bunların içinde soyadı **Alyanak** olan bir de Şeyhülislâm çocuğu vardı. Vergide sır yoktur; çünkü neticeler halka intikal eder. Bizim M G remizlerimiz ikinci günden şayi oldu. Verilen istidaların çoğu gayet vecizdi. «Ben G değilim. M yim. MMMM» vecizesini ihtiva ediyorlardı.

Hizmet erbabı ve seyyarlara vergi tarh etmemiz bizi tarafsız M lerin gözünden düşürdü; vergiye olan mukavemeti arttırdı. Hakikatte daha ilk gününden itibaren Adalan'la söz birliği yaparak, hizmet erbabı vergilerini takip etmemeyi kararlaştırdık. İstiyen borcunu ödedi, istiyen ödemedi; kimse çalışma mükellefiyetine tâbi tutulmadı. Verilen çeşitli istidalar klâse edildi. Merkezin bu işte bizi desteklemesi çok sonradır.

Bu durumu Devlet erkânı içinde ilk kavrıyan **İnönü** olmuştur. 4501 sayılı kanun İnönünün ilhamiyle çıkarılmıştır. Bu kanunla ödenmiyen hizmet erbabı vergileri terkinedilmişti. Bu arada, bittabi, bir kısım müstahdemler daha evvel vergilerini ödemiş bulunuyordu. Cesaretliler bu mükellefiyetten kurtulmuştur. Mevzuun af edilmiyecek tarafı budur. Bu grubun vergilendirilmesindeki mes'uliyeti, 4501 sayılı kanunun neşri sırasında **Saracoğlu** üzerine alarak, cümlece müsellem dürüstlük ve mertliğinden yeni bir nişan vermiştir. O devrede, İnönünün müttefik Devlet adamlariyle yaptığı mülâkatlar sonunda, tasfiye kanunları çıkarttığını söyliyenler oldu. Mevzuun bu tarafını aydınlatacak durumda olmadığını izaha hacet yoktur.

YABANCILAR HAKKINDAKİ KAYITLAR VE RASTLADIĞIMIZ GÜÇLÜKLER

YUKARIDA mahza ecnebilerin mecburî istikraza tâbi tutulmayacakları için istikrazdan vaz geçilerek vergiye dönüldüğünü, ecnebilerden M grubu gibi vergi alınmasının tekarrür ettiğini tebarüz ettirmişti. Hükûmeti bu mecburiyete sevk eden muhtelif âmiller vardır. Bunların başında muhtelif ticaret anlaşmaları gelir Nihayet devletler hukuku, hiçbir devletin diğer devlet tebaasından kendi tebaasına tatbik ettiği ölçülerin üstünde vergi alamıyacağı esasını vaz etmiştir. Bize verilen talimatta ecnebilerin M grubu gibi teklifi merkezinde idi. Yalnız mihver tebaası olan **Yahudiler** bu hükümden istisna edilmişti.

Ecnebiler hakkında verilen emir muhtelif sebeplerle yerine getirilemedi. Evvelâ İstanbul Emniyet Müdürlüğünde ecnebilerin yalnız memlekete girerken verdikleri ilk ikamet kaydı mevcuttu. Sonraki ikametgâh değişiklikleri takip edilmemişti. Bilhassa iş yerleri Emniyetçe meçhuldü. Vergi kayıtlarında da mükellefin tabiiyetine müteallik bir şerh yoktu. Kazanç hesap mütehassıslarını 10 gün kadar Emniyetin arşivinde çalıştırdık. Getirdikleri muamelâtla ecnebilerin yüzde 10 nu bile teşhise muvaffak olamadık. Ecnebiler arasında bilhassa **Yunanlılar** çoktu ve isimleri yerli Rumların aynı idi.

Ecnebiler bahsinde uğradığımız müşküllerden biri de, bizden sandığımız bir kısım yerli Rum, Ermeni, Yahudinin ecnebi tabiiyetinde oluşu idi. Babadan, dededen yerli olan bu şahıslar, muh-

telif devirlerde, ecnebi bir devletin tabiiyetini iktisap etmiş bulunuyorlardı. Nüfus kayıtlarımızın perişanlığı, konsolosluk kayıtlarının intizamı, bize bu şahısların tâbiiyetleri üzerinde muarazaya girmek cesaretini vermiyordu. Tatbikatta yalnız B. H. Kori isminde bir Yahudinin İspanyol sefaretine karşı Türk olduğu, telsikının tanınmıyacağı iddia ve ispat edilebilmiştir.

Tahakkukun başında Adalan vasıtasiyle bu durumu olduğu gibi merkeze intikal ettirerek aczimizi anlattık ve her mükellefe tabiiyeti için ayrı ayrı müracaatla hüviyet soramıyacağımızı bildirdik. Bize müsbet, menfi bir cevap veremediler. Tarhiyatın ilânını takiben ecnebi meselesi gün gün belirdi, kristalize bir hal aldı ve Osmanlı İmparatoruğunun kara günlerini hatırlatan bir mesele oldu. İşin esasından bozuk olması, nihayet teşkilâtsızlık, kayıtsızlık yüzünden hâdis olan durumu önlemek elimizden gelmedi. Tahakkuk için verilen 15 gün içinde başka bir şey yapmamıza fiilen imkân yoktu. Bile bile bu badireye sürüklendik; arkamızdan Devleti de sürükledik..

VALİ KIRDARIN ROLÜ

ESTİMATÖRLER şube üzerine fevkalâde G, M grubunun cetvellerini hazırladıkça bunları bir kere de Vali Kırdar, parti müfettişi Ürgüplü, Adalanlab en, parti binasında Ürgüplünün odasında gözden geçirdik. Bu suretle tekemmül eden cetveller komisyona sevk olunurdu. Cetvellerde mükelleflerin varlığı tesbit edilmiş bulunuyordu. Bu varlık üzerinden bilâhare komisyonda, merkezden verilen nisbetler dairesinde, vergileri tayin ettik.

Partide yapılan konuşmalar komisyondakinden daha çetin oldu. Ürküplü Parti kanaliyle verilen rakamların aynen kabul edilmediğine sinirleniyordu. Ben estimatörlerin muhtelif membalardan aldıkları ransenyömanlara dayanan tarhiyatı müdafaa ederdim. Şevket ikimizi uzaklaştırmak rolünde idi. Bazen alâkalı müfettişi çağırıp izahat alırdık. Ürküplü ne kadar ifrata kaçarsa, Kırdar da o kadar itidale meylederdi. Muhalifleri ne derlerse desin, ben Kırdarın iyi niyetli, çalışmak istiyen bir idare adamı olduğuna kaniim. Harbin doğurduğu çeşitli imkânsızlıklar onun İstanbula faydalı olmasına mani olmuştur. Varlık Vergisinde içimizdeki tek ideal unsuru, Kırdardı.

Parti binasındaki derin noktayı nazar ihtilâfı, her kalem üzerinde zuhur eden çekişme, nihayet Ürgüplü, Kırdar, Adalanın Ankarayı boylamaları ile neticelendi. Heyetin Ankarada İnönü, Saracoğlu, Ağralı ile görüştüklerini, İnönünün kendilerini yemeğe

alıkoyduğunu, bu yemekte Kırdarın İnönünün sağında, Saracoğlunun solunda, Ağralının Saracoğlundan sonra yer aldıklarını dönüşte Kırdar anlattı. Bu seyahatin neticesi cetvellerin estimatörlerce tesbit edildiği şekilde ipkası olmuştur. Maamafih Kırdar bu seyahatten eli boş dönmemiştir. Getirdikleri şunlardı:

1 — Kırdarın himmetiyle fevkalâde M, G, beyannameli M G gruplarının vergisinden seviyyen yüzde 10 indirilmiştir. Kanaatimce Kırdarın vergiye yaptığı en büyük iyilik budur.

2 — Gazetecilerin vergileri asgarî hadde indirilmiştir. Bu arada **Yunus Nadiye** tarhedilen milyonluk vergi de suya düşmüştür.

3 — Kırdar meslektaşı doktorları kurtarmıştır. Baremliler arasında kaybolan üç beş G doktor müstesna, diğer G doktor-ların kâffesi M muamelesine tâbi tutumuşlardır.

Bu noktada bilhassa durmak ve durumu olduğu gibi belirtmek benim için bir vazifedir. Bu Ankara seyahatinde Fevkalâde M ve Fevkalâde G gruplarına ait cetveller de beraber götürülmüş, bunlara ait vergiler üzerinde bu verginin kaderiyle alâkadar olanlara izahat verilmiştir. Yapılan yüzde 10 tenzil de bu tetkikin neticesidir. Bu izah, bizim merkezin ölçüleri dahilinde hareket ettiğimizin en açık bir delilidir. Aksi takdirde Merkez vergilerden yüzde 10 yerine daha yüksek nisbette bir tenzil yaptırabilirdi. Bu bahiste ben yapılan yüzde 10 tenzilin de mahza Kırdarı tatmine matuf olduğuna kailim. Nitekim bu seyahat o zamana kadar Kırdarla Ürgüplü arasında bucalayan Adalanın rengini tayin etmiş, o da Başbakan gibi konuşmaya başlamış, bu ifrat hepimize sirayet etmişti: Başta ben hepimiz müfritleştik!

DÖNMELER GRUBU

BU seyahatte, Merkezin şifahi emriyle, **Dönmeler** için bir D grubu ihdas edilmiştir. Bunların vergisi M grubunun iki misli olacaktı. Bunun neticesi olarak cetveller daha sıkı tarandı ve bir kısım D ler adî cetvellerden alınarak fevkalâde sınıfa ithal olundu. Bir kelime ile sinir manzumemizden Hitlerin isterik raşaları geçmiye başladı. Hepimiz soğuk kanlılığımızı, bilhassa maliyecinin farik vasfı olan ölçüyü, kaybettik. Bu ruh haleti tahsilâtın ilk aylarında bile az çok hepimize hâkim olmuştur.

Arkadaşlar bu seyahatte Kırdara Voronof aşısı yapıldığını söyliyerek alay ederler!

VERGİLENDİRME VE VERGİ NİSBETİ

ŞİMDİ Varlık Vergisinin esas meselelerinden birine, vergilendirme bahsine geçiyoruz. Mükelleflerin cetvellere tesbit ettiğimiz varlıkları üzerinden vergi hesaplanmasına esas olacak nisbetleri bize Merkezden not olarak gönderdiler. Bu not Arap harfleriyle bir kâğıda yazılmıştı ve Adalanın cebinden çıktı. Rakamların Başbakanın emriyle nihaî şeklini aldığını o zaman herkes doydu. Teknik Büroda **Ali Alaybekin** kalemiyle bu nota çeki düzen verildi. Estimatörlere, taahhüt servisine ilh... not bu şekilde tevzi olundu.

Bu izahatı verdikten sonra mahut nottan hatırımda kalan rakamları üç aşağı beş yukarı tesbit edebiliriz:

a) Anonim şirketlere M G tefriki yapılmaksızın, 1941 safî kazancından, bu senenin vergi ve zamları çıkarıldıktan sonra kalan miktarın yarısı kadar vergi salınmıştır.

b) Fevkalâde M grubunun vergisi son harp senelerinde elde ettikleri tahmin olunan kazançları yekûnunun 1/8 i kadardır.

c) Fevkalâde G grubunun vergisi son harp senelerinde temin ettikleri kazancın yarısı kadardır. Vergi bütün varlıklarının yarısına kadar çıkabilir.

d) İratlılar ile fevkalâde arasındaki mütevassıtM ler de b) fıkrasındaki şekilde vergilendirilir.

e) İratlılar ile c) fıkrası arasındaki mütevassıt G ler c) fıkrasındakiler gibi vergilendirilir.

f) Aile Anonim şirketlerinde, kollektif şirketlerde şeriklerin, M veya G olduklarına göre vergileri tayin olunur.

g) Gayri safi irat üzerinden kazanç vergisi veren M lerin Varlık Vergisi 1941 kazanç vergisi ve zamları kadar olacaktır. 500 liradan aşağı tutan vergiler tarh olunmıyacaktır.

h) Büyük çiftçilerin vergisi varlıklarının yüzde 5 şidir.

i) Emlâk sahibi G lerden Fevkalâde sınıfa giremiyenler, emlâkleri iradının 1500 lirası üstünde kalan kısmı kadar bir vergi ile teklif edilecektir. Faraza 5000 lira iratlı mülkü olan bir G den 3500 lira vergi alınacaktır. Arsa kıymetlerinin yüzde 10 u irat addedilecektir.

j) 3000 liradan aşağı iratlı emlâk için M lere vergi tarh olunmıyacaktır. Fazla olanlardan vergi nisbeti i) fıkrasındakinin dörtte biridir. Faraza yukarıdaki misalde olduğu gibi 5000 lira iratlı mülkü olan bir M ye 3500/4: 875 lira vergi tarh olunacaktır.

k) 1938 den sonraki işe başlamalarda, terklerde, kıstelyevm suretiyle vergi hesaplanır. Mübaşeretlerde ilk 6 ay hesaba katılmaz.

l) Küzük seyyarlar umumiyetle 500 lira vergi ile teklif edilecektir. Aylığı 40 - 50 lira arasındaki hizmet erbabı vergiden muaf tutulacaktır. Ev sanat erbabı yalnız G lerde teklif edilecektir.

m) Kollektif ve âdi şirketlerde G M ortaklıklarında vasatiye gidilecektir.

n) Mihver tebaası Yahudiler, muhtekirler, dönmeler, G M arası bir muameleye tâbi tutulacaklardır.

o) Ticaretgâhmın gayri sâfi iradı üzerinden vergi veren G grubunda tarhiyat şu şekilde yapılmıştır: (Yukarıda izah edilen baremliler) 2395 sayılı kazanç vergisi kanununun 34 üncü maddesi esnafı ticaretgâh iratlarının yüzde 20, 25, 30, 35, 40, 45, 50, 60, 100, 130 u üzerinden teklif eder. Kimin ne nisbet üzerinden teklif olunacağı cetvelde sanat nevi üzerine tasrih kılınmıştır. Varlık Vergisinin Baremli ismini alan G lerinin vergisine işte bu cetvel esas ittihaz olunmuştur.

BAREMİN ANAHATLARI

KANUNUN 34 üncü maddesine bağlı cetvellerde her derece içinde bir ayıklanma yapılmış, her derecenin kalbur üstü olanlar bu derece içinde ayrı bir seri ad ve itibar olunmuştur. Bu suretle derecesi tefrik edilenlerine o derecenin birinci grubu, geri kalanlarına ikinci grubu namı verilmiştir.

Her nisbet derecesi içinde olanlar da ticaretgâh iratlarına nazaran 4 sınıfa ayrılmıştır. Bu suretle 34 üncü maddedeki 10 nisbet derecesi üzerinden evvelâ 20 derece tayin olunmuş, her derecedekiler de 4 kısma ayrılmış olduğundan barem 80 dereceli bir hal almıştır.

Keyfiyeti bir misal ile izah edelim: 34 üncü maddeye bağlı celvelde ticaretgâh iradının yüzde 30 u üzerinden kazanç vergisi veren 100 nevi sanat erbabının mevcut olduğunu farzedelim. Bunlardan, faraza, 40 ı ayrılarak birinci grup addedilmiş, geri kalan 60 şı ikinci grup olmuştur. Bu tefrik sanat nevi üzerindedir. Şimdi her iki kısma ayrılanlar ödedikleri kazanç vergisi — veya bunun aslı olan irat — üzerinden ayrıca 4 der kısma ayrılmıştır. Her kısma da merkezce maktu bir vergi tayin olunmuştur.

Yukarıdan beri bahsettiğimiz baremin esası budur. Tesbit edilen barem üç aşağı beş yukarı şu şekilde idi:

2395 No. lu kanunun 34 üncü maddesine bağlı cetvelde yüzde 20 ile teklif edilen mükelleflerden 21 i birinci gruba alınmış, geri kalanları ikinci grup ad ve itibar olunmuştur.

Vergilendirme şu şekildedir:

Kazanç Vergileri	1. Grubun Varlık Vergisi	2. Grubun Varlık Vergisi
1 - 25 L. olanlar	1000	500
26 - 50	1500	1000
51 - 200	2000	1500
200 den yukarı	2500	2000

Kazanç vergisi kanunun yüzde 25 le vergilerdirdiği mükelleflerden 28 i birinci grup, geri kalanı ikinci grup addedilmiştir. Grupların vergileri takriben şu şekildedir:

Kazanç Vergileri	1. Grubun Varlık Vergisi	2. Grubun Varlık Vergisi
1 - 25	1500	1000
26 - 50	2500	1000
51 - 300	3500	2000
300 den yukarı	5000	3000
Yüzde 30 nisbetindekilerde vergi:		
1 - 25	2000	1000
26 - 50	2500	1000
51 - 150	3500	2000
151 - 500	4000	3000
500 den yukarı	5000	3500
Yüzde 35 nisbetindekilerde vergi:		
1 - 25	2500	1500
26 - 50	3000	1500
51 - 150	3500	2000
151 - 500	4500	3000
500 den yukarı	5000	3500

Yüzde 40 nisbetindekilerde vergi:

1 - 25	3000	1500
26 - 50	4000	2500
51 - 150	5000	3000
151 - 300	6000	3500
301 - 500	8000	4000
500 den yukarı	—	—

Yüzde 45 lilerin vergileri:

1 - 25	3000	2000
25 - 50	4000	2500
51 - 150	5000	3000
151 - 300	7000	4000
301 - 500	9000	4500
500 den yukarı	10000	5000

Yüzde 50 nisbetindekilerin vergileri:

1 - 100	5000	4000
101 - 300	8000	6000
301 den yukarı	10000	8000

Yüzde 60 nisbetindekiler:

1 - 50	4000	
51 - 100	5000	
101 - 300	8000	(ikinci sınıfı yoktur)
301 - 500	10000	
500 den yukarı		

Yüzde 100 nisbetindekilerin vergisi:

1 - 50	5000	3500
51 - 100	7500	4500
101 - 200	10000	6000
201 - 300	15000	8000
300 den yukarı	20000	10000

Altın, mücevherat satanlar, antikacılar birinci grup, sarraflar ikinci grup addedilmiştir.

Yüzde 130 nisbetindekilerin vergisi:

1 - 200	5000	3000
201 - 300	8000	4000
301 - 500	15000	5000
500 den yukarı	20000	6000

Barlar birinci grup, umumhaneler ikinci gruba alınmıştır.

Barem anahatlariyle budur. Maamafih yukarıki rakamlar kati'yet ifade etmez. Mekanizmanın izahı için konulmuştur. Baremli G lerin vergisini tarh etmek için evvelâ kazanç vergisinin nisbetini bulmak, saniyen ödediği kazanç vergisini bilmek, salisen sanat nevine göre bizim kendi sanatını hangi gruba aldığımızı tayin etmek lâzımdır. Bunlar bilindikten sonra yukarıki cetveller ianesiyle vergi derhal tesbit edilir. 2395 No. lu kanununun 47 inci maddesine göre beyanname vermeyi tercih eden iratlı mükellefler, iratlıların birinci grubunda klâse edilmiştir.

Yukarıki izahat Fevkalâdeler haricinde kalan G ve M gruplarında takdirin bahis mevzuu olmadığını, 20.000 liraya kadar olan vergilerin ise bize dikte ettirilen (G grubu) baremiyle taayyün ettiğini gösterir.

Bu izahat verginin aslında iyi olduğu, fakat fena tatbik edildiği şeklinde siyaset adamları tarafından söylenen sözlerin mahallerine masruf olmadığının âdil şahididir. Mühim kısmını esnaf ve benzeri mükelleflerin teşkil ettiği kitlelerin ağır vergi ile ezilmesinde İstanbul defterdarlığının, maliye müfettişlerinin bir rolü yoktur. Burada takdir bahis mevzuu olmamıştır. Bunların vergilerine esas teşkil eden baremi siyaset adamları bize dikte ettirmişlerdir. Daha doğrusu, bizim hazırladığımız baremi kat kat ağırlaştırarak vergiyi altından kalkılmaz hale sokmuşlardır.

İratlılardan alınan verginin ağırlaştırılması, ister istemez, yukarı kısmın ağırlaştırılmasını icabettirmiştir. Sınıflar arasındaki ölçü ve muvazatın muhafazası, yukarı vergilerin aynı hizada tarhını icabettirmiştir. Bu sebeple Varlık Vergisi bizim düşündüğümüzden (bizim baremi ağırlaştırdıkları kadar) çok ağır olmuştur.

Ev san'at erbabı, müstahdemler, gündelik g. safi irat üzerinden vergi veren seyyarlardan yalnız G ler teklif edilmiştir. Vergi nisbeti aşağı yukarı şöyledir:

1 — 100	lira maaş veya ücretlilerden	500 L.	varlık
101 — 150	» »	750	»
151 — 200	» »	1000	»
201 — 250	» »	1250	»
251 — 300	» »	1500	»
301 — 350	» »	1750	»
351 — 400	» »	2000	»
401 — 450	» »	2500	»
451 — 500	» »	3000	»
501 — 600	» »	3500	»
601 — 700	» »	4000	»
701 — 800	» »	4500	»
Yukarısından 1000 ne kadar		5000	»

Binden sonra her 500 lirada vergiye 1000 lira zam olunacaktır.

Seyyarlardan yalnız bir kısım M celepler de G ler arasında fevkalâde sınıfa alınarak teklif edilmişlerdir. Mehmet İzmen grubunun yaptığı hususî bir tetkike dayanan bu tarhiyatın yerinde olmadığını bilâhare gördük.

Mihver tebaası Yahudiler, muhtekirler, dönmeler G ile M arasında hususî bir nisbetle teklif edilmişlerdir. Bunların vergileri için ayrı cetvel yapılmamış, rakamların yükseltilmesiyle iktifa olunmuştur.

Kollektif şirketlerde G - M ortak ise, vergi bir kere G ye, bir kere de M ye göre hesaplanarak yarısı alınmıştır.

Ölenlerde miras reddedilmiş ise, kanunî mirasçıya gidilmiştir. Nisbet ölünün hüviyetine göre tayin olunmuştur.

Fevkalâde cetvele girmiyen G müteahhitler ve G komisyonerler G bareminin en yüksek haddiyle teklif olunmuşlardır.

VARLIK VERGİSİ KOMİSYONLARI

TEKNİK büro vergi cetvellerini hazırladı. Cetveller 4 nüsha olacaktı. Bunun için Maliye Müfettişi **Ekrem Aymenin** nezaretinde bir daktilo servisi kuruldu. Defterdarlıktan, şubelerden, vilâyetten, belediyeden, Elektrik idaresinden alınan en iyi daktilolar burada toplandı. Cetveller şube üzerine tanzim edilmişti. Yukarıda zikri geçen G. M ilh her grubun ayrı bir cetveli vardı. Cetvellerde mükellefin hüviyetini tayine medar olacak bütün malûmat yazıldıktan sonra bir sütuna yukarıda izah edilen şekilde estimatörlerce tayin edilen **VARLIK** veya teknik büroca **BAREME** göre hesaplanan vergi kurşun kalemle işlenmekte idi. Cetveller bu haliyle Varlık Komisyonuna tevdi edilmekte, komisyonca takdir olunan rakamlar kurşun kalemle yazılan rakamın yerine mürekkeple yazılmakta idi. Komisyondan çıkan cetvel bu haliyle büroya gelmekte, her cetvel bürodan bir mütehassısın nezareti altında daktilo servisinde, diğer 3 nüsha cetvele makine ile işlenilmekte idi. Bu suretle komisyondan çıkan ve vergi rakamları mürekkeple yazılmış bulunan asıl cetveller verginin esas kütüğünü teşkil etmekte idi. Vergi haneleri makine ile doldurulan 3 ve 4 üncü nüshalar şubelere tevzi edilmiş, bir nüshası tebliğat makamına kaim olmak üzere şubelerde talik olunmuştur. Tarhiyatın esas mekanizması budur.

Kanuna göre, İstanbul komisyonlarında çalışmak için ticaret odasından gösterilen namzetler şunlardır: Mithat Nemli, Nuri Dağdelen, Nuri Kozikoğlu, Hilmi Naili Barlo, Muhittin Alemdar.

Belediye azası: Bican Bağcıoğlu, Tevfik Amca, Ferit Hamal, Muharrem Nail Akdağ, Vakıf Çakmur, Mehmet Sipahioğlu.

Ziraat Odasından: Lütfü Atıf, Halit Eşkinoğlugil, Necati Şerif, Mazhar Sürek.

Kanunun bu hususta verdiği selâhiyete dayanılarak İstanbul'da 3 komisyon kuruldu. Birinci komisyonda Kırdar, ben, Mithat Nemli, Nuri Dağdelen, Bican, Tevfik Amca, Ferit Hamal bulunuyorduk.

Vali muavini Ali Rıza Ünalın başkanlığında toplanan ikinci komisyonda maliyeyi Halil Ayan temsil etti. Muhiddin Alemdar, Vakıf Çakmur bu komisyonda çalıştılar.

Üçüncü komisyon Fatih kaymakamı Rebii Karatekinin başkanlığında (şimdi Vali) toplanmakta idi. Bu komisyonda maliyeyi Mühiddin Gürün temsil ediyordu. Hilmi Naili Barlo, Mehmet Sipahi bu komisyonda çalıştılar. Bu komisyonda bir kısım baremlilerle daha ziyade emlâk üzerinden teklif edilenler, çiftçiler görüşüldü.

İkinci komisyonda münhasıren M ve G baremliler görüşülmüştür. Komisyon cetvelleri tetkik etmiş, barem dışına çıkıp takdir yolu ile vergi tarhı lâzım gelenleri tesbit ile olsuretle vergilendirmiştir.

Komisyonlar bareme müdahele etmemiştir.

Üç numaralı komisyonun vazifesi takdire dayanmakla beraber basitti. İstanbul'da büyük çiftçiler yoktu. Geriye bina ve arsa mükelleflerinden barem dışı teklif edilecekler kalıyordu.

Asıl mühim vazife 1 Numaralı komisyonundu. Ürgüplü, Vakıf Çakmür'ü bu komisyona yerleştirmek için çok uğraştı ise de Adalanın kat'i muhalefeti neticesinde muvaffak olamadı. Komisyonların raportörlüğünü daima bir maliye müfettişi yapmakta idi. Teknik büroca tanzim edilen fişler üzerinden gereken malûmatı hesap müteassısı Bn. Müşerref Çalılar vermekte idi. İki ve üç No. lu komisyonlarda çalışmalar gürültüsüzce geçmiştir. Buna mukabil birinci komisyonda çok münakaşalar olmuş, rakamlar haylı değiştirilmiştir.

TAHAKKUKA AİT BAZI HATIRALAR

KİTABIN bu faslında tahakkuka ait bazı hatıraların tesbitini muvafık gördüm. Bu suretle o günlerin havasını teneffüs ettirmenin mümkün olacağını sanıyorum.

Komisyondaki azanın hemen hepsi koyu partili idi. İçlerinden Mithat Nemli ile Nuri Dağdelenin büyük mükellefler hakkında müsbet bir fikri vardı. Bu iki aza bize gerçekten faydalı oluyorlardı. Ekseriya onların gözüne bakıyorduk. Bican, T. Amca, Hamal, daha ziyade müfrittiler. Estimatörlerin rakamlarını daha ziyade yükseltiyorlardı. Muhtelif mükelleflerin varlığı hakkında fikir beyan ederken «**Milyon, Milyon**» deyen F. Hamala Kırdarın kızarak «Ferit Bey, Ferit Bey, insaf edin, insaf! Bu heriflerin hepsi mi milyoner? İçlerinde 900 bin liralık kimse yok mu?» diye bağırdığını şimdi dahi duyuyorum. Fakat ben farkında olmadan Ferit Hamalla Tevfik Amcayı sevmiştim ve onlara inanıyordum. Bu hava içinde 1 No. lu komisyon Valinin odasında günlerce kapanıp estimatörlerin rakamlarını indirip çoğaltarak vergiyi tesbit etti.

Okuyucularıma tahakkuka ait bazı hâtıralardan bahsedeyim:

★ Parti kanalile gelen ilk cetvelde **Mithat Nemli**'nin varlığı, olduğunun 5 - 10 misli tesbit edilmişti. Rakkam okunurken Nemli sap sarı kesildi. İdam hükmü giyen bir mahkûma benziyordu. Kendisine rakamın bir şey ifade etmediğini söyledim. teminat verdim. Kendi vergisi konuşulurken muzakereye iştirak etmedi. Tesbit ettiğimiz 50 bin liraya çoktan razı idi ve birinci gü-

nü vergisini yatırdı. Mahut mubalâğalı rakkamın nereden geldiğini çok öğrenmek istedi. Söylemedim...

★ Azadan **Nuri Dağdelen** estimatörlerin kendisine biçtiği serveti ve buna nazaran hesaplanan vergiyi az buldu. Diğerlerine kıyasen vergisine bir misil zam yapılmasını ısrarla istedi ve zorla vergisini bu hadde yükseltti. Dağdelen bu jestile beni kendisine bağladı.

★ **Bican** yalvararak Beyoğlunda büyük bir G bakkaliyenin vergisini indirtti. Sonradan kendisinin bu bakkaliyede ortak olduğunu söylediler. Komisyonda anlatsaydı M-G ortaklığı diye vergiden esasen tenzilât yapacaktık. Ferit Hamal'la Tecfik Amca Bicanı desteklemediler. Durumu öğrendikten sonra bu iki ihtiyarı daha çok sevdim.

★ Devlet şurasında Hazine aleyhinde açtığı çeşitli davaları zamanın ölçülerine sığmayan bir sur'atla kazanan avukat **İbrahim Ali**'ye estimatörler 100bin lira vergi koymuştu. Şevket Adalının ısrarile cetvel komisyona sevk edilirken rakam 200 bine çıkartıldı. O günler şekerden alınan istihlâk vergisi dolayısile mükellefin Şûrada açtığı yeni bir davada sırt üstü gelen eski varidat U. Müdürü Müsteşar E. Tekelinin telefonla Ankara'dan vakı müdahelesi neticesinde ve yine Şevketin ısrarile komisyonda rakkam 300 bine çıkarıldı. Yavaş yavaş cıvıtıyorduk !

★ Müteahhit **B. H. Kori** bir iş dolayısile Ağrali ile kavga etmiş... Bu adam müteahhitler içinde nihayet bulundu. Şevket buna o kadar sevindiki bulan müfettişin nerdeyse boynuna sarılacaktı. Çünkü Kori'ye varlık vergisi tarhı imkân altına alınmış oluyordu. Tabiî derhal Ankara'ya telefon edildi. Müjde haberi yetiştirildi. Bu teahhüt dolayısile Kori'ye büyük bir vergi - galiba 90 bin - tarh olundu. Ecnebi vergilerinin reviziyonu bahismevzuu oldukta Cafer Tüzel işi gücü bırakıp nüfus kâğıtlarından Kori'nin türk olduğunu isbat etti ve İspanyol sefaretinin müdahelesini önledi. Notalar üzerinde yapılan tek inceleme budur. Belâya bakın ki, Kori otelde ikamet ediyordu. Bankalarda, bir yerde yatırılmış beş parası yoktu. Bütün icraatımız beş on kuruş tahsilâtla mumaileyhi Aşkaleye izama inhisar eyledi.

★ Beyoğlunda terzi **İzzet Ünver** bir harp zengini olarak mutalea ediliyordu. Estimatörler bu tesir altında kalarak namına dolgun bir vergi tarh etmişlerdi. Hakikatta o sırada İzzet yeni parlamaya başlamıştı. 1931 de ben Pariste iken o daha orada mektebe devam ediyordu. Bütün serveti nihayet 8 senelikti. Ün-

ver ayni zamanda Kırdarın terzisi idi. Kendisini Kırdar komisyonda müdafaa etti. Ben de destekledim. Vergisini 10 binliraya indirebildik. İlândan sonra İzzet bana darıldı. Tabiî bu kadarını çok buluyordu. Bu durum varlık vergisindeki bütün mesaimizin kaderidir. Lehlerine çalıştıklarımız bile sonunda bizi mahkûm etmişlerdir.

★ Akrabamdan **Galiple** Diyarbakırda ilk mektepte beraberdik. Orta mektebi bitirmedi. Küçücük bir dükkân açıp çalışmaya başladı. Sonra ben Diyarbakırdan ayrıldım. Akrabalar işini ilerlettiğini, kundura mağazasını İstanbula naklettiğini söylemişlerdi. Kendisine Talimhanede satın aldığı bir apartıman dolayısile ve M grubu ölçüleri dahilinde üç, beş bin liralık bir vergi tarh edilmiş... M grubunun emlâk dolayısile ödediği verginin ehemmiyetsizliğine okuyucularımın dikkatını çekerim. Aslında ben 50 bin liradan aşağı vergilerle, hasseden baremlilerle, hiç uğraşmadım ve kendisine vergi salındığını bilmiyordum. Bilsem de yapacak iş yoktu. Bu tarhiyet sonunda Galip bana darıldı, gücendi.

★ Müfettiş Vefik Pirinççioğlu estimatörlere eski enistesi **Avineli'ye** müteahhit olarak büyük bir vergi tarh ettirmiş... Avinelilerin çok zengin olduklarını ben de bilirdim. Fakat Vefikle davalı durumda idiler. Eetimatörlerle görüşerek vergiyi en az beşte birine indirttim. Neticede mükellef benim Vefika uyarak kendilerini ezdiğimi sanıp bana darıldı. Vefik te vergiyi indirttiğim için gücendi. Mesnedi olan kazanç vergisinin itiraz mercilerince kaldırılması dolayısile bu verginin maddi hata yolu ile terke tabi tutulduğunu sanıyorum.

★ Kırdarın hanımının terzisi, şapkacısı, berberi dolayısile **Bn. Kırdar'ın** kocasından şefaat istediğini biliyordum. Bunlardan çoğu baremli idi. Kendilerine yalnız tahsil sırasında kolaylıklar gösterebildik; hepsi de vergilerini ödediler. Orta sınıfa alınmış olan terziyi baremlilere iade ettik. Komisyon başkanı bize birşey söylemedi. Talepler Adalan kanalile bana intikal etti.

★ **Necmettin Molla**ya emlâk grubundan fevkalâde bir vergi salınmakta idi. Verginin nizamî ölçülere indirilmesi için üç komisyondaki aza hemen hemen müttefikan demarş yaptı. Şaşırmıştım. İstanbulu tammıyordum. Sonra başbaşa kaldığımızda Adalan bana Ürgüplünün kardeşinin Molla Beyin damadı olduğunu söyledi. Kampanyayı kimin idare ettiğini öğrenmiştim. Sonradan, ayni zümreden sımf arkadaşı **Prens Halim'e** Alem dağındaki av çiftliği dolayısiyle tarh ettiğimiz verginin kaldırılmasında da Ürgüplü kampanyayı idare etmiştir. Ben bu küçük tavizlerle

verginin tamamının istediğim şekilde çıkmasına çoktan razı idim Bütün azaya hakim olduğu için Ürgüplü istediği anda beni yalnız bırakmak, işi istediği mecraya sevk etmek imkânına malikti. Adalan ve Vali de kendisile, ister istemez, iyi geçiniyorlardı. Ben kendisini sevmiştim de...

★ Tarh sırasında Ayvalık malmüdürlüğünden vilâyete, defterdarlığa, kâh malmüdürünün, kâh Ayvalık noterinin imzasile uzun telgraflar yağmaya başladı. Sahifeler dolduran tellerin tek manası «**Sezai Ömer Madra'**yi biz teklif edeceğiz. Siz bize bırakın» dan ibaretti. Hakikatta Ayvalıkta **Sezayi Ömer Ortakları** şirketi vardı. İstanbul'da mükellef yalnız Sezai Ömer di; bu iki firma birbirinden ayrı idi ve tuttuğumuz ölçülere göre bunların ayrı ayrı teklifleri icabederdi. Şevket bu bahiste kalben benimle beraberdi. Madrayı hariç bırakmanın müthiş dedikodulara meydan vereceğini biliyordu. O sıralarda zeytin yağı fiyatları birden yükselmişti. Halk bu işte Ağralıya dayanan Madra'ya mesuliyet atf ediyordu. Estimatörler de kendisini muhtekir diye ağır bir vergi ile teklif etmişlerdi. Ne olur ne olmaz diye estimatörlerle daha evvel anlaşıp Adalan'la cephe yaptık; vergiden bir santim bile indirilmiyeceğini kendisine bildirdik. Adalanın Ağralıya işi olduğu gibi anlattığını tahmin ederim. Davayı kazandık diye seviniyordum. Vukuat başka tecelliler gösterdi. Valinin odasında idik; gece saat 22 sularında idi; 1 No. lu komisyon Madra'nın dahil bulunduğu şubenin fevkalâde M. lere mahsus cetvelini eline almıştı. Derken Şehirlerarası telefon çaldı; Başvekil Saracoğlu Kırdar'la birkaç kelime konuşarak hal ve hatır sordu; işler hakkında, sözüm ona, malûmat aldı; sonra «Telefonu Maliye Vekiline veriyorum. Seninle görüşecek» dedi... Ağralı Validen Madra'ya Ayvalıktaki şirketten de vergi konulduğunu, bizim nihayet 70 bin lirayı aşmamamızı rica etti. Valinin mukalemesini kulak kesilip takip ediyorduk. Telefonu kapadıktan sonra Vali ne konuştuklarını bir bir anlattı. Hoş, ses net geldiğinden biz kimin için ve ne konuşulduğunu kavramıştık. Vali mükâlemeyi bize intikal ettirince bir isyandır koptu. Bütün bu feverana rağmen vergi 70 bin liraya indirildi. Bu ara Şevketin odada olmadığı dikkatimi çekti. Anlaşılan başvekilin zamanında bizi bulmasını o temin etmişti. Tabiî ben kimseye renk vermedim...

★ Madra'nın vergisinden sonra **Kırdar** Elektrik şirketinin pılânçosuna göre ödemeye mecbur olduğu 200 küsür bin lirayı vermiyeceğini avaz avaz bağırarak ilân etti. Yapılan işler, kendi mes'uliyeti altında yapılan işler, sinirine dokunmuştu. Müfettişlerden birini uçurarak Adalanı buldurttum. Valiyi teskin etti.

Bu iki misalle Adalanın varlıktaki mühim rolu hakkında okuyucularıma bir fikir verdiğimi sanıyorum. Ben de, diğer müfettiş arkadaşlarım da, bu şekildeki işler için yaratılmamıştık. Bu şekildeki boşlukları hep ona doldurtuyorlardı veya doldurtuyorduk.

★ Taşnakların başıdır mulahazasile eski ittihatçılar **Kadıköylü Asador**'un vergisini 4 misline, tam 400 bin liraya çıkardılar. D grubundan oldukları için **Bezmenler**'in vergisi bir milyon lirayı aştı.

★ Tahkkuk sırasında avukatlar üzerinde tetkikat yapılıyordu. Adalana takılarak mülkiyeden sınıf arkadaşı avukat **Atıf Ödül** ile **Sait Rıza Sevsa**'ya münasip bir vergi tarh ettireceğimi söyledim. Hakikatta ikisine de sıradan 1000 ner lira vergi konuldu. Avukatların sıradan muamele görmediklerini, hususî tetkike tabi tutulduklarını yukarıda kaydetmiştim. Binaberin bu iki avukata istenen şekilde vergi koydurtmak mümkün idi. Şevket «Senden beklenir» diye işi alaya boğdu. 2 inci komisyonda azadan biri Ödül'ün vergisine bin ve bin beş yüz lira zam ettirmiş. İlândan sonra işin farkına varılmış. Adalan sapsarı kesilmiş, «Bunu bana Faik yaptı» demiş... Bu sözü bana arkadaşlar yetiştirdiler. İş üzerinde yaptığımız bir toplantıda yerini getirdim, Ödülün vergisini açtım ve vergiye nasıl zam yapıldığını komisyonda bulunan müfettişe izah ettirdim. Sonra hakkımda söylediği sözü tekrarladım. Gerçekten şüphe etti ise, bunu bana neden sormadığını sordum. Adalan vaziyeti derhal kavradı; boynuma sarılıp gönlümü aldı...

★ **Dr. Cudi Birtek**'e fevkalâde M grubunda 15,000lira vergi tarh etmiştik. Cetvelin komisyona sevki anında Adalanın emriyle rakam 25 bine çevrilmiş. Komisyondan da rakam böyle çıkmış. Vaziyeti İlândan sonra öğrendim. Sebebini sordum. Adalan kulağıma «Ağralı'nın emrile» dedi. Adalan Birtekle dosttu. Evlerinde sık sık yemek yerdi. Yazın evlerinde bir kaç gün kaldıkları da olurdu. Bu yükseltişin hakiki sebebini bu gün bile bilmiyorum...

VERGİNİN İLÂNINA TAKADDÜM EDEN GECE

BURADA biraz da verginin ilânına takaddüm eden geceden bahs-edeyim. Tahakkuk yapılırken bütün gün ve gece Kırdarın odasında buluştuğumuz halde o gece benim odamda toplandık. Deftardarlık binasındaki tamirat dolayısiyle o zaman binanın Gülhane parkına nazır küçük bir odasında - Pul müdürünün-de-çalışıyordum. Odanın konforu azayı tatmin edecek gibi değildi; Valinin odasında kaç gündür rahata alışmıştık. Enaz on günden beri daktilo servisi geceli gündüzlü komisyondan çıkan cetvellerin 2-4 nüshalarını doldurmakla meşguldü. Servisi müfettiş Ekrem Aymen idare ediyordu. Aymen ince ve zeki bir çocuktur. Muhtelif dairelerden toplanan 50 kadar kızın geceli gündüzlü durmadan haftalarca çalıştırılması gerçekten bir mes'eledir. Aymen çabucak kızların dostluğunu kazanmıştı. Bir espri, bir tekerleme çalışmadan sinirleri bozulan ve bir hiç yüzünden saç saça gelecek durumda olan kızları yatıştırıyordu. Darılıp makinasını bırakan kızın yerine geçiyor, dudaklarında bir tebessüm, hiç ses çıkarmadan yarıda kalan cetveli çıkarmıya çalışıyordu. Onun bu hali gücenen kızı derhal yatıştırıyordu. Sonradan hesapladılar, normal çalışma ile bu iş için bu kadro ile tam üç misli fazla zamana ihtiyaç varmış... Aymeni bu servisin başına getirmekle Adalan dahasından bir misal vermişti.

İşte o gece işin yetişip yetişmemesi daktilo servisinin mesaisine muallak bulunuyordu. 3 No. lu komisyon çalışmalarını ancak o gün saat 20 de bitirebilmişti. Daktilo servisi bütün hı-

ziyle cetvellerin suretini çıkarıyordu. Teknik büro, estimatörler, bu işlerde vazife alan bütün arkadaşlar, suretlerle asıllardaki rakamların mutabakatını tatbik ediyorlardı. Asıllarda rakamlar komisyonlarda elle yazılmıştı. Daktilo servisinin işi bitmek bilmiyordu. Gece yarısını çoktan geçmişti. işler uzadıkça komisyon azası sabırsızlanıyordu. Daktilo servisiyle mukabele edenlerin arasında irtibat temin eden müfettiş Sait Ergin sinirlerini bozmuş, rasgelene çatıyordu. O geceye kadar Ergin daima bizim telâşlı halimize gülerdi. Ben çalışmalara nazaret işini Adalan'a bırakarak odamdaki misafirleri eğlendirmekle meşguldüm. Kahveler çayları, çaylar kahveleri takip ediyordu. Tevfik Amca'nın, Ferit Hamal'm ittihatçılara ait hatıraları, Nemli'nin Ticaret hayatına ait fıkraları, benim av hikâyelerim... fakat aklım hesap makinelarında idi. İşi biten cetvellerin yekûnu hesap makinalarında toplanmakta idi. Saat tam 2.30 da Sait Ergin cetvellerin hazır olduğunu haber verdi; imza merasimi başladı. Asıllar ve kopyaları imza edilecekti. Her şubenin F M, F G ilh... çeşitli çetveli olduğundan imza işi epeyi zaman aldı. İstanbulda o zaman 20 şube vardı ve cetveller şube üzerine tertiplenmişti. İmza merasiminin sonuna doğru tahakkukun umumî yekûnunu alabildik.

MÜKELLEFLERİN SAYISI VE TAHAKKUKUN TASNİFİ

İSTANBUL tarhiyatı hakkında bir fikir verebilmek için tahakkuku tasnif ederek aşağıya geçiriyorum:

Grub	Mükellef adedi	Vergi
F. M	460	17 294 549
F. G	2563	189 969 980
B. M	924	3 128 310
B. G	1259	10 364 466
İ. M	2589	4 055 100
İ. G.	24151	72 811 850
G. G. K	15413	9 629 450
H. E	10991	6 880 500
AN. Ş.	159	7 490 910
B. Ç.	222	1 122 450
MÜT.	217	5 866 372
EML. S.İ	1937	15 467 045
KAZALAR.	788 K.	1 272 187
Yekûn	**61673**	**345 586 172**

Bu rakamlara bilâhare unutulânlar adiyle ilâveler yapılarak tahakkuka şu rakamlar eklenmiştir:

Müt'e	159	680 000
Bina	321	1 058 000
Kaz. Kar.	422	2 392 250
Yekûn	**902**	**4 132 740**

Bu suretle mükellef adedi 62 675 e, tahakkuk ise 349.988.922 liraya baliğ olmuştu.

Bizden İstanbul için istenen 300 milyondu. Biz arkadaşlar 250 milyon düşünüyorduk. Tahakkuk, tahminimizi 100 milyon kadar aşmakta idi. Bu parayı tahsil edemiyeceğimiz muhakkaktı; fakat olan olmuştu. Baremler ve ona göre yükseltilen orta ve fevkalâde kısım bu neticeyi doğurmuştu.

Vali ve komisyon azası «Allah rahatlık versin» diyerek giderken ben işin asıl ağır kısmının bu dakikadan sonra başladığını ve bu gayrimes'ul insanların ellerini yıkayıp davadan sıyrılmakta olduklarını, yükün ağırlığının bundan sonra benim omuzlarıma yüklenmekte olduğunu ne kadar derinden hissediyordum!

Polis vasıtasiyle getirttiğimiz Taksilerle saat 3 den sonra daktiloları evlerine gönderdik. Ben de Sait Ergin'le Maçkanın yolunu tuttuk. İster istemez geceyi veya geceden kalan bir kaç saatı Erginlerde geçirecektim. 4 de doğru eve geldik. Sabah 8 de Şube şefleri cetvelleri almak üzere daireye geleceklerdi. Dinlenmek için birkaç saatımız vardı. Harap bir halde uyuya kalmışım. Yedi buçuğa doğru Ergin uyandırdı. Bitkin ve haraptım. Uyku arasında daha 10 dakika beni rahat bırakması için yana yıkıla kendisine yalvardığımı Ergin hâlâ hatırlatır da güler...

İnönü'nün Alâkası

Daireye geldiğimizde Adalan'ı heyecan içinde bulduk. Bana «Nerede kaldın? Neredeyse İnönü Vilâyete gelecek. Bizi kendilerine takdim edecekler. Vali bekliyor haydı!» diye gürledi.

Vilayete geldiğimizde Cumhur Başkanını orada bulduk. Galiba Tırakya manevralarına gideceklerdi. Şevket'le beni Valinin

odasına aldılar. Ürgüplü İnönünün yanında idi. Nedense o gün hep benimle konuştu; hep benden izahat aldı. Kırdar'la beraber kendisine işin ana hatlarını izah ettik. Büyük mükellefler hakkında tanzim ettiğimiz fişleri gösterdik. Başkanın üzerinde işine geç kalan insanlara mahsus sinirli bir hal vardı. Ben vaziyeti kavradım; bu bir jestti... Başkan vergiyi benimsediğini, bizi tuttuğunu her kese anlatmak istiyordu. O an müthiş bir fikre kapıldım: Ne zamandır, beni yiyip bitiren derdi Başkana anlatacaktım. Seyyarlarla hizmet erbabına vergi tarh ettiğimizi, bunun bir sermaye vergisi ile telif edilemiyeceğini, bizi yar ve ağyar önünde küçülteceğini anlatacaktım. Daha cetveller asılmamıştı. Komisyonu toplayıp bu tahakkuku iptal edebilirdik...

Beynim bu fikirlerle bir motor gibi çalışıyordu ki, İnönü Kırdar'a verginin altın üzerinde yapacağı tesiri sordu. İnönünün altın fiatlarını iktisadî yürüyüşün bir müş'iresi gibi telâkki ederek yakından takip ettiğini duymuştum. Kırdar Adalana baktı. Ben müdehale ettim:

— İşin normali, altın fiatlarının sür'atle düşmesidir. Mükellefler ellerindeki altını piyasaya dökeceklerdir. Bizde altın fiatı dünya fiatlarının üstündedir. Normal fiatlardan bir kaç puvan aşağı düşmesi beklenebilir. Altın fiatları düşmeyip yükselmiye başlarsa, bu hal mükelleflerin vergiyi vermek istemediklerini, altın alıp sakladıklarını gösterecektir.

İnönü gözlerini gözlerime dikti ve:

— Defterdar, dedi, ben de öyle düşünüyorum...

Sonra veda için bana elini uzattı. Kabul bitmişti.

Ben bu dakikada bile o an hizmet erbabı vergilerinin durumunu Cumhurbaşkanına intikal ettirmediğime müteessirim. Bu mükellefiyete ait emrin Başbakandan geldiğini, küçük bir memurun fikrine uyarak Başkanın daha ilk günde Saracoğluyu kırmayacağını, hareketimin gammazlık olarak mutealâ edilebileceğini, siyaset adamlarına güven caiz olmadığını, onların çeşitli bağlarla biribirine bağlı bulunduklarını pek alâ bildiğim ve kavradığım halde, o gün fikrimi apaçık söyleyemediğime üzülüyorum. Ben bütün neticeleri üzerime alarak kendimi terazinin kefesine atacaktım. İnönü muhakkak beni anlayacaktı. Verginin bu kısmının müdafaa edilemiyeceğini herkesten evvel kavrıyan odur. Buna ait terkin kanununu Hükûmete kendileri telkin etmişti.

İlk Hata ve İlk Feryat

Daireye döndüğümde Şefler cetvelleri alıp şubelere götürmek üzereydiler. Henüz odama dönmüştüm ki, saçı başı karmakarışık biri içeri daldı ve masanın önündeki sandalyaya yıkılarak «Defterder! Defterdar! Ben size ne kötülük ettim de beni yıktınız!» diye feryada başladı.

Evvelâ aklından şüphe ettim. Sonra mes'ele anlaşıldı: Muhatabımın ismi **Eşref Sami Ölçer'di**. Üç beş kuruşluk sermaye ile mekteplere küçük teahhütlerde bulunurdu. Kendisine 15 bin lira vergi tarh edilmişti. Bu para sermayesinin üç beş misli idi. Bir kontrol memuru marifetiyle komisyondan çıkan ana nüshaya baktırdım. Hata yoktu. Nihayet teahhüt servisinin müsveddelerini getirttim. Her ihtimale binaen bütün servislerin müsveddelerini alıp saklattımdı. Müsveddeye bakınca tüylerim diken diken oldu. Müsveddedeki rakam bir sıfır noksaniyle 1500 lira idi. Derhal alâkalı müfettişi buldurttum. Tarhiyata esas olan teahhudün mikdarına baktık: Hep 1500 ün ölçüsü... Rakam müsveddeden birinci cetvele nakledilirken bir sıfır hatası yapılmış, 1500, 15000 olmuştu. Eşref Sami Ölçer'in vergisini 1500 lira olarak tahsil ettirdim. Geri kalan kısım terkinlere kadar bekledi.

Bu hadise karşılaştığım ilk hata ve ilk feryattır. Onun için üzerinde duruyorum.

İhtiyatî Haciz Emrivakisi

Verginin ilk tatbik günü Beyoğlu tahsilât Müdürü Şefik Diler bize bir emrivaki yaptı. Kanunun verdiği salâhiyete dayanarak mıntakasındaki bütün mücevheratçı, altıncı ve benzeri ticarethanelere ihtiyatî haciz koydurttu. Bu arada **Burla** Biraderlerini de kapattı.

Tahsil müdürünün kendi başına bu çapta bir teşebbüse girmesi doğru değildi. İlk adımda efkârı aleyhimize çevirebilirdi. Bu vak'a zaten hassas olan Ağralıyı çıldırttı. Şefiği vekâlet emrine almıya kalktı. Şevket mani oldu. Bu hareketi Şefiğe daha evvel Şevketin salâhiyet verdiği iddiasına yol açtı ise de, hakikat bu merkezde değildi. Bilâhare vukuat Şefiğin haklı olduğunu göstermiş-

tir. Zira bu hacizler cebrî satışların en randımanlı kısmını teşkil etmiştir. Veryiyi vermek istemiyenler mallarını 15 günlük tahsil müddet içinde kaçırmışlardı. Bu zümrede kaçakçılık hepsinden kolaydı. Müdür de haczi bunun için koymuştu.

Hukuk Servisimiz

Verginin ilânından sonra benim odanın önü müracaatçılarla dolmaya başladı. Biz daha takibata başlamamıştık; fakat mükellefler feryada başlamıştı. Kimi vergisinin çokluğundan, kimi vergisine esas ittihaz olunan kazanç veya bina mükellefiyetinin hatalı olduğundan, kendisine Varlık Vergisi tarh edilmemesi lâzım geldiğinden, kimi başka yerde mükellef tutulduğu cihetle tarhiyatın mükerrer olduğundan ilh... şikâyet ediyordu. Bu ara vilâyete, vekâlete, başbakanlığa, C. Başkanlığına, Meclise verilen istidalar da sökün etmiye başladı. Anayasaya göre, bunları cevaplandırmamız icabediyordu. Bu durum bizi evvelâ bir istida servisi kurmaya sevketti. Bu servis bilâhare Hukuk Servisi namını aldı. Maddî hata ve mükerrerlik kısımlarına bölündü. Bu servisin başına evvelâ müfettiş Nedim Ökmen getirildi; bilâhare Müfettiş Şükrü Birgili Ökmeni istihfaf etti. Tatbikattan mülhem olarak Birgili maddî hata ve mükerrerlik talimatnamelerinin metnini hazırlamış, Cafer Tüzelin tetkikinden geçtikten sonra bunlar Bakanlıkça tasdik edilerek talimat namını almıştı. Bu haksızlığın hukukunu bu iki hukukçu yapmıştır!

Kartotek Servisimiz

İlk günlerin üzüntülü hâdiselerinden biri de, Tapu idaresinin, Emniyet Sandığının intikal, rehin ve benzeri iç işlerinde alâkadarların varlıktan borcu olup olmadığını bize sormalarıdır. Bu hususta tehacüm ölçünün fevkinde olmuş, gelenler günlerce sıra beklemiştir. 61 bin mükelleften hizmet erbabı haricinde kalan 50 bin kişinin alfabetik kartöteksi yapılarak ve her mükellefin hangi şubenin, hangi cetvelinin, hangi numarasında olduğu kartlarda tesbit edilerek bu tehacüm önlenebilmiştir. Bu işin tertiplenmesi haftalarca sürmüştür. Bidayette varlıkla alâkalı görülen satışlar,

muvazaadan âri olup olmadığı tayin edilmek üzere, bir kere Emlâk Bankası eksperlerinden geçirilmekte, satış bedeli vergiye yatırılmak şartiyle satışlara müsaade edilmekte idi. İlk günlerde tehacümü önlemek için menkul rehinlerine, M grubunun muayyen haddi geçmiyen G. Menkul satışlarına gözü kapalı müsaade etmek lâzım geldi. Emniyet Sandığındaki altın tabakasını geri almak istiyen bir gazeteçinin — galiba Sabih Alaçam — 3 gün defterdarlık koridorlarında bekledikten sonra, bana müracaat ettiğini ve servise uğratmadan kendisine açıktan müsaade ettiğimi şimdi hatırlıyorum. Yukarıdaki kartötek tedbiri bu müracaattan sonra alınmıştır. Ağır işlemesine ve aleyhimize propaganda vesilesi teşkil etmesine rağmen, bu servis büyük mükelleflerin g. menkullerini muvazaa yolu ile vergiden kaçırmalarına mani olmuştur.

Cevat Açıkalının Şikâyeti

Günler geçtikçe vergi için bana yapılan müracaatlar çoğalmakta ve müz'iç bir hal almakta idi. Yavaş yavaş müracaatlara raları 5 dakikaya kadar indi. Müracaatçıların çoğuna «Hayır, olmaz, mümkün değil, komisyon kararları üzerinde benim tasarrufa hakkım yoktu, vergiyi vereceksiniz» şeklinde cevaplar vermekte idim. Sert ve kat'î cevaplarım karşısında alâkalılar bir şey söyleyemiyorlardı ama bana düşman kesildiklerini anlamamak için insanın kör olması lâzımdı. Vergiden mütevellit husumet yavaş ayırdığım zamanı kısmak mecburiyetinde kaldım. Bu müddet sonyavaş bana teveccüh ediyordu.

Bu günlerde hayal meyal tanıdığım biri hiddetle odama girdi; müsaade almadan koltuğa çöktü. O ara hafızamdaki bulutlar sıyrılmaya başlamıştı. Adamın sağırlığı tereddütlerimi dağıttı. Gelen **Cevat Açıkalındı**. Yüksekten atıp tutmaya başladı. Eşinin Bebekteki apartımanı için namlarına — her halde beş bin lirayı geçmiyen — ağır bir vergi tarh edildiğini, kendilerinin Varlık Vergisini bunun için koymadıklarını, bu kabil büyük işlerin küçük memurların — biz — elinde maksat ve manasını kaybettiğini, bu işin hemen halledilmesi lâzım geldiğini, istihfafkâr bir eda ile saydı, döktü. Tam beş dakika sonra sözünü keserek apartımanın g. safi iradını sordum. Verdiği cevap üzerine ayağa kalkarak:

— Beyefendi, dedim. Siz de benim gibi memursunuz. Vergiyi hangi maksatla koyduğunuz hakkındaki sözlerinizi sadece tefahür

diye kıymetlendirdim. İşin aslına gelince, vergi Türkiyede Türk olmıyana da konulmuştur. Kanun mutlaktır. Apartımanınızı bilmiyorum, ama verdiğiniz irada göre, muazzam bir bina olsa gerek. Benden bir hal çaresi istediniz. Bildiğim biricik çareyi tavsiye edeyim: Vergiyi hemen yatırınız. Aksi takdirde derhal icraya başvurulacaktır.

Açıkalın borcunu zamanında ödedi.

Ecnebilerin vergileri üzerinde geçirdiğimiz müşkül günlerin birinde beni Ankaraya çağırdılar. Ağralı beni görüşmek üzere Menemencioğluya gönderdi. Açıkalın Kâtibi Umumî idi. Konuşmanın sertleştiği bir devrede sırasını getirip Vekile «Beyefendi, dedi, Faik Bey böyledir işte. Son sözünü peşinen söyler ve pazarlığa da gelmez; maamafih güvendiğimiz bir gençtir.»

Sözüm ona, benden intikam alıyordu. O kadar yorgundum ki, canım cevap vermek istemedi. Hayatın boş mücadelelerle dolu, manasız bir sinema şeridi olduğunu artık kavramıştım...

İTİRAZ İŞLERİ

4305 sayılı Varlık Vergisi Kanununun 11 inci maddesinin ikinci fıkrasında, 13 üncü maddenin son bendinde tarh olunacak verginin kat'î olduğu, bunun için idarî ve adlî kaza mercilerine gidilemiyeceği tasrih kılınmıştır. Mükellefin zilyetliği altında bulunan mallar dolayısiyle temlik ve terhin iddialarının muteber olmıyacağı, bunlar için istihkak davası açılamıyacağı, 14 üncü maddede tasrih kılınmıştır. Bu hükümlere göre, tarh olunan Varlık Vergisine alâkadarların itiraz hakkı yoktur.

Varlık Vergisi bu şekliyle dünya vergi nizamı içinde itiraz yolları kapalı olan vergilerin de mevcut olabileceğine feci bir misal vermiştir. Bu durum vergiye biraz da zapt ve müsadere şekli vermekte idi. Bu sertlik maddî hata yolu ile az çok yumuşatılmıştır. Yukarıdaki ıtlakın tek istisnası, mükerrerliktir. Maddî hata yolunu işin icapları, nihayet bir hukuk nizamına bağlı oluşumuz açmıştır.

Maddî hatanın esası şudur: Varlık Vergisi mükellefiyeti kanunun 2 nci maddesine göre taayyün etmektedir. Buna nazaran 2395 sayılı kanuna göre kazanç vergisi verenler, büyük çiftçiler, iradı muayyen haddin üstünde olanlar bu vergiye tâbidir. Farz edelim ki, idare bir şahsı kazanç vergisi mükellefi addederek Varlık Vergisine tâbi tutmuştur. Bu şahsın kazanç vergisine tâbi olup olmadığı idarî kaza mercilerince tetkik edilmektedir. Neticede kaza mercii bu şahsın kazanç vergisine tâbi olmadığı hakkm-

da karar vermiştir. Bu şekilde şahıs namına yapılan Varlık Vergisi tarhiyatı da mesnedsiz kalmıştır. Bu şekilde yapılan fuzulî tarhiyat maddî hata ile malûl addedilmiştir...

Mükerrerliği kanun tayin etmiştir. 11 inci maddenin ikinci bendinde, bir mükellefe aynı mükellefiyet mevzuundan dolayı bir vergi tarh olunabileceği, mükerrer tarhiyat yapılmış ise bunlardan büyük olanının ipka edilerek diğerlerinin mükellefin müracaatı üzerine en yüksek malmemurluğunca terkin olunacağı yazılıdır. Bu şekildeki fuzulî tarhiyat **Mükerrer** namını almıştır.

Bu iki grup haricinde mükelleflerin yaptıkları itirazlar esas itibariyle dinlenmemiştir. Esas prensip budur. Maamafih bu ıtlakı takyit eden istisnaî muameleler de vardır; yeri geldikçe onlara da işaret edilecektir.

İtiraz yolları kapalı olduğu halde en çok itirazda bulunulan vergi yine Varlık Vergisidir. Bunun sebebi tarhiyatın takdirî oluşu, ölçüsüzlüğüdür. Varlık Vergisi dolayısiyle:

B. Millet Meclisine	13 348
Diğer mercilere	10 968
	24 316

müracaatta bulunulmuştur. Bunlar mahiyetleri ve sahipleri itibariyle şu şekilde tasnif edilebilir:

	M. Grubunda	G. Grubu
Maddî hata	515	1 432
Müteferrik	2 459	3 094
Fazlalık iddiası	6 167	10 649
	9 141	**15 173**

Bu müracaatlardan karara bağlananlar şu şekildedir:

	M. Grubu	G. ler
Maddî hata	497	1 226
Mükerrerlik	2 394	2 491
Fazlalık iddiası	4 970	8 641
	7 794	**12 358**

Geri kalan 3,758 istida tetkik olunmamış değildir. Bunlar mükerrer şikâyetlerdir; yani alâkadar aynı zamanda Meclise, Vekâlete, Vilâyete müracaat ettiğinden istidaları birleştirilmiştir. B. M. Meclisi arzuhal encümeni, verginin tasfiyesine müteallik 4530 sayılı kanunun mer'iyete dühûl tarihi olan 15.3.1944 den sonra da, varlık istidalarının tetkik ve intacına devam etmiş, bu ameliye 1947 başlarına kadar sürmüştür.

Varlık Vergisine ait itiraz işlerinin sevk ve idaresini merkezde evvelâ Maliye Müfettişi **İhsan Bac**'ın başkanlık ettiği müstakil bir servis idare etti. İhsan Baç varlığın hukuk anlayışına bir türlü intibak edemedi. Bilâhare bu işler varidat U. Müdürlüğünün müstakil bir servisi tarafından idare ve intaç kılınmıştır. Bu servisin idaresinde **Ferit Melen**in, bu cenazenin kaldırılmasında Meclis Arzuhal Encümeni azasının gösterdiği anlayış kayde değer...

Şimdi itiraz işlerini biraz daha derinleştirelim.

MÜKERRERLİK

MÜKERRERLİK ve maddî hatalara ait talimatnameler zamanında mahrem telâkki edilmiştir, neşir ve ilân olunmamışlardır. Mahza bu sebeple bu talimatnameleri bağlı ekler meyanına ithal etmiyorum. Bununla beraber adedi on bini aşan itirazlar üzerinde, bütün kuvvetini 15 maddelik bir kanundan alan bu talimatname hükümlerinin durmadan tatbik edilmesi, sözüm ona, mahrem addedilen bu talimatnamelerde neler yazılı olduğunu çabucak meydana koymuş, işin gizli kapaklı tarafı kalmamıştı.

Vergi tarhı bir âmme tasarrufudur. Bir yanı devlet, bir yanı ferttir. Mükellefin kendisine ne şekilde ve hangi esaslara dayanılarak vergi tarh edildiğini bilmesi lâzımdır. Bunun için vergide gizli kapaklı bir taraf olamaz. Vergi kanununun, vergi talimatının mahremiyetini maliye ilmi kabul etmez. Malî tarihte bunun misali yoktur. Neticeler sonunda mükellefe intikal edeceğinden işin kapalı kalması mümkün değildir. Bu sebeple ilk zamanlarda idarenin arbitrer hareket ettiği, memurların anlaşma yollarına saptığı zehabı hâsıl oldu. Hepimiz töhmet altında kaldık. Ancak aynı muamelelere aynı hükmü tatbik ettiğimiz anlaşıldığı zaman üzerimizden bu leke silindi. Bu sefer tatbikattan talimatı öğrendiler.

AVUKATLARIN ROLÜ

VARLIK Vergisinin itiraz işlerine avukatların karışmasından içtinap ettik. O günkü ruh haletimiz içinde avukatlık zayıfı himaye eder bir müessese olmaktan ziyade işleri karıştıran bir teşekkül gibi mütalea ediliyordu. Bu bahiste yapılan müracaatları Merkezin tensibi ile önledik. İlk sert frottman **Av. Ferit Davut** Beyle oldu. Ürgüplünün bu bahislerde bize değerli yardımları dokundu. Onun vergiye olan manevî muzahareti avukat arkadaşlarının bu işe girmelerine mani oluyordu. Bu suretle Varlık Vergisinde mükellefler hukukî muzaheretten mahrum kaldılar. Bundan sonra biz kendi başımıza Varlık Vergisinin hukuk nizamını kurabilirdik. Hüsnü niyetimiz, vus'umuz bu işe kâfi idi. Varlık Vergisinin Hukuk nizamı mükerrerlik, maddî hata talimatları, bu hava içinde doğdu. Arkamızı tarihe çevirdiğimizin farkında değildik. Diktatörlüğe, istibdada gidenlerin bu yollardan geçtiklerinin artık farkında değildik. İnsan zalim ve cebbar bir mahlûktur; her fırsatta, farkında olmadan ve iyi yaptığı kanaatiyle, zulüm kapısını çalar!

Maamafih bu bahiste, muvakkaten olsun, birkaç mükkelefin işini deruhte eden avukatlar olmadı değil. Bu avukatların başında **Münip Hayrı Ürküplü** gelir. Münip Bey kardeşinin nüfuzundan istifade ederek Adalanın ıztırarı tevassutu ile birkaç büyük mükellefin, bu arada **Faracinin**, işlerini takip etti. Faraci Aşkaleye gönderilmişti. Mallarını, hassaten depolardaki derilerini, münasip fiatlarla satıp borcunu kapatmak işini Münip H. Ürgüplü üzerine aldı. Yani biz icraya gitmedik. Mallar uzun zaman bekeldi. Bu ara-

da mükellefin evinde icraya gidilmemesi için Ankaradan bize telefonla emir tebliğ edildi.

Bu işlere müdahale eden ikinci avukat **Sait Rıza Sevsaydır.** Sait Rıza Bey İzmir lisesinden, Mülkiyeden Adalanın sınıf arkadaşı idi Mumaileyh evvelâ yakın arkadaşı olduğunu iddia ettiği sigortacı **Bivasın** borcunu kapatmak bahsinde bizimle temasa geldi. Sadece bir kolaylık istiyordu. Sonra on kadar mükellefin vergisi ile alâkalandı. Bunların hepsi benim mükelleflerdi; yani vergileri 50 bin liranın üstünde idi. Sait Rıza, Adalanı beklemek bahanesiyle benim, hukuk servisindeki müfettiş arkadaşların odalarına düşer; bu arada işlerin umumî seyri, çalışmalarımız, tatbik ettiğimiz talimatnamelerin mahrem hükümleri hakkında fikir edinir; sonra bunlara dayanarak karşımıza dikilirdi. Vaziyet benim ve arkadaşlarımın canını sıkacak hale geldi. Adalana, bana, hepimize, söz geleceğinden korkmaya başladım. Nihayet işi **Cafer Tüzel'e** açtım. Piyasadaki avukat arkadaşlarından galiba bir şeyler duymuştu. Vaziyeti açıkça Şevket'e açtı; arkadaşının daireden ayağını kesmesini tavsiye etti. Adalan fena halde üzüldü; hattâ gözleri doldu. Bir gün bana «Yalvarırım Faikciğim, dedi, S. Rızanın takip ettiği bütün işlerde, haklı haksız, icraya git».

Benim listem zaten hazırdı. O güne kadar bitirilmemiş işlerde Karakuşî icraya gittik. Böylece Dairedeki arkadaşlara yanaşmaya teşebbüs eden diğer avukatların da bu işten vaz geçmeleri temin edilmiş oluyordu.

Bu misalleri Varlık Vergisi tatbikatında avukatlardan ürktüğümüzü göstermek kastiyle verdim. Hakikatte yolumuz Hukukun yolundan ayrılmıştı. Avukatlık tarafı da hani kalmamıştı...

HUKUK SERVİSİMİZ

ŞİMDİ yine mükerrerlik bahsine dönebilir. Ölçülerimize göre bir verginin mükerrer olabilmesi için:

1 — Aynı şahsa ait olması;

2 — Varlık Vergisinin aynı grubuna dahil bulunması. şarttı. Vergide kazanç, emlâk, çiftçi grupları vardır.

İzah edilen vaziyete göre, bir şahsa kazanç, bina gruplarından ayrı ayrı tarh olunan vergiler mükerrer olmadığı gibi, bir mükellefe ticarethanesi dolayısiyle müstakillen tarh edilen vergi ile herhangi bir şirketteki ortaklığı dolayısiyle ödiyeceği vergi arasında da mükerrerlik yoktur. Çünkü şahıslar aynı değildir. Bir şahsa aynı gruptan aynı veya ayrı komisyonların tarh ettiği vergiler mükerrerdir. Bir şahsın dahil olduğu müstakil şirketlerin vergileri arasında mükerrerlik yoktur.

Mükerrerlik hükümleri M, G mükellefler arasında müsavat üzere tatbik olunmuş, herhangi bir tefrik yapılmamıştır. Terkinler durumu tetkik eden müfettişlerin raporlarına istinat etmiştir. Müfettişler hukukî vesikaları, kayıt ve defterleri tetkik ederek bir neticeye varırlardı. Hukuk servisinin emrinde bu iş için sekiz, on müfettiş çalışıtırılmıştır. Verginin bu tarafı gayet iyi işlemiştir. Hukuk servisi gerçekten ince tetkikler yapmıştır. Aşağıdaki misal haricinde bu servise söz getirecek bir tek terkin yoktu. Bu misal de, görüleceği veçhile, İstanbul servisini alâkalandırmaz. Aslına bir nürtü nüfûz edemediğim biricik terkin **Akif Sadıkoğlunun**

vergisine taallûk eder. Sadıkoğluna iki vergi tarh edilmişti. Birincisi İstanbuldan, ikincisi Rizedendi. İkinci vergiye bilâhare Tekelce satın alınan Rize kereste fabrikası işletmesi mevzu teşkil ediyordu. Verginin birincisi doğrudan doğruya Akif Sadıkoğluna tarh edilmişti. Diğeri Akifin dahil olduğu bir şirket namına idi. Galiba Fabrika bir aile şirketine aitti. Bu sebeple bizim ölçülerimize göre iki vergi arasında mükerrerlik yoktu. İşi tetkik eden maliye müfettişi Rifat Onat (şimdi Çalışmada Başmüfettiş) bu şekilde rapor vermişti. A. Sadıkoğlu Devlet adamlarına hülûl etmesini bilir bir gençtir. Ne yapıp yapıp alâkalılara sokuldu ve Adalan kanaliyle getirttiği emre müsteniden durumu ikinci defa inceletti. Rıfat Onat işi ikinci defa tetkik etti. Neticede talimata, tatbikata nazaran hâdisede mükerrerlik mevcut olmadığında israr etti. Onat müdafaasında haklı idi. Adalan meseleyi üçüncü defa olarak yakınlarından Başmüfettiş Nedim Ökmene (şimdi milletvekili) inceletti. Bir müfettişin tetkik ettiği işin diğer bir müfettişe tetkik ettirilmesinin Teftiş Heyetinde başka misali yoktur. Adalan Ökmenden istediği raporu aldı. Bu tetkik sonunda Rizeye ait vergi terkin edilmiştir. Muamele Rizeye taallûk ettiği için terkin benden geçmedi ve ben müstenidi raporu görmedim. Belki mükerrerlikten yürütülemiyen iş Ağırlık şekline dökülmüş ve A. Sadıkoğlu o şekilde kurtarılmıştır.

Fazlalık bahsinde bunun başka misalleri de vardır.

Mükerrerlik bahsinde çok dikkatli olmak lâzımdı. Okuyucularıma buna dair bir misal vereyim: Aynı gruptan olan Dimitri Mütevelli. Dimitri D. Mütevelli vergilerinin mükerrerliğine ait terkin muamelesini dikkatli bir daktilo kız durduttu. Daktilo bana gelerek kayıtlara nazaran isimler arasında bir .... D ..... farkı mevcut olduğuna dikkatimi çekti. İşi tetkik ettirdik. Neticede şahısların ayrı olduğu taayyün etti. Farkına varmadan birinin vergisini fuzulen af ediyorduk. Müfettiş, servis, hepimiz atlamıştık; vergi ehemmiyetsizdi, ama ne de olsa, atlamıştık...

MADDİ HATA

VERGİNİN tatbikinde bizi en çok yoran şey maddi hatadır. Tatbikatın önümüze koyduğu çeşitli hâdiselerden mülhem olarak itiraz işlerinin başında bulunan Müfettiş Şükrü Birgili maddî hatanın nevilerini tesbit etti. Bu bahisteki talimatnameyi de Birgili hazırladı; Cafer Tüzel ona kat'î şeklini verdi.

Burada nelerin maddî hatadan sayıldığını anlatmak uzun ve sıkıcı olur. Bunun için burada nelerin maddî hatadan sayıldığı hakkında okuyucularıma sadece bir fikir vermekle yetineceğim: Kanun, mükerrerliğin islâhını mahallin en büyük malmemuruna bıraktığı halde, maddî hata hakkında sakittir. Zaten maddî hatayı tatbikat ortaya koymuştur. Kanun düzeltme yolunu göstermediğinden, bunların ancak B. Millet Meclisi karariyle islâh edilebileceğini düşündük ve işi ona göre tertipledik. Maddî hata ile malûl oldukları anlaşılan vergilerin mükellefleri B. Millet Meclisine müracaat ettirilmekte, Vekâlet ve vilâyet kanaliyle memuriyetime havale edilen arzuhaller üzerinde verilen cevapta iddianın varit olduğu, tarhiyatın maddî hata ile malûl bulunduğu, bunun için tahsilinin tacil edildiği cevabı verilmekte idi. Keyfiyet bu şekilde vergi kaydına işaret edilmekte, vergi için bir tecil varakası tanzim olunmakta idi. Bu mütalea ile Meclise iade edilen arzuhaller üzerine bir kısım vergiler Encümence kaldırılmıştır. Bir kısım vergiler de tasfiyeye kadar beklemiş, o zaman terkin olunmuştur.

Şimdi maddî hata hakkında okuyucularıma birkaç misal vereyim: Mükellefin, Varlık Vergisine esas teşkil eden kazanç, bina

vergilerine aslında tâbi olmaması veya bu vergilerin mercilerce kaldırılması, rakam hataları, isim ve ticaret ünvanı dolayısiyle yapılan fuzulî tarhiyat, daha evvel vefat eden bir şahıs namına yapılan tarhiyat, VarlıkVergisinden evvel infisah eden bir şirketin 1939 - 42 kazançları esas ittihaz edilerek yapılan tarhiyat, 1939 dan evvel işini terk edenler namına yapılan tarhiyat, 2500 lira irat veya 5000 lira kıymete istinat etmiyen tarhiyat... ilh... maddî hata ile malûl addedilerek tecil edilmişlerdir.

Maddî hata ve mükerrerlik dolayısiyle İstanbulun yaptığı tenziller şu şekildedir:

	Mükellef adedi	Vergi
Mükerrerden tenzil	3 893	13 495 326
Maddî hatadan tenzil	301	6 134 203

Varlık Vergisinin tahakkuku üzerinde İdarenin vicdanen ve mevzuata uyarak kabul ettiği tecil ve terkinler bundan ibarettir. Bunun haricinde kalan istisnaî ve arbitrer tecillerimiz vardır. Ecnebi vergileri, M grubu üzerinde yaptığımız teciller bu zümredendir.

Yukarıda Mükerrerlik bahsinde M G grupları arasında herhangi bir tefrik yapılmadığını kaydetmiştim. Maddî hata bahsinde de vatandaşlar bu şekilde aynı muameleyi görmüşlerdir ve tefrika gidilmemiştir. Bu hal Servisin, merkezin şovenliğine iştirak etmediğini ve işler durulduktan sonra Merkezin şovenlikte israr edemediğini gösterir..

ECNEBİLERİN VERGİSİ

VARLIK Vergisinin başlangıçta mecburî bir iç borç şeklinde ortaya atıldığını, Emin Âli Sipahinin ecnebilerin buna mecbur edilemiyeceğini ileri sürmesi üzerine vergiye dönüldüğünü, Başbakanın vergiye bu vadide yapılacak bütün muarazaları karşılıyacağını, kendisinin bir Osmanlı Sadrazamı olmadığını söylediğini, yukarıda bilmünasebe söylemiştim. Yine verginin tarhına ait fasılda bize ecnebilere M grubu gibi vergi tarhı emredildiğini, muhtelif saik ve sebeplerle buna imkân bulamadığımızı açıklamıştım. Daha verginin ilânını takip eden günlerde ecnebilerde bir kaynaşma olduğundan, tabaanın konsoloslariyle temasa başladığından haberdar ediliyorduk... **Standard Oil** Müdürü Boğazdaki arsası dolayısiyle kendisine tarh edilen verginin komşusuna tarh edilen vergiden çok fazla olduğunu ileri sürerek ilk şikâyeti yaptı.. Benim dikkatimi çeken icradan evvelki devrede ecnebilerin vergilerinin muayyen bir kısmını ödeyip neticeyi beklemeleri idi... Tediye nisbeti ayni idi... Alâkadarların konsolosluklarından direktif aldıkları anlaşılıyordu. Merkeze muhtelif tabiiyetteki ecnebiler hakkında bir deneme takibatına gireceğimi haber verdim. Bana müteyakkız ve sabırlı olmam lâzım geldiği ve her halde çalışma mükellefiyetinin tatbik edilmemesi cevabını verdiler.. Ankara Babiali diliyle konuşmaya başlamıştı. Bu cevap Osmanlıca kokuyordu.

Zaman geçtikçe ecnebilerin vergiye karşı cephe aldıkları, konsolosların toplantılar tertip ettiği, direktifler verdiği, bilhassa İngilizlerin müşterek teşebbüse girilmesi için elebaşılık ettikleri

taayyün ediyordu. Sabredemedim. Vergisi 50 binden yukarı olduğundan benim takibe tâbi bulunan ihtiyar **Vittol'u** çağırttım, kendisiyle çulluk avında bir defa karşılaşmıştık. Ecnebilerin sefaretleri kanaliyle başbakan nezdinde demarş yaptıklarını, mevcut anlaşmalara göre Türk teb'ası fevkinde kendilerini teklife hakkımız olmadığını iddia ettiklerini, başbakanın bu talebi kabul ettiğini, Hariciyeden seçilecek bir heyetin yakında vergiler üzerinde incelemeler yapmak üzere İstanbula geleceğini, bir yandan konsoloslukların heyete verilecek isim üzerine mukayeseli cetveller hazırlamakta olduklarını ilk Vittol'dan duydum... Fena halde canım sıkılmıştı...

Müşterek demarş bir az da kapitülâsyon devrinde İmparatorluğun maliye, gümrük üzerinde tadilâta girerken ecnebilerin yaptıkları müşterek teşebbüsleri hatırlatıyordu... Ayrıca kanuna göre salâhiyetli komisyonlar marifetiyle tesbit edilen vergi üzerinde hükûmetin bu şekildeki tasarrufu düşünülecek mesele idi... Bir yandan bizim tarhiyatımızın milletlerarası akitlere ve hukuka aykırı olmaması lâzım geldiği de ileri sürülebilirdi.

Nihayet hariciye memurlarından mürekkep bir heyetle anlaşmama imkân yoktu. Çeşitli müşahedeler, muhtelif konsolosluk teftişleri bende bu hissi hâsıl etmişti. Telefonla o sırada Ankarada bulunan Adalanı aradım. Bana:

—Duyduklarının hepsi doğrudur. Komisyon kuruldu bile, heyete ben de dahilim. Alışama hareket edeceğiz, merak etme, dedi..

Ben işin nereye varacağını tahmin etmiştim.. Fırtınalı bir denizde dümensiz, pusulasız, yelkenleri yırtılmış bir tekne içinde sallanıp duracağımızı artık kestirebiliyordum.

Emin Ali Sipahi

Ertesi gün, o gün için çağırılan mükellefleri kabul ederek verilen vadede muayyen taksitlerini yatırıp yatırmadıklarını tetkik ediyordum... Bu her günkü normal işimdi. Derken kapı açıldı, önde Adalan, arkasından Vekâlet Başhukuk Müşaviri Cafer Tüzelle tanımadığım biri içeri girdiler. Komisyonun 3 kişiden ibaret olarak teşekkil ettiğini, Caferle Adalanın heyete ithal edildiğini, tanımadığım zatın hariciyeden olduğunu tahmin ettim. Kendilerine yer göstererek odamdaki mükellefle başladığım konuşmaya de-

vam ettim. Arkasından bir başkasını içeri aldım. Fena halde sinirli idim. Nihayet Adalan müdahele etti, beni Emin Ali Sipahi ile tanıştırdı. Havadan sudan açılan bir sohbetten sonra vaziyeti anlattı.. Zamanla Sipahiye bağlandım. Dürüstlüğü, efendililiği, anlayışı, Arap ve Fars edebiyatına gerçekten vukufu beni kendisine hayran bırakıyordu... Üstündeki hariciyeci yaldızının altındaki özü o kadar bizdendi ki... Hayretim Sipahinin muallimlikten Hariciyeye geçtiğini öğreninceye kadar devam etti. Ecnebi vergilerinin revizyonunda Sipahinin memlekete gerçekten büyük hizmetleri olmuştur.

Cafer Tüzel

Söz buraya gelmişken bir az da Cafer Tüzelden, onun Varlık Vergisindeki rolünden bahsedeyim. Tüzelin üç beş günlük memuriyetten sonra genç yaşında maliyenin birinci derece memuriyetlerinden birine getirilmesi bidayette hepimizi şaşırtmıştı. Oturduğu sandalye Feyzi Daimin, Salâhattin Odabışının yeri idi. Maliye her memlekette bir az muhafazakârdır... Tüzelin Ankara hukukunun ilk mezunu olması da aleyhine bir nottu, hukukçular bu sınıfı devşirme addederlerdi... Resmî yazı edasiyle konuşuşu da ilk intibada Tüzelin muhatabına fena tesir ederdi... Hakikatta Tüzelde Tanrı özenerek kâmil bir insan yaratmıştır... Sıcak bir kalple serin bir dimağı bir araya toplayabilen nadir fanilerdendir... Tüzel ortada görünmeden bu verginin en karışık ve fırtınalı anlarında bize çıkabilecek yolu göstermiştir.. Gerilen sinirlerimizi bir tebessümü ile yatıştırmıştır. Düştüğümüz yerde kalmamamızı, bozulduğumuz yerde tutunmamızı temin etmiştir. O olmasaydı varlıkta çok daha saçmalayacağımız muhakkaktı. Halbuki verginin konuluşunda onun edna bir günahı yoktur. Ecnebi vergileri bahsinde Menemencioğlunun Cevat Açıkalının Tüzel ve Sipahi ile konuşmaktan kaçındıklarına kaç kere şahit oldum. Mükerrerlik, maddî hata talimatnamelerine son şeklini Tüzel vermiştir... Ecnebi vergilerinde daima devleti tutmuştur... Varlık Vergisinin, o büyük haksızlığın, mevcut ise hukuk nizamını o kurmuş, hukuk kanaviçesini o işlemiştir.

Ecnebilerin Vergilerinde Yapılan Revizyonlar

Ecnebi vergileri üzerinde yapılan revizyonun mekanizması şudur:

Alâkalı devletin sefareti kendi tabiiyetindeki mükelleflerin isim ve adreslerini, servetlerini, vergilerini cetvel halinde tesbit ederek bir nota ile Hariciyeye bildirmekte idi. Cetvellerde ekseriya bu mükeleflere benziyen Türk mükelleflerle bunların vergileri de gösterilirdi.

Notaların bazılarında tebaanın verebileceği azamî vergi de tesbit edilirdi. Cetveller Sipahi kanaliyle hariciyeden komisyona tevdi edilirdi. Komisyonun emrinde bu servisin şefliğini yapan bir müfettişle kâfi miktarda müfettiş çalışırdı. Müfettişler mükellefin defter ve kayıtları üzerinde veya harici tetkikat yaparak mükellefin varlığını tesbitle komisyona bildirirlerdi. Komisyon bu raporlar üzerine mükellefin varlığı hakkında yeni bir karara varır ve bu varlık üzerinden M grubuna ait nisbetlerle mükellefe yeni bir vergi hesaplardı. Mükellefin asıl vergisi ile muaddel vergi arasında kalan fark dolayısiyle komisyon 3 nüsha tecil kararı tanzim ederek birini alakor, diğer iki nüshasını defterdarlığa tebliğ ederdi. Kararın bir nüshasını biz alakoyarak üçüncü nüshayı şubesine tebliğ ederdik. Vergi farkı bu suretle takip edilmezdi... Bu suretle tecil edilen vergiler bilâhare bakaya meyanında terkin edilmiştir. Ecnebi servisinin başında maliye müfettişi Halil Ayan vardı(bilâhare Maliye Bakanı).

Sefaretlerin — kabul ettiğimiz — müdaheleleri vergilerin tetkik ve yeniden karara bağlanmasiyle bitmedi... Komisyonun kabul ettiği yeni rakamlar hakkında da Hariciyeye notalar yağmaya başladı. Ok bir kere yaydan çıkmıştı. Durulacak yerin neresi olduğu belli değildi... Bunu ben heyete İstanbula geldikleri gün haber vermiştim . Bu hücum komisyonu müdafaa vaziyetine düşürdü. Evvelâ bir az sarsıldılar, sonra kızdılar ve daha çok beni müdafaaya başaldılar... Sefaretlerin en çok üzerinde durdukları, bir türlü anlayamadıkları ortaklıktı. Bizim tâbirimizce M E, G E, M E G ortaklıklarında bizim mevzuata göre şirketin, şeriklerinden ayrı olarak müstakil bir hüviyeti, şahsiyeti vardır ve memleketimizde bizim kanunlarımıza göre kurulmuş şirketler Türk tabiiyetindedir; şeriklerden birinin ecnebi olması vaziyeti değiştirmez; bu kabil şirketlerin vergisi hakkında sefaretler demarş yapamaz... Komisyon bu bahislerde daima salâhiyetsizlik kararı verirdi...

Şubelerde çalışan müfettişler de bu bahiste benim duyduğum ıstırabı duymakta idiler. Revizyonun beğenilmediği zamanlarda komisyonun da bana meylettiği oldu. Bu sebepten kayıt ve adreslerdeki sarahatsızlıktan istifade ederek birer ikişer, bilhassa bi-

zim yerli rum ve ermenilerden yabancı tabiiyetinde olanlar hakkında icraya giderdik. Prensip olarak, ben konsoloslarla temas etmek istemedim. Onlar bu bahiste her gün Kırda'a başvururlar, o gün tebaalarından malı satılanları bildirirlerdi. Kırdar meseleyi tetkik edeceğini söylerdi. Cevabımız hep ayni idi. Konsoloslar bana ve Valiye liste veremiyorlar, teşebbüslerini Hariciye ve sefaretler kanaliyle yapıyorlardı. Yaptığımız her icra için bilâhare Hariciyeye bir nota verilmiye başlandı. Bu notalar komisyona gelirdi. Notada ekseriya tebaalarının bana müracaat ettiği, komisyonun kararını beklemekliğimi istedikleri, benim kanunen konulan vergiyi değiştirmeye kimsenin hakkı olmadığını beyanla kendilerini kapu dışarı attırdığım yazılı idi. Bu notalara benden aldığı izahata cevaben komisyon hep ayni cevabı verirdi. Adres yanlışlığı, kayıt hatası, notadaki mükellefin vergi adresine uymadığı ve saire...

Ecnebiler sefaretlerine güvendikleri için ticaretgâh ve evlerindeki eşyayı kaçırmıya lüzum görmüyorlardı. Bu bakımdan icra randımanlı oluyor, verginin tamamı veya ona yakın kısmı tahsil ediliyordu. Tahsil edilen para, mükellefin varlığı hakkında Sefarelerin gösterdiği rakamdan ekseriya fazla olduğundan, Sefaretler de durumu müdafaa edemiyecek hale giriyorlardı. Bu vaziyetlerde komisyon vergi ödenmiş olduğundan tadile gitmiyor veya tahsil edilen vergiyi müaddel vergi olarak kabul ediyordu. İtalyan tabiiyetine geçen **Tomas Keseryan** veresesi hakkında yapılan icra sonu böyle olmuştur. Komisyonun müdahalesine kadar ben ticaret eşyası, motorlar ve saireyi satarak verginin % 90 nı tahsil ettimdi Tahsil edilen rakamı komisyon müaddel vergi olarak kabul etti.

Gerçekten ecnebiler hakkında icraya geçmiyor, komisyonun kararını bekliyorduk. İmkânsızlıklar yüzünden bunlara fazla vergi koyduğumuzu yukarıda belirtmiştim. Bununla beraber araya karışanlar olmuyor değildi. Bilhassa Yunanlılar üzerinde bilmiyerek hataya düştüğümüz çoktu. 50 binden aşağı vergilerde iş daha karışıktı Her hal ve kârda takibini durdurduğumuz vergilerin yekûnu, aşağıda görüleceği veçhile, milyonları aşıyordu.

Revizyonların Âkisleri

Ecnebi vergileri üzerinde yapılan revizyonun hariçteki aksi gayet kötü oldu. M. grubu aczimiz, beceriksizliğimizden dolayı bizi af etmiyordu. G grubu ise ecnebi tadillerini bir türlü hazme-

demiyordu. Türklerle olan farktan sonra bu ayrılık bilhassa rekabet sahasındaki müvazeneyi alt üst etmişti. Mütareke devrinde ecnebi tabiiyetine geçmek mümkün iken bunu yapmayan, bize güvenen ekalliyetlere karşı küçük düşmüştük. Taahhütlerini yerine getiremiyen ve Aşkalenin yolunu tutacağını kavrayan kodamanlardan biri bunu bir gün yüzüme vurdu:

— Müslüman olsam böyle ezilmezdim. Ecnebi olsam bunu bana yapamazdınız, beni sürgüne gönderemezdiniz. Bunların her ikisi, bilhassa sonuncusu elimde iken.. lik ettim de yapmadım. Ben de Atamız gibi «Ne Mutlu Türküm» diye düşünürdüm.

Bu küstah benden tahmin ettiğiniz cevabı aldı; fakat o akşam başımı yastığa korken adamın haklı olduğunu kabul ettim ve gece uyuyamadım.

Ecnebi vergilerinin tatbikatta çeşitli karışık tarafları vardır. Ayrı tabiiyetlerde olan iki ecnebiden müteşekkil bir şirket, M E ortaklığı, G E ortaklığı, M E G ortaklığı, ismi notalarda olmıyan ecnebiler, günün politikasına göre bize yakın olan ve olmıyanlar ilh... hakkında çeşitli tatbikatımız vardı. Lüzumsuz teknik tafsilâta girip okuyucularımı yormamak için bu bahsi kısa kesiyorum.

Burada şu noktaya bilhassa işaret etmek isterim: Bir kısım ecnebiler muaddel vergilerini de vermekten imtina ettiler. Bu bizi çıldırttı. Ben komisyon kararlarının idarî olduğunu, vermeyenlerin verginin bütününden mesul olduklarını ileri sürerek bütün hızımla icraya geçtim. Merkez bir hafta kadar bu noktayı nazarı tuttu. Sefaretler müşterek teşebbüslere girdiler. Arkasından bana ancak muaddel vergiler için icraya gidebileceğim bildirildi. Ecnebiler şahsen çağrılarak 15 gün içinde muaddel vergilerini ödemeleri, yoksa haklarında icraya gidileceği kendilerine söylendi. Bir kısmı borcunu verdi; bir kısmı dayandı. Dayananların bir kısmında icraya gittik. Merkezde müşterek demarşlar yapıldı. (Bu satırlar İmparatorluk mali tarihinden bahsetmiyor, kapitülâsyon devrini konuşmuyoruz!) Neticede yine icra durduruldu. Devlet haysiyeti, şerefi üzerinde oynadığımız facianın son perdesi böyle biter.

Ecnebi Vergilerinin Genel Tablosu

Bütün memleket itibariyle ecnebiler namına yapılan tarhiyat, tadiller, tahsilât şu şekildedir:

Mükellef Adedi	Vergi Y.	Muaddel V.	Tetkikteki Tahsil.	Bakiye
3872	79.485.361	50 749 817	33 115 245	17 408 627

Tenzilât nisbeti % 36.13 dür. Beş bin liradan yukarı olan ecnebi vergilerinin yekûnu 73.697.652 liradır. Tadilden sonra bu kısım 48.591.590 liraya indirilmiştir. Bundan ancak 42.548.878 lira tahsil olunmuştur. Tahsilâtın muaddel vergiye nisbeti 87.55, asıl vergiye nisbeti 57.72 dir.

Ecnebi vergilerindeki tenziller, muhtelif milletlere göre, şu şekildedir:

Milliyet	Mükel.	Vergi	Muaddel v.	Tahsilât	Bakiye	Muaddele Göre
Alman	107	4.241.100	3.241.100	2.204.309	880.469	5000 yukarı
»	81	225.250	89.092	36.819	52.273	5000 aşağı
Amerika	2	666.000	411.000		411.000	Yukarı
»	2	5.500			5.500	Aşağı
Bulgar	29	766.500	473.400	239.032	234 368	Yukarı
»	95	215.900	117.441	87.363	32.947	Aşağı
Fransız	32	2.859.500	1.948.593	999.473	949.120	Yukarı
»	53	86.500	33.242	25.226	8.016	Aşağı
İngiliz	73	6.447.470	2.828.049	1.953.032	630.517	Yukarı
»	102	199.758	81.577	63.891	17.686	Aşağı
İran	48	4.177.500	2.718.918	2.029.966	688.952	Yukarı
»	81	225.250	89.092	36.819	52.273	Aşağı
İspanyol	89	3.691.500	2.531.910	737.956	1.794.114	Yukarı
»	49	98.850	36.850	28.750	8.100	Aşağı
İsviçre	29	1.551.282	1.242.227	787.366	504.861	Yukarı
»	28	77.750	24.200	14.150	10.050	Aşağı
İtalya	357	23.645.600	18.143.170	13.581.603	4.561.573	Yukarı
»	521	1.068.801	519.049	390.168	128.581	Yukarı
Sovyet	13	177.000	67.250	36.533	30.717	Yukarı
»	14	34.000	16.850	6.150	10.700	Aşağı
Yunan	541	17.039.450	8.609.018	5.370.549	3.241.544	Yukarı
»	971	2.821.900	926.510	465.092	462.618	Aşağı

Yukarıki cetveli muhtelif bakımdan tetkik etmek mümkündür. Biz burada bir kaç noktaya işaret edeceğiz:

Almanların 4.241 milyon liralık vergileri 3.241 milyona indirildiği halde, İngilizlerin 6.447 milyonları 2.828 ze indirilmiştir. Bu hal o devirde kendimizi müttefiklere yakın hissettiğimizdendir.

Vergi miktarı, mükellef adedi ne olursa olsun, Amerikalılar varlık vergisi vermemişlerdir.

Sovyet tebaasının kendi rızalariyle ödedikleri vergi kısmı muaddel vergi addedilmiş, haklarında takibat yapılmamıştır.

Ecnebi vergileri üzerinde kaydedeceğim bir müşahede de Sefaret ve Konsolosluk erkânının tebaalarının himayesi bahsinde gösterdikleri hassasiyettir. Varlık vergisinin devamı müddetince Yunan Konsolosu her gün Kırdarı ziyaret etmiş, Yunanlıları korumaya çalışmıştır. Verginin devamınca Kırdar Konsolosların tazyiki altında ezilmiştir. Konsolos yardımcıları benimle, hattâ şube şefleriyle, dostluk kurup tebaalarını himayeye çabaladılar.

Bu satırları yazarken bizim Konsoloslukların malî muamelâtını teftişim sırasında Konsolosluklarımızın kapılarında işleri için, küçük yardımlar için nöbet bekleyip sürünen vatandaşlarımı, talebemizi hatırlayıp içim sızladı...

MEKTEP, KİLİSE VE HASTAHANELERİN VERGİLERİ

MÜKERRERLİK ve maddî hata hudutları haricinde olduğu halde tecil ve bilâhare terkin edilen vergiler meyanında, ecnebi ve ekaliyet mektep, kilise, hastahanelerine ait olanları da zikretmek lâzım gelir. Bu vergiler bina sellülünden tarh edilmiştir ve bu müesseselerin mülkiyetinde olan akarlara dayanır.

Müfredatı ekler meyanında bulunan cetvelde gösterildiği veçhile, 88 adet Rum, Ermeni, Yahudi ecnebi okulunun varlığın emlâk kısmından 227.550 liraya baliğ olan varlık vergisinden 221.850 lirası tecil edilmiştir. Yine müfredatı cetvelde gösterilen 27 Kiliseye ait 119.200 lira vergiden 109.000 lirası bu suretle tecil olunmuştur.

Müfredatı cetvelde irae olunan 7 hastahaneye akarları dolayısiyle tarh edilen 86.750 lira vergiden 86.250 lirası tecil edilmiştir.

Üç gruptan tecil olunan vergilerin yekûnu 417.290 liraya baliğ olur.

Tahsil edilen vergiler ilk günlerde ve ihtiyarî olarak müesseseler tarafından kendilerinden şubelere yatırılmıştır.

Kilise mensuplarına Hizmet erbabı meyanında tarh edilen vergiler de diğer hizmet erbabı vergileri gibi takip olunmamıştır.

Yukarıda bir kaç satırla hülâsa edilen bu tecillerin kolayca

yapılmış olduğunu zannetmek hata olur. Kanuna göre verginin son akçeye kadar tahsili lâzımdı. Bu müesseselerin vergileri akar dolayısiyle tarh edilmişti ve karşılıkları vardı. Vergiler seri vergilerdi. Emlâkin baremine göre hesaplanmışlardı. Bununla beraber, müesseseler bu akarların iradiyle geçinmekte idi. İşin icabı, akliselimin, zamanın, vukuatın tazyikiyle bu bahiste yavaş yavaş terkin yoluna gidilmiştir.

Bu hususta Merkezden verilen ilk emir bu müesseselerin işlerini bozmayacak derecede bir kısım akarlarının satılabileceği merkezinde idi. Biz Adalanda işi ağırdan almıya karar verdik. Bu satırları yazarken bile gözlerimin önünden Rum, Ermeni, Yahudi din adamlarının uzun sakalları, çeşitli aksanları, garip elbiseleriyle vergilerinin hemen tahsiline geçilmemek için odamdan yaptıkları resm geçit geçmektedir. Hepsi birinci sınıf entellektüel olan bu ruhaniler, dünya işlerinde hayrete şayan beceriklikler göstermiş, nihayet dertlerini Ankara'da Erkânâ anlatmışlardır...

Bu bahiste hükûmetin Lozan ahitnamesinin akalliyetlere mütedair hükümlerini ister istemez nazara almış olduğunu düşünmek hata olmaz.

PAZARLIK İDDİASI

M GRUBU VERGİLERİNDE İNDİRMELER

BU faslın başında Varlık Vergisi dolayısiyle yapılan 24.316 müracaattan 16.816 sının fazlalığa taallûk ettiğine işaret etmiştim. Varlık vergisi kanununa göre fazlalık dolayısiyle vergiye itiraz edilemez. Bununla beraber kilise, mektep, hastane vergilerinin tahsil edilmediği, ecnebi vergilerinin revizyona tabi tutulduğu yukarıda tebarüz ettirilmiştir.

Kitabın nisbet bahsinde açıklandığı veçhile, aslında M grubunun vergileri gayet hafifti; hattâ bir kısım mükellefler kendilerine neden bu kadar az vergi tarh edilmiş olduğuna hayret etmişlerdi. **Habip Edip** bu meyandadır. Verginin ilânı günü sevincinden kurban kesen M mükellefler vardır.

Buna rağmen ecnebi vergileri üzerinde yapılan indirmeler M grubunu müthiş sinirlendirmekte idi. Yavaş yavaş M mükelleflerin vergilerinin de gözden geçirilmesi lâzımdır fikri kuvvetleniyordu. Hükûmet üzerinde tazyikler başlamıştı. Bilhassa G M ortaklıklarında şirket namına G ler meyanında ayni ölçülerle veya bunun yarısiyle salınan büyük vergiler dolayısiyle bir kısım büyük Türk tüccarı hakikaten mutazarrır olmuştu. **Vehbi Koç, İzzet Akosman** bu bahiste misal olarak gösterilebilir. Muhtelif sahalardaki teşebbüslerinin icabı olarak bu müteşebbisler muhtelif işler için muhtelif şirketler kurmuşlardı ve bu şirket ortaklarının ekseriyeti G idi. Bir kısım arkadaşlar bu şirketlerin kazanç vergisinin

müterakkiyetinden kaçınılmak için kurulduğunu söylerlerse de realite işin icabına göre ayrı ortaklıkların kurulduğudur. Verginin ilânı günü Koç, Akosman kendi namlarınaM grubu meyanında tarh edilen vergiyi ödemişler, ortaklıklarına tarh edilen nihayet kendilerinin ödeyeceği vergilerin birer cetvelini yaparak Başbakana vermişlerdir. Bu cetveller muhteviyatı milyonları aşmakta idi ve alâkadarları iflâsa sürükliyeceği muhakkaktı. Başbakan vergilerin şimdilik tahsil edilmemesi emriyle cetvelleri bana göndermişti. Ben de şubelere bu şekilde not ettirdim. Bilâhare ecnebiler kısmında tayin edilen şekilde bu vergiler hususî tetkika tabi tutuldu. Koç'un iştirakları samimiydi. Hatırladığıma göre, müfettişler Akosman'ın iştiraklarında daha ziyade temsil mahiyeti gördüler. Bu sebeple, ekler meyanındaki cetvelin tetkikinden de anlaşacağı veçhile, onun vergilerinde yapılan indirmelerin nisbeti çok daha azdır. **Tegenson'un** vergisi 45 binden 10 bine, **Tümensan'**ın 60 binden 30 bine indirilmiştir. Mumaileyhin Tümensa ile alâkasının mevcut olmadığı veya çok az olduğu tesbit edilmişti.

G grubu ile ortak olan Türkler gerçekten mağdur olmuşlardı. Bunlardan meselâ polislikten yetişme **Mehmet Ali Kıran** bu yüzden toplama kampına kadar düştü ve ancak benim şedit müdahelem sayesinde M lerin Aşkaleye sevkinden istisnası üzerine yakayı kurtardı.

O sıralarda maliye müsteşarı Esat Tekeli Millet Vekilliğine seçilmiş, yerine **Zeki Siderman** gelmişti. Siderman Sayıştaydan Fuat Ağralı'nın adamıydı ve Adalana tercihen müsteşarlığa geliyordu; Ağralı üzerinde sonsuz nüfuzu vardı. Frivol, pırıl pırıl olan Ağralı bu ağırbaşlı ve hassaten inatçı gencin tesiri altındaydı. Ağralı bu yapıda adamların nüfuzu altına çabucak girerdi. **Faik Baysal'**la münasebetini bilenler bu sözlerime şaşmaz. En haklı olduğu meselelerde bile Ağralı fikrinden bir santim fedakârlıkta bulunmayan Siderman'ın önünde ric'at etmiştir. Seyyal zekâlı ve sinirli insanların inatçı, sabırlı insanlara karşı bu şekilde mecburiyetleri olması bir psikoloji meselesidir.

Siderman, **Selim Osman Seynur'**un mektep arkadaşı ve yakın dostu idi. Son senelerde büyük servetler iktisap ettiği mülâhazasiyle Seynur'a 300 bin lira varlık vergisi tarh edilmişti. Siderman, Seynur'un vergisi üzerinde tetkikat yapılması için Ağralı'yı çok zorladı ve nihayet ona istediğini yaptırdı. Ben Siderman'a karşı cephe aldım. M grubu üzerinde bu yolun açılmaması lâzım geldiğini defaatle Ağralı'ya söyledim. Ecnebiler üzerinde yapılan tetkikin nihayet onların vergilerinin M vergileri seviyesi-

ne indirmeye matuf olduğunu, şimdi bu zemin üzerindeki kayışın bizi ecnebilerin yeni müracaatları karşısında sendeleteceğini... ilh... ilh... izah ettim... Adalan nötr kalıyordu. Ağralı, bütün sözlerime hak vermekle beraber Siderman'a «Hayır» deyemedi. Nihayet Ağralı başeğdi. M grubundaki bazı eşhasın vergileri üzerinde tetkikat yapılması kabul edildi. Kendimizi haklı çıkarmak için tabii evvelâ M G, M. E. G. ortaklıklarına konulan bir kaç verginin tetkikiyle işe başlandı. Sonra arkası sökün etti. İltimaslar, perde arkası güreşler başladı. Bu hal gayet tabii olarak daha evvel vergisini tamamen ödeyen M mükellefleri büsbütün gücendirdi...

Teciller ecnebi vergilerinde olduğu şekilde yapılmıştır. Yani mükellefin varlığı bir müfettişe tetkik ettirilmiş, bu varlık üzerinden eski ölçülere göre vergi tekrar hesaplanmış, aradaki fark tecil ettirilmiştir. Vaziyeti kurtarmak için misal olarak bir kaç G nin de vergileri tetkik ettirilmiş, fazla vergileri tecil olunmuştur.

Ekler arasındaki cetvelde görüleceği veçhile, M grubundan 378 mükellefin vergileri üzerinde bu şekilde tetkikat yapılmış, yekûnen 6.872.372 lira vergi tecil edilmiştir. Bu mükelleflerden 218 inin vergisi 5 bin liradan aşağı, mütebakisinin yukarıdır. Müeccel verginin 6.609.894 lirası 5 bin liradan yukarı vergilere teallûk eder.

G grubundan 37 mükellefin yekûnen 2.255.550 liralık vergisi tetkik mevzuu ittihaz olunarak bu vergiler yekûnen 1.316.516 liraya indirilmiştir. İndirilen vergilerin 1.265.194 lirası beş bin liradan yukarı olan vergilere teallûk etmektedir. İstanbul'da G grubunun vergisi 279.9 milyon lira olduğuna göre, bunun 2.25 şi üzerinde tetkik yapılmış demektir. Bunun bir mana ifade etmediğini izaha hacet yoktur.

Yukarıda izah olunan mekanizmaya göre, tecil edilen vergiler 4530 sayılı kanunla terkin edilmiştir. Tecil edilen vergilerden bir kısmı ekler arasında bulunan cetvelde gösterilen vergilerin neden bu miktara indirilmiş olduğunu bu gün izah edecek durumda değilim. Hattâ bunlardan her birinin neden tetkik edildiğini de bilmiyorum. Bunların tetkike tâbi tutulmasını Adalan kanaliyle Merkez tebliğ etmiştir. Bu hususta Adalan'ın kendi başına emir verdiğini tahmin etmem. Çünkü sonunda bu tetkik ve teciller için Merkeze hesap verilmiş, kimin ne kadar vergisinin tecil edildiği bu cetvellerde gösterilmiştir. Benim bildiğim, bu tecillerin hepsinin bir müfettiş raporuna istinat ettiğidir. Hakikatte her kalem varlık vergisi üzerinde bu şekilde tetkik yapıldığı takdirde indir-

meye gidileceği tabiî idi. Ben burada bildiğim bazı hususatı kayıtla iktifa ediyorum.

Tenzillerden bir kısmı bazı M lerin G ad edilip o suretle teklif edilmelerine istint eder. Aşağıki mükelleflerde durum budur:

İsmi	Vergisi	Muaddel Vergi
Osman Şakar K. Ş.	120 000	10 000
A. Arslan	2 000	100
A. Karahan	1 500	0
Mirza Özgencik	4 500	1 000
M. Nacar	60 000	5 000
Çakır Ayman	30 000	4 000
Nurullah Dıraz	20 000	0
Zülfü Piran	15 000	7 000

Bu mükellefler arasında ben şahsen Zülfü Piranı tanıyordum. İsminin garipliliği dolayısiyle G addedilmişti. Muaddel vergisi de o tarihe kadar satıp savıp ödediği paraların yekûnudur.

Aşağıki tenziller M. G. veya M. E. ortaklığı dolayısiyle yapılmıştır:

Neşet Kara Osman ve Dellasoğlu	30 000	0
Rebul Eczahanesi	60 000	30 000
İbrahim Yıldız ve Aron	15 000	1 500
Kamhi ve Şürekâsı	90 000	25 000
Avni Başargan ve Puzant	75 000	45 000
Kontuvar Limited	80 000	40 000
Fındıklıyan, Sadi Tamer	400 000	147 000

Bir kısım mükelleflerin vergileri münhasıran iltizam edildiklerinden dolayı tetkike tabi tutulmuş ve indirilmiştir:

Sür'at Mensucat	400 000	100 000
Sunullah Hamdi	50 000	25 000
Mehmet Ali Kunt	40 000	8 000
İsmail Nâzım	75 000	30 000
Dr. Asım Onur	13 000	8 000
Nuri Kılhgil	50 000	26 000
İbrahim Galip Fesçi	7 500	4 500
Halil Lütfü Dördüncü	50 000	25 000
Sıtkı Bütün ve Şeriki	50 000	31 000
Mehmet Karamancı	100 000	80 000

Bu mükelleflerden Nuri Kıllıgil defaatla bana geldi; fabrikasını kapamak üzere olduğunu söyledi; benden bir fayda görmeyince Ankara'ya başvurdu. Asım Onur'un, diğer doktorlara nazaran, fazla teklif edildiği muhakkaktı; fakat bu şekilde teklifinin sebebi vardı. Merkez iltizam ederek vergisini indirtti. Galip Fesçi'nin işini kayınpederi avukat **Ramiz Bakanoğlu** takip ediyordu.

Yukarıda kaydettiğim gibi M grubu üzerinde bu şekilde tadillere başlanması vergiyi şirazesinden çıkarmıştır. Bu bahiste dikkati çeken noktalardan biri şudur: Muaddel vergilerin bir kısmı yuvarlak rakam değildir. Alâkadarların o tarihe kadar yaptığı teslimat kâfi görülmüş, vergisi bu rakamda tesbit olunmuş demektir. İndirme haberi şayi olunca borçluların mühim bir kısmı hemen teşebbüse geçmiş, İstanbulla Ankara arasında mekik dokumaya başlamıştı. Bu yüzden Devlet ricalinin kapıları aşındırılmıştır. Avukat **İbrahim Ali, Fuat Baban** gibi kasten teklif edilenlere bu kapı daima kapalı bırakılmıştır. Mahza **Ahmet Halit Öğretmen**'e rekabet ettiğinden dolayı (Parti idare heyetinden) Ürgüplü kanaliyle G grubundan 90 bin lira ile teklif edilen Kitapçı **Semih Lütfü**'nün vergisi üzerinde çeşitli mücadeleler cereyan etmiştir. Bastığı kitapları dolayısiyle bu kitapçıyı memleketin birinci sınıf Yazarları himaye etmek istediler. Bunlarla Ürgüplü arasında bir nüfuz mücadelesidir başladı. Yazarlar ağır bastıkça bu mükellef hakkındaki takibat durdurulur, o güne kadar ödediği vergi kâfi görülürdü. Ürgüplü ağır basınca takibat başlardı. Bu mücadele 4530 sayılı kanunun neşrine kadar sürdü. Verginin % 90 nı tahsil edildi. Yalnız mükellefin evine, mağazasına hacze gidilmedi. Mükellefin G. M. olması ihtilâfın esaslarından biri idi. O kadar temas ettiğim halde bir gün cesaret edip kendisine soramadım..

Yukarıda maddî hata ve fazlalık dolayısiyle yapılan itirazların son merci olan B. Millet Meclisi arzuhal encümeninde toplandığını, Vilâyet kanaliyle bizden cevap istendiğini izah etmiştim. Varlık vergisinin tasfiyesinden sonra 1947 ye kadar encümen Maliye mümessilinin huzuru ile maddî hata ve fazlalık iddialarını birer birer incelemiş ve karara bağlamıştır. Encümen ekseriya küçük mükelleflerin vergilerinde bazı indirmeler yapmıştır. Bunların çoğunda esasen Maliye Encümenle mutabık kalmıştır. Müfredatı ve yekûnu itibariyle ehemmiyet arz etmediğinden tasfiyeden sonra yapılan bu tadiller üzerinde durmuyorum.

Bu fasılda M grubu üzerinde yapılan tadillerin İstanbul mükelleflerine mahsus olmadığını da kaydetmek isterim. **İzmir**'deki tahriyatı varlık vergisi dolayısiyle Defterdar olarak oraya gönde-

rilen **Mümtaz Tarhan** (halen Tapu Kadastro G Müdürü) idare etmişti. İzmir'de G grubu ehemmiyetli değildi. Bununla beraber bir kısım tüccara büyük çapta vergiler tarh edilmiştir. Tarhiyatın ilânından sonra bunlar hassaten Başbakan Saracoğlu kanaliyle Maliye üzerinde baskı yaptılar. Büyük mükelleflerden bir kısmının vergileri tecil edildi.

Adana ve havalisindeki mükelleflerden ağır nisbette teklif edilenler vardı. **Nuh Naci** ve benzeri Fabrikatörlerden milyonun üstünde vergiler isteniyordu. Mahallî mebuslar mükellefleri himaye etti. **Hilmi Uran** mahallinde tetkikat yaparak bu mükelleflerden her birinden ne kadar vergi alınması lâzımgeldiği hakkında Hükûmete bir liste verdi. «Hilmi Uran Listesi» adı verilen bu listeyi o zaman Varidat Umum Müdürlüğüne getirilen Ferit Melen tanımak istemedi. Mükelleflerden bir kısmından yeniden tahsilât yapıldı. Bunu mebusların yeni tazyikleri takip etti. İş yine gevşedi. Bu facia terkin kanununa kadar böylece sürüklendi...

GM. GE.MEG. LERDEN MÜTEŞEKKİL ŞİRKETLERİN VERGİSİ ÜZERİNDEKİ TADİL

YUKARIDAKİ fasılda temas edildiği veçhile, ecnebiler (E grubu), hattâ bir kısım Türklerin (M grubu) vergileri üzerinde tadilâta gidildikten sonra bir ecnebi ile akalliyetten birinin (G grubu) veya bir M ile bir G nin, veya bir M, bir E ve bir G nin kurdukları şirketlere Gmükelleflerine ait yüksek nisbetler üzerinden yapılan tahriyatm düzeltilmesi zarurî idi. M. E. gruplarından olan mükellefler ortakları yüzünden uğradıkları bu felâketi haklı olarak kabullenmemek istiyorlardı. Fakat iş görüldüğü kadar da basit değildi. Zira, nazist karakterine rağmen, biz hâlâ bu verginin hukukla irtibatını muhafaza etmeğe çabalıyorduk... Mahrem vasfiyle tamim edildiği için kitaba ekleyemediğim maddî hata ve mükerrerlik talimatnamelerinde, tatbikatta önümüze çıkan hadiselerden Ilham alınarak jurusprudansımıza uygun bir şekilde varlık vergisi hukukî kanaviçesi işlenmiştir. Bir bakıma Hukuk, sanatkârlarının elinde işlediği her kalıba gelir bir madendir. Tarih boyunca Hukukun alet edilerek yapılan cinayetleri saymaya imkân yoktur. Sokrat'a bir mahkeme kararıyle zehir içirilmişti. Mebusan meclisini dağıtırken son Osmanlı Padişahlarının en zeki ve en dirayetlisi olan İkinci Abdülhamit, Kanunu esasinin muayyen bir maddesine istinat ediyordu ve görünüşe göre de haklı idi.

Muhtelif kategorilere dahil şahısların kurduğu şirketlerin varlık vergileri üzerindeki ilk tadil talebi Sefaretlerden geldi. Tebalarından M grubu Türklerin üstünde vergi almamıyacağında

israr eden Sefaretler, şirketler namına G ölçülerine göre salınan vergilerden hisselerine düşen kısım dolayısiyle de tebaalarının mes'ul olamıyacağını iddia ettiler. **Cafer Tüzel'in** liderliğini yaptığı hukuk servisimiz, kurucularının tabiiyeti ne olursa olsun, bu şirketlerin Türk kanunlarına göre kurulan birer Türk şiketi olduğunu, bu sebeple Sefraretlerin şirkete yapılan tahriyat dolayısiyle müdahaleye hakkı olmadığı tezini müdafaa etti. Karşı taraf şirketin vergisi dolayısiyle yapılan takibatın doğrudan doğruya tebalarını müteessir ettiğini beyanla talebinde israr etti. Hariciyeye karşı müşterek demarşlar yapıldı. Başbakana gidildi. Uzun çekişmelerden sonra hükûmet burada da başeğdi. Bu mevzuda kesin bir karar alıncaya kadar yangından mal kaçırırcasına bir kısım şirketlerin mamelekini satmakta biz de kusur etmedik. Bu sebeple hariciye verilen yüzlerce notada «Defterdar Faik Ökte müzakere neticelerini beklemeden ilâh...» şeklinde bana hücumda bulunuyordu.

Şirketlerin vergisi üzerinde yapılan tadil şu şekilde hülâsa edilebilir:

a) Şahıs şirketlerinde mukaveledeki sermaye iştirakine göre vergi tefrik edilip M ve E de düşen kısım bidayette verilen ölçülere göre yeniden ayarlandı ve fark tecil edildi.

b) Türk ve ecnebilerden mürekkep şahıs şirketlerinin vergisi tetkike tâbi tutulmaksızın M esasına göre yeniden ayarlanıp fark tecile tabi tutuldu.

c) Baker ve mümasili aile Anonim Şirketleri hakikatte şahıs şirketleri olduğundan bunlar hakkında da yukarıdaki ölçülere göre hareket olundu.

d) Mahiyeti ne olursa olsun sermaye şirketlerinde vergi tetkikine girilmedi.

e) Yukarıki fıkralarda tesbit olunan esaslara göre vergiler tesbit ve tayin olunduktan sonra E. G. M. gruplarındaki mükelleflerin vergileri dolayısiyle şirket emvaline ancak şeriklere düşen hisse nisbetinde müracaat edildi.

f) Şahıs şirketlerinde, her şerik kendine düşen vergi dolayısiyle bütün emvaliyle mesuldü.

g) Bu vergiler dolayısiyle E. M. mükellefler çalışma mükellefiyetine tabi tutulmadı. Bu suretle verginin büyük yükü G grubu mükelleflerin üzerinde kaldı. Verginin tediyesi için bunların şir-

kettetki malları, ev eşyası, gayrimenkulleri satıldı. Kendileri çalışma kampına gönderildi. Satılan malların çoğunu E. M. grubundan olan tüccar satın aldı. Hattâ aralarında anlaşmalar yaparak ve G kısmına ait vergiyi ödeyerek şirketin bütün hisselerini E. M. ortaklar satın aldı ve teşebbüse tamamen sahip oldu.

Bu tefriklerde ecnebilerin hissesini ecnebi servisindeki müfettişler tesbit etti. Geri kalanları şubelerin başındaki müfettişler veya biz idareten yaptık. Şirkete tarhedilen bir vergi dolayısiyle şeriklerden E veya M olanına dokunulmaması, şirketin yalnız G nin sermayesine göre olan kısım üzerinden mütalebede bulunulması, G şerikin ev eşyasının satılıp kendisinin Aşkaleye gönderilmesi, bu vergi tatbikatının en hazin tarafıdır. Yine kayıt etmek lâzımdır ki, ecnebiler bu şekilde idare edilen vergiyi de tamamen ödememişlerdir.

Bu suretle, hiç bir kanunî esasa dayanmadan, tecil ettiğimiz E. ve M. lere ait hisseler terkin kanunlariyle silinmiştir.

3. B Ö L Ü M

VARLIK VERGİSİNİN TAHSİLİNE AİT HATIRALAR

VERGİNİN TAHSİLİ

BU bahse girerken verginin tahakkuk ve tahsili hakkında okuyucularıma bazı malûmat vermek isterim.

İlk tahakkukumuz 61.673 mükellefe taalluk etmekteydi ve 345.856.172 lira idi. Bunun 93.019.636 lirası 10 bin liradan aşağı vergilerle bakiyesi yukarı olanlara aitti. Bu tahakkuka unutulanlara ait olarak 902 mükellef için 4.133.750 lira eklenmiştir. Bu suretle mükellef adedi 62.675 şe, tahakkuk 349.988.922 ye baliğ olmuştur.

Tahsilat 4 devreye ayrılarak mütalea edilebilir:

I — İlk on beş günlük normal devre
II — Bunu takip eden % 1 cezalı hafta
III — İkinci % 2 cezalı hafta
IV — Takibata tabi devre.

On bin liradan yukarı olanların ilk üç devredeki tahsilatı şu şekilde idi:

	G Grubu	M Grubu
Birinci Devre	25 634 613	17 360 297
İkinci Devre	7 537 812	2 023 609
Üçüncü Devre	9 736 024	1 031 633

Tahakkukuna nisbet edildiği takdirde G grubunun vergisini ödemek istemediğine derhal hükmedilebilir. Adalanla bu vaziyeti müşahede ettik.

Birinci devrenin vergileri de hemen hemen son günde alınmıştır. İstanbul teşkilâtı bu kadar parayı bir günde alacak halde değildi. O gün şubelerde ilave vezneler açtık. Bu veznelerde kefalete tabi tahsildarları çalıştırdık. Mutat hilâfına akşam 19 za kadar tahsilât yaptık. Geleni geri göndermedik. Bir gün sonraki tahsilât cezaya tabi tutulacaktı. Merkez bankası saat 16 dan sonra para kabul etmediğinden veznedar ve şeflerden bir kısmı o akşam şubelerde yattı. Şube kapılarında polisten nöbetçiler beklettik. Gece yarısında iki kontrol memuru ile şubeleri gezdim. Manzara hazindi. Veznedarlar masa ve sandalyelerin üzerinde uzanmış yatıyordu. On beş gün süren yorgunluktan, uykusuzluktan harap idiler. Yatırılan paranın çoğu ufak kupürde olduğundan şube kasaları tahsilât akçesini istiaba kâfi gelmemişti. Artan kısım çuvallar içinde idi. İnsan denen mahlukun secde ettiği, arkasından koştuğu, bizim uğruna varlık vergisini icadettiğimiz bu kirli, yağlı kâğıt parçalarına, bu pejmürde kılıklı, tıraşlı, yırtık çoraplı insanlar o kadar yüksekten bakıyorlardı ki...

Burada eli altındaki o sayısız parayı bekliyen küçük ve aç malmemuru arkadaşlarımı hürmetle anmağı bir borç bilirim. Bu misal memurları toptan mal beyanına davet eden siyaset adamlarını biraz utandırır sanırım. Bir buçuk sene devam eden ve iki yüz milyonu aşan varlık vergisi tahsilatında ödediğimiz kasa açığı ikibin lira kadar miskin bir meblağdır. Yukarıki misal varlık vergisi işinde, İnönünün tabiriyle «maliyenin bir şeref ve namus imtihanı verdiğini» isbat eder.

Memurlara Verilen İkramiyeler

Burada varlık vergisi dolayısıyle memurlara verilen ikramiye bahsine temas edeceğim. Tahakkukun ilânından sonra Adalan kısa bir Ankara seyahati yaptı. Dönüşte verginin tahakkukunda hizmeti sebkat edenlere, o zamanın alaylı tabiriyle «caizelerini» tevzi etti. Komisyon azasına, müfettişlere, bir kısım hesap uzmanlarına 500, bir kaç müdüre 400 lira verildi. Bana verdiği kapalı zarftan Ağralının kartı ile 1500 lira çıktı. Adalanın, Valinin ne aldıklarını sormadım. O zamanki rivayetler Adalana 5, Valiye 10 bin lira verildiği merkezinde idi. Bunun haricinde kimseye bir şey verilmemiştir. Bir buçuk sene devam e-

den tahsil faaliyetine iştirak eden ekiplere ikramiye verilmedi. Bu bahiste yaptığım teşebbüsler akim kaldı. Bu zavallılara bu uğurda eskittikleri ayakkabı paralarının olsun verilmesini kaç defa Ağralıdan istedim; ehemmiyet vermedi. Sonraları icra işlerinde bazı suiistimallere rastlandiyse, bunda biraz da bu pintiliğin tesiri vardır. Bir kısım müfettiş arkadaşlarım o zaman ikramiyeleri geri vermeyi düşündüler. Ben değmez diye kendilerini vazgeçirdim.

Varlık vergisi kanunu 12-11-1942 tarihlidir. Vergiyi tasviye eden 4530 sayılı kanunun mer'iyet tarihine kadar geçen 16 aylık devrenin vukuatını günü gününe tesbit etmek faydasızdır. Boş itnaplara sapmamak için ben bu fasılda İcra nın ana hatlariyle bazı karekteristik vak'alar üzerinde duracağım. Bu faslın muhtavasını teşkil eden vukuatı bütün hatları ve renkleriyle kâğıda aksettirmek için dâhi bir yazara ihtiyaç vardır. Ancak bu capta bir kalem, yıllardır, gözü yaş görmeyen erkeklerin hıçkırıklarını, evsiz yurtsuz kalan kadın ve çocukların feryatlarını aksettirebilir. Ancak o kalem uzun seneler boyunca damla damla biriken servetlerin bir kasırga darbesiyle savrulduğunu, varını yoğunu vergiye yatırdıktan sonra çocuklarını sokakta bırakıp dağarcığını omuzluyan, Aşkalenin yolunu tutan bahtsızların bakışlarındaki ıstırapı belirtebilir...

O günlerde altın buzağıya tapanlarla yarı aç yarı tok bir kitle arasmda amansız bir mücadele geçmiştir. Vermek istemeyenle mutlaka almak istiyenin bu amansız mücadelesi, insan zekâsinin yarattığı şaheser hile ve düzenlerle doludur. Bu devre kâmil olanlara hayatta hiç bir şeye güvenilmemesini öğretecek nice ibret lavhaları kaydeder!.

Ben mevzuun bu tarafı üzerinde durmayacağım. Bu fasılda okuyucularıma icranın ana hatlarını öğreteceğim. Bu arada karakteristik bazı vak'alardan bahsedeceğim. Bunların sansasyonel olanlarını geçeceğim.

İCRA TEŞKİLÂTIMIZ

YUKARIDA Varlık Vergisinin tahakkuku için kurulan fevkalâde teşkilâttan bahsetmiştim. Tahsil safhasında işin icaplarına göre yeni bir teşkilât yapmak lâzım geldi. Tahakkuka çalıştırılan hesap mütehassısları vazifelerine iade edildi. Teknik büro, estimatörler dağıtıldı. Deftardarlık merkezine varıdat, muhasebe, milli emlâk, malmüdürleri, balıkhane, normal tahakkuk ve tahsil işleri ilh... bir defterdar muavininin nezaretine verildi. Bu normal işler olduğu gibi işleyecekti. Kontrol servisi, şubeler ve diğer servislerden alınan memurlarla icra için teşkilât içinde yeni bir teşkilât kuruldu. Bu teşkilâtın faal uvzu icra ekipleri idi. Teşkilât şöyle hulâsa edilebilir:

Maliye Müfettişi (Bursa Millet Vekili) Halil Ayanın başkanlığında, müfettiş Salih Gölet, Lütfü Kamu, Şükrü Birgili, Arif Arıkan, Hurrem Kubat, Necati Oktay, Memduh Aytür, Münür Mostardan mürekkep bir merkez heyeti kuruldu. Bu heyet bilâhare ecnebi ve hukuk servislerine ayrıldı. Ayan Ecnebi servisinin başında kaldı. Şükrü Birgili hukuk servisinin başına geçirildi.

Vergisi elli binden aşağı olan mükelleflerin tahsilâtım doğrudan doğruya her maliye şubesinin başına getirilen bir maliye müfettişi takip edecekti. Şubeler müfettişler arasında şu şekilde taksim edildi:

İhsan Arat (Fati Maliye Şubesi).

Nizamettin Üremez (Beyazit).

Fazıl Ayanoğlu (Alemdar, Samatya şubeleri).

Bülent Yazıcı (Eminönü, Eyüp Ş.)

Esat Gursu (Mercan).

Sami Şehbenderler (Hocapaşa, Yenicami Ş).

Ekrem Turkay (Galatasaray).

Rıfat Onat (Tophane, Kulekapı Ş.)

Burhan Ulutan (Beşiktaş Ş.)

Derviş Gılava (Galata, Kasımpaşa Ş.)

Yekta Teksel (Şişli, Tarlabaşı Ş.)

Cahit Kayra (Kadiköy, Üsküdar).

Yukarıda adları yazılı müfettişler İstanbul tahsil müdürlüğü mıntakalarına göre üç kıdemli müfettişin refakatma verilmişti. Müfettiş Emin Kalafat (Çanakkale Millet Vekili) Beyoğlu, Sait Ergin İstanbul, Ekrem Aymen Üsküdar mıntakasındaki mesaiyi takip edeceklerdi. Belediye hududu haricindeki kazalar Aymenin nezareti altında idi. Bu suretle şubelerdeki müfettişler grup şeflerine bağlı idi. Grup şefleri de benimle muavinim Muhiddin Gürünle beraber çalışacaklardı. İkimiz de müfettiştik. Müzayede salonları maliye müfettişi Hakkı Atamanla Abdulkadır Başmanın nezaretine tevdi edilmişti. Bunlar M. Gürüne bağlı idiler. Keza kayıt arama, sevk servisleri de doğrudan muavinime bağlı idi.

Vergisini ödemiyen mükellefler hakkında tahsili emval kanununa göre takibat yapmak lâzım geliyordu. Bunun için geniş bir teşkilât yapmak lâzım geldi. Bir kontrol memuru ve iki memurundan mürekkep icra ekipleri kuruldu. Bu ekiplerin başına varidat kontrol memuru olarak İrfan Aktan, Mehmet Emin Ergüs, Sedat Duruman, Ali Ege, Hilmi Gökçe, Hesna Belen, Selâhaddin Cin, Cemaleddin Tunç, Muammer Özdemir, Muhtar Sinaoğlu, Fazıl Tüzün, Şekip Altan, Cemil Keşmir, Hakkı Hünler, Naşit Altürk, Abdülkadir Tuğsavul; tahsilât kontrol memuru olarak Necat Tüzün, Tahir Yerdeş, Zühtü Erçağ, M. Ali Alagöz, Cemil Kemal Tepecik, Kemal Albek, Necdet Dinckal, Neşet Sınmaz, Hamit Şakir Binici, Orhan Erben, Bedri Cermen, Burhan Baybur, Şerif Dosdoğru, Muammer Cılasun bulunmakta idi.

Bunların haricinde sıkışık zamanlarda muvakkaten diğer vilâyetlerden 30 kadar kontrol memuru gönderilmiş, bunlar da birer icra ekibinin başına geçmiştir. Bu suretle ekipler yekûnu 60 şı geçtiği zamanlar oldu. 20 kadar kontrol memuru varlığın diğer işlerinde çalıştırıldı.

Bu izahatla, hassaten bu kısır ifademle varlığın o acıklı sahnelerini okuyucularımın gözünde bir an için canlandıramadığıma eminim. Bu satırlar altmış ekibin İstanbulun muhtelif semtinde birden icraya girmiş olduğunu yaşatacak; bombardıman uçaklarının hucumuna uğrayan bir şehrin 60 yerinden birden yangınların yükseldiğini, feryatların arşa çıktığını aksettirecek; dededen bababan kalan servetin, genç kızların cihazının, senelerce biriktirilen ev eşyasının, halıların, sandalyelerin, tabloların, sokağa döküldüğünü, kamyonlara yükletilip götürüldüğünü canlandıracak; çocukların ağıtım, annelerin içli gözyaşlarını ortaya koyacaktı... Ben bu sahneleri yaşatmaya kadir değilim. Kitabın bu kısmını okuyucularımın muhayyelelerine terk ederek yine resmi dünyama dönüyorum.

İcra ekipleri doğrudan doğruya şubenin başında bulunan müfettişe bağlı idi. 50 binden yukarı olan vergiler hakkında benim verdiğim icra emrini müfettişler ekiplere intikal ettiriyordu. Buna Müfettiş Necmi Tanşu, Barık Uluğ, Kontrolör İhsan Ogat yardım etmekte idi. Sevk işinde yardımcım Kontrol Memuru M. Ali idi. Şubedeki müfettişlerle olan irtibatı Muhittin Gürün ile M. Ali yapar, sevk listesini hazırlarlardı.

Ana hatlarını kısaca çizdiğim ekip üzerinde zamanla değişiklikler yapıldı. Kadıköy mıntakası bir grup şefi için dardı. Bu şeflik lağvedilerek işleri İstanbul mıntakası Şefi Sait Ergine devir olundu. Şevket Adalanın Tahsilât U. Müdürü olduğu zamanlarda tesis ettiği bir kayıt sistemini Sait Ergin basit bir raporla küçültmüştü. Raporu ben de okumuştum. Ergin haklı idi; fakat raporda istihzaya kaçan bir acılık vardı. Adalan bunu asla affedemiyordu. Bu sebepten defterdar iken kendisine yardımcı olarak Ergini seçmemiş, başkalarını ona tercih etmişti. Ergine estimatörler arasında iş verilmesi, hassaten İstanbul grubunun başma getirilmesi benim ısrarımla oldu. Buna mukabil Beyoğlu grubu Şefi Emin Kalafat benden ziyade Adalana yakındı. İzmir lisesinden arkadaştılar. Kalafat maiyette çalışacak yaradılışta değildir. Bu sebepten bir ahenk tesis edemiyorduk. Adalan aramızda bucalayıp duruyordu. Gün gün gerginleşen durum, basit bir mesele dolayısiyle, nazik bir safhaya girdi. Adalan istemiye istemiye beni tutmıya

mecbur kaldı. Kalafatı istihfaf eden İsmail Özütle de Adalan geçinemedi. Nihayet grupları birleştirmeye ve hepsini Sait Erginin refakatine vermiye Adalan istemiye istemiye razı oldu.. Bu netice biraz da benim zaferim demekti..

Şubelerde çalışan müfettişler arasında da daimî değişiklikler olmuştur. Meselâ Fatih şubesinde çalışan **İhsan Arat** mükelleflerin ıstıraplarına, göz yaşlarına birkaç aydan fazla dayanamadı. Bu işten affedilmesini istedi. Şubesi munzam vazife olarak Rifat Onata verildi.

Bütün varlığı satılan mükelleflerin çalışma kampına gönderilmesine en evvel Müfettiş **Ekrem Türkay** itiraz etti. Dinlemediler. Türkay ayrıldı. Şubesi Vefik Pirinççioğluna devredildi.

Ecnebi, hukuk servislerinde çalışanlar arasmda da bazı değişiklikler yapılmıştır. Bununla beraber 50 bin liraya kadar olan vergilerin bütün yükünü yukarıda isimleri yazılı müfettişler çekmişlerdir.

Tahsil ettiğimiz paraların Merkez Bankasına teslimi de bir mesele teşkil etmiştir. İşlerin iç yüzünü bilmiyenler Maliyeye Bankaları daima misal olarak gösterirler. «Banka gibi işliyor» kelimesi lisanımıza geçti. Halbuki gerçek bankaçılık medlûlü memleketimizde henüz iyice anlaşılmamıştır. Avamın Bankada gördüğü işler, şekle, fişlere bağlanmış mekanik bir nizam tatbikatıdır. Bu mekanik nizam dışında ölçülere bankaların adapte olması çok güçtür. Varlık Vergisinde bu nizamı genişletletmek için epeyi müşkülât çektik. Verginin ilânını takip eden ilk 15 günden sonra da biz saat 18 ze kadar para almaya devam ettik. Oysaki Merkez Bankası tahsilâtına 16 da nihayet vermekte idi. Bu yüzden şubelerde günlük tahsilâtı birkaç yerinden kesmek, gün ortasında bankaya irsalât yapmak zorunda kalıyorduk. Şubelerin çoğunda veznedar ve kefalete tâbi memurumuz bir dane idi. Para nakli için otomobilimiz yoktu. Hamal sırtında veya taksi ile yapılan sevkiyatı ben emin görmüyordum. Gün ortasında bankaya yapılan teslimattan sonra da şubelerde kasaların istiap hacmi fevkinde tahsilât yapılıyordu. Nihayet Merkez Bankasında bir şambrfort temin edebildik. Saat 19 za kadar şubeler mühürlü torbalar içinde olarak paralarını buraya koymakta, sabahleyin vezneye yatırmakta idiler. Aslında gayet makul olan bu tedbir veznedarları çıkıyor, paralarını diğer veznedarların girip çıktığı bir odaya terk etmek senelerin itiyatlarına aykırı geliyordu. Bunun için veznedarlıktan ayrılmak istiyenler oldu. İnsan garip bir mahlûktur; ne kadar makul olursa olsun Yeniye pek intibak edemiyor,

itiyatların çemberinden kolay kolay çıkamıyor...

Günlük tahsilâtı şubeler 19 dan sonra bağlı oldukları tahsil müdürüne telefonla bildirirlerdi. Üç mıntakanın rakamları İstanbul tahsil müdüründe toplanır, müdür beni telefonla 22.30 da dairede, evde vaziyetten haberdar ederdi. Her sabah saat 8.30 da bir gün evvelki hasılâtı ben telefonla Ankarada Tahsilât U. Müdürüne söylerdim; o da Ağralıya verirdi. Verginin terkinine kadar hal bu şekilde devam etmiş, İstanbul tahsilât müdürleri, hassaten İstanbul Tahsil Müdürü Hüsnü 22.30 dan evvel daireden ayrılmamıştır.

ÇALIŞMA MÜKELLEFİYETİ

VARLIK Vergisi kanununun ve buna ait talimatnamenin çalışma mükellefiyetine mütedair hükümleri yukarıda alâkalı bendde izah olunmuştur. Verginin ilânından bir ay sonra ilk kafilenin sevkini kararlaştırdık. Merkez, Aşkaleyi çalışma yeri olarak tayin etti. Yine bize verilen direktife göre, ilk kafile 50 bin liradan yukarı vergisi olan G lerden borcunun yüzde 30 unu vermiyenler arasından seçilecekti. Şubelerden bu mükelleflerin teslimat miktarını istedik. Gelen cetveller feci idi. Bu grubun yüzde 90 nının sevki icabediyordu. Adalanla evvelâ mükelleflerle temas etmeyi, alacağımız neticeye göre hareket etmeyi kararlaştırdık. Bu mükelleflerle şubeler vasıtasiyle tebliğat yaptırdık. Bilâhare «Faik Beyin müşterileri» adını alan bu mükelleflerle ilk temasım böyle başlar. Konuşmamızda alâkadarlara vergilerini soruyordum. **Şekip Adut, Gad Franko** gibi bir kısım mükellefler sarahaten verginin varlıklarının üstünde olduğunu, bu sebepten tediyatta bulunmayı düşünmediklerini söylediler. Bazıları müphem cevaplarla ve lisanı hal ile aynı beyanda bulundu. Bir kısmı benim Başbakana daha evvel söylediklerimi tekrar etti. Yani varlıklarının vergiyi ödemeye kifayet ettiğini, hattâ üç beş misli olduğunu, fakat likid para bulamadıklarını, bulduklarını da borçlarına yatırdıklarını, o günkü hal ve şartlar içinde mallarını, g. menkullerini satmanın muvafık olamıyacağını, onda bir fiat bulamıyacaklarını, bundan hem kendilerinin zarar göreceğini, hem verginin karşılanamıyacağını izah ettiler ve uzun vadeler talep eylediler. Bir kısım mükellefler daha müsait konuştu; kimi apartımanını, kimi malını satmak

üzere olduğunu, kendilerine on günden bir aya kadar zaman verilirse borçlarını tesviye edeceklerini söylediler.

Konuşmaları ben notla tesbit ediyordum. Bu notlar bilâhare Müfettiş Necmi Tanşu, Barık Uluğ tarafından her mükellef için açılan fişlerde tesbit olunuyordu. Mükelleflere verilen vadeler, taksitlerin hangi günlerde yatırılacağı, hangi imkânlar ve çarelere başvurulacağı ilh... fişlere geçerdi. Fişlerden o gün hangi mükellefle görüşeceğim, konuşmanın esasları çıkarılarak her sabah bana verilirdi.

İki gün süren bu ilk temaslar sonunda aldığım notları Adalanla beraber gözden geçirdik. İlk kafileye girecekleri böylece tayin ile listeyi hazırladık. Tasdik için Valiye gönderdik. İmzadan sonra Emniyete tevdi edecektik.. Derken Kırdar telefonla aradı:

— Beyefendi, listede **Vahram Keseriyan'**ın ismi neden yok?

Hikâyeyi derhal hatırladım. Varlık Vergisinden az evvel, galiba asker ailelerine yardım için, Kırdarın başkanlığında bir heyet toplanmış, şehrin zenginleri birer birer çağırılmış, Keseriyan'dan 1000 gibi miskin bir para isteniyormuş, o da bunu fazla bulup 500 liraya indirilmesini dilemiş, Kırdar kızıp ismini listeden çıkarmış... Bu hikâyeyi komisyonda kaç defa dinlemiştim.

Keseryanın vergisi bir milyonun üstündeydi. Şubesinden gelen cetveli gözden geçirdim. İçinde ismi yoktu. Ben de kendisiyle temas etmemiştim. Demek borcunun yüzde 30 unu ödemişti. Kırdara durumu bildirdim. Bana:

— İnanmam, dedi, o adamın vergisi 2 milyona yakındı. Senin hesaplarma göre en az yarım milyon ödemiş olması lâzımdır. Parayı yatırmış olmasına ihtimal vermiyorum. İşi tetkik edip bana bildirin, rica ederim...

Bu sual velinin itimadı, hikâyesiydi. Teşkilât bir hata yapmış olabilirdi. İşi gücü bırakıp makbuz köklerini tetkik ettirdim. Mükellef bu kadar bir para ödemişti. Makbuz ciltlerini Valiye gönderdim. Cetveli tasdik etti ve ondan sonra cetvellerimin üzerinde durmadı.

İlk kafilenin unutamıyacağım hatıralarından biri de bir Ermeni vatandaşa taallûk eder. Kendisi kereste tüccarı idi. Temas için çağırttığımda dizlerinin bağı çözülerek koltukların birine çökmek zorunda kalmıştı. Bana varlığının üç misli bir vergi ile teklif edildiğini söyliyerek ne yapması lâzım geldiğini sormuştu. Ben bütün mamelekini vergiye yatırdığına kani olduğumuz bir insanın

çalışma kampına sevk edilmesine muarızdım. İşi Adalan marifeti ile Merkeze intikal ettirdim. Telefonla red cevabı aldık. Bunun hatamızı kabul manasını tazammün edeceği fikrini ileri sürdüler. Ben de mükellefe:

— Bütün varlığını vergiye yatırsan da Aşkaleye gitmekten seni alıkoyamıyacağım, hareketini sen tayin et, dedim.

Burada mükellefi aldatmak, malını kaçırmasını önlemek, mümkün tahsilâtı yaptıktan sonra kendisini kampa göndermek kabildi. Ben bu yola gitmedim. Bilâhare bu şekildeki hareketlerim mükellefler arasında şayi oldu. Bana itimat ettiler. En ince hesaplarını, para bulmak için baş vurdukları çareleri, hattâ dolandırdıkları adamları söyliyenler oldu. Bu mükellef te bana kaçacağını söyledi.

— Ben tavsiye etmem.

— Bizi yolda temizleteceğinizden korkarım!

— Kat'iyen varit değildir.

— Sana inanmıyorum!

— Zamanla inanırsın!

İki gün sonra dairede akşam yemeği yiyordum; kapıya diktiğimiz polis müsaade alıp gitmişti. Dışarıda lapa lapa kar yağıyordu. Odacının gaybubetinden istifade ederek yarı loş odaya bir gölge kaydı. Elim ihtiyarsız gözde dolu olarak bulundurduğum tabancaya gitti.. Ütüsüz elbisesi, tıraşsız yüzü, sapsarı benzine rağmen mükellefi derhal tanıdım.

— Bey, iki gündür bir serseri gibi yaşıyorum. Polis peşimde. Teslim olacağım, fakat firar ettiğim için beni döverler diye korkuyorum!

— Korkma, ben mani olurum...

Emniyet Müdürüne telefon ettim. Aranılan mükellefin az sonra kendisine uğrıyacağını, memurlardan ürktüğünü, benim kendisine teminat verdiğimi söyledim. Bu arkadaş Aşkaleden sihhatli, canlı, kanlı bir halde döndü ve hayatını yeniden tanzim etti. Bu korkunç hikâyeden kalan hatıra, rastgeldiğimde dudaklarında beliren samimî bir tebessümdür.

Kırdarın ve Emniyet Müdür Vekili Muzaffer Akalının iyi kalplilikleri yüzünden birinci kafile yolcuları Moda otellerinde

toplanmıştı. Borçlarını ödemekte temerrüt ettiklerini iddia eylediğimiz mükellefler hakkında yapılan muamele, Varlık Vergisinin esprisiyle telif edilemezdi. Nitekim Ağralı kıyametler kopardı. Bundan sonra seyyahlara vaziyetle mütenasip bir kamp hazırladık. Sevk işlerinin Emniyette Muavin **Demire** bırakılması da bu hâdiseden sonradır. İşin ehline bırakılması bu vadide müessir bir tedbir olmuştur. İlk kafileyi maliye namına Müfettiş Emin Kalafat yolcu etti. Sevk günü eski ittihatçılardan bir kaçı bana müracaatla kafileden **Şekip Adut** ve benzeri birkaç kişinin sağ salim dönüp dönmiyeceğini sordular. Bunun verginin randımanı üzerindeki tesirine dikkatimi çektiler. Kendilerine bu bahiste zaten ileri gitmiş olduğumuzu söyledim.

Bir hatıra olsun diye birinci sevk listesine dahil olan 45 kişini isimleriyle vergilerini, vergilerinden sevk tarihine kadar yatırdıkları teslimatı gösterir cetveli aşağıya dercediyorum:

Sıra No.	Şube	Mükellef	Vergisi	Ödediği
1	Mercan	Hamparsun Erkman	400.000	5.000
2	»	Setrak Vartaryan	400.000	10.000
3	»	Yedvart Fındıklıyan	400.000	40.000
4	»	Bohor Benbasat	400.000	47.000
5	»	Moiz Benbasat		
6	»	Yasef Bozanto		
7	»	Arşak Çuhacıyan	400.000	800
8	»	Nesim Saban	300.000	10.710
9	»	Leon Saban		
10	»	Samoel Varon	280.000	4.000
11	»	Yermiye Varon		
12	»	Gabriyel Gabriyeloğlu	240.000	8.100
13	»	Abraham Gabriyeloğlu		
14	»	Yahaskiyel Gabriyeloğlu		
15	»	Yorgi Beyko	200.000	100
16	»	Roben Alolof	200.000	17.350
17	»	Mihael Çuhacıyan	200.000	—
18	»	Viktor Benerdato	200.000	6.500
19	Kulekapı	Garp Franko	375.000	1.000
20	»	Mihal (Mihran Yarman)	200.000	2.970
21	»	Gabis Baykur		
22	Eyüp	Artin Çerkezyan	240.000	

23	»	Anastas Kazbek (Kormil) Paskalidis	450.000	
24	»	Artin Topaloğlu	210.000	600
25	»	Kosti Papazoğlu	225.000	
26	»	Aleksi İstavridis	63.000	
27	»	Yorgaki Muratoğlu	600.000	14.000
28	Eminönü	Yorgi Mina Canbazoğlu	300.000	3.000
29	Eminönü	Mina Kesimidis		
30	Yenicami	Filip Levi	225.000	698
31	»	Mordohay Kastelyano	360.000	1.000
32	»	İzaksiyan	500.000	25.000
33	Galata	Nesim Kazez	210.000	1.500
34	»	Zümbül Kazez		
35	»	Canik Varter	300.000	1.000
36	»	Leon Faraci	300.000	34.400
37	Fatih	Yakova Papazoğlu	210.000	2.430
38	»	Kiryako Teberrükoğlu	200.000	1.500
39	Samatya	Moriz Taranto	320.000	20.000
40	»	Alfred Taranto	320.000	—
41	»	Leon Turaslan	160.000	—
42	Hocapaşa	Nahme Pesah	200.000	20.400
43	»	Şekip Adut	375.000	4.000
44	Tophane	Nikolaki Karamanoğlu	400.000	2.000
45	»	Kostantin Kürkçüoğlu	200.000	200

Ankara garında dostu Faraciyi karşılayan, ona hazırladığı yol nevalelerini sunan eski Teftiş Heyeti Reisi ve eski Maliye Müsteşarı **Ali Rıza Reymen**in Faraci ile musafahasını **Ulus** fotoğrafcısı tesbit etmiş, dostlar resmi Başbakana yetiştirmişler... Saracoğlunun Reymene teveccühü olduğunu hepimiz biliriz. Mumaileyhin gözden düşmesinin bu tarihte başladığı rivayet edilir.

Burada Adalanın yaptığı bir azizliğe de temas edeyim: Ben Teftiş Heyetine girerken Reymen Başmüfettişti. Sonra reis oldu. Muavinlikten müfettişliğe geçişim onun zamanındadır. Bu imtihanda kendisi de hazırdı ve beni çok severdi. Reymene bilâhare İşçi Sigortaları Kuruluna sattığı arsa dolayısiyle Ankaradan 3 - 5 bin lira arasında baremli bir vergi tarh etmişler. Adalan bu vesile ile kendisine «Faik eğer arsası İstanbulda olsaydı, üstada şerefiyle mütenasip bir vergi tarh ettirirdim. Bu suretle memlekete faydalı olurdu» şeklinde bir masal söylemiş... Tamamen şaka olan ve Reymenin hasisliğine hitap eden bu hikâyeyi eski Başkanım ciddiye aldı; senelerce benimle konuşmadı...

Bu bahiste çalışma mükellefiyetinin M grubu mükellefleri hakkında tatbik edilmediğine işaret etmek isterim. Vergi ilk şekil ve maksadını kaybettikten sonra çalışma mükellefiyetini M grubuna da tatbik etmek lâzımdı. Vergiyi G. grubuna müteveccih bir silâh olarak kabul edenlerin başında gelen Ürgüplü bile, nümunelik te olsa, birkaç M nin Aşkaleye gönderilmesine kanidi. Filhakika M lerin vergisi azdı. Yalnız muayyen maksatlarla bazı M lere yüksek vergiler tarh edilmişti. Şimdi de bunlardan borcunu vermiyenler hakkında çalışma mükellefiyetini tatbik edecektik. Bu zulüm olacaktı. Şiddetle muhalefete geçtim ve içinde M lerin bulunduğu bir cetveli imza etmiyeceğimi söyledim. Adalan evvelâ tereddüt etti; sonra beni destekledi. Neticede davayı kazandık. Bu suretle belki yeni bir ikilik yaratmıştık amma yeni yeni zulümlere âlet olmaktan kurtulmuştum. Zararın neresinden dönülse kârdı. M ler üzerindeki bütün icraatımız **Feridun Paşa, Mehmet Ali Kızan** ve benzeri birkaç kişiyi kampa alıp salıvermeden ibaret kaldı.

İlk kafileyi sevk ettikten sonra aşağıdaki kararları aldık:

1) Sevkler yukarıdan aşağı bir sıra takip edecek. Evvelâ büyükler gidecek.

2) Haciz ve icra ile sevk bir arada yapılacaktı. Borcunu ödemiyen mükellefler kampta toplanacak, kafileler vagonla muayyen nizamî haddi dolduğunda hareket edecek. Çalışma işini Nafia, sevk işini emniyet tertipliyecek. Bu husus talimata da bu şekilde geçti.

3) İhtiyarlar, kadınlar, hastalar, ecnebiler, grubu ne olursa olsun müstahdemler, vergisi 5 binden aşağı olan bütün mükellefler çalışmadan istisna edilecek.

Vergisi 50 binden yukarı olanlar hakkında ben, aşağı olanlar hakkında şubedeki müfettişler haciz ve sevk kararı verirdik. Merkez tahsil için yeni müddetler verdikçe biz de hüsnü niyeti mevcut olduğuna kani bulunduğumuz mükelleflerin taksit müddetini uzatırdık. Daha doğrusu, taksit müddetlerinin uzatılmasını zorlıyarak biz merkezden istihsal ederdik.

Haklarında icraya gittiğimiz mükelleflerin yazıhane ve evlerinde yapılan satışlardan ekseriya çok şey istihsal edemezdik. Çünkü bunu bekliyen mükellefler mal ve eşyasını daha evvel başka yerlere kaçırmış bulunurlardı. Devrenin sonlarına doğru bu satışlar nihayet bir formalitenin yerine getirilmesi şekline girdi. Âdet yerine gelsin diye icra yapıyorduk.

Kampa alınacakların isimlerini Muavinim Muhiddin Gürün müfettişlerden toplar, buna benim verdiğim isimleri de katarak her 10 veya 15 günde yeni bir sevk listesi hazırlardı. İcabında şubelerin mükellefleriyle bir kere de ben temasa gelerek durumu incelerdim. Ben imza ettikten sonra liste Kırdara giderdi. Bütün bu işleri kontrol memumu M. Ali idare ediyordu. Valinin tasdikinden sonra cetvel emniyete tevdi olunurdu. Orada alâkalarlar yaş, sihhat ilh... bakımından tetkike tâbi tutulur, sonra kampa alınırdı.

Emniyetin kampa gönderilen şahıslar üzerinde küçük bir tasarruf hakkı yoktu. Bu netice garip bir mücadele neticesinde tehassül etti. Bir Mısırlı prensesle evlendiğinden dolayı paşa ismini alan Feridun Beye 300.000 lira vergi salınmıştı. Bilâhare bana verdiği izahata göre, paşanın bütün serveti Mısırda idi; kendisi ancak emlâkinin hâsılâtından faydalanmaktaydı. Paşa borcunu ödemek için Mısırla muhabereye girmişti, fakat muhabere bir türlü neticelenemiyor, paşa borcunu kapayamıyordu. M grubu mükelleflerin henüz sevk edilmemiş olmasından faydalanmak istiyen paşanın işi ağırdan aldığı da muhakkaktı. Verdiği son sözü de tutmayan paşayı sevk cetveline ithale karar verdim. Kampta geçireceği günlerde borcunu kapatacağına emindim. Hayret! Tahmin ettiğim günlerde şubeye bir kuruş teslimatta bulunmadı. İçime bir şüphe girdi. Kampa alınanların durumunu tetkike memur ettiğim kontrol memuru paşanın kampta olmadığını haberini getirdi. Telefonla A. Demiri buldum; vaziyetten müteessir olduğu belli idi. Nihayet «Benden duymuş olma, Emniyet Müdürü Halûk Pepeyi kendisini serbest bıraktı» dedi.

Telefonla derhal Kırdarı aradım; vaziyetten haberdar değildi. Kendisine emniyet müdürünün listeler üzerinde tasarrufa hakkı olmadığını, polisin bizim icra memurumuz olduğunu, bir saate kadar paşa kampa alınmazsa derhal işi bırakacağımı söyledim. Kararım kat'î idi. Bu suretle yakamı defterdarlıktan da kurtaracaktım. Vaziyetten haberdar olan Adalan işin Ankaraya intikaline mani oldu. Ağralı ile Kırdar bir türlü geçinemiyorlardı. İşin tabiî neticesi paşanın derhal kampa alınması, vergiyi ödemesi, o tarihten sonra Emniyetin işlerime müdahale etmemesi oldu. Çok sonra Adalan bir vesile ile beni Pepeyi ile barıştırdı.

Verginin Tahsil Müddeti

Sözü buraya getirmişken verginin tahsil müddeti üzerinde de durmak doğru olur.

Kanuna göre verginin tasil müddeti 15 gündür. Bunu takip eden birinci hafta içinde ödenen vergilere yüzde 1, ikinci haftada ödenenlere yüzde 2 eklenir. Bu müddetler içinde vergisini ödemiyenler mütemerrit addedilerek çalışma mükellefiyetine tâbi tutulur. İdare artık müddetleri uzatamaz. Bu nokta üzerinde Başbakanla yaptığımız konuşmayı yukarıda işaret etmiştim. Vukuat başlangıçta gördüğüm şekilde inkişaf etti; Başbakanın takibini düşündüğü fiat politikası hakikat sahasına giremedi.

Miadında borcunu ödemeyen mükelleflerin sayısı o kadar çoktu ki, bunlar hakkında çalışma mükellefiyeti tatbik edilemezdi; mecburen tahditlere gidildi; sevk mükellefiyetinin tatbikine yukarıdan başlanıldı. Diğer taraftan zaten yürümekte olan zamana yetişmek için ister istemez vadeler uzatıldı. Evvelâ 10, 15 gün olarak verilen mühletler sonraları daha uzun vadelerle bahş olunmaya başlandı. Bu hal bir buçuk sene kadar devam etti...

Bu temditlerin idareyi müşkül bir duruma soktuğu aşikârdır. Bu gün vergisini vermiyen bir mükellef kampa alınırken, aynı durumda olan bir ikincisine yarın yeni mühletler verilmesi, bu facianın elim tecellileridir. Aylarca uzatıldıktan sonra vergi bakiyesinin affı ise, facia içinde bir faciadır. Bu hal vergisini ödeyen mükellefleri ödemiyenler yanında zayıf düşürmüştür.

ÇALIŞMA MÜKELLEFİYETİNİN NETİCELERİ

BURADA çalışma mükellefiyetinden alınan neticeler hakkında bazı rakamlar vereceğim. Varlık Vergisi bakımından bütün memleket itibariyle vaziyet şöyledir:

	Adet	Vergileri
Sevk için kampa almanlar	2 057	65 464 236
Aşağıda izah olunan şekilde vergisi ödenen, kapananlar	657	27 631 313
Terkin edilen vergi	1 400	37 833 223

Yukarıda ödendiği kaydedilen 27.631.313 milyon liranın tahsil şekli şöyledir:

Cetvele dahil olanlardan sevkten evvel vergisini ödeyenler		5 407 002
Kampta vergisini ödeyenler	579	11 198 686
İş yerinde ödeyenler	57	5 276 961
Sevkten sonra icraen tahsil		4 990 373
Ölenlerin vergisi	21	760 291
	657	**27 631 313**

İstanbulun durumu şu şekildedir:

	Adet	Vergileri
Sevk için kampa alınanlar	1869	59 005 350
Aşağıdaki izahata göre ödeme	640	25 908 695
	1229	**33 096 655**
Cetvele dahil olup sevkten evvel ödeme		4 250 078
Kampta ödeme	562	10 979 000
İş yerinde ödeme	57	4 928 953
Sevkten sonra icra yolu ile		4 990 373
Ölenler	21	760 291
	640	**25 908 695**

İzmir'de 88 mükellef kampa alınmış, bunlardan 7 si vergisini ödemiştir. Vergi yekûnu iki milyon liranın içindedir. **Bursa** 100 mükellefi kampa almış, bunların 3 milyon lira vergisinden bir milyonunu bu suretle ödetmiştir.

Yukarıki cetveller sevk için kampa alman 2057 mükelleften 1869 unun İstanbulda taalluk ettiğini ve çalışma yerine gönderilen 1400 kişiden 1229 unun İstanbullu olduğunu gösterir. İşbu 1229 mükelleften çoğu 50 binden fazla vergi ile teklif edilmiş bulunuyordu. Daha aşağı derecelerden sırf bu kısımlar üzerinde de takibat yapıldığını göstermek için bazı misaller seçilmiştir. Bunlar da münhasıran ödeme kabiliyetinde zannolanlardandır.

Çalışma yerinde ölenlerin 21 i de İstanbulludur. Ölüm nisbeti yüzde 1.5 dır; vasatî ölüm nisbetine göre çok yüksek değildir.

Bunlar haricinde vergisi 10 - 50 bin lira arasında olan 10 mükellef hudut haricine kaçmıştır. Buna ait cetvel bağlıdır.

İşaret etmek lâzımdır ki, çalışma mükellefiyeti yalnız yukarıda yazılı 59 milyon liranın tahsilini temin etmemiştir. Bütün

mükellefler bu tehdit altında vergilerini ödemişlerdir. Bununla beraber bu zecri vasıtanın bugünkü vergi fikriyle, insanlık ölçüleriyle ölçülmesine imkân olmadığını söylemek yerinde olur.

Yine belirtmek lâzımdır ki, çalışma kampında hayat, zannedildiği gibi, meşakkatli ve güç olmamıştır. Aşkaleye gidenler iklim dolayısiyle senenin mühim bir kısmını evlerinde, kahvehanelerde tavla, iskambil oynamakla geçirmişlerdir. Mütemadî tazyiklere rağmen alâkadarlar hususî havale yolu ile oraya para getirtmek ve rahat yaşamak yolunu bulmuşlardır. O kadar ki bu seyahat şehir hayatı ve ticarî mücadeleler dolayısiyle bozulan sihhatleri düzeltmiş, gidenler — ailelerini şaşırtacak kadar — kanlı, canlı, neş'li olarak geri gelmişlerdir.

Skandalın Son Perdesi

Bu skandalın son perdesi İstanbul'da şu şekilde bitti:

Bakiye borçların affına dair olan 4530 sayılı kanun çıkmıştı; gidenlerin geri gelmesi bekleniyordu. Ben düzeni bozulan sinirlerimi düzeltmek için Pazar günleri muntazaman Kurne, Demirci köylerinde çulluk avlıyordum. Bir Pazar akşamı geç vakit Pendikten trenle Haydarpaşaya döndüm. Oradan vapura binecektim. İskelenin önü bir az terhis edilen askerle, bir az U. Harpte gördüğümüz muhacirlere benziyen garip insanlarla dolu idi. Durumu derhal kavradım; bunlar benim dostlardı; kamptan dönüyorlardı. Omuzumdaki tüfeğim, av elbisem, köpeklerim tanınmama mani oldu. İskelenin yanındaki Büvete girdim. Vapur daha gelmemişti. Büvetin sahibi dosttu; bakıp güldü. Karşı karşıya çay içiyorduk. Büvetin telefonu durmadan işliyordu. Gelenler ailelerine telefon ediyorlardı. Arkam telefona çevrili olduğundan beni göremiyorlardı. Fakat tezgâhtan bir şeyler içmek istiyen biriyle ister istemez göz göze geldik; mütekabilen gülümsedik...

Vapurun kalkacağı sırada iskele memurunun odasından geçerek vapurda memurun kamarasına geçecektim. İskeleyi geçerken vapurun üst güvertesini dolduran bir kalabalığın bana doğru eğilerek hep bir ağızdan «**Yaşasın Cumhuriyet!**» diye bağırdığını duydum...

Bu uğultu ne zamandır cefa çeken betbaht bir kitlenin alabileceği en büyük intikamdı...

G grubundan vergilerini ödemedikleri halde haklarında haciz ve icra yapılmayan, kampa sevkedilmiyen mükelleflerin başında **Mişon Tekinalp** ile **Karabet Devletiyan** gelir. Tekinalp'ın iyi duygulu bir Türk vatandaşı olduğunda ittifak ediliyordu. Atatürk hakkında kitabı bunun bir delili idi. Devletiyanın Fransız matbuatında lehimize yazılar yazan bir kardeşinin şefaatine mazhar olduğu söylendi. Bu gruba benim de ithal ettirdiğim bir isportacı vardır. Bu bedbahtın ismi **Çıkvaşilli, Elvaşilli** gibi bazı büyük G mükelleflerin adı gibi «villi» ile bittiğinden, zühul eseri olarak 150 bin lira ile teklif edilmişti. Durum anaşılınca Merkezi ikna ederek kendisini haciz ve sevkten kurtardım.

VARLIK VERGİSİ VE BAKANLAR

ALÂKALI fasılda Başbakanın Varlık Vergisi ile fiat politikası güttüğü, saklanan, gün gün fiatları yükseltilen ticaret eşyasını işportaya dökerek ucuzlatmak istediği izah edilmişti. Yapılacak cebrî satışlar dolayısiyle G. menkul kıymetleri, altın fiatları da düşecekti. Verginin yarattığı ilk dehşet havası içinde bankalar eski müşterilerine el uzatmak cesaretini göstermediler. Bu bahiste millî bankaların hükûmetten direktif aldıklarını iddia edecek durumda değilim. Piyasaya hâkim olan diğer bankalar aynı şekilde hareket etmiş olduklarından hâdiseyi verginin yarattığı panik havasiyle izah etmenin daha doğru olduğuna hükmedilebilir.

Bankaların bu tereddüdü aylarca sürmüş, nihayet iş yapmak istedikleri tüccara tarh olunan verginin kat'î rakamı hakkında bizden malûmat almak yolunu tutmuşlardı. Bununla beraber bankaların tavassutu ile yapılan tahsilâtın miskin bir miktar olduğunu itiraf etmek yerinde olur. **Ziraat** ve **İş Bankaları** bu mevzu üzerinde çalışmaktan içtinap eder gibi davrandılar. Daha birkaç ay geçmeden vergideki havanın değiştiğini, bu ucûbenin vergileşmek yolunu tuttuğunu zamanında anlıyan ve bundan müessesesi lehine azamî faydalar temin eden **Emlâk Bankası** İstanbul şubesi müdürü **Nizamettin Tezcan** olmuştur. Bu zeki müdür sağlam teminat mukabilinde mükelleflere bol bol ikrazatta bulunmuş, kısa vadelerle yapılan ve cehennemî bir sür'atle işletilen bu ikraz mekanizmasiyle bir buçuk sene içinde banka sermayesine yakın bir temettü temin etmiştir. Bu neticeyi almak için Tezcan bizim çalıştığımız

hummalı faaliyetle geç vakitlere kadar çalışmaktan çekinmemiş, banka Varlık Vergisi mükellefleriyle dolup boşalmıştır. Emtia, G. menkul üzerine yaptığı işlere tekaddüm eden tetkikler dolayısiyle Tezcanla daima temas halinde idim.

Daha kısa bir ölçüde olmak üzere **Osmanlı Bankası** Varlık Vergisi tediyelerinde G sınıfı mükelleflere sonraları değerli yardımlarda bulunmuştur.

Varlık Vergisinden istifade eden millî müesseselerin başında **Millî Reassürans** gelir. Bu müessesenin o zamanki müdürü **Rebbani** müzayedelere girmek, ağır vergilerle teklif edilenlerle temasa gelerek borçlarını yatırmak suretiyle Reassüransa ehven bedelle gayet kıymetli g. menkuller satın almak imkânını bulmuştur. Ayaspaşada satın aldığı apartımanlar, Haliçteki değirmen buna misaldir. Bu değirmeni satın almaktan vezgeçmesi için U. Mağazalar, Vali Kırdar marifetiyle, M. Reassürane üzerinde çeşitli tazyikler yapmış ise de Rebbam bu tazyiklere baş eğmemiştir. Ve galiba yine baş eğmediği için bu kıymetli müdür bilâhare 948 yılında Ticaret Bakanı **Cemil Sait Barlas** tarafından garip bir şekilde işinden uzaklaştırılmıştır.

GAYRİ MENKUL SATIŞLARI

VARLIK VERGİSİ borcunu ödemiyenlerin menkul ve g. menkullerinin, Tahsili Emval Kanunu hükümlerine göre, satılması lâzım gelmekte idi. Bu kanuna göre, g. menkullerin satılmasına tahsilât komisyonlarınca karar verilir, bu karara dayanarak mülkü alâkalı kaza idare heyeti satar. Satış bedelinden icra masrafları, vergi düşüldükten sonra kalırsa bakiye borçluya verilir. Müşteri çıkmaz, bedel kâfi görülmezse, mal hazine namına tapulanır. Bu takdirde borçlu bir sene içinde borcunu ödeyip malını geri alabilir. Satış artırma eksiltme kanununa göre yapılmaz; yani satışın gazetelerle dört defa ilânı mecburiyeti, kapalı zarf ve saire külfetleri yoktur. Satış açık arttırma ile yapılır.. ilh...

Normal zamanlarda vergi için g. menkul satışı pek yapılmaz Bu sebepten kaza kaymakamları ve idare heyeti azası mekanizmayı çabuk kavrayamadılar. Heyetlerden bir kısmı mükellefin gerçekten borçlu olup olmadığını tetkike kalktı. Bir kısmı satışı icra ve iflâs kanununa uydurmaya çabaladı. Bazısı bedel takdiri için ehli hibreye müracaat etti. Bizi boyuna yordular. Diğer taraftan bu satışlar kaza idare heyetlerini eziyor, idarenin muhtelif şubelerinin erkânından terekküp eden aza aslı vazifelerini ifa edemiyordu. Hassaten Beyoğlu, Eminönü, Kadıköy idare heyetleri maliyenin satış bürosu haline gelmişlerdi...

Gazetelerin Aldığı İlân Parası

İşin aslında idare heyetleri bu çeşit satışları yapmaya ehil

değildi. Serbest müzayedelerde görebildiğimiz kırışmalarla mücadele edilemiyordu. Müfettiş, polis ikamesi suretiyle aldığımız tedbirlere rağmen, işler her zaman selâmetle yürümüyordu. Diğer taraftan bütün satışları gazetelerle ilân edemiyorduk. İlân masrafı müthişti. İlân dolayısiyle gazetelerle aramızda sinsi bir mücadeledir başladı. Nihayet zımnî bir anlaşmaya vardık. Borçlunun kesesinden ödenen bu tevziatın yekûnu 299,888 liradır.

İstanbulda Satılan g. Menkuller

Varlık Vergisi dolayısiyle İstanbulda satılan g. menkul adedi 885 dir. Bunların vergi kıymetleri 2.700.883 liraya baliğ olur. Bunun 330 parçası ev, 97 si dükkân, 190 m arsa, 80 ni apartıman, 42 si depo, 7 si han, 8 zi fabrika, mütebakisi müteferrik şeylerdir. Satılamadığından ve muhtelif sebeplerle Hazine uhdesinde kalan g. menkul 73 parçadır(Ek cetvel).

4530 sayılı kanunun neşri tarihinde müfredatı bağlı cetvelde gösterilen 140 mükellefe ait 322 parça g. menkul satışa çıkarılmış veya çıkarılmak üzere bulunmuştu. Bunların vergi kıymeti yarım milyon liradan fazla idi. Bu emlâkin satılamamaış olduğunu izaha hacet yoktur. Burada bu emlâkin bir buçuk sene devam eden mükellefiyet devresinde neden satılmamış olduğu sorulabilir. Bunun sebebi açıktır. Maliye haklarında haciz kararı verdiği, kampa gönderdiği mükelleflerin mülklerini tesbit edememiş, daima görünen ve bilinenle iktifa etmek zaruretinde kalmıştır. Bunun sebebi aşikârdır. O devirlerde memleketimizde gelir vergisi tatbik edilemediğinden her mükellefin gelirine esas teşkil eden g. menkuller hakkında maliyenin bir fikri yoktu. Bizde tapu idaresinde asıl olan gayri menkuldür. Defterde her gayri menkule bir sahife açılmıştır. Her mülkün sahibinin kim olduğu defterlerden anlaşılabilir ama bir kişinin ne kadar g. menkulu olduğunu anlamak için bütün defterlerin elden geçirilmesi icabeder ki, buna imkân yoktur. Belediye bina vergisi mükellefler hesap defterleri yalnız bir şahsın bir mahalledeki mülkünü bir sahifede toplar. Bu kayıt başka mahalle ve şehirlerdeki emlâk kayıtlariyle alâkalı değildir. Bu sebeple bizim tapu ve belediye kayıtları üzerindeki çalışmalarımızdan randıman alınamadı. Kayıtlar üzerinde yapılan çalışmalardan, harici incelemelerden yavaş yavaş randıman alınmaya başladığımız zamanlarda 4530 sayılı af kanunu mer'iyete girerek davayı radikalman halletti.

Burada istitraden bir noktaya daha temas edeyim: Varlık Vergisi kanununun muhtelif hükümleri bu kanunun tatbikatı dolayısiyle mahkemelere başvurulamıyacağını tasrih etmiştir. Hal böyle iken tasfiye kanununun neşrinden sonra da çeşitli muvazaalı davalar icat edilerek Varlık Vergisi dolayısiyle yapılan g. menkul satışları mahkemelerin tetkikinden geçirilmiştir. **Asador Küdükyana** ait arsalar **Mihran Ohaniyan** veresesine ait han dolayısiyle açılan davalar bu zümredendir.

Küçük Çiftlik Parkı Satışı

G. menkul satışları bahis mevzuu olurken **Küçük Çiftlik Parkının** belediyece satın alınmasını hatırlamamak kabil midir? Varlık Vergisinin ilk tahakkuk günlerinde Kırdar komisyonda belediyenin Küçük Çiftlik Parkını satın almak istediğini, buranın umuma mahsus bir park olmasını arzu ettiğini, Yusuf İzzettin Efendi veresesinin satışa yanaşmadığını, mülk 150 - 200 bin liraya istimlâk edilse bile avukatların müdahalesiyle mahkemede milyonlar ödemek mecburiyetinde kalınacağını, ehli hibrenin mahkemeleri delâlete sevkettiğini ilh... söyliyerek bu işte yardımımızı rica etti. Kırdarın anlattığına göre, Park iki çerkes hanımın tasarrufunda idi. Çoluk çocukları yoktu. Belediye burasını park yapıp umumun istifadesine arzedecekti. O günkü hava içinde bu kadar izahat çerkes hanımların tasarruf haklarını iptale yeter göründü. Vereseye bina ve arazi sedülünden 150 bin lira vergi tarh olundu. Veresenin bu vergiyi ödiyecek parası yoktu. Kırdarın tensip ve takibi ile Parkı müzayedeye çıkardık. Kırdarın muzmerini bildiklerinden veya işte zulüm hissettiklerinden, belki de iş o şekilde idare edildiğinden dolayı, satışı yapan idare heyetine başka alıcı müracaat etmedi ve mülk 145 bin liradan Belediyenin uhtesinde kaldı. Bakiye borç dolayısiyle şube alâkalıların ikametgâhını satmaya kiyam etti ise de ben bu kadar haksızlığı kâfi görerek verginin geri kalan kısmını tecile tâbi tutturdum. Bu satışın bilâhare bir dava mevzuu teşkil ettiğini zannederim.

Gevregiyan Meselesi

G. menkul satışları bana **Parseh Gevregiyan** isminde bir genci hatırlatır. 150 bin lira kadar olan vergisi dolayısiyle bu genç Aşkaleyi boylamak üzere idi. Son dakikada bana Varlık Vergisi kanu-

nunun tayin ettiği miatlar içinde bir zamanlar annesiyle beraber aynı apartımanda oturmuş olduğunu söyleyip gitti. Kanun muayyen şartlar içinde beraber oturanların emlâkini diğerinin vergisine teminat addediyordu. İşi tahkik ettirdim. Gevregiyan eğlenceyi seven bir genç imiş. Bir Türk kızı ile seviştiği için annesi kendisini reddetmiş... Hakikaten bir zaman annesiyle beraber aynı apartımanda oturuyorlarmış... Neticede annesinin tasarrufu altında bulunan muazzam apartıman sattırılıp Gavregiyanın borcunu kapattık ve kendisini Aşkaleden geri getirttik...

Satış Fiatları

Sattığımız küçük çap g. menkuller için gazetelere ilân vermiyorduk. Bununla beraber bina darlığı, paranın düşmeye meyil etmesi yüzünden halk bu satışları dikkatle takip etmekte idi. Bu sebeple yaptığımız satışlar daima müsait fiatlar bulmuştur. Verginin ilk aylarında mahza kampa alınmamak için haysiyetine düşkün G sınıfından birkaç mükellefin ellerindeki g. menkulün ölü fiatlarla satışı buna istisna teşkil eder. **Mikail Çuhaciyanın, Kuyumciyanın** sattıkları apartımanlar, **Tarantolarm Bezmenlere** sattıkları fabrika buna misal teşkil eder...

SATIŞ VE İCRA İŞLERİNE AİT BAZI HÂTIRALAR

TAHSİL ve icra işlerinin mekanizmasını yukarıda anlatmıştım. Bu şartlar içinde Merkezden verilen müsaadelere göre vergisini ödeyeceğini söyleyen ve makul imkânlar gösteren mükelleflere tediye plânları yaparak tahsilâtı takip ettik. Verdiği sözü yerine getirmiyen, meşru mazeret göstermiyen veya vergiyi ödemiyeceğini, ödeyemiyeceğini söyliyenleri Aşkaleye gönderdik. Sevk ile beraber haklarında icraya geçtik. 50 bin liradan yukarı olanları ben, aşağıları şubelerdeki müfettişler takip ediyorduk. Azamî on beş günde bir yeni bir liste hazırlıyarak muayyen kontenjanda mükellefleri Aşkaleye gönderiyorduk. Hüsnü niyet sahibi mükellefler para bulmak için bütün enerjilerini harcarken, ben ve arkadaşlarım tediye plânları üzerinden alâkadarları takip etmekte, düzenleri, dalaveraları meydana çıkarmak için yorulup harap olmakta idik.

Günlük kabul ettiğim mükelleflerin sayısı 100 den aşağı düşmezdi. Bu sayıyı geçtiği günlerde İsmail Özütü yardıma çağırırdım. Mükelleflerden her birinin vergiyi ödemek için çeşitli kombinezonları, çabalamaları vardı. Ben bu imkârları not edip etap etap takip ederdim. Yalan ve düzenle bu yolda yürümenin imkânı yoktu. Yalancı ergeç yakalanıyordu. Bize düşen hüsnü niyet sahibi olanla olmıyanı ayırmak, iyi niyetlilere verilen müsaadeler dahilinde mühlet vermek, bu mühlet içinde tediyeyi taksitlendirmekti.

Bu cehennemî mücadele bir buçuk sene sürmüştür. İnsanın

sinir nizamının tahammülü bir dereceye kadardır. Karşımızdakilerin bir kısmı ve biz bu badireden yıkılarak çıktık. Okuyucularıma karşılaştığımız müşküller hakkında karakteristik misaller vererek yaşadığımız günlerin fecaatini anlatmaya çalışacağım.

Millî Korunma Kanunu

İcra işlerinde karşımıza dikilen ilk mania, **Millî Korunma kanunu** oldu. Varlık Vergisinin ilk tatbik edildiği günlerde eşyanın muayyen ve sabit fiatlarla satılması lâzım geliyordu. Bilâhare eşya üzerine muayyen kâr hadleri tayin edildi. Bu durumda da yine malın muayyen fiattan fazlaye satılmaması lâzım geliyordu. Yaptığımız icra işlerinde biz mükellefin yerine geçmekte, nihayet satışı onun nam ve hesabına yapmakta idik. Bu bakımdan satışların normal satış nizamları dahilinde yapılması lâzım gelmekte idi. Tatbikatta buna imkân olmadığını, malmemurlarının her kalem eşyanın maliyetini, kâr haddini tayin ile buna göre bir satış fiatı tesbit etmelerine imkân olmadığını okuyucularım takdir eder.

Adalanla mutabık kalarak bu bahiste Millı Korunma Kanununu nazarı itibare almadık; satışları serbest müzayede ile yaptırdık. Hakikatte bu iş bu kadarla da bitmedi. Daha ilk satışlarda bizden mal satın alan tüccar bu eşyanın... fiata kendisine satılmış olduğuna dair vesika istedi. Vereceğimiz vesikadaki fiatlar kendi satış fiatlarına esas teşkil edecekti. Merkez, işin daha başından millî korunma kanununa aykırı olduğunu nazara alarak, bizi böyle bir vesika vermeden menetti. Bu bahiste tüccarın mal almaya yanaşmamasından mütevellit rızıkoyu da göze alıyorlardı.

Tatbikat bizi teyit etmedi. O günlerde karaborsa gün gün inkişaf ettiğinden bizden vesika istenmekte israr edilmedi.

Karaborsa

Satışlarda bizim fiatlarımız daima normal piyasa fiatlarının üstünde idi. Buna hayret etmemek lâzım gelir. Çünkü o günlerde zarurî ihtiyaç eşyası karaborsada idi. Piyasada resmî fiatla yalnız

ikinci derecedeki eşya bulunabiliyordu. Resmî fiatla satılan ithal eşyasında satış günü mağazaların kapı pencereleri kırılır, satışa arzedilen mal uçup giderdi. Karaborsacı denen çapulcu bir nesil ithal eşyasını hükûmetin gözünün önünde resmî fiatla yağma eder gibi kapışır, sokak içinde ihtiyaç sahiplerine yüksek zamlarla devrederdi. Bizim satış fiatlarımız resmî fiatların üstünde ise de, karaborsa fiatlarının dununda idi. Bu çerçeve ve kadro içinde kısmen karaborsayı alimante edeceğimizi daha baştan kabul etmiştik. Sattığımız malların nihayet müstehlike intikal edeceğini düşünerek teselli buluyorduk. Çünkü o devirde bu da bir mesele idi. Yarın fazlasına satılacağı düşünülerek mal saklanıyor, satılmıyordu...

Satışlara resmî müesseselerin mütevassıt olarak karıştırılması sistemi tatbikatla yürümedi. Meselâ **Aristoteli Topuzoğlu** isminde bir hırdavatçının mağazasını envanter fiatiyle ticaret ofisi müdürlüğü devir almak istedi. Her kalem eşyanın envanter ve faturalarla tatbiki yüzünden bu ameliye altı ay kadar sürdü..

HAVA PARASI

YAPTIĞIMIZ cebrî satışlarda karşımıza çıkan müşküllerden biri de, **Hava Parası** idi. Mağazalarda perakende mal satmak imkânsızdı. Bidayette her iki çeşit üzerinde yaptığımız denemeler bizi toptan satış yapmaya teşvik ve sevk etti. Az sonra bunun sebebini öğrendik. Daha o sıralarda ticarethaneler için hava parası alınıp verilmiye başlanmıştı. Bir dükkânın bütün malını satın alan müşteriye, bunları satacak bir yer de lâzımdı. İlk günlerde yaptığımız toptan satışlarda müşteriler mağazanın kira hakkının da kendilerine geçtiğini sanıyorlardı. Mülk sahiplerinin mukavemeti, hava parası istemeleri mes'eleyi aleniyete vurdu. Bir kısım arkadaşlarım bize borçlu olan müstecirin kira hakkının da satılarak borca kapatılması fikrinde idiler. Biz bunu münasip bulmadık. Bu nevüma havaparası almak demekti. Bir zamanlar müzayedelere yalnız mülk sahibi ile anlaşanlar girdi. Hakikatte hak sahibi mülk sahibi değildi. Dükkân müstecirin uhdesinde idi. Bu sebeple malı toptan satın alan bir kere de müstecirin İstanbulda kalan adamlariyle uzlaşmak zorunda idi.

Saydığım sebepler dolayısiyle çok kerre bizim satışımıza lüzum kalmamakta, mal sahibi dükkânını hava parasiyle devrederek vergi borcunu kapatmakta idi. Bir kısım mükellefler dükkânlarının yarısını veya bir kısmını yeni müşterilere devrederek borçlarını kapatmakta idiler. Hattâ çalışma kampına gelenlerden de bu şekilde borcunu kapayanlar oldu. **Kığılı** Beyoğlundaki mağazayı bu suretle devir almıştır. Çalışma kampına gittikleri halde

kira bedellerini ödeyerek mağazalarını boş muhafaza edenler de mevcuttu. Bu şekilde mülk sahiplerinin muazarası önlenmiştir. Bu keşmekeş böylece tasfiyeye kadar devam etmiştir.

Perakende Satışa Neden Gitmedik?

Bu bahiste bize neden ticaret eşyasının perakende satışına gitmediğimiz sorulabilir. Toptan satışta toptancı ve perakendeci kârının kaybedileceği tabiîdir. Fakat çeşitli işlerde malmemurunun eşyanın perakende fiatını tesbit ile satış yapmasının mümkün olmadığını, her kesin desgâhtarlık yapamıyacağını kabul etmek lâzımdır. Biz bu işi kürkçü **Mihran Ohaniyan** veresesine ait kürklerin satışlarında, **Georgio Mandelde** yaptığımız satışlarda denedik. Şehrin tanınmış hanımefendileri bu satışlarda ellerine bir tilki geçirmek için ne çetin mücadelelere girmişlerdi!. Bir müesseseye elkoyup normal satışlara devam etmenin doğru olmadığını Karlıman'da yaptığımız deneme gösterdi.

EV EŞYASININ SATIŞI

CEBRİ satışların en müşkül tarafı, ev eşyasına taallûk etmekte idi. Bir kaç tecrübeden sonra mahallen yapılan satışlardan bir fayda temin edilmediğini gördük. Ruhî bakımdan da bu hal içinde olduğumuz felâketi ağırlaştırıyordu. Çocuk ve kadın feryatları arasında yapılan satışlar randımanlı olmuyordu. Eşyanın Bedestana nakline karar verdik. Bedestanda bunun için tertibat aldık. Mallara daha evvel kıymet takdir edilmesi, müzayedenin kapatılmasının önlenmesi için salonda bir müfettişle sivil memur bulundurulması, eşyanın değiştirilmemesinin temini bu cümleden idi. Müfettiş **Hakkı Ataman** bu işe memur edildi. Satışların muayyen ölçülerin üstüne çıktığı günlerde Bedestan bu işe kifayet etmedi. Taksim'deki Dağcılık Kulübü bu işe tahsis edildi. Müfettiş **Abdülkadir Başman** burada işlerin sevk ve idaresini üzerine aldı. Satışları mezat memurları yapıyordu. Alacaklı şubenin icra ekibinden bir memur satışı takip ediyor, paranın mükellefin borcuna mahsubunu sağlıyordu.

Bu hikâyenin en acıklı tarafı ev eşyasının evden sökülüp kamyonlara yükletilmesine kadardı. Kanunen haczi caiz olmıyan eşyanın alınmaması gerekiyordu. Burada hassasiyetle duruyorduk. Başman 50 maddelik bir de talimat hazırlamıştı. Hakikatta kimsenin bu talimatı okuyacak zamanı yoktu. Ben eşyanın nakli ve sairede küçük bir suiistimal yapılmadığına kaniim. O devirde şüphe üzerine en sert kararlar alıyorduk. Bunu memurlar da biliyordu. Bir kaç istisnaî vak'a harisinde tahsil ekipleri 16 aylık devrede, eğilmeden, ferağatla, canla başla çalışmışlardır.

BAZI HÂTIRALAR

ŞİMDİ okuyucularıma o günlere ait bazı hatıralardan bahsedeyim Bu vak'alarla o günlere ait bir fikir vermiş olacağım:

★ Beyoğlunun eğlence yerlerinde yaptığımız takip ve icra işlerinin ekserisinde Emniyet Müdürü **Halûk Pepeyi** şefaatçi olarak karşımıza çıkar, müddet ister, kolaylıklar beklerdi. **Gong**'ta yaptığımız icrada Pepeyinin bu şafaatı dostu **Cevdet Kerim İncedayı** için yaptığını anladık. İncedayı o zaman bekârdı ve himayesi hasbi idi.

★ **Kayserliyan Ef.** fevkalâde G sınıfından ağır bir vergi ile teklif edilmişti. Parası İsviçre bankalarında idi. Oradaki para takyidatı dolayısiyle getirtip borcunu ödiyemiyordu. Kendisi, eşi bunun için benden defaatle mühlet aldılar. Nihayet ister istemez icraya gittik. Boğazdaki köşkünde icrayı müfettiş Rifat Onat yaptı. Mallar kaldırılırken ihtiyarın eşine «Poezi defterim Madam, hani poezi defterim . O da gitmesin!» diye çırpındığını müfettiş anlatırken, hem içimiz sızladı, hem de güldük...

★ Tünelin başındaki **Mandıra**'nın sahipleri 50 bini aşan bir vergi ile teklif edilmişti. Bir ortak bularak vergiyi kapamak istiyorlardı. Vali muavini **Ahmet Kınığ**'ın şefaatiyle zaman kazanıyorlardı. Ben vilâyetin işlerime karışmasından endişe ediyordum. Bir gün, anî icraya gittim. Hemen borcu kapadılar.

★ Buna benzer bir vak'a da **Haylaf**'ta, **Kunduracı Aris**'te tekerrür etti. Aris, ben de dahil olmak üzere,

hepimizin kunduracısı idi. Yükletilen ağır vergiyi veremiyor, şubede çalışan müfettişten kopardığı mühletlerle zaman kazanıyordu. Borcu 50 binden aşağı olduğu için bir zaman bekledim. Sonra anî icraya geçtim. Bu müdahaleyi müfettiş arkadaşlar bidayette büyütmek istediler. Adalan önledi. Bu suretle Müfettişlerin de yaptıklarından hesap vermek mecburiyetinde oldukları esası teayyün ediyordu. Nitekim tasfiyede herkes müfredat üzere hareketinin, yaptığı tecillerin hesabını kalem kalem vermiştir. Aris borcunu ödedi. Senelerdir, ayakkablarımı dar yaparak intikamını benden fazlasiyle almaktadır.

★ **Fuat Baban** da, **İbrahim Ali** gibi, üzerine Ankara'nın husumetini celbeden betbahtlardandı. Bakırköy çimento şirketindeki iştiraki dolayısiyle kendisini ağır bir vergi ile teklif etmemiz emrinde Kıradar şiddetli tazyiklere maruz kaldı. Nihayet bir teahhüdü dolayısiyle Babanı Ankaradan 300 bin lira ile teklif ettiler. Muayyen tahsil müddetinin sonunda Ankara defterdarlığı İstanbul'a hemen takip kararını gönderdi. Bu, işin koğalandığını gösteriyordu. Ben işin aslını bildiğimden icrayı bir az ağırdan aldım. İlk hız geçtikten sonra herkes hakkında tatbik ettiğimiz yeni mühletlerden kendisini istifade ettirdim. Ankara aksini iddia edemedi. Bu arada meşhur **Kezban** Yatını sattım. Yatı, o zamanki tahminlere göre, serveti Baban'ın en az on misli olduğu söylenen ve 15 bin lira ile teklif edilen **Habib Edip** adlı. En son vergisini tamamen kapamaya kâfi gelecek bir arsasını satıp bedelini yatırması hakkında Baban'a verdiğim bir mühlet dolayısiyle Merkezden hiç beklemediğim bir itaba maruz kaldım. Ankara'ya bana verilen son mühletin hududunu hatırlattım. Ben yaptığımın doğruluğuna kanidim. Borcunu tamamen yatıran bir M mükellefi yıkamazdım; şunun bunun keyfine, hıncına alet olmaktan da artık bıkmıştım!

★ Bir gün emniyet müdürü **Halûk Pepeyi** telefon etti: İstirahat için İstanbul'a gelen ve Parkotelde kalan Ankara Valisi merhum **Tandoğan** rica etmiş, kendisine hizmet eden **garsonlardan** bir G 2500 lira olan borcunu ödiyemiyormuş, Aşkaleyi boylamaktan korkuyormuş, Tandoğan bu adamının sevkten istisnasını rica ediyormuş... Cevaben hizmet erbabını şimdilik çalışma mükellefiyetine tâbi tutmadığımızı ve galiba tutamıyacağımızı söyledim. Aradan bir kaç gün geçti, çok meşgul olduğum bir anda Tandoğan telefon etti; ayni mes'eleyi tekrarladı. Kendisine Pepeyi vasıtasiyle daha evvel verdiğim teminatı hatırlattım. Bana:

— Faik Bey, dedi, başımı bu adamın dırdırından kurtarmak istiyorum.

Ben de mahza şaka olsun diye:

— O halde işin kestirmesi bu adamı şimdiden Aşkaleye göndermektir, diye takıldım.

O hafta içinde bir gün Kırdar'ın odasında idim. Cumhurbaşkanı İstanbulda idi. Vali bir akşam evvel Sarayda yemekte olduğunu, Tandoğan'ın mahut garsondan şikâyette bulunduğunu anlattıktan sonra sözü getirip bana samimiyetle:

— Dikkat edin, sizin doğruluğunuza inanıyorlar, size güveniyorlar, yalnız size zalimdir diyorlar, dedi.

Sözün nereden süzülüp geldiğini sezmiştim. Sonraki vukuat da teşhisimde hata etmediğimi göstermiştir: Büyükler eski fikirlerinden dönüyorlardı ve kabahati yükliyecek adam arıyorlardı!..

★ Varlık vergisi bir takım M mükelleflere ümit vermişti. G lere ait ticarethane, fabrika ve emsali şeyleri vergi borcu ile satın alacaklar, vergiyi M grubuna mal ettikten sonra, kısmen ödeyecek, kısmen tecil ettireceklerdi. Bu şekilde düşünenlerin başında **Raif Minkarı** gelir. Minkarı 90 bin lira vergi ile teklif edilen bir Yahudi mükelleften verginin yegâne karşılığı olan lâstik fabrikasını satın almıştı. Minkarı bir yandan benden tecil koparıyor, küçük tediyelerle beni oyalıyor, bir yandan da Ankaradan vergi üzerinde M grubu gibi revizyon koparmıya çabalıyordu. Minkarı G grubuna ait bir fabrikanın M grubundan bir şahsa geçeceğini, bunun verginin esas gayesi olduğu tezine dayanıyordu. Halbuki vergi çoktan bahsettiği şekilde çıkmıştı ve elindeki satış senedi bana karşı bir hüküm ifade etmiyordu. Uzun çekişmeler ve Ankara ile muhaberelerden sonra muarezesini red ettik; verginin bir istismar vesilesi olmasına mani olduk.

★ **Hasan Rıza Temelli** Kırdara gelip giderdi. İdrofil pamuk fabrikası sahipleri vergilerini ödiyemiyorlardı. Alâkadarların sıkıştırılması için Temelli iki defa bana geldi. Nihayet arkadaşlarım dediği grup fabrikayı satın aldı. Temelli'nin bu gruba dahil olduğunu o zaman söylediler.

Temelli aynı durumu bilâhare küçük bir gemiyi satın almak için tekrarladı. Alâkadarın ismini şimdi hatırlamıyorum. Fakat limandan tesbiti gayet kolaydır. Gemi 300 tonluktu. Temelli gemiyi, galiba kömür nakli için, satın almak istiyordu. Temelli bu iş için bir çok defalar Kırdar'a gelip gitti. Her def'asında Kırdar vaziyetten beni haberdar ederdi. Zaman zaman:

— Bu adam bana yine geldi, ne yapacağız? diye şikâyette bulunurdu.

Nihayet Kırdara:

— Ben bu işe karışmam. Defterdar doğrudan doğruya Maliye Bakanlığiyle temastadır. Onu görün deyin, dedim...

Temelli çok geçmeden çıkageldi. Arkasında bir de sivil polis vardı. Kendisine mükellefin merkezden verilen vadeler dahilinde taksitlerini zamanında ödediğini, hakkında haciz yapamıyacağımı söyledim. Temelli bana bir sual sordu:

— Merkezden verilen mühleti herkese vermiye mecbur musunuz?

Davanın can alacak yeri burası idi. Hemen şu cevabı verdim:

— Borcunu vermek isteyen iyi niyet sahibi herkes bu imkânlardan istifade eder. Bu mükellef te iyi niyet sahibidir ve borcunu ödüyor. Hem siz bu işlere karışmazsanız daha iyi olur. Bizi de, kendinizi de, size yakın olanları da, boş yere töhmet altına sokacaksınız!.

Ağzını açmadı. Geldiği gibi iki büklüm gitti. O günden sonra verginin ve benim lehimizde konuşmadığını tahmin ederim. (Bu mükellefin ismini hatırlıyamıyorum. Gemisi dolayısiyle Limandan tesbiti mümkündür).

★ Antakya'da 100 bin liranın üstünde teklif edilen **Pinhas Kebudi** elindeki depoları **Standard, Shell** ve benzeri müesseselere satmak için Hatay'dan İstanbula gelmişti. Mükellefiyetine mevzu teşkil eden gaz depolarının müşterileri İstanbulda idi. Genç bir adam olmasına rağmen, sekizden fazla çocuğu vardı. Eşi kocasını yalnız bırakmak istememiş, beraber İstanbul'a gelmişti. Çocuklar Hatay'da idi. Antakya defterdarlığı telle Kebudi'nin kampa alınıp Aşkaleye sevk kararını tebliğ etti. Mükellef para bulmak için bir ay izin istiyordu. Müşterileri depoları satın almak için merkezleriyle temas halinde idiler. Hatay defterdarı, «telle» karısım beraber götürdüğü için Kebudi'nin kaçacağını ileri sürdü ve kendisine bu bir aylık mühleti vermekten imtina etti. Ben durumu anlatmaya çalıştım. Vekâlet Hatay'ın söz sahibi olduğunu ileri sürerek üzerine mes'uliyet almak istemedi. Müşteriler vaziyeti kavrıyarak müzakereyi kasten uzattılar. Mükellefi boğuntuya getirmek istiyorlardı. Netice Kebudi'nin kampa alınıp sevk edilmesi şeklinde tecelli etti. Kimbilir, Kebudininkine benzer kaç facia da İstanbul'da geçmiştir!..

★ O günlerde İstanbul telefonları ihtiyaca cevap veremiyordu. Bir numarayı bulmak için saatlerce uğraşmanız lâzımdı. Birgün Valinin kalem müdürü bana gelerek Valinin beni beklediğini ve hemen gelmemi rica ettiğini bildirdi. Odasına girdiğimde **Kırdar** ateş püskürüyor, hiddetinden tir tir titriyordu. Beni görünce:

— Bu nasıl iş be? Ne biçim memuriyet terbiyesi? .... nin evinde haksız bir icra yapılıyormuş dostum. Bana müracaat etti, icrayı durdurmak için oradaki kontrol memurunu buldum. Bana ne derse beğenirsinizi «Ben sizi tanımıyorum... İcra idareten durdurulamaz. Lütfen Defterdar Beyle görüşün»

İşi bir çırpıda hal etmek lâzımdı. Soğuk kanlılıkla cevap verdim:

— Memur haklıdır, efendim. Hakikaten tahsilât komisyonundan karar alınmadan icra durdurulamaz. Biz her gün bunun hilâfına çeşitli işler yapıyorsak, bu kabahat memurların değildir. Memurun sizi tanımaması, sizden emir almaktan çekinmesi, bana müracaat etmenizi tavsiyesi de doğrudur. Kabul edelim ki bu güne kadar bu memurla hiç konuşmadınız ve o sizin sesinizi tanımıyor, telefonda bir başkası, faraza mükellefin adamlarından biri, sizin namınıza kendisine şu veya bu şekilde emir verebilir.

Kırdar sarsıldı. Ben gülümsiyerek bu icrayı niçin durdurmak istediğini sordum:

— Canım, dedi, siz her gün istediğiniz kadar alâkadarlara zaman veriyorsunuz. Vali olarak ben de bir mükellefe bir hafta mühlet versem çok mu?

— Ben kendiliğimden kimseye bir saat bile mühlet vermedim. Madem bunu istiyorsunuz, miadların üstünde de olsa icrayı durduracağım.

Telefonla evde icra yapmakta olan ekibi buldum. Ekibin başındaki kontrol memuruna eşyayı tesbit edip yedi emin sıfatiyle ev sahibine teslim etmesini, Vali Beyin alâkadara bir hafta mühlet verdiğini, bu müddette borç ödenmezse kimseye sormadan kendiliğinden icraya geçmesini emir ettim.

Bu neticeye Kırdar çok memnun oldu ve verginin devamı müddetince benden en küçük bir yardımını esirgemedi.

★ Başımın kalabalık zamanında odama yaşlıca bir adam girdi. Korkak ve müteredditti. Sağ elinde bir anahtar tutuyordu. Bana şöyle hitap etti:

— Ben **Hırant Papaziyan**'ım, dellâlım. **Puzant** isminde diğer bir dellâlla Taksimde bir yazıhanemiz var. Şirketimize 90 bin lira vergi koymuşsunuz. Biz dellâlız. Sermayemiz, malımız, filân yok. Benim bir evim var. Evimi eşyamı satarsanız, 30 bin lira bulursunuz belki. Puzantın evi de yok. Ondan bir şey alamazsınız. İşin doğrusu başka: Bana, faraza, üç ay zaman verirseniz, 90 bin liranın yarısını veririm. Bu şekilde 10 bin lira kadar borca gireceğim ama, ziyanı yok, borçtur, ödenir. Görünürde bir şeyi olmadığından Puzant bir şey vermek istemiyor. O hissesini vermeyince siz 90 bin liranın tamamını benden isteyeceksiniz. Bu da bende yok. Böyle yapacaksanız, buyurun, evin, yazıhanenin anahtarını alın, beni de Aşkaleye gönderin.

Mükellefe «Düşüneyim, yarın bu saatte bana gel» dedim. Kontrol memurlarından birine işi tetkik ettirdim. Aldığım rapor mükellefi teyid ediyordu. Raporda vergiyi verip vermemek hususunda ortaklar arasında ihtilâf çıktığım, Puzantın bir kuruş bile ödemek niyetinde olmadığı yazılı idi. İşi bir kere de Adalan ve Tüzelle birlikte tetkik ettik. Tüzel sermaye şirketi olmadığından verginin idareten pek alâ ikiye bölünebileceğini söyledi. Vali de teklifi makul buldu. Noktayı nazarımızı bilâhare Vekâlet te teyid etti. Puzant Aşkaleyi boyladı. Papazyan'a istediği mühleti verdik. Bir kaç taksitte borcunu ödedi. Vergiler af edilip Puzant döndüğünde Papazyan bana geldi; borcunu ödediğine nadimdi. Bilâhare vukuat bu pişmanlıkta haksız olduğunu gösterdi. Anlattığına göre, desgâhını dağıtan Puzant uzun zaman iş hayatında tutunamadı; kendisi ise az zamanda borcunu ödedi; hattâ bir evcik yapacak kadar para da biriktirdi.

★ Bu mevzuda üzüldüğüm vak'alardan biri de, Kadıköyünde Bahariye caddesinde bir zaman ilk mektep olarak kullanılan evinden dolayı **Mareşal F. Çakmak** namına iki bin lira civarında varlık vergisi tarh edilmiş olmasıdır. Tahsilât sırasında bir yaver odama geldi. Muhtekirler, bezirgânlar, ekalliyetler arasında kendisine de varlık vergisi tarh edildiğinden dolayı Mareşalin teessüflerini bildirdi. Ben de dilimin döndüğü ve yaverin anladığı kadar kendisine verginin umumî olduğunu, herkese hitap ettiğini, baremliler arasında Mareşala vergi konulduğunu, başka türlü yapamıyacağımızı izah ettim ve parayı yatırmasını söyledim. Öyle de oldu.

★ **Vahram Keseryan** doğru bir mükellefti. Vadeler üzerinde benimle bir iş adamı gibi dövüşe çekişe pazarlık eder, ter dökerdi. Muayyen bir meblâğın muayyen bir vadede tediyesinde it-

tifak ettik mi, sözünü mutlak tutardı. **Beyoğlunda Yerli Malların satın aldığı binayı** borcunu kapamak için devretti. Pazarlıklarımızda mütemadiyen terlerdi. Muhtelif yerlerden gelen borcu bir buçuk milyon liranın üstünde idi.

★ **Şekerciyan** da sözünde duran bir mükellefti. Vade alışlarında çetin bir pazarlıkçı olduğunu kabul ettirmişti. Bir defasında bana «Birader, ben senelerin tüccarıyım, kaç defa hayatımı silip yeniden başladım, kaç kere yıkıldım, yine ayağı kalktım; bu defa da kalkacağım. Göreceksin», demişti. Şekerciyan vergisini ve damadı **Sahak Altıparmak**'ın vergisini tamamiyle yatırdı. Sonradan tutunduklarını duydum.

★ Kadıköyde oturanların **Avcı Sedadı** tanımamaları mümkün müdür? Bu deli delişmen çocukla kırda, ormanda, günlerce beraber avladık. İri yarı vücudü, şen tabiatiyle onu semtin bütün köylüleri de sever. Sedat bazen avı bırakır, rastgeldiği bir oduncunun elinden baltasını alır, koca bir meşeyi nefes almadan devirir. Otobüste, köy kahvesinde avcıların, köylülerin neşesi odur. Sedat o günlerde küçük bir mübayaa memuru idi. Kendisine hayrı olmamakla beraber, babası zengincedir. O sıralarda G grubundan bir ecza deposunun ortaklarındandı. Babası lehine Sedat benden bir iki mühlet kopardı. Bana verilen imkân dahilinde idi. Son taksitte para bulamadılar. Sedadın doğup büyüdüğü evi satılığa çıkardılar. Sedat yalvardı; bir hafta daha mühlet aldı; müessese de vergisini yatırdı. Gösterdiğim arkadaşlığın hatırası olarak Sedat bana kocaman bir biblo getirip eve bırakmış. Biblo güzel bir süğlündü. Galiba Rozental marka pahalı bir şeydi. Sedat süğlünün boynuna kartını asmış, üzerine «Gerçeğini vuramadığın için» diye yazmıştı. Sedat fakir bir çocuktu; hediyenin parasını, her halde, babasının bir az da patron vaziyetinde olan ortakları vermiş olmalı idi. Süğlünü ertesi sabah hizmetçinin eline verip Sedadın evine gönderdim. boynuna da «Gerçeğini yolla» diye yazdım..

Sedat buna içerledi; senelerce benimle konuşmadı; halâ aramızda kıramadığımız buzlu bir cam var.

★ İcranın aşağı kademelere sarktığı günlerde Adalan telâşla odama girdi:

— Beyoğlunda **Madam Siğala**'ya verilen mühlet bitiyormuş. Bu gün icraya gidecekmişsiniz. Bunu yapmıyalım. E grubundandır, dedi.

Ecnebiler hakkında kaçamak icra kararlarını ben verir, şu-

bedeki müfettişle daha evvel anlaşırdım. Bu ismi hatırlıyamadım. Adalan'a «Peki» deyip geçtim. O gittikten sonra müfettişi buldum. Bana «Madam Sigala E değil, G dir» dedi. Müfettişin izahatına göre, M. Sigalanın vergisi 8 bin lira kadardı ve o gün borç kapanmazsa icraya gidilecekti.

Adalanı, Sipahi, Tüzelle çalışırken yakaladım; kendisine Sigalanın G olduğunu, icraya gideceğimizi söyledim.

Üçü birden:

— Aman diye feryat ettiler ve gülüştüler.

Üçü birden:

— Benim hatırım için deyip uzun bir vade istediler.

Bana verilen vadeler kendilerinin kanaliyle geliyordu. Elimdeki imkânın son haddini biliyorlardı. Her vade doluşunda üçü birden gelip yeni vade istediler. Ben kâh üçünü bir arada, kâh ayrı ayrı sıkıştırıp Sigala esrarını çözmek istedim. Her defasında gülüştüler ve konuşmadılar. Bu gün bile bu muamma hakkında bir şey söyliyecek durumda değilim. Tahminim, bir hariciyecinin Sipahi vesatetiyle bu kadını himaye ettiğidir. İş arasında vakit bulup mağazasından geçemedim ve bu kadar himaye edilen kadını tanıyamadım.

Varlıktaki ölçülerimize istisna teşkil eden vak'alardan biri olduğu için bu hikâyeyi kaydediyorum.

★ Muharrir **Burhan Felek** akrabasından birinin — galiba eşinin — yakından alâkadar olduğu bir G mükellef hakkında tatbik edilen bir icra dolayısiyle Defterdarlıkta müfettiş Sait Ergin'e müracaat eder. Ergin icra işlerinde müfettişleri sevk ve idare etmekte idi. Ergin Feleğe beraber oturan akrabanın emlâkinin, mükellefin borcunun teminatı olduğuna dair kanun hükmünü izah eder ama muhatabını ikna edemez. Kanunî olan her şey mantıkî ve aklî değildir; olsa kanunların sık sık değişmemesi lâzımdı.

Bu vak'a dolayısiyle Felek Maliyeye gücenmiştir. Bilâhare Maliyeye karşı yazdığı yazılarda bu dargınlığın izleri vardır. En kâmil olanlarımızın da bazen böyle hissî bir tarafı mevcuttur.

★ Verginin üzüntülü taraflarından biri de, **eczacı Kevork** hikâyesidir. Kadıköyünün bu spiritüel eczacısını herkes tanır ve sever. Kevorkun bir paşa kızıyle seviştiğini, onunla evlenmek için müslüman olduğunu **Kemal** ismini aldığını, bütün Kadıköy bilir. Hal böyle iken kendisine dükkânının adresiyle «Eczacı Kevork

8 bin lira» şeklinde bir vergi tarh edilmiş. Defaatle kaydettiğim gibi, ben yalnız fevkalâde M ve G gruplarının vergisiyle uğraştığım için, hatanın farkına varamadım. İlânın akabinde Kemal bana geldi; durumu anlattı. Eczanede **Namık Toptaş**'la ortak olduğunu, vergi şahıs namına tarh edildiğinden, G cetvelinde olduğundan, nihayet M vergilerinin üstünde bulunduğundan, ortağının tediyeye yanaşmadığını izah etti. Bahis mevzuu yerde müstakil bir mükellef yoktu; şirket vardı. İsim hatalı idi. Bu bakımdan vergiyi maddî hata ile malûl görüp tahsilâtı dudurduk. İkinci tarhiyatta şirket namına M ölçülerine göre 2000 lira vergi tarh ve tahsil ettik.

Zamanla maddî hata ve mükerrerlik hakkındaki noktayı nazarlar kesin olarak teayyün etti, talimatnameler yapıldı. O zaman içinden çıkamadığımız garip bir vaziyet hasıl oldu. Son tarhiyat ile Şirkete 2000 ve şirketin şerikine 8000 lira vergi tarh etmiş vaziyetine düştük. Servis 8 bin lirayı terkinde tereddüt etti. Bereket, ikinci tarhiyattan evvel Vekâlete bir yazı yazmış, işin iç yüzünü izah etmiştik. Bu yazıda birinci yanlışlığı izale için ikinci verginin tarh edildiği, birincinin terkin olunacağı kayıtlı idi. Bu yazı sayesinde Kemal kâbuslu bir rüyadan kurtuldu.

★ Kazanç vergisinin mer'i olduğu devirlerde **Çarşı Esnafını** üzen hadiselerin başında çivici — kuyumcu mes'elesi gelirdi. Kazanç vergisi kanunu iratlı mükellefleri, san'at nevilerine göre, sınıflandırır; her sınıftan ticaretgâh iradının muayyen yüzdesi nisbetinde vergi alınırdı. Kuyumcular en ağır nisbete tâbi idiler. Çarşı esnafı çivicinin kuyumcudan ayrılmasını, daha hafif bir nisbetle teklifini isterdi. Filhakika çiviciler kapalı çarşıya civar küçük han odalarında kuyumcuların eli altında çalışır zavallı sanatkârlardı. Sermayeleri yoktu. Karın tokluğuna çalışır gibi idiler. Varlık vergisine kadar derdlerini kazanç mercilerine anlatamamışlardı.

Yukarıda varlık vergisinin G kısmına ait baremli tarhiyatın kazanç vergisine istinat ettirildiğini izah etmiştim. Bu suretle çiviciler altıncı ve kuyumcularla beraber yüksek bir varlık vergisi ile teklif edilip mahvoldular.

O devirlerde Kadıköy avcıları her pazar bir av partisi yapardık. Otobüsler bizi sabahın 5 şinde Altıyol ağzından alırdı; gruplar arzularına göre Dudullu, Alemdağı, Ömerli, Hüseyinli köylerinde iner, avlanırdı. Sonra otobüs bizi muayyen saatlerde muayyen yerlerden alır, Kadıköyüne getirirdi. İçimizde doktor, hakim, avukat, tüccar, kapıcı, renk renk insan vardı. Şair merhum **Emin**

Bülent grubumuzun neş'esi, nüktesi idi. Avda herkes seviştiği arkadaşiyle dolaşırdı. Ermenak Paternihi bu partilerden birinde tanımıştım; en az 60 yaşında vardı; bütün renk ve hatlariyle bozulmamış bir Osmanlı ermenisi idi. Musikiden anlar, ince nüktelerle herkesi güldürürdü. Emin Bülentle şakalaşmaları eski devrin sohbetlerinden nişan verirdi. Onda eski rintlerden bir şeyler vardı. Ciddiyetine, efendiliğine bütün arkadaşlar hayrandı. Kaç sene evvel kaybettiği eşinin sedef çekmecesini tamir için ona bırakan bihaber bir arkadaşımıza çekmecenin gizli bir gözünden çıkardığı mısır tahvillerini getirip kahvede teslim ettiğini bütün Kadıköy avcıları bilirdi. Armenak Efendi üstad bir avcı idi de. Köpek yetiştirmede, terbiyesinde, partilerin sevk ve idaresinde daima fikrine müracaat edilirdi.

Varlık vergisi takibatının aşağı kademelere akmaya başladığı günlerde bir sabah Armenak Efendi odama girdi. Yer gösterdim, kahve ısmarladım.

— Yo Faik Bey, diye tutturdu, kapıda bir alay insan seninle görüşmek için 8 den beri sıra bekliyor. Oturmaya hakkım yok. Şimdi beni dinle: Bana kuyumcu diye 10 bin lira vergi geldi. Bilirsin, bende bunun ondabiri yok. Sıra bana yaklaşıyor. Senin kudretin beni korumaya kâfi gelmez; dükkânı satıp beni Aşkaleye göndereceksiniz. Senden bir ricam var: Karım ihtiyardır, yataklaktır, evi satıp onu sokağa attırmamaya çalış. Evim ahşaptır, 3 odadır, 3 bin lira bile etmez. Bana söz verirsen gözüm arkada kalmadan Aşkalenin yolunu tutacağım.

Armenak'ın evini biliyordum. Av dönüşü bir gün otomobille evinin önünde durmuştuk. Tenha bir sokakta harap, küçücük bir şeydi. Ak saçlı hasta karısını da hayal meyal hatırlıyordum. İçimde bir şeylerin kırıldığını hissediyordum. Varlık vergisini bunun için koymamışlardı her halde. Biz yanlış yolda idik; bilmiyerek, istemiyerek saplandığımız kaideler, tunç kalıplar yüzünden zulüm yapıyorduk. Bu yatalak kadını hasta yatağından sokağa atan, çivici - kuyumcu ihtilâfı idi.

Armenak'a söz verdim. Odamdan çıkarken kocaman burnundan damlayan iki damla yaşı siliyordu.

O günden sonra her gün imza için önüme konulan yüzlerce karton arasında G. Menkul satışlarına taallûk edenlerin muhteviyatını dikkatle tetkik ettim. Armenak'ın evine ait satış varakası her elime geçtiğinde onu kendi kartonundan çıkarıp hiç alâkası olmıyan bir başka kartona sokardım. Dikkat ettim, bu varakanın

tekrar önüme gelmesi için enaz 20 gün lâzımdı. Böylece kimseye minnet etmeden İhtiyar Armenak'ın ev eşyasını, evini, tasfiyeye kadar sattırmadım. Verginin tasfiyesinden sonra arkadaşım Aşkaleden daha sıhhatli olarak döndü. Şimdi Tanrının mağfiretine kavuşmuştur. Bu hikâyeyi kendisinden dinliyen bazı arkadaşlar Andıkça ihtiyarın gözlerinin dolduğunu söylerler.

★ **İhsan Arat'ın** Fatih şubesinden çekilmesi üzerine bir müddet orada çalışan müfettiş **Bülent Yazıcı'ya** bir gün dilenci kılığında biri müracaat eder. Üzerindeki elbiseler o kadar lime limedir ki, müfettiş bir mükellefe, bir de tarh edilen vergiye bakıp hayret eder. O da, Arat gibi, mükellefi azad edeceği zaman gözleri adamın ayağındaki ayakkabıya takılır. Bunlar son moda altı kalın lâstikli bir çift iskarpindir. O zaman bu ayakkabılar daha işportaya düşmemişti ve gayet pahalı idi. Müfettiş bir aktör karşısında olduğunu anlar ve ayakkabılarını göstererek:

— Bir daha böyle hata yapmazsın, der ve icra tehdidiyle paraları alır.

Bu da madalyanın ters tarafıdır.

★ İstanbulun ve Türkiyenin en ağır varlık vergisini ödeyen **Barzılay** ve **Benjamen firması'dır.** Şirket vapurculukla iştigal etmekte idi. Bu iki tacirin 15 - 20 sene evvel Elektrik şirketi memurluğundan istifa edip kömür nakliyatına başladıkları, kısa zamanda zengin oldukları şayi idi. Varlık vergisinin tahakkuku için bize verilen 15 günde muayyen sanat nevileri üzerinde maliye müfetişleri marifetiyle tetkikat yaptırmıştık. Bu firmaya yapılan tarhiyat B. Yazıcının incelemelerine istinat ediyordu. Müfettiş raporunda firmanın gemilerini günün fiyatlariyle kıymetlendirmişti. Harpta gemilerin alabildiğine kıymet kesbettiklerini izaha hacet yoktur. Tarhiyatımız bu yüksek rakamlara istinat etmekte idi.

Firma bidayette verilen vadeler dahilinde borcunun muayyen kısmını ödeyerek takibattan kurtuldu. Bilâhare gemiler üzerine yaptırdığı bir ipotek sayesinde İş bankasından 100, Emlâk bankasından 700 bin lira alarak bizi oyaladı. Borcu ödeyememelerinin asıl sebebi, Millî Korunma Kanununa tebaan harice gemi satışının menedilmesi idi. Firmanın elinde Sebat, Şule, Necat, İkbal, Doğan şilepleri vardı. Eski olmalarına rağmen bu gemilerin bir, nihayet ikisinin, o sırada vapur sıkıntısı çekmekte olan müttefiklere satılıp vergiyi ödemek kabildi. Firma bu iddiasında haklı idi. Verginin tarhına esas olan servetleri, gemilerinin o günkü dünya

kıymetine göre tayin olunmuştu. Araya giren Millî Korunma Kanunu işi bozuyordu. Benjamen girgin ve becerikli bir iş adamı olduğunu gösterdi. Ankaradaki dostları vasıtasiyle davayı olduğu gibi Başbakan Saracoğluya intikal ettirebildi. Saracoğlunun bu mükellefle alâkası münhasıran en büyük Varlık Vergisi mükellefi olduğundandır. Bunu iki defa ağzından duydum. Bu iş için üç defa başbakanın odasında toplandık. Toplantılarda Saracoğlu Adalan'a «Karacehennem» diye hitap ediyordu. Toplantılara ben, Bakanlar Kurulu kararıyle ve Millî Korunma Kanunun esasları dahilinde gemilerden birinin harice satılıp verginin kapatılmasını müdafaa ettim. Başbakan Adalanın fikrini racih buldu; eksperler marifetiyle takdir edilecek bedel mukabilinde gemilerin Devlet Deniz Yollarına devir edilmesi fikrini kabul etti. Mevzuatımıza göre gemi G. menkul hükmündendir. Tahsili emval ve İcra ve İflâs kanunlarına göre, menkul mala müracaat edilmeden G. menkule gidilemez. Bu sebeple alâkadarların evine bir haciz yapıldı. 197,29.liralık bir satışta bulunuldu. Deniz Yollarınca gemilere konulacak kıymet birçok çekişmelere sebep oldu. Neticede vapurlar:

Doğan	356,676
İkbal	403,850
Necat	483,940
Şule	272,830
Sebat	253,600
	1,770,916

şeklinde kıymetlendirildi. Bedelden evvelâ Bankalara olan borç ödedi. Neticede gemilerin devri sonunda müesseye 109 bin lira geri verildi.

Gemilerin tesellümünden sonra bir akşam Tünelde D. D. Y. U. Müdürü **Yusuf Ziya Erzin**'e rastladım. Deniz Bank tahkikatından beri sevişiriz. Beyoğlunu yürüyerek geçiyorduk. Söz Barzılaydan alınan vapurlara intikal etti.

— Faik Bey bu köhne gemileri başıma bir derd gibi sardın, hepsini bizimkiler Halice çekti, dedi.

Düşündüklerim çıkmıştı. Eski de olsa bu gemilerin istimal kıymeti vardı. Bunlar Barzılayın elinde bir kazanç kaynağı iken Deniz Yollarının başına derd teşkil ediyordu. Bu sözde Almanya'da imal olunan ve kıymetli bir metah imiş gibi Anayasamıza kadar geçirilen Devletçiliğin iflâsı da vardı. Ve nihayet bu cevap bir

buçuk seneye varan geceli gündüzlü, yıpratıcı, öldürücü mesaimizin beyhudeliğini ilân da ediyordu. Boş yere yorulmuş, akıntıya kürek çekmiştik!

★ Bir gün vergisi 50 binden aşağı mükelleflerden biri bana geldi; şubedeki müfettişin kendisine istediği mühleti vermediğini, zaman verilirse borcunu ödeyebileceğini söyledi. İstediği mühlet bizim imkânlarımızın hududu içinde idi. Telefonla müfettişi buldum. Bana:

— Üstadım dikkat edin, dedi, para adamın cebindedir; vermeye eli varmıyor.

Hakikaten adamın cebi kabarıktı ve eli cebinin üzerinde idi. Mükellefe borcunu sordum. Bir rakam söyledi. Zile basıp kapıdaki polisi çağırdım. Mükellefe de şu cebindeki parayı çıkar, borcunu kapayalım, sonra konuşuruz, dedim. Şaşaladı. Gerçekten yatırması lâzım gelen para cebinde idi.

Tahsilâtta buna benzer çeşitli vak'alarla karşılaştık. Uzun senelerde biriktirdiği parayı vermiye bir türlü mükelleflerin eli varmıyordu. Bu mevzular bir ruhiyatçının tetkikine arz edilecek meselelerdir.

★ Varlık vergisinin üzücü hikâyelerinden biri de, **Kürkçü Beyko**'nun sevkidir. Beyko 50 bin liradan fazla bir vergi ile teklif edilmişti. Daha ilk günlerde Saracoğlunun kayın pederi **Zahit Bey** ortağı olduğunu ileri sürerek Beyko'yu himayeye başladı. Valiyi, Adalanı, beni ayrı ayrı sıkıştırıp mühlet koparıyordu. Nihayet ikisi «Buna Defterdar karışır» dediler ve yakalarını kurtardılar. Zahit kürkün her zaman satılır bir metah olmadığını, bu şartlar içinde satılırsa kendilerinin mağdur olacağını, maliyenin de eline bir şey geçmiyeceğini, zaman verilirse borcun kapatılacağını ileri sürüyor; yalvara yakara mühlet koparıyordu. Fakat bana verilen mühletler kayıtlı idi. «Borcunun % 70 ini ödeyenlere daha bir ay mühlet verilebilir... ilh» şeklinde idi. Beyko bu şartları yerine getirmediğinden bir gün Yaradana güvenip kendisini kampa aldırttım. Hâmisi bu hareketimi pişkinlikle, hattâ güler yüzle karşıladı. Bu defa da kendisinin bir firma ile anlaşmak üzere olduğunu, malın satılmayıp haciz altında bırakılmasını, Beykonun sevkinin ikinci kafileye bırakılmasını, o zamana kadar işi bitireceğini bildirdi. Ben bu selâhiyetin Emniyete ait olduğunu, Vali ve Emniyet müsaade ederse benim itiraz etmiyeceğini söyledim. Zahit Bey bahsettiği firma ile bir türlü anlaşamadı; sevkten tehir ricaları daha iki defa tekerrür etti. Kırdar da, ben de, Pepeyi'de

müşkül bir duruma düşmek üzere idik. Nihayet Beyko'nun hatırı için muayyen miad haricinde küçük bir kafile tertipledik ve hamisine veda etmesine meydan vermeden Beykoyu sevk ettik. O zaman tanıyanlar Zahidin kürkçülük yapmasının bahis mevzuu olmadığını, ortaklığının varlık vergisinden sonra başlamış olabileceğini söylediler. Zahit Bey sonraları daha bir iki iş için ricaya geldi ise de kendisine hüsnükabul göstermedim. Bu hikâyeye karışmasının muvafık olmıyacağını, ısrar ederse keyfiyeti Ankaraya aksettireceğimi söyledim. Tanıyanlar Saracoğlunun kayın pederini sevmediğini anlatmışlardı. Bu tedbir muvaffak oldu; mumaileyh benden ayağını kesti.

★ Bilâhare siyaset sahasında kendisinden epeyi bahsettiren merhum **Kenan Öner**'e seri ve sıradan 800 lira vergi konulmuştu. Öner ben Defterdar olmadan maliyeye gücenmişti. Vergisini vaktinde vermediğinden şubece evinde icra yapılmış. Öner buna gücenerek bütün emlâk ve eşyasını eşinin üzerine geçirmiş ve Devlete vergi vermiyeceğini ilân etmiş. İkimizi tanıyan ve seven bir Avukata bizim bu işte kabahatlı olduğumuzu kabul ettiğimi, fakat bir tahsildara küserek Devlete karşı gelmenin o yapıda bir adama yakışmıyacağım söylemiştim. Öner derhal borcunu yatırmış ve ileri gittiğini kabul etmişti. Merhum varlık vergisini kendi ölçü ve fikirlerine uygun bulmadığı için ödemiyordu. Şubede çalışan müfettiş Sami Şehbenderlerin ihtarına aldırış etmemiş. Müfettiş bir ekip göndererek icraya girmiş. İcra dinî bayrama tekaddüm eden bir gün geç vakit yapılmış. Merhum ister istemez parayı vermiş. Verirken de: «Yahu, demiş, bu adamlarda Din de mi yok!».

MÜKELLEFLERE SERT DAVRANIŞIMIZIN SEBEBİ

İCRA işlerine ait hatıralarımın bir kısmı servise taallûk eder. Bu mevzuda hatırıma gelen ilk mesele, bu işte çalışan arkadaşların gün gün sinirlerinin bozulmasıdır. Verginin ilk tatbik günlerinde **Halit Nazmi Keşmir** bana uğramıştı. Keşmir 20 senelik arkadaşımdı; çok sevişirdik; müfettişliğimiz beraber geçmiş sayılır. Kapının önünde biriken mükellefleri, sonra içeride herbiriyle geçirdiğim sinsi mücadeleyi ses çıkarmadan dikkatle takip ediyordu. O gün bana «Allah yardımcın olsun!» deyip gitti.

Keşmir tasfiye sıralarında birgün yine uğradı. O sırada milletvekili idi. Ben yorulmuş, bitmiş bir halde idim; asabım, uykularım, berbattı; on iki kilo kaybetmiştim. Halimi dikkatle tetkik etti ve hayret dolu bir eda ile:

«Ben sonuna kadar getiremiyeceğini sanmıştım.. Yine tahammüllü imişsin!» dedi.

Bu on altı aylık devre benim hayatımda bir dönüm noktasıdır; vakitsiz çöküntüm o tarihte başlar...

Aynı hal bütün arkadaşlarda kendisini gösterdi. Bu şekildeki mesaiye insan vücudü tahammül edemezdi.

İş Durumu Hakkında Biriki Misal

İşdurumu hakkında okuyucularıma biriki misal vereyim: Müfettiş arkadaşlarımdan **Onat** ilk çocuğunu bekliyordu. İstanbul-

da pek az tanıdığı vardı. Eşi genç ve tecrübesizdi. Çoçuğunun dünyaya gelmek üzere olduğu kendisine haber verildiği halde işi bırakıp evine gidemedi.

Ciğerlerinden zaten muztarip olan **Salih Göletin** hastalığı bu devrede röşüt yaptı ve Teftiş Kurulunun bütün ihtimamlarına rağmen bu genç müfettişi kurtarmak kabil olmadı.

Genç kontrol memuru **Lütfü** karda kışta sağa sola koşmaya tahammül edemedi. Evvelâ zatürrieye yakalandı; sonra vereme çevirdi; genç yaşta göçtü gitti.

Bir devre ecnebi servisinin idaresine memur edilen müfettiş **Arif Arıkan** zaten zayıf, nahif bir gençti; mütemadi didinme yüzünden az daha sinir getirecekti. Değiştirildi.

Sinirlerimiz o kadar bozulmuştu ki, söz dinlemeye tahammülümüz kalmamıştı. Çeşitli bahane veya mazeretle bizi oyalamak istiyen mükellefleri dinlemiyor, kızıyor, bağırıyorduk. Bünyemizin, sinir manzumemizin fazlasına tahammülü yoktu. Evlerimizde çoluk çocuk bizimle konuşamaz olmuştu.

Mükelleflere sert davranışımızın esas sebebi budur..

MÜDAHELELER

TAHSİLÂT işinin tetkike değer bir cephesi de, müdahalelerdir. Bu şekilde arbitrer bir manzara arzeden işlerde tatbikattan doğrudan doğruya mesul olmayan, fakat mesuller üzerinde bir sebeple nüfuzu mevcut olanların açık veya sinsi tesirleri olur. Yapılacak işin mahiyetine göre perde arkasında güreşenler değişir. Başa güreşenler, başaltına güreşenler ayrıdır. Kimse kimsenin işine müdahale etmez; herkes haddinin hududunu bilir. Cazip işlerde servise takdir hakkı verilmez. Meselâ bir bankaya idare meclisi azası seçilmesi, güzel bir Avrupa seyahatine gidecek zat ve benzeri işlerde asıl söz sahibi olması lâzım gelen servis, işin sonunda kendisine takdir hakkı verilmeyeceğini bildiği için evvelinden susar ve dikte ettirilecek ismi bekler. O zaman nüfuzlular arasında perde arkası güreşi başlar...

Birkaç ehemmiyetsiz vak'a bir tarafa bırakılırsa, Varlık Vergisi tatbikatında bu kabil müdahalelere pek yer verilmemiştir. Bunun başlıca sebebi Varlık Vergisinin maliye müfettişlerine bırakılmış olmasıdır. Burada maliye müfettişinin yapısı üzerinde uzun uzadiye izahat vermeye lüzum görmüyorum. Bir Fransız maliye müfettişi eliyle kurulduğu günden beri bu teşekkül, haricî hayatın, günlük siyasetin tesirinden âzade, hür bir hayat yaşamak imkânını bulmuştur. Maliye müfettişi bir az merdümgiriz, çekingen, soğuk olmasına rağmen dimdik, dosdoğru, şahsiyet sahibi, ideal bir varlıktır. Bildiğini her devirde korkmadan söyliyen tek teşekküldür. Bu yüzden idare onu tutmamış, sevmemiş, ondan çekinmiştir. Sallandığı, sarsıldığı devirler olmuş, fakat asla diz çök-

memiştir. Müfettişlikten yetişmemiş olmasına rağmen onları ilk tanıyan devlet adamı Ağralı olmuştur. Ağralı Vekâletinin bütün U. Müdürlüklerini, müsteşarlığını genç müfettişlerin eline bıraktığı zaman, eski nesil ona hayretle baktı; aklını kaybettiğinden şüphe edenler oldu. Fakat Ağralının aldanmadığını zaman göstermiştir.

Varlık Vergisini Maliye müfettişlerine bırakmakla Ağralı isabet etmiştir. O günkü elemanlariyle idare kendi başına bu çapta bir işi yürütecek kudret ve kabiliyette değildi. Aslında bu fevkalâde vergi suiistimale pek müsaitti. Müfettişlerin elinde bu iş sendelemeden bu kadar yürütülebilmiştir. İnönünün «Gerçekten bir şeref ve namus imtihanı verdik» sözünde hiçbir mübalağa payı yoktur. O güne kadar maliye bu çapta bir imtihan vermemiştir.

Verginin daha tahakkuk safhasında tehlikenin kokusunu alan bir kısım bezirgânlar aşamadıkları bu kalenin kapısının «altın anahtarla açmak» istediler. Fakat muvaffak olamadılar. Verginin tatbikinde hâtıra gelen ve gelmiyen her çeşit nüfuzdan istifadeye kalkanlar oldu. Bunlar bu işte çalıştırılan müfettişlerin huzur ve rahatını bozdular. Zaman oldu ki, en yakın dostlarımızdan selâmı kesmek mecburiyetinde kaldık. Bu vergi bize dostlarımızın en az yarısını kaybettirdi. Herkes bir şey istiyordu ve her talebin arkasında bir taviz vardı. Eşden dosttan şüpheye düştük. Rica ve minnetle koparılan beş on gün mühlet için mükelleflerden para alan dostlar gördük. Bu vak'alar sinirlererimizi bozuyordu. Nihayet hüviyeti ne olursa olsun, aracıyı aradan çıkardık.

Bu hayat mücadelesinde alâkalılar çeşitli zekâ oyunlarına müracaat ettiler. Bunların başında «Kendine acındırmak» gelir. Buna en müsait zemin de kadınlardır. Kim buldu,, nasıl keşfettiler, bilmiyorum; o yaz İstanbula gelen **Bayan Ağralı** bir takım âciz, küçük çap G lere şefaate başladı. Bu ricaları Vekilin kardeşi **Şadiye Ağralının** şefaatleri takip etti. Bunların çoğu Adalan vasıtasiyle empoze ediliyordu. Köşkün bahçivanından tahkik ettim, bir kısım kadm, çoluk çocuk, Erenköyüne taşınıp hanımefedilere yalvarıyor, merhametlerine iltica ediyorlarmış... İş alarman hale gelmeden Ağralı İstanbula geldi. Karşıladım. Beni yemeğe alıkoydu. Bir ara vergiden bahsettik. Sözü dolaştırıp bu mevzua intikal ettirdim; bu gidişle Erenköyüne uğrıyacak mükelleflerin gün gün artacağını, hanımefendileri rahatsız edeceklerini söyledim. Sofraya bir sessizlik çöktü. Ayrılırken Ağralı beni bahçe kapısına kadar geçirdi. Bu mutadı değildi. Bir şey söylemedi ama gözlerinin

içi gülüyordu. Bu vak'adan sonra hanımefendilerin ricaları kesildi ama her nedense Şadiye hanımefendi beni aslâ affetmedi..

Ağralı, Kırdar, verginin tatbikatında büyük bir müdahalede bulunmamışlardır. Buna mukabil daha aşağı kademelerdekiler, bilhassa ilk günlerde, bizi yoklamaktan çekinmediler. Şikâyetler dolayısiyle Vali muavinlerinin sual sormalarım, işime karışmalarını, daha baştan önliyerek defterdarlığın bu işte istiklâlini sağladım. Merkezin müdahalelerini Adalan kesiyordu. Elindeki paratonerde tek sözü «Ben ne yapayım? Defterdar lâf dinlemiyor» den ibaretti...

Merkezdekilerin birçok bildiği, tanıdığı vardı. Onları himaye edememeden mütevellit bir hmç duyuyorlardı. Lâstik fabrikalarından birinde icraya gitmiştik. Mükellef Bakanlığa uzun bir telgrafla müracaat etmiş; sözüm ona,tediye imkânları varken mağdur edildiğinden şikâyet etmişti. Mükellef galiba müsteşar muavinlerinden birini tanıyordu. Muavin bu şikâyeti tetkike kendini vazifeli addetmiş. Ankaradan telefonla beni buldu. «Borcunu vermedi de icraya gittik» dedim. Muhatabım mükellefe yeni bir mühlet verilmesi emrinde beni epeyi sıkıştırdı. Kendisine icraya gittiğimizi, yeni bir mühletin bahis mevzuu olmıyacağını tekrarladım. Bana gösterdiği tediye imkânlarından bahsetti. Yalan olduğunu anlattım. Bu yoldan bir netice alamıyacağını görünce:

— Vekâlete yapılmış bir şikâyet var. Bunu tetkik ettireceğiz. Size Makam namına emir veriyorum, icrayı durdurun, dedi.

Ben de sadece:

—Verdiğiniz emri dinlemiyorum, deyip telefonu kapadım.

Muavin beni müsteşara şikâyet etmiş. Müsteşar bunu haysiyet meselesi yapıp vekile intikal ettirmiş. Ağralı kendilerini dinledikten sonra sadece «Çocuk hakkında bugüne kadar bunca şikâyet oldu. Hangisini tetkik ettirdik? Hem zaten icrayı yaptıranlar müfettiş... Sonra her şikâyette icrayı durdurursak iş nereye varır? Biz kendisine telefon bile etmemeli idik. Ona tâ baştan verdiğimiz salâhiyeti ne zaman geri aldık?» gibi sözlerle işi kapatmış...

Bu iş bana müsteşarı kaybettirdi. Her birimiz kendi dünyamızda bir şehinşah olmak davasmdayız. Bizde işlerin merkezîleşmesinin asıl sebebi bunun bir az da mizacımıza uymasındandır. Benim varlıkta müdahalelere meydan vermemeğe çalışmam bir zaruretin icabı idi; aksi halde her şey bozulabilirdi...

Kadın Parmağı

Verginin tatbikinde beni en çok korkutan davalardan biri de kadındı. Genç, cevval arkadaşlarla çalışıyorduk. Safımızı buradan bozabilirlerdi. Nitekim ilk günlerde bazı denemeler olmadı değil. Fakat müfettişler bir Havarî edasiyle yukardan bakıp geçtiler. Sonraları icra ekiplerinin daha evvelden tertiplenen neşeli içki sofralariyle karşılaştığı oldu. Memurlarımızı budvarlarına davet eden güzel kadınlar, sütiyenlerinin haczedilip edilmiyeceğini gençlerimize soran nazeninler görüldü. Bizimkiler bir Buda heykeli gibi, sessiz ve ciddî durdular.

Bir kısım iş adamları istidalarını akrabalarından güzel kızlara takip ettirdiler. Yürümedi. Bunların arasında çocukların beğendikleri güzel kızlar da vardı. Şapkacı kız, Kuyruklu yıldız v.s.. gençlerin kendi aralarında ad takdıkları her şeyden bihaber sevgililerdir...

Bu kadarını müsamaha ile karşılıyorduk.

4. BÖLÜM

VARLIK VERGİSİNİN TASFİYESİ

VERGİNİN TASFİYESİ

HİZMET erbabı ve seyyarların ne şartlar içinde Varlık Vergisine tâbi tutulduğunu yukarıda izah etmiştim. Bu manzarasiyle vergi sermaye üzerinden alınan fevkalâde vergi şeklini kaybediyordu. Bu gruptaki mükelleflerden bir kısmının istisnası hakkınaldığımız salâhiyete dayanarak, Adalanla M grubu müstahdemlerini vergiden istisna edişimiz, aslında doğru bir hareketti; kurbanları azaltıyordu ve kanunla istihfaf edilen gayelere mutabıktı. Bu sebepten merkez hareketimizi teyit etti.

Hakikatte bu tefrik M G grupları arasındaki uçurumu derinleştirdi; verginin şöven yüzünü meydana çıkardı. Hizmet erbabı ve seyyarların vergiye tâbi tutulması mesuliyetinin kendisine ait olduğunu Saracoğlu defaatle söylemiş, affa ait kanunun müzakeresinde bunu tekrar etmişti. Fakat mesuliyetin şu veya bu şahsa ait olması, işin aslında bir mana ifade etmez. İş hatanın yapılıp yapılmamasındadır. Varlık Vergisinin hizmet erbabı ve seyyarlara teşmilindeki isabetsizliği Cumhurbaşkanı İnönü derhal kavramıştır. Bu zümre hakkında takibata girilmemesi hakmdaki direktifin kendilerinden geldiğine kaniim. Vergisi 5000 liraya kadar olan mükellefler hakkındaki icranın durdurulması emrinin de Çankaya mahreçli olduğunu tahmin ederim.

Vergi hakkmda ilk yazı yazan muharrir, **Ahmet Emin Yalmandır.** Mumaileyhin mahza D grubundan olmasının bu işte müessir olduğunu iddia edenler oldu. Fakat bu badireye karşı gelmek

cesaretini gösteren ilk gazeteci kendisidir. Bu cesareti gazetesinin iki defa vekiller heyeti kararıyle kapanmasına mal olmuştur. O zaman hükûmet bu yetkiyi haizdi.

Vergi hakkında ilk resmî kampanyayı açan **müstakil grup**tur. O sırada, sözüm ona, bu grup muhalefeti temsil ediyordu. Hakikatte bu cenin göbeğinden C. H. P. ye bağlı idi. Verginin tasfiyesi yaklaşıyordu. Her şeyin bir nihayeti vardır. İşte o eyyamda müstakil grup mecliste vergiyi bahis mevzuu etti ve **Ali Rıza Tarhanın** ağziyle «dejenere oldu» dedi. Hakikatte «fevt oldu» demeleri lâzımdı...

Verginin tasfiyesinde ilk adım 17.9.1943 tarihli ve 4501 sayılı kanunla atılmıştır. Bu kanunla hizmet erbabı ve seyyarların vergilerinin terkini hakkında maliyeye salâhiyet verilmiştir. Bu salâhiyete müsteniden 23,610 mükellefe ait 12,266,966 lira vergi terkin edilmiştir. Bunun 22,707 mükellef ve 11,811,561 lirası İstanbula taalluk etmektedir. Bu suretle 23 bin mükellef ve 12 milyon bakayanın yükü maliyenin omuzlarından kaldırılmıştır.

Verginin bu kısmının tasfiyesi hakkında ileri geri bir söz söylenemez. Bu kaçınılmaz bir mecburiyetti; bir hatadan dönüştü. Serdedilecek tek iddia şudur:

4501 No. lu kanunun neşri tarihinde verginin istikbali taayyün etmişti. Nitekim beş ay sonra asıl tasfiye kanunu çıkarılarak verginin tamamı silinmiştir. Bu zümre üzerindeki takibat daha ilk aylarda durdurulmuş idi. Binaenaleyh sinirlilik göstermiye, bu kanunu çıkarmaya zaten mahal yoktu...

Bu kanunun çıkarılması, fayda yerine mazarrat hâsıl etmiştir. Sebebi gayet basittir. Bu kanunun çıkarılması verginin tahsilâtını sekteye uğratır gibi olmuştur. Bir kere tasfiyeye gidildiğini görenler bunun arkasının geleceğini pek âlâ kestirmişlerdir. Bu kanunun neşrinden sonraki mezbuhane hareketlerimiz bir fayda temin etmemiştir.

Vergiyi ortadan kaldıran asıl kanun 15.3.1944 tarihli ve 4530 sayılıdır. Bu kanun 4305 sayılı kanuna göre tarh edilip te tahsil edilmemiş bulunan Varlık Vergisi bakayasının terkin edildiğini, yeni müracaatların kabul edilemiyeceğini tayin eder. Bu kanuna göre, terkin edilen verginin yekûnu 112,612,167 liradır. Bunun 9,002,696 lirası M, 103,609,471 lirası G grubuna taallûk eder. G grubunun 78,330.442, M grubunun 6,801,875 lirası, vergisi 5000 liradan yukarı olan mükelleflere, geri kalanı aşağı olanlara aittir. Terkinin vilâyetlere dağılma şekline ait cetvel ekler arasındadır.

VERGİNİN UMUMİ İCMALİ

VARLIK Vergisinin umumi icmali şu şekilde yapılabilir:

Mükellef adedi	114 368
Vergi	465 384 820 Milyon
Tahsilât	314 920 940 »

Geri kalanı maddî hata, mükerrerlik, 4501, 4530 sayılı kanunlarla terkin edilmiştir. İstanbulun vergisi 317,275,642 liradır Tahsilâtı 221,307,642 dir. Gruplar üzerinde tahsilât nisbetleri ek cetvellerde gösterilmiştir.

Keyfiyeti icmalen tetkik edersek şu neticelere varırız:

Tecil edilenler haricinde M grubunda tahsil edilmemiş vergi kalmamıştır. Nisbeti tahakkukuna nazaran yüzde 92.64 dir. Bu nisbet 5000 liradan aşağı olanlarda 95.15 dir.

103,609,471 lira olan G grubu bakayasından 28,758,384 lira ecnebi vergilerinden tecil edilenlere, 1,316,516 lira G grubundan yapılan tecillere taalluk eder. Bakayanın 25,279,029 lirası 5000 liradan aşağı, geri kalanı bu hadden yukarı miktarla teklif edilenlere aittir. Ecnebi vergileri ve G tenzilliler haricinde kalan G vergilerinin kâffesinde haciz ve sevk muamelesi tatbik edilmiştir. Bu mürettebat mezkûr müeyyideler tatbik edildiği halde tahsil edile-

memiştir. Tasfiyeden evvel müfettişler tahsil edilmiyen müretteb atı kalem kalem gözden geçirmiş, netice alındıktan sonra kanun çıkarılmıştır. Tasfiyeden sonra tahsil edilmiyen vergilerin müfredat üzerine cetveli çıkarılmış ve her kalemin tahsil edilmemesi sebebi tayin ve tasrih kılınmıştır.

BAKAYANIN TASFİYESİ

BURADA Varlık Vergisinin esas davalarından birinin münakaşasını yapmak mecburiyetindeyiz: Varlık Vergisi bakayasının tasfiyesi doğru mu idi?

Bu hal bütün mevcudunu vergiye yatıran namuslu mükellefleri vergiden kaçanların yanında mağdur bir duruma sokmamış mıdır?

Menkulünü kaçıran, menkulü tesbit edilip satılamıyan, üç beş aylık bir Yalova seyahatiyle bu badireyi savuşturan kötü niyetli mükellefler bu netice ile himaye edilmemiş midir?

Bu hal Devletin itibarını, haysiyetini sarsmaz mı?

Gelecekte vergi ödeyecek mükellefleri tereddüde sevk etmez mi?

Mükellefin vergi ahlâkını bizzat devletin sarsması doğru mudur?

Bu suallerin hepsi doğrudur, hepsi varittir. Fakat bunların hepsinin üstünde akan hayatın zarureti ve icapları vardır. Varlık Vergisi ile büyük bir hata irtikâp edilmiştir. Bunda şüphe edilemez. Bu hatada sonuna kadar israr etmenin manası yoktu. Varlık Vergisini tasfiye etmek Devlet için hayati bir zaruretti. Varlık Vergisine hâkim olan totaliter zihniyet mümessillerinin şansı dönmüş, âkibetleri taayyün etmiş gibi idi. Ortada kaldırılması icap eden bir cenaze vardı.

Tasfiyeyi bu ölçülerle mütalea etmek lâzımdır. Varlık Vergisini koyan hükûmetle bu tasfiyeyi yapan hükûmetin aynı olması Demokrasi tarihinin bir garibesidir. Gerçek Demokraside vergi ile beraber onu koyan hükûmetin tasfiyesi, sahneden çekilmesi icap ederdi. Fakat o günler meclisin hükûmeti düşürmeyi aklından geçiremeyeceği günlerdi. Bir bakıma, Varlık Vergisi bir günah çocuğudur. Devletin yüksek menfaatleri namına bu piçin ölmesi lâzım gelmiştir. Tarih sahifeleri bu mülâhaza ile kurban edilen nice talihsizlerin kaniyle kıpkırmızıdır.

Varlık Vergisi bu mulâhazalarla kurban edildi ve uzun zaman adının ağıza alınmasında tereddüt ve korkuya düşüldü. Verginin tasfiyesinden sonra İstanbul piyasasında verginin iade edileceğine dair çeşitli haberler dolaştı. Hattâ bir kısım spekülatörlerin muayyen yüzdesini vererek mükelleflerin elinden Varlık Vergisi makbuzlarını topladığı şâyi oldu. Vergilerinin tahsilini temin emrinde kendilerine çeşitli imkânlar hazırladığım mükelleflerden bazıları bana kadar müracatla verginin gerçekten geri verilip verilmiyeceğini sordu. Kendilerine o günler aynı ölçülerle köylüden alınmakta olan Toprak Mahsulleri vergisinden bahsettim. Başlarını alıp gittiler.

VERGİNİN TOPRAK MAHSULLERİ VERGİSİ İLE MUKAYESESİ

VARLIK Vergisi dolayısiyle itirazda bulunulamıyacağı kanunda tasrih edilmiş iken, bu vergi dolayısiyle 24,316 itiraz istidası verilmiştir. Bunun 16,816 sı fazlalığa aittir. Varlık Vergisini takip eden devrede konan ve onun vasıflarını taşıyan Toprak Mahsulleri vergisinin tahsilâtı şu şekildedir:

1944	47 275 054	
1945	66 855 160	
1946	78 000 000	
1947	29 000 000	(Kaldırılmış vergiler arasında)
1948	8 000 000	» »
	229 130 214	

Yukarıdaki fasılda tesbit edildiği veçhile, İstanbul Varlık Vergisi olarak iki senede 221,307,508 milyon ödemiştir. Anadolu 4 senede 229,130,214 lira Toprak Mahsulleri verğisi tediye etmiştir. Toprak Mahsulleri vergisi de, Varlık Vergisi kadar, arbitrer ve uydurmadır (onun da babası Saracoğludur). Şu halde toprak mahsulleri vergisi neden şikâyetlere, feryatlara sebep olmamış, Devlet çapında bir mesele teşkil etmemiştir?

Filhakika Toprak Mahsulleri vergisi de Varlık Vergisinin dayandığı takdir esaslarına dayanır. Bu takdirin mahsulun yeşermediği zamanlarda yapıldığı da vakidir. Hububat işlerinden anlayanlar, başak tekemmül etmeden takdire gidilemiyeceğini, bundan sonra da mansulün çeşitli tehlikelere maruz bulunduğunu bilirler. Bu bakımdan, toprak mahsulleri vergisi, zannedildiği gibi, bir Gelir Vergisi değildir; onun sermayeye hitap eden tarafları da vardır. Varlıktan sonra köy köy dolaştırılan maliye müfettişleri bu verginin tatbikatta daha elîm misaller verdiğini beyanda müttefiktir. Bu mevzuda toprak mahsulleri vergisinin bu günkü gelir ölçüleriyle asgari maişet payı haddinde olan köylü kazancına hitap ettiğini de düşünmek lâzımdır. Köylü bu vergiyi nafakasından ve tohumundan ödemiştir.

Hal böyle iken toprak mahsulleri vergisi dolayısiyle yapılan feryat ve şikâyetler, Gelir Vergisi dolayısiyle yapılanların onda biri değildir. Ve şikâyetler alarman şekilde yapılmamıştır. Bunun muhtelif sebepleri vardır:

1) Toprak mahsulleri vergisi daha geniş bir kitleye hitap eder. Mükellef adedi daha fazladır.

2) Sermayeden alınan kısmı varsa da, vergi daha ziyade mahsul üzerinde müessestir. İptidaî manada da olsa, yine irada hitap eder.

3) Bu vergiyi veren kitle zaten sefalet içinde idi. Vergiyi ödemekle yaşama seviyesinde büyük bir değişikllik olmamıştır.

4) Varlık mükellefleri hakkını istemesini bilen, sesini yükseltecek kimselerden terekküp etmektedir. Senelerin cefakeşi Anadolu ise her derdi sineye çekmesini bilen bir rinddir.

Tasfiyeden Sonra

Verginin tasfiyesini takip eden aylarda İstanbul piyasası hicret gören bir şehrin durgunluğunu muhafaza etti. G grubunun büyük simaları şarsılmıştı. Orta tabaka mecalsiz ve dermansızdı. Esnaf canlılığını kaybetmişti. İş hayatında bizim ibdaımız olan M - G tasnifi yoktur. Bidayette yapılan tahminler hilâfına bu zelzele M grubunu ihya etmedi. Bazı vaziyetlerde onun çalışmalarına, işine de tesir etti. Senelerdir, ticaret ve sanat erbabı beraber çalışmaya alışmışlardı; birbirinin alıcı ve satıcısı idiler.

Varlık Vergisi daha ziyade **Karaborsacıların** zenginleşmesine yol açtı. Satışlarda fiatla mukayyet olmadığımızı yukarıda izah etmiştim. Piyasaya bu şekilde orijini ve fiatı meçhul mal dökülürken Karaborsa alimante edildi. Diğer taraftan yüzlerce iş adamının ticarethanesi satılmış, kendileri işsiz bırakılmıştır. Bunların yaşamak için baş vuracakları çare, ayak işi yapmaktı. O devirde bu yol karaborsacılığa çıkıyordu. Sermayesinin mühim bir kısmını vergiye yatıran bir kısım tüccar, kaybını gidermek için, ister istemez Karaborsa ile çalışmaya mecburdu. Ve öyle de oldu...

Varlık Vergisi, harp ilânından doğan bu canavara büyümesi, gelişmesi için gereken sütü temin etmiştir. Ahlâkî bağlardan kendini azade addeden, yaşadığı zamanın şartlarına kolayca adapte olan bir kısım mükellef, Karaborsa yolundan yürüyerek ödedikleri verginin beş on mislini kısa bir zamanda kazanmak imkânını bulmuşlardır.

Bu açık gözlerin yanında büyük kitle yıkılmış, iktisadî durumunu düzeltememiş, yeni hayata adapte olamamıştır. Aradan bunca sene geçtiği halde, tanıdığım mükelleflerden bir kısmını hâlâ sefalet içinde görerek muazzep olmaktayım. Bu bir realitedir. Bunlardan çoğu bidayette bana ve benimle şubelerde çalışan müfettiş arkadaşlarıma düşmanca hakaret ettiler. Vapurda, tramvayda mesele çıkarmak istiyenler oldu. Bir zamanlar mağazalara girmekten çekinirdik. Fakat durum çabuk değişti. Bizim rolumüzü mükellefler kavramıştı. Tamamen takdire taallûk eden bu işlerde dürüst çalıştığımızı anlıyor ve takdir ediyorlardı. Bize kırğındılar ama yine bizi beğeniyorlardı. Yavaş yavaş kendileriyle selâmlaşmaya başladık; hattâ bazılariyle dost olduk...

5. B Ö L Ü M

VERGİ ÜZERİNDE DÜŞÜNCELER

CEVAPSIZ KALAN 6 SUAL

TERBİYECİLERE göre, İnsanı yetiştiren en büyük terbiyeci kendisidir. Onun iç ve dış âlemini gerçekten kontrol altına alacak tek kuvvet odur. Kendi kendini kontrol, fanilerin çoğunluğunun eremediği bir haslettir. Bunun için harekâtımızı tarafsız bir gözle tetkikten keçirmek icap eder. Nerelerde yanıldığımızı, nerelerde ifrata, tefrite düştüğümüzü tayin etmek gerekir. Üzerinden zaman geçen meselelerin soğuk kanlılıkla, objektif bir tetkike tâbi tutulabileceği taayyün etmiştir. Bilhassa hâtıralar bu müddeayı teyit eder. Geçmişin muhasebesini yaparken hepimizde bir Tarihçinin tarafsız edası vardır.

Aradan bu kadar sene geçti; Varlık Vergisini düşünürken ben kendime sorduğum bir sürü suali hâlâ cevapsız bırakmaktayım:

1 — Vergiyi tahakkuk ettirmek için bize neden yalnız on beş gün verdiler? İşi bu kadar aceleye getirmekte ne mana vardı? Eğer mükelleflerle uzlaşmadan korkuluyor idiyse bu çapta bir iş bu karakterde insanlara bırakılabilir miydi?

2 — Bizim en büyük müşkülümüz, mükelleflerin varlığını bilmemekti. O halde neden mükellefleri mal beyanına davet etmedik? Eksik beyan edilen malın Hazineye kalacağı tehdidi altında bu mekanizma yürütülebilirdi. Ben o suale «O takdirde M - G mükelleflerden aynı nisbette vergi almak zorunda kalırdık; bu da maksadımıza uymazdı» cevabı verilmektedir. Ben bu kanaatte

değilim. Verginin tarhında Komisyonun mutlak salâhiyeti olacaktı. Vergi yine takdiren tayin edilecekti. Bu işte yine ayrı nisbetler kullanılabilirdi. Kimse kimsenin ne beyan ettiğini bilmiyecekti ve komisyon beyanla mukayyet olmıyacaktı. Kaldı ki vergi hiçbir zaman siyasete âlet edilmemeli idi...

3 — Vergi arbitrer, uydurma idi. Şu halde neden itiraz kapıları kapatıldı? Meselâ temyizden, Şûradan, Divanı Muhasebattan seçilecek karma bir komisyonda itirazlar tetkik edilemez miydi? İtirazsız vergi dünyanın neresinde görülmüştür?

4 — Bu çapta bir verginin on beş günde, bir ayda tahsili imkânsızdı. Bunu bilmek için dehaya ihtiyaç yoktur. Bu, kendilerine de söylendi. Vergiyi taksitlere ayırmak, hattâ birkaç senede tahsil etmek icap etmez miydi?

5 — Vergiyi vermiyenler hakkında tatbik edilen çalışma mükellefiyeti nedir? Nereden çıkarılmıştır? Hangi devri bize yaşatmak istediler?

6 — Varma yoğuna el koyduğumuz mükelleflere ait eşyanın satış bedeli vergiyi karşılamadığı zamanlarda mükellefi ne hakla bir de çalışma mükellefiyetine tâbi tuttuk? Hele mükellefin samimî olduğunu, vergide hata ettiğimizi bildiğimiz zamanlar bu mükellefiyet, tam manasiyle **zulüm** değil mi?

NE KAZANDIK? NE KAYBETTİK?

BU mülâhazalardan sonra Varlık Vergisinden ne kazanıldığını, neler kaybedildiğini belirtmek icabeder. Bu vergi ile ne yapılmak istenilmişti? Hedef ne idi, ne netice istihsal edildi? Verginin aktif ve pasifinde neler vardır?

Varlık Vergisi ile hazineye 221 milyon lira sağlanmıştır. Bu kitapta tesbit edilen bütün kanunsuzluk ve nizamsızlıkların karşılığı işte budur. Buna mukabil bu vergi ile devlet çok şey kaybetmiştir. Bunlardan bazılarına işaret edelim:

Varlık Vergisi ile bidayette güdülen iktisadî gayeler tahakkuk etmemiş, ileri sürülen fiat politikası iflâsla neticelenmiştir. Konjonktürün mütemadiyen yükselmesi yüzünden ilk günlerde fiatlarda görülen düşüklük çabucak zail olmuştur. Cebrî satışlarla piyasa alimante edilememiş, fiat mekanizmasını tanzime medar olacak arz temin olunamamıştır. Alâkalı fasılda, yapılan satışların daha ziyade Karaborsayı beslediği tebarüz ettirilmiştir.

Bu dömende asıl üzerinde durulacak nokta, Varlık Vergisinin, harp dolayısiyle zaten sarsıntılara maruz olan iktisadî bünyemizi derinden gelen bir zelzele gibi sarsmasıdır. Fevkalâde hallerde Devlete düşen en büyük vazife, bu hallerin icabettirdiği sivrilikleri mütemadiyen yontmak,iktisadî nizamı, piyasayı, mümkün olduğu kadar sarsıntıdan korumaktır. Büyük müstehlik kitlelerinin korunması buna bağlıdır. Gümrüklerin kapandığı, ithalâtın güçleştiği bir devrede, fabrikaları, imalâthaneleri durdurarak,

ticarethaneleri kapatarak, ticarethane ve imalâthaneleri bu işlerden anlamıyan insanların eline geçirterek, itimat ve emniyet havasını allak bullak ederek, bu nizamı bizzat Devlet alt üst etmiştir.

Malî dömende bu vergi ile kaybettiğimiz en kıymetli döviz, **Vatandaşın devlete olan itimadının sarsılmasıdır.** İktisadî hayatta mükellefin devletten beklediği en büyük teminat, müstekar bir nizamdır. Endüstri, ticaret, bütün iktisadî hayat, emniyet havasını teneffüs ederek yaşayabilir. Varlık vergisi ile bu hava zehirlenmiştir. Günün birinde devletin şu veya bu mülâhaza ile takdire dayanan bir vergi vaz edip istediği zümreyi iflâsa sürükleyebileceği hakkında Varlık Vergisi elîm bir misal vermiştir.

Cumhuriyetten, bilhassa 1926 yılından sonra, vergi reformu yavaş, fakat emin adımlarla inkişaf etmekte idi. Varlık Vergisi bu reformun grafiğine düşen bir mürekkep lekesidir. Yarın malî tarihimizi tetkik edecekler Varlık Vergisine ait sahifeleri, muztar zamanlarda Galata sarraflarının zorlandığını, Vezirlerin öldütülerek mameleklerine el konulduğunu yazan sahifelerle karıştıracaklardır.

Haricî itibar çerçevesinden vakıanın görünüşü daha karanlıktır. Cumhuriyet Hükûmeti baştan başa bir facia olan Osmanlı Düyunu Umumiye tarihini kapamış, Osmanlı borçlarından kendisine düşen hisseyi büyük bir namuskârlıkla kabullenmiş, bunun senelik taksitlerini harice muntazaman ödemiştir. Çeşitli imtiyaz mukavelelerine zemin teşkil eden Demiryolları, Limanlar, Tünel, Elektrik ilâh... işletmelerinin mübayaalarına ait borç taksitler de, bu devrede aksamadan tediye edilmiştir. Senelerdir, Türkiye Maliyesi denk bütçelerle idare edilmiştir. Bu âmillerin, haricî itibarımızı takviye ettiğinden şüphe edilemez. Varlık Vergisi ile yavaş yavaş teessüs eden bu itibarın bir kalemde kaybedildiği muhakkaktır. Bu verginin hasren ekaliyetlere tevcih edilmiş olması, hıristiyan dünyasının malî mahafilinde aleyhimize haçlı seferlerden süzülüp gelen bir hava estirdiğini tahmin etmek güç değildir. Haricî borçlarımızda başlı başına merhale olan Paris itilâfnamesini imza eden, zekâ ve dirayetiyle birinci sınıf insan olduğuna şüphe olmıyan Saracoğlunun, aynı zamanda Varlık Vergisini hazırlıyan hükûmetin Başkam bulunduğunu düşünmek gerçekten hazindir!

MİLLİYETÇİLİĞİN BUGÜNKÜ MANASI

VARLIK Vergisinde şöven milliyetçiliğin, ırkçılığın damgası vardır. Verginin tahakkuku sırasında sarhoş edici bu morfinli rüzgârın estirildiği muhakkaktır. Verginin tahsilinde realitelerle karşılaşınca kendimizi topladık. Amma o zaman da iş işten geçmişti. 40, 50 milyonluk Devletlerin bile büyük Devletlerin önünde ayakta duramadığı, bir Avrupa Konfederasyonunun bahis mevzuu olduğu günlerde, tevaifi mülük devrini düşündüren hayallerpeşinden koşmanın manasızlığı üzerinde mürekkep harcamaya mahal yoktur.

Verginin bu karakteri Lozandan sonra yavaş yavaş kazanmaya başladığımız ekaliyetleri bizden soğutmuştur. Kabul etmek lâzımdır ki, milliyetçilik, diğer mefhumlar gibi, Avrupa muamelâtı bir matah olarak memleketimize girmiştir. Bugünkü ölçülere göre milliyet, din birliği, dil birliği demek değildir. Zira dini, dili bir olmıyan insanlardan mürekkep milletler mevcut olduğu gibi, aynı dinden olan, aynı dili söyleyen yanyana milletler de vardır. Bugünkü milliyeti, iktisadî zaruretler, kader birliği, beraber yaşamak mecburiyetleri yaratmaktadır. Mütareke devrini takibeden günlerin siyasî icapları bu zarureti ekaliyetlere hissettirmiş, anlatmıştır. Dünyanın ikiye bölündüğü, büyük Avrupa Devletlerinin yaşamak için birbirine yaslanmak zorunda kaldığı bir asırda, hâlâ kabile, hizip, ırkçılık davasını güdenlerin basiretinden, aklmdan şüphe edilmek lâzımdır. Lozanda ekaliyet diye isimlendirilen vatandaşlardan, bilhassa entellektüel kısmının, bu hakikati Varlık

Vergisinden çok evvel kavradığını verginin tatbikatında yakından gördüm. Onlar bu zarureti bizden daha iyi anlamışlardı. Esefle kaydetmek lâzımdır ki, Varlık Vergisi bu yakınlaşma, bu kaynaşma konserinde falsolu bir nota olmuştur. Kanaatimce bugün için yapılacak biricik şey, olanı biteni unutmak, bu acı günlerin hâtırasını dimağlarımızdan silmektir. Hepimizin menfaati bunu emretmektedir.

VERGİNİN EN AFFEDİLMEZ TARAFI

ALÂKALI fasılda tebarüz ettirdiğim gibi, Varlık Vergisinin en affedilmiyen tarafı, ecnebi vergileri üzerinde bize cebren yaptırılan tadillerdir. Hükûmetin ecnebileri M grubu gibi teklif etmemizi emrettiğini, mahza adres ve kayıt noksanlığından dolayı ecnebileri teşhis edemediğimizi, tahakkuk için verilen 15 günlük zamanın bu işi başarmağa yetmediğini, mücerret isimleri dolayısiyle ecnebilerin G olarak teklif edildiğini yukarıda açıklamıştım. Sefaretler, aramızdaki muahedelere göre, tebaalarına M grubu mükelleflere tatbik edilen ölçülerin üstünde vergi tarh edemiyeceğimizi iddia ederken haklı idiler. Haksızlık verginin bünyesinde idi. Hükûmet Varlık Vergisi kanununun metni üzerinde tatbikatla uğraşanların fikrini almak zahmetini ihtiyar etse idi, bu vaziyetten zamanında kendilerini haberdar edeceğimiz muhakkaktı.

Kanunu ne zaman gördüğümü, bu hususta Başbakanla yaptığım münakaşayı, itirazlarımın ne suretle karşılandığını yukarıda kaydetmiştim. Ecnebi mevzuuna, ancak verginin tarhı sırasmda ittilâ kesbettik. O zaman da artık bir şey yapacak durumda değildik. Ecnebi vergileri üzerinde yapılan demarşlar, alınan kararlar, kararların beğenilmeyip yeniden tetkike tâbi tutulması, muaddel vergilerin de ödenilmemesi, bizim icraya gidemeyişimiz, kapitülâsyonlar devrinin karanlık günlerini hatırlatan hacalet levhalariyle doludur. Ben kendi hesabıma bu mevzuda devletin vekar ve haysiyetine vurulan bu darbe dolayısiyle, başta Başbakan olmak üzere, hepimizin toptan Yüce Divana sevkedilmeyişimize hâlâ hayret ederim...

Ankara5.1.1948

EKLER

KANUN, KARANAME, TALİMATNAME VE CETVELLER

T. C.

BAŞVEKÂLET

Neşriyat ve Müdevvenat Dairesi
Müdürlüğü

VARLIK VERGİSİ HAKKINDA KANUN

Kanun No. : 4305

Kabul tarihi : 11 - 11 - 1942

Neşri tarihi : 12 - 11 - 1942

1. VERGİNİN MEVZUU

Madde 1 — Servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve fevkalâde kazançları üzerinden alınmak ve bir defaya mahsus olmak üzere «Varlık Vergisi» adiyle bir mükellefiyet tesis edilmiştir.

Madde 2 — Varlık Vergisi aşağıda yazılı zümrelere dahil olan hakikî ve hükmi şahıslardan alınır:

A) 2395 ve 2728 sayılı kanunlarla ek ve tadilleri mucibince mükellef bulunanlar;

B) Büyük çiftçiler (Büyük çiftçiden maksat, işinin idaresine ve vü-

satine halel getirmeksizin bu mükellefiyeti ifa edebilecekleri bu kanunla yazılı komisyonlarca tesbit edilenlerdir);

C) Uhdelerinde bulunan binaların ve hisseli ise hissedarlarının hisselerine düşen bir yıllık gayrisafi iradı yekûnu 2.500 liradan ve arsalarının vergide mukayyet kıymetleri 5.000 liradan yukarı bulunan ve bu miktarların tenzilinden sonra mütebaki irat ve kıymetlerle bu vergiyi verebileceği komisyonlarca kararlaştırılanlar;

D) 1939 senesindenberi 2395 veya 2728 sayılı kanunlar mucibince vergiye tâbi bir iş ve teşebbüsle uğraştığı halde bu kanunun neşri tarihinde işini terk, devir veya tasfiye etmiş bulunanlar;

E) Meslekleri tacir, komisyoncu, tellâl veya simsar olmadığı halde 1939 senesindenberi, velev bir defaya münhasır olsa bile, ticari muamelelere tavassut ederek komisyon veyahut tavassut mukibili olarak, her ne nam ile olursa olsun, para veya ayniyat almış olanlar;

Madde 3 — İkinci maddede yazılı mükellefiyet zümrelerinden iki veya daha ziyadesine dahil olanlar bu zümrelerin her birinde ayrı ayrı mükellef tutulurlar.

Umumî, mülhak ve hususî bütçelerle belediye bütçelerinden ve 3659 numaralı kanuna tâbi müesselerden tahsisat, maaş ve ücret alanlarla kadroya müsteniden yevmiye ile istihdam edilenler, yalnız bu maaş, tahsisat, ücret ve yevmiyelerinden dolayı ikinci maddenin A fıkrasındaki mükellefiyete tâbi değildirler.

Madde 4 — 1837 sayılı Bina Vergisi Kanununun 3 üncü ve 1833 sayılı Arazi Vergisi Kanunun 2 inci maddesinde sayılı bina ve arsa sahipleri, ikinci maddenin (C) fıkrasında yazılı mükellefyetten muaf tutulur.

Madde 5 — Vergi, hakiki ve hükmi şahıslar namlarına tarholunur ve eshamlı ve eshamsız şirketlerde hisseye bakılmaksızın şirketlerin menkul ve gayrimenkul varlığının tamamı üzerinden alınır.

. VERGİNİN MİKTARI

Madde 6 — Yedinci maddede yazılı komisyonlar, ikinci maddede yazılı mükelleflerin mükellefiyet derecelerini, her mükellef namına 1941 yılında ve ticaretini terk, devir veya tasfiye etmiş olanlar için terk, devir veya tasfiyeye tekaddüm eden son yılda tarhedilmiş veya tahakkuk ettirilmiş vergi miktarlarını, çiftçilerde mükellefin ziraî vaziyetini ve gayri menkul sahiplerinin de irat ve vergi kıymeti miktarlarını gözden geçirmekle beraber bunlarla mukayyet olmaksızın edinecekleri kanaate göre takdir ve tesbit ederler. Ancak 2385 sayılı kanunun 11 inci maddesi hükmü dairesinde kazanç beyannamelerine bilânça raptetmek mecburiyetinde bulunan anonim, komandit, limited ve sermayesi üzerinden kazanç dağıtan kooperatif şirketlerin vergileri, 1941 takvim yılına veya ticari yılına ve ticarethanelerini terk, devir ve tasfiye etmiş olanlarda terk, devir ve tasfiyeye takaddüm eden son seneye ait sâfi kazan-

cmın yüzde ellisinden aşağı ve anonim şirketlerde yüzde yetmişinden yukarı olamaz.

İkinci maddenin (B) fıkrasında yazılı çiftçilerin mükellefiyetleri de varlıklarının yüzde beşini geçemez.

3. VERGİNİN TARHI

Madde 7 — İkinci maddede yazılı servet ve kazanç sahiplerinin mükellefiyet derecelerini tesbit etmek üzere her vilâyet ve kaza merkezinde mahallin en büyük mülkiye memurunun reisliği altında en büyük mal memurundan ve ticaret odalariyle belediyelerce kendi âzaları arasından seçilecek ikişer âzadan müteşekkil bir ve icabina göre müteaddit komisyon kurulur. Ticaret odası bulunmıyan yerlerde, bu odanın seçeceği âzalar yerine belediyece, hariçten ticaret ve ziraattan anlıyanlar arasındaki iki âza seçilir.

En büyük mülkiye ve maliye memurları bu komisyonlarda bizzat bulunmakla mükelleftirler. Ancak birden fazla komisyon kurulan yerlerde tensip edecekleri memurları tevkil edebilirler ve kendileri de icabına göre istedikleri komisyonlarda bulunabilirler.

Komisyonların, büyük çiftçileri tesbit için yapacağı toplantılarda ticaret odası yerine ziraat odalarınca kendi âzaları arasından ve bulunmıyan yerlerde belediyelerce hariçten ve ziraatten anlıyanlar arasından seçilecek iki âza komisyona iştirak eder.

Komisyon kararları ekseriyetle verilir, reylerde müsavat halinde reisin bulunduğu taraf tercih edilir.

Madde 8 — Komisyonlar, şirketlerin mükellefiyetlerini tesbit ettikleri sırada şeriklerin de servetleri derecesini ve fevkalâde kazançlarını araştırarak bunların da mükellefiyetlerini takdir ederler.

Madde 9 — Komisyonlar, muhtelif zümrelerin mükellefiyet derecelerini tesbit işini onbeş gün içinde intaç ile mükelleftirler. Bu müddet zarfında işini bitiremiyen komisyonların memur olmıyan âzası değiştirilerek yerlerine son mebus intihabında müntehibisani olanlar arasından belediye reislerince seçilecek dörder zat alınmak suretiyle komisyonların âzası tamamlanır.

Madde 10 — Mükelleflerin tesbiti sırasında komisyonlarca unutulmuş olanların isimleri komisyonların dağıtılmasından itibaren en geç iki ay içinde varidat dairelerince tesbit olunarak 7 nci madde hükmü dairesinde yeniden teşkil edilecek komisyonlara bildirilir. Komisyonlar âzami onbeş gün içinde bu mükelleflerin vergi miktarlarını kararlaştırmağa mecburdurlar.

4. VERGİNİN TEBLİĞ VE TAHSİLİ

Madde 11 — Komisyon kararları şehir ve kasabalarda varidat dairelerinin kapılarına ve köylerde münasip mahallere listeler yapıştırıl-

mak suretiyle ilân ve tebliğ olunur. Listelerin asıldığı, gündelik gazete çıkan yerlerde gazetelerle ve gündelik gazete çıkmıyan mahallerde belediye tellâlları marifetiyle halka ayrıca haber verilir.

Komisyon kararları nihaî ve kat'i mahiyette olup bunlara karşı idarî ve adlî kaza mercilerinde dâva açılamaz. Ancak bir mükellef namına aynı mükellefiyet mevzuundan dolayı mükerrer vergi tarh edilmiş olduğu takdirde bunlardan en yüksek olanı ipka edilerek diğerleri tarhiyatı yapan komisyonların vazife gördüğü mahallerin en büyük mal memuru tarafından mükelleflerin müracaatı üzerine silinir.

Madde 12 — Mükellefler vergilerini, talik tarihinden itibaren onbeş gün içinde mal sandığına yatırmağa mecburdurlar.

Onbeş bünlük müddetin geçmesini beklemeden mahallin en büyük malmemuru, lüzum gördüğü mükelleflerin menkul ve gayrimenkul mallariyle alacak, hak ve menfaatlerinin ihtiyaten haczine karar verebilir.

Onbeş günlük müddet içinde yatırılmıyan vergilerin Tahsili Emval Kanununa tevfikan tahsiline tevessül edilmekle beraber vergi miktarına müddetin dolmasından itibaren birinci hafta için yüzde bir ve ikinci hafta için yüzde iki zammolunur.

Talik tarihinden itibaren bir ay zarfında borçlarını ödemiyen mükellefler borçlarını tamamen ödeyinceye kadar memleketin herhangi bir yerinde bedeni kabiliyetlerine göre askerî mahiyeti haiz olmıyan umumî hizmetlerde veya belediye hizmetlerinde çalıştırılırlar. Ancak üçüncü maddenin son fıkrasında yazılı olanlardan ikinci maddedeki mükellefiyete tâbi bulunanlarla kadınların ve elli beş yaşını mütecaviz erkeklerin borçları hakkında Tahsili Emval Kanunu tatbik edilmekle beraber bunlar çalışma mükellefiyetine tâbi tutulmıyabilirler. Bu fıkra hükmüne göre çalıştırılanlara verilecek ücretin yarısı borçlarına mahsup olunur.

Çalışma mecburiyetinin tatbik tarzı Hükûmetçe hazırlanacak bir talimatname ile tayin olunur.

Birinci fıkrada yazılı onbeş günlük müddet içinde vergilerini vermeyen mükellefler, aynı müddet zarfında vergileri miktarınca Hazine bono ve tahvilâtı veya banka teminat mektubu tevdi ettikleri takdirde bu mükellefler hakkında Tahsili Evmal Kanunun ve çalışma mecburiyetinin tatbiki bir ay müddetle geri bırakılabilir.

Madde 13 — Kollektif ve Komandit şirketlere ait vergilerin icabı halinde ortakların ve komanditlerin şahsi mallarından istifası hususunda da Tahsili Emval Kanunu hükümleri tatbik olunmakla beraber ortak ve komanditler çalışma mecburiyetine de tâbi tutulabilirler ve on ikinci maddenin ikinci fıkrası hükmü bunlar hakkında da tatbik olunur.

Bu madde ile on ikinci maddede yazılı karar ve muameleler kat'î olup bunlara karşı idarî ve adlî kaza mercilerinde dâva açılamaz.

5. TEMİNAT

Madde 14 — Varlık Vergisiyle mükellef tutulanların ikametgâhlarında, gerek kendilerine ve gerek karı veya kocalarına veya kendileriyle

brlikte oturan usul ve füruu ile kardeşlerine ait dükkân, mağaza, depo, ambarı fabrika ve imalâthanelerde veya bunlara benzer yerlerde bulunan bütün menkul mallarla tapuda veya vergide bunlardan herhangi biri namına kayıtlı olan gayrımenkul mallar bu kanun mucibince alınacak vergi ve zamların kanunî teminatı hükmünde olup bu malların satılmasında da Tahsili Emval Kanunu hükümleri tatbik olunur, Verginin teminatını teşkil eden bu mallardan mükellefin kendisine veya karı ve kocasına ait olanlar hariç olmak üzere diğer mallar üzerine komisyonlarca verginin takdir ve tesbiti tarihinden itibaren bir sene zarfında ayrıca haciz konmadığı takdirde bu mallar üzerindeki teminat hükmü sona erer.

Mükelleflern zilyedliği altında veya yukarda yazılı mahallerde bulunan menkul mallara müteallik satış temlik ve rehin iddiaları muteber sayılmaz ve bu nevi mallar hakkında dermeyan olunacak istihkak iddiaları dinlenemez.

Bu kanunun neşrinden mukaddem başlamış olan ve bir ilâma veya bu hüküm ve kuvvette noterlikçe tanzim edilmiş mukaddem tarihli resmî bir senede müstenit olmıyarak yapılmış bulunan takip neticesinde icra dairelerince konulmuş olan ihtiyati ve icrai hacizler bu teminat hükmüne halel vermez. Bu hacizler ancak vergi alacağının tahsilinden sonra bir bakıye kaldığı takdirde bu kısım hakkında infaz olunur.

Gayrimenkullerin satışında bunların Varlık Vergisi mükellefiyeti ile ilişiği olmadığı alâkalı varidat dairesince tasdik edilmedikçe tapu daireleri tescil yapamaz. Yapılan tescller hükümsüz sayılır.

6. MÜRURUZAMAN

Madde 15 — 9 ve 10 uncu maddelerde yazılı müddet ve şartlar içinde tarhedilemiyen vergiler, bu müddetler geçtikten sonra yeniden tarh ve tahsil edilemez.

Bu kanun mucibince tahakkuk ettirilmiş olan vergiler 1943 malî yılından itibaren beş yıl sonra tahsil olunamaz. Verginin tahsili için yapılacak her nevi takip muameleleri, müruruzamanı keser.

7. MERİYET MADDELERİ

Madde 16 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 17 — Bu kanunun hükümlerini yürütmeğe İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

11/11/1942

(Aslına Uygundur)

VARLIK VERGİSİ KANUNUNA EK KANUN

No: 4501

Madde: 1 11-11-1942 tarih ve 4305 sayılı kanunun 2 inci maddesinde yazılı mükelleflerden; vergilerini ödemedikleri tahakkuk eden hizmet erbabı ile gündelik gayrisafî kazançları üzerinden kazanç vergisine tâbi mükelleflerin tahsil edilmemiş bulunan borçlarını terkine Maliye Vekili salâhiyetlidir.

Madde: 2 — Bu kanun neşri tarihinden mer'idir.

Madde: 3 — Bu kanun hükümlerini icraya İcra Vekilleri Hey'eti memurdur.

17 Eylül 1943

BAKAYANIN TERKİNİ HAKKINDA KANUN

Türkiye Büyük Millet Meclisi Umumî Hey'etinin 15-3-1944 tarihli toplantısında kabul buyrulduğu Yüksek Cumhuriyet Riyasetinin 15-3-1944 tarih ve 4-189 numaralı tezkeresiyle bildirilen Varlık Vergisi bakayasının terkikine dair 4530 numaralı kanunun sureti aşağıdadır.

Neşri tarihinde mer'i olan bu kanun 17-3-1944 tarih ve 5657 sayılı resmî gazeteye dercedilmiştir.

1322 sayılı kanunun 12 inci maddesi mucibince icabedenlere tebliği 17-3-1944 Başvekil yerine Müsteşar imzası okunuyor.

Varlık Vergisi bakayasının terkinine dair kanun numarası 4530, kabul tarihi 15-3-1944, neşir tarihi 17-3-1944 dür:

Birinci Madde: 4305 sayılı kanuna göre tarhedilmiş olan vergilerin henüz tahsil edilmemiş bulunan bakiyeleri terkin edilmiştir.

İkinci Madde: 4305 sayılı kanuna göre yapılmış olan Varlık Vergisi tarhiyatmdan dolayı yeniden müracaat kabul olunmaz.

Üçüncü Madde: Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Dördüncü Madde: Bu kanun hükümlerini yürütmeğe İcra Vekilleri Hey'eti memurdur.

15-3-1944

KARARNAME

No: 19288

4305 sayılı Varlık Vergisi Kanununun çalışma mecburiyetine dair hükümleri ihtiva eden 12 ve 13 üncü maddelerinin tatbik suretini gösteren ilişik Talimatnamenin meriyete konulması; Maliye Vekilliğinin 3-1-1943 tarihli ve 22106-1-305 sayılı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Hey'etinin 7-1-1943 tarihli toplantısında kabul olunmuştur.

7-1-1943

Reisicumhur
İsmet İnönü

Başvekil *Ş. Saracoğlu*	Adliye Vekili *H. S. Menemencioğlu*	Millî Müdafaa Vekili *A. R. Artunkal*
Dahiliye Vekili *R. Peker*	Hariciye Vekili *N. Menemencioğlu*	Maliye Vekili *F. Ağralı*
Maarif Vekili *H. A. Yücel*	Nafıa Vekili *A. F. Cebesoy*	İktisat Vekili *Sırrı Day*
Sıhhat ve İçtimai M. V. *Dr. H. Alataş*	Gümrük ve İnhisarlar V. *R. Karadeniz*	Ziraat Vekili *Ş. R. Hatipoğlu*
Münakalât Vekili *F. Engin*	Ticaret Vekili *Dr. B. Uz*	

4305 Numaralı Varlık Vergisi Kanunun çalışma mecburiyetine dair hükümleri ihtiva eden 12 ve 13 üncü maddelerinin tatbik sureti hakkında Talimatname

MÜKELLEFLERİN TESBİTİ VE İŞ MAHALLERİNE GÖNDERİLMESİ

Madde 1 — 4305 numaralı Varlık Vergisi Kanunu mucibince vergi tarh cetvellerinin asıldığı tarihten itibaren bir ay içinde borcunu ödemeyenler hakkında çalışma mecburiyetinin tatbikine esas olmak üzere mahallin en büyük malmemurluğunca bu gibilerin adlarını, soyadlarını, iş adreslerini ve bilindiği takdirde ikamet adreslerin ve vergilerinden ödemedikleri miktarı gösteren cetveller hazırlanır. Bu mükellefler aşağıda yazılı sıraya göre sevke tâbi tutulur.

1) Varlık Vergisi borcuna mukabil hiçbir tediyede bulunmamış olanlar,

2) Vergisini kısmen ödemiş olmakla beraber haczi kabil mallarını kaçırmış olanlar,

3) Menkul malını kaçırmadığı ve borcunu ödemek hususunda iyi niyet gösterdiği anlaşılanlar.

4) Münhasıran gayrimenkulden dolayı mükellef tutulmuş bulunanlar,

Mükelleflerin bu şekilde tasnifini ihtiva edecek olan cetveller, en büyük malmemurluğu tarafından mahallin en büyük mülkiye âmirliğine üç nüsha olarak tevdi olunur.

Madde 2 — En büyük mülkiye âmirliği bu cetvellerde yazılı mükelleflerin kadınlardan maadasını sevk imkânlarını göz önünde tutarak zabıta marifetiyle kısım kısım celbettirir ve bunlar arasından:

A) Umumî, mülhak ve hususî bütçelerle belediye bütçelerinden ve 3659 sayılı kanuna tâbi müesseselerden tahsisat, maaş ve ücret alanlarla kadroya müsteniden istihdam edilenleri,

B) 18 yaşını bitirmemiş olanlarla vesayet ve hacir altında bulunanları ve elli yaşını mütecaviz olanları,

Ayırmak üzere, tensibedeceği zatın reisliği altında maliye ve emniyet dairelerince seçilecek birer zattan mürekkep bir heyet teşkil eder.

Bu heyet, A fıkrasında yazılı memur ve müstahdemlerin hüviyetlerini müsbit evrakı ve diğerlerinin fotoğraflı nüfus tezkerelerini ve vesayet ve hacir vesikalarını tetkik etmek suretiyle şahıslarını ve adreslerini tesbit ettikten sonra, Vekiller Heyetince bunlar hakkında bir karar alınıncaya kadar sevklerini tehir eder.

Kadınların sevki de, İcra Vekilleri kararına talikan bırakılır.

Madde 3 — İkinci madde mucibince yapılan tefrikten geriye kalanlar arasından iki gözü kör veya kolsuz olan veya bir ayağı bulunmıyan veya bir kolu ve bir ayağı yok denecek derecede sakat olanlarla seyahata mâni derecede hummalı ve had bir hastalıktan yatmakta bulunduğu sıhhî heyet raporiyle ve heyet bulunmıyan yerlerde Hükûmet doktorluğunca verilen raporla sabit olanlar da ayrılarak mütebakisi sevke tâbi tutulur.

Yukarıda yazıldığı şekilde hastalığı tahakkuk edenler zabıta marifetiyle Hükûmet hesabına hastahaneye yatırılır. Hastahanede yer bulunmadığı takdirde bu gibilerin evlerinde yatmalarına müsaade olunur. Bunlardan iyileşenler hemen mürettep mahallerine gönderilir.

Madde 4 — İkinci madde mucibince celbolunanları, tefrik veya sevklerine kadar zabıta nezareti altında bulundurmak üzere millî emlâkten münasip bina tahsisi veya hususî bina isticarı suretiyle bir veya birkaç (toplantı yeri) tedarik ve temin olunur. Celbedilen mükelleflerin teslim ve sevki hususları zimmet imzası mukabilinde icra edilir.

Madde 5 — Üçüncü madde mucibince sevke tâbi olanlar, nafia hizmetlerinde çalıştırılmak üzere Nafıa Vekâletince mahallerinin en büyük mülkiye âmirliklerine bildirilerek ilk tevzi merkezlerine veya iş yerlerine polis veya jandarma nezareti altında gönderlir.

Kadınların sevki için Vekiller Hey'etince karar ittihazı halinde bunlar da belediye hizmetlerinde çalıştırılmak üzere Dahiliye Vekâletince bildirilecek mahallere sevkolunur.

Madde 6 — Mükellefler arasında bulunan ve askerlik hizmetini yapmakta olan muvazzaf ihtiyat erler hakkında çalışma mecburiyetinin tatbiki, askerliklerinin hitamına bırakılır. En büyük mülkiye âmirleri bu gibilerin bulunduğu kıtalar komutanlığına keyfiyeti bildirmekle mükelleftirler.

Madde 7 — İkinci ve üçüncü maddelerde yazılı haller haricinde hiçbir mükellefin sevki tehir olunamaz. En büyük mülkiye âmirliğince sevk hususunda alınan karara karşı idarî ve adlî kaza mercilerinde dâva açılamaz.

Üçüncü maddede yazılı malûliyet ve hastalıklar haricinde hastalığı olduğu iddia edenlerin sıhhî muayeneleri iş için gönderilecekleri son tevzi merkezinde sıhhî bir hey'et tarafından yapılır.

Madde 8 — Sevkedileceklerin iaşe masrafları kendilerine aittir. Bunlar ilk tevzi merkezlerine varıncaya kadar yetecek derecede yiyeceklerini birlikte götüreceklerdir. Vesika usulü tatbik edilen mahallerde bu gibilere birkaç günlük ekmek tayınlarının birden verilmesi zabıtaca temin olunur. Ancak iaşesini temin edemiyecek derecede muhtaç olduğu anlaşılanların celplerinden itibaren sevk edilecekleri iş yerlerine muvasalatlarına kadar iaşeleri zabıtaca temin olunur.

Madde 9 — Mükelleflerin sevki ve çalıştırılmaları için ödenecek bilûmum ücret ve masraflarla, çalışmalarına mukabil kendilerine verilecek ücret, Maliye Bütçesinde açılan hususî tertibe mevzu tahsisattan

tediye olunur. Mükelleflerin çalıştırılma işlerini tanzim ve idare edecek memurların kadroları Maliye ve Nafıa Vekâletlerince müştereken tesbit edilerek İcra Vekilleri Hey'etinin tasvibine arzolunur.

Madde 10 — Mükelleflerin ilk tevzi merkezlerine sevki ve oralarda bulunan Nafıa bürolarına teslimi zabıtaya aittir. Zabıta celp ve sevk sırasında bunları nezaret altında bulunduracağı gibi firarâ mâni olmak için her türlü inzibatî tedbirleri almakla mükelleftir. Zabıta teslim ettiği her mükellef hakkında maliyenin verdiği cetvelden münderiç malûmatı da Nafıa bürolarına tevdi eder.

Madde 11 — Mükelleflerin sevki ve çalıştırılmaları için ihtiyari icabeden masraflara mukabil mahalli emniyet âmirleriyle Nafıa birlikleri şefleri tarafından intihap edilecek mutemetlere avans verilir ve kredi açtırılır.

2. MÜKELLEFLERİN ÇALIŞTIRILMASI

Madde 12 — Tevzi merkezlerinde Nafıa bürolarına teslim edilen mükellefler Nafıa Vekâletince tesbit edilecek iş yerlerinde çalıştırılırlar. Hiçbir mükellef, ikamet ettiği veya ticarî teşebbüsünün bulunduğu Vilâyet dahilinde istihdam edilemez.

Bunların çalıştırma tarzı Nafıa Vekâletince tesbit olunur. Kendilerine verilecek ücretin miktarı da Maliye ve Nafıa Vekâletlerince müştereken kararlaştırılır.

Madde 13 — Mutemetler tarafından bordro ile tahakkuk ettirilecek ücretlerin kanuni tevkifatı tenzil edildikten sonra yarısı mükelleflere verilir. Diğer yarısı da, mükellefin adını ve hüviyetini, borçlu bulunduğu malsandığını gösterir bir bordro ile avans veya krediyi açan malsandığında diğer sandıklar namına tahsilât kaydettirilmek suretiyle mahsup olunur.

Madde 14 — Mükelleflerin yiyecek, giyecek ve yatacak levazımı masrafları kendilerine aittir. İaşe ihtiyaçları Nafıa Birliklerindeki usul dairesinde tanzim olunur. Ticaret Vekâleti iş yerlerinde iaşenin temininе muktazi tedbirleri alacaktır.

Madde 15 — Mükellefler varlık vergisi borçlarını ödeyinceye kadar çalışmağa mecburdurlar. Bu vergiden olan borçlarını tamamen ödediklerine dair alâkalı Maliye Dairesinden vesika getirenler; serbest bırakılır ve keyfiyet Maliye Dairesine de bildirilir. Bu suretle mükellefiyeti nihayet bulanlara Nafıa Bürolarınca bir vesika verilir.

Madde 16 — Çalışma mecburiyetini ifa sırasında hastalananlar, tedavi ve iaşe ücreti kendilerine ait olmak üzere çalışma mıntakası dahilindeki Hükûmet ve Belediye Hastahanelerinde tedavi edilir.

Madde 17 — Bu talimatname neşri tarihinden muteberdir.

Madde 18 — Bu talimatnamenin tatbikine İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

KARARNAME

No: *131*

5338

4305 Numaralı Varlık Vergisi Kanununun çalışma mecburiyeti hakkındaki 12 ve 13 üncü maddelerinin tatbik tarzına dair olan İcra Vekilleri Hey'etinin 7-1-1943 tarihli ve 19288-20 numaralı kararnamesiyle tasdik edilmiş bulunan talimatnamenin ikinci maddesine nazaran Varlık Vergisi borçlarını miadında ödemediklerinden dolayı İcra Vekilleri Heyetince ittihaz olunacak karar üzerine çalışma mecburiyetine tâbi tutulması icabeden ve 55 yaşını mütecaviz bulunan mükellefler hakkında Varlık Vergisi Kanununun 12 inci maddesi hükmü dairesinde çalışma mecburiyetinin tatbiki, Maliye Vekilinin teklifi üzerine İcra Vekilleri Hey'etinin 20-1-1943i tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

2 Şubat 1943

MÜRACAATLAR

M. G. İTİBARİYLE

	M	G
Fazlalık	6167	10649
Maddi Hata	515	1432
Mükerrerlik	2459	3094
	9141	15175

İNTAÇ EDİLENLER

G. M. İTİBARİYLE

	M	G	Yekûn
Fazlalık	4970	8641	13621
Maddî hata	497	1226	1723
Mükerrerlik	2324	2491	5214
	7794	12358	20558

MÜRACAATLAR TAALLUKUNA GÖRE

Büyük Millet Meclisine	13.348
Diğer Makamlara	10.968
	24.316

İTİRAZ İŞLERİ

7 - 12 - 1943 vaziyeti

Müracaat		Elde bulunanlar	
Fazlalıktan şikâyet	16.816	Fazlalık	3.195
Maddî hata	1.947	Maddî hata	224
Mükerrerlik	5.558	Mükerrerlik	339
	24.316		3.758

İntaç edilenler		Elde bulunanların beyanı	
Fazlalık	13.621	Ecnebilere ait	1.568
Maddî hata	1.723	Münfesih şirket	150
Mükerrerlik	5.214	Diğer müracaat	2.040
	20.558		3.758

İNTAÇTAN KABUL EDİLENLERİN BEYANI

Fazlalık tecil	6.677.013	390
Maddî hata terkin	6.154.267	1.417
Mükerrer terkin	18.688.084	4.825
	31.469.353	6.632

İNTAÇDAN RED

Fazlalık		13.247
Maddî hata	6.673.351	306
Mükerrer İstanbul hariç	2.688.629	389
	9.361.980	13.942

TERKİN VE TECİLLER

	Adet	Meblâğ
4501 N. Kanuna göre terkin	23.507	12.213.986
Maddî hata terkin	1.417	6.154.286
Mükerrerlik terkin	4.825	18.688.054
Teciller fazlalık	390	6.677.023
Yekûn	30.139	43.733.321

TERKİNLERİN TAALLUK ETTİĞİ YERLER

	İstanbul		Diğer vilâyetler		Yekûn	
	Adet	Meblâğ	Adet	Meblâğ	Adet	Meblâğ
4501 N. Kanuna göre	22.707	11.811.560	800	402.425	23.507	12.213.986
Maddî hata	1.034	4.810.836	383	1.343.432	1.417	6.154.263
Mükerrerlik	3.759	13.573.484	1.066	5.114.570	4.825	18.688.054
Yekûn	27.500	30.195.880	2.249	6.860.427	29.749	37.056.308

İstanbul		**İzmir**	
Mükellef	61.787	Mükellef	5.187
Vergi	348.716.732	Tarhiyat	27.992.415
		Terkinlerin yekûnu	1.895.609

Mükerrerden tenzil	3.893	Mükellefin	13.495.326	
Maddî hatadan tenzil	1.301	»	6.134.203	
4501 N. tenzil	22.707	»	11.811.561	
Yekûn	27.901		31.441.090	
Geri kalan vergi	33.886	»	317.275.642	
Tahsilât			221.307.508	nisbet % 70
Tahsilsiz kalan	17.479		95.268.134	

	Vergi	Tenzilât	Bakıye	Tahsilât
Ankara	16.982.792	1.255.007	15.727.783	15.390.297 % 98
Balıkesir	2.298.330	183.300	2.115.030	2.115.030 % 100
Bursa	11.191.690	1.484.611	9.707.079	9.707.089 % 64
Konya	1.823.724	1 —	1.059.765	1.799.294 % 99

İŞ YERLERİNE SEVK

İCMAL

Adedi	Tahsil olunan	İzahat
	5.407.002	Sevkten evvel ödenen «cetvel dahil»
579	11.198.686	Toplama yerinde ödenen
57	5.276.961	İş yerinde ödenen
	4.990.373	Sevkten sonra yapılan takibatla ödenen
21	760.291	Ölenlerin bakiye borcu
657	27.631.313	

2 2.057	65.464.536	Kampa alınanlar ve vergileri
657	27.631.313	
1.400	37.833.223	

İSTANBUL

İŞ YERİNE SEVK

İzahat	Adet	Tahsil olunan
Sevkinden evvel ödenen cetvele dahil		4.250.078
Toplama yerinde borcunu ödeyen	562	10.979.000
İş yerinde borcunu ödeyen	57	4.928.953
Sevkinden sonra icra yoliyle		4.990.373
Ölenlerin vergisi	21	760.291
	640	25.908.695

		1.869	59.005.350	
		640	25.908.695	
		1.229	33.096.655	
İzmir'den	88	Mükellef	2.565.686	Vergisi
Ödenen	17	»	718.206	
Bursa'dan	100	»	3.895.500	
Ödenen			1.004.412	

VARLIK VERGİSİ BORCUNDAN DOLAYI SATILAN GAYRIMENKULLER

Cinsi	Adet	Vergi kıymeti tutarı
Ev	330	701.356
Dükkân	197	246.949
Apartman	80	999.923
Arsa	190	190.051
Depo	42	251.030
Han	7	131.528
Fırın	5	42.080
Tarla	12	19.131
Hamam	2	3.300
Köşk	1	4.992
Han odası	4	1.992
İmalâthane ve fabrika	8	80.567
Mağaza	5	23.100
Deniz motoru	2	4.844
Yekûn	885	2.700.843

TALİP ZUHUR ETMEDİĞİNDEN HAZİNECE TEFERRUĞUNA KARAR VERİLEN GAYRİMENKULLAR

Gayrimenkul adedi	İzahat
61	Hazine namına tescili yapılmıştır.
9	Veraset ilâmı olmadığından tescil ettirilememiştir. İlâm istihsali derdestir.
3	Kat'î ihale tarihi terkin kanununun neşrinden bir iki gün evveline tesadüf ettiğinden tescili derdest bulunanlar.
73	Yekûn

Varlık Vergisi borcundan dolayı satılan emval ve emlâkin gazete ilân ücretleri: 299.888,94

BAKAYANIN MÜFREDATI

A — 5 bin liradanaşağı:

Mükellef

adedi	Bakaya miktarı	Tahsilât	İzahat	
14.899	25.279.029	47,20	Mükellefler	G
2.772	2.200.821	95,15		M
	27.479.850	58,43		M

B — 5 binden yukarı

2.569	78.330.442	69,22	2.569	G
236	6.801.875	91,70	236	M
2.808	85.132.317	75,97	2.805	

İcmal

17.468	103.609.471	65,74	17.468	G
3.008	9.002.696	92,64	3.008	M
20.476	112.612.167		20.476	

G Grubun zimmetinde kalan 103 milyonun 34 milyonu Ecnebi tabiiyetinde olanlara aittir.

BAKAYANIN İCMALİ

Vilâyet	Mükellef adedi G	Tahakkuk bakiyesi	Mükellef adedi M	Tahakkuk bakiyesi	Mükellef adedi	Yekûnu Tahakkuk bakiyesi
İstanbul	16.512	94.569.494	967	2.093.709	17.479	96.663.203
Ankara	117	360.835	173	163.234	290	524.069
İzmir	507	3.597.569	63	3.014.479	570	6.612.048
Bursa	276	3.671.086	37	58.548	313	3.729.634
Hatay	12	203.418	53	253.830	65	457.248
İçel	10	365.045	31	323.888	41	688.933
Seyhan	34	842.024	107	990.965	141	1.832.989
Diğer 56 vilâyet	—	—	1.577	2.104.043	1.577	2.104.043
Yekûn	17.648	103.609.471	3.008	9.002.696	20.476	112.612.167

VARLIK VERGİSİ BORCUNU ÖDEMEDEN MİLLİ HUDUT HARİCİNE FİRAR ETTİKLERİ EMNİYET MÜDÜRLÜĞÜNDEN BİLDİRİLEN MÜKELLEFLER

Sıra No.	Adı ve Soyadı	Şubesi	No. Varlık	vergisi	liste No. Sevk
1	Mikâel Darcan	Bayazit	1305	15.000	18/42
2	Davit Golştayn	Yenicami	182	45.000	30/66
3	Hosep Çilingiryan	Eminönü	308	22.500	33/47
4	Keğork Davityan	Eyüp	49	15.000	33/57
5	Musa Yenidoğan (Moşe Yakbişli)	Yenicami	1259	10.000	39/24
6	Aleksandr Sinyasoğlu	Kulekapı	8	50.000	41/72
7	Leondras Arnavutoğlu	Kulekapı	9	50.000	41/73
8	Jorj Zarifi	Kulekapı	11	50.000	41/74
9	Yasef Mişolma	Bayazit	1014	6.000	29/29
10	Yorgi Bekâroğlu	Eminönü	1349	18.000	51/99

VARLIĞIN UMUMİ TASFİYESİ SONU

Umumî mükellef adedi	114.368
Vergi	465.384.820
Maddi hata ve mükerrer. terkin	28.211.403
4501 S. kanuna göre terkin	12.266.996
Geri kalan	424.906.421
Şubat 1944 sonu tahsilâtı	314.920.940
Umumî nisbet	74.11 %
Tahsil edilemeyen	109.985.481

HAKLARINDA TAHKİKAT YAPILAN MÜKELLEFLER

M. GRUBU

	adedi Mükellef	vergi Tarh edilen	vergi Tesbit edilen	vergi Tecil edilen
5000 liraya kadar	218	329.050	65.571.33	263.478,65
5000 den fazla	160	10.925.500	4.315.605,87	6.609.894,13
Yekûn	378	11.254.550	4.381.177,22	6,873.372,78

G GRUBU

5000 liraya kadar	19	51.000	677,71	50.322,29
500 den yukarı	18	2.204.500	939.305,81	1.265.194,19
	37	2.255.500	939.983,52	1.315.516,48
M Grubu yekûnu	378	11.254.550	4.381.177,22	6.873.372,78
	415	13.510.050	5.321.161,—	8.188.889,—
Ecnebiler	3.872	79.485.361	50.659.977,—	28.725.384,—
	4.287	92.945.411	56.081.138,—	36.914.278,—

VARLIK VERGİLERİ TADİL OLUNAN MÜKELLEFLER

Sıra No.	Mükellefin ismi	Varlık No. sı	Şubesi	Varlık Vergisi	Muaddel Varlık Vergisi
1	G. A. Arsen ve şeriki	339		150 000	100 000
2	Kostantin Eleftirepulos Y. Civanopulos Kom. Şrk.	23		300 000	100.000
3	Nuri Hancı	1434	Tophane	30 000	15 000
4	Sür'at Mensucat Fabrikası Limitet Şirketi	33	Şişli	400 000	100 000
5	Cemal Azmi	1717	Hocapaşa	14 000	3 000
6	Osman Şakar ve Şeriki K. Ş.	290	Galata	120 000	10 000
7	Ali Arslan	488	»	2 000	100
8	Nabi Halim Bavay	2322	Tarlabaşı	500	50
9	Ali Karahan	762	Hocapaşa	1 500	—
10	Zihni Sakaryalı	2291	Galata	1 900	500
11	Şahabettin Beyhan ve Jak Atios	410	Hocapaşa	12 000	6 000
12	Mehmet Mikael Mirza	168	»	15 000	10 000
13	İshak Şenol	913		4 000	2 000
14	Ali Kodan	769	»	1 500	—
15	Rumi Akbayar	1314	Yenicami	8 000	1 500
16	A. Cevdet Erdemir	2415	Galatasaray	7 500	2 500
17	Yorgi, Mehmet, Halit	452	Beşiktaş	8 000	2 000
18	İsmail Candan ve Mehmet Halil Komandit Şirketi	415		10 000	5 000
19	Diyamandi (Mehmet Kadir Keçeoğlu)	400	Galatasaray	5 000	—
20	İhsan Öztürk ve Koço Vastas	557	Tarlabaşı	2 500	500
21	Türk Emolisiyon Fabrikası Limitet Şirketi	75	Eyüp	15 000	3 311,88
22	İsa Özkaplan	393	Üsküdar	500	—

Sıra No.	Mükellefin ismi	Varlık No. sı	Şubesi	Varlık Vergisi	Muaddel Varlık Vergisi
23	Mehmet Yeşildağ	33	Kartal	500	—
25	Cemal Uzel	1730	Şişli	2 000	865
25	Abdürrauf Ersipahi	1108	Fatih	7 000	—
26	Refik Caniş	3	Kadıkoy	2 000	—
27	Senih Yaşmut	1527	Tophane	6 000	2 500
28	Neş'et Karadoğan ve Pol Dellasuda	207	Eminönü	30 000	—
29	Yusuf Nusreti ve Ali Ergüç Ali ve Yusuf Mefredi)	1239	»	12 000	3 000
30	Hilmi Şeder	1797	»	4 500	1 000
31	Kemal ve Sezer Rebül Kollektif Şirketi	103	Tarlabaşı	60 000	30 000
32	Emin Akbaş	149	Kasımpaşa	1 000	650
33	Vicdani Büke	1315	Mercan	2 000	—
34	Piran İlksöz	79	Alemdar	1 000	305
35	İbrahim Yıldız	1549	Eminönü	22 500	12 500
36	Mehmet Esat Günenç	2133	Yenicami	12 000	500
37	Hamdi İskit	25	Tophane 4	7 500	1 500
38	Fikriye Tauman	598	Galatasaray	3 500	750
39	Halil Ocan ve Mişon Karakaşlı	366	Beşiktaş	2 000	1 000
40	Fethi Karakulak	361	Fatih	10 000	5 000
41	Süleyman Tezer	1721	Şişli	500	—
42	Ekrem Üreyen ve İstefo Karavola	142	»	4 000	—
43	Emin Akbaş ve şeriki Mahmut Yazyurt	216	Kasımpaşa	2 000	70
44	Halit Sırmabıyık	117	»	12 000	7 000
45	Hasan Şen	821	Alemdar	2 000	—
46	Bayram Selvi	900	Kartal	1000	500
47	Hikmet Aydın	561	Tarlabaşı	3 800	1 000
48	Sabri Çamlıca	323	Üsküdar	4 000	—
49	Eyüp Göral	348	Bayazit	1 000	—
50	Beksultan	61	»	13 500	1 500
51	Mevlut Güç	2465	»	1 500	—
52	Fehmi Yaygınsoy	396	Eyüp	1 500	—
53	İbrahim Taştekne	79	»	15 000	2 000
54	Ahmet Aytan	2518	Mercan	2 000	—
55	Müslim Çilki Aydar	2587	M rcan	2 000	—
56	M. İlhami Üçok ve Hiristo	625	Hocapaşa	2 000	—
57	Arif Hikmet Gönen	15	»	5 000	—
58	Jodvigo Özer	522	Galatasaray	2 000	500
59	Âmir Tütüncü	1336	»	3 500	—
60	Ali Gaffar ve Rasim Yalti	359	Fatih	1 500	—
61	Mirza oğlu Vefa Özgencik	358	»	4 500	1 000
62	Mehmet Şerafettin Şimşek	915	»	6 000	1 000
63	Banuş Ayerdem	502	»	5 000	1 000
64	Özöniş Hususî Şirketi	1149	Eminönü	12 000	3 000
65	Abbas Yalınay	813	»	3 000	750
66	Rauf Türker	54	»	12 000	4 000
67	Abdülkadir Büyükçulha	1133	»	7 500	500

Sıra No.	Mükellefin ismi	Varlık No. sı	Şubesi	Varlık Vergisi	Muaddel Varlık Vergisi
68	Muhittin Cemal Tuksavul	1567	»	7 500	—
69	Mehmet Nacar	1362	»	60 000	5 000
70	Mehmet Ali Azeri	646	Eminönü	12 000	70
71	Celâlettin Moralı	125	»	10 000	7 500
72	Kâzım Demet	1381	Hocapaşa	12 000	5 000
73	Nevres Baysal	1107	Yenicami	6 000	—
74	Güzide Zorlu	194	Galatasaray	10 000	2 000
75	Lütfü Soltay	140	Kasımpaşa	5 000	4 000
76	Celâl Kâzım Zontur	275	Üsküdar	6 000	2 650
77	İbrahim Yıldız ve Aron Menda	618	Fatih	15 000	1 500
78	Celil Acet	939	Kuledibi	1 500	—
79	Ahmet Sinoplu	2002	Eminönü	1 500	—
80	Servet Yesarioğlu	2208	Galata	500	—
81	Sunullah Hamdi Tekyeli	16 bina	»	50 000	25 000
82	İrfan Özata	1580	Tophane	1 000	—
83	Ali Doruk ve E. Ayanidi	369	»	8 000	—
84	Kemal Köni	10	Eyüp	15 000	1 500
85	İsmail Nazım	7	»	75 000	30 000
86	Hüseyin Sağlar	414	Mercan	5 000	400
87	Nessuh Karınca	1702	»	1 000	500
88	Hacı Mehmet Dilşat	679	»	1 000	—
89	Artin Sultanöz ve Hasan Ali	730	Mercan	5 000	500
90	Mehmet Ali Kunt ve Nesim Benbasat	192	Tophane	40 000	8 000
91	Mehmet Ali Kunt	2148	Galata	30 000	22 000
92	Nihat Başkurt, Rifat Kamhi ve Şürekâsı Komandit Şirketi	101	Tarlabaşı	30 000	25 000
93	Şükrü ve Panayot	725	Hocapaşa	3 500	—
94	Kudret Güderen ve Jorj Amori Kol. Şirketi	384	»	10 000	2 000
95	Kudret Güderen ve Şürekâsı Kol. Şirketi	436	»	5 000	—
96	Tegenso Limitet Şirketi	67	»	45 000	10 000
97	Türmesan Limitet Şirketi	23	Eyüp	60 000	30 000
98	Toma ve Şeriki (İzzet Akosman)	1122	Eminönü	60 000	12 000
99	Zülfü Piran	3	Kadıköy	15 000	7 000
100	Doktor Ahmet Asım Onur	3 bina	Beşiktaş	13 000	8 000
101	Halil Durugönül	500	Fatih	12 000	1 000
102	Orhan kazanç han	220	Galata	135 000	20 000
103	General Nuri Killigil	489	Samatya	50 000	26 000
104	Şevki Çadırlı	143	Kasımpaşa	5 000	—
105	Behiye Pars (5 B. Çiftçi)		Bakırköy	9 995	2 505
106	Samuel Feratci ve Osman Orçun	464	Eminönü	6 000	28,13
107	İsak Bünyamin ve Şişmanof	381	»	22 550	270,70
108	Agop Minasyan ve Şeriki Komandit Şirketi	375	»	45 000	—
109	Davit Fresko ve Mahdumu Şalom	354	»	22 500	31,20

Sıra No.	Mükellefin ismi	Varlık No. sı	Şubesi	Varlık Vergisi	Muaddel Varlık Vergisi
110	Sadettin Sönmez ve Şş.	293	»	24 000	800
111	Reşat Oğuz ve Afroditi Papadopulos	213	»	45 000	22 479,34
112	Abdullah Ömer Midilli ve Sami Hisarlı Kol. Şirketi	1498	»	22 500	12 000
113	Camcılık Limitet Şirketi	368	»	78 000	44 418,40
114	Rikardo Nadum ve Cemil Kızılhan Kol. Şirketi	229	Tophane	10 000	—
115	Abdurrahman Münip Birkan	2144	Galata	22 500	13 810
116	Bektaş Ercan ve Şeriki Kiryako Engenepulos Komandit Şirketi	56	Tarlabaşı	45 000	20 000
117	Avni Başargan ve Puzant	23	»	75 000	45 500
118	Mustafa oğlu Şerif Aran	622	»	9 000	976,80
119	Abdullah Özyurt ve Bonjur Saban	1356	Bayazit	20 000	10 000
120	Osep Çilingiryan ve Şeriki	368	Eminönü	22 500	468,51
121	Çakırlı Amyant T. Ltd. Ş.	174	Kulekapı	30 000	4 000
122	Hüsnü Osman Sonat	3	Şişli	26 250	15 000
123	Talat Güneysoy	525	Galata	30 000	22 500
124	Şatran Filiz	680	Kulekapı	2 500	—
125	İbrahim Akşin	2575	Mercan	2 000	168,76
126	Yetvart Fındıkliyan ve Sadi Tamer	136	Mercan	400 000	147 709,12
127	Neşeriz Köknar	767	Fatih	500	—
128	Mehmet Kızılis	841	Eminönü	5 000	98,58
129	M. Hasan Tatari	2215	Bayazit	15 000	745
130	Mehmet Kemal Tatari	36	»	10 000	1 633,78
131	Yaşar Erik ve Todori Andonyadîs	464	Eyüp	8 000	87,08
132	Yusuf İzzettin Veresesi	290	Tarlabaşı	150 000	145 159,30
133	Behçet Hıfzı Örnekal ve Ortakları	173	Kulekapı	90 000	45 000
134	Behçet Hıfzı Örnekal ve Şeriki Leonida	100	Tophane	90 000	55 000
135	İbrahim Galip Fesci	5	Kulekapı	7 500	4 500
136	İshak Kurtuluş	292	Tarlabaşı	6 000	—
137	Haydar Doğruyolal	1771	Eminönü	12 000	4 000
138	İzzet Kaya Kanzler ve Lazar Birezimer	860	Tarlabaşı	12 000	5 325
139	Halil Lütfü Dördüncü	1437	Hocapaşa	50 000	24 914
140	İthalât ve İhracat Kontuvarı T. Litd. Şirketi	158	»	80 000	40 949
141	Emin Eman ve Ortağı Antonof	156	Kulekapı	24 000	8 000
142	Mahmure Yenen ve Miğilos Kayzer	63	Şişli	16 000	2 000
143	İdos oğlu İzak ve Sadettin	1501	Eminönü	18 000	5 000
144	Sıtkı Bütün ve Halil Bursalı	1895	Tophane	50 000	31 000
145	Mehmet Karamancı	1432	Hocapaşa	100 000	80 000

Sıra No.	Mükellefin ismi	Varlık No. sı	Şubesi	Varlık Vergisi	Muaddel Varlık Vergisi
146	Hami Başmak	1538	»	6 000	1 100
147	Hayati Barbaros	2042	Eminönü	2 500	—
148	Puzant ve Ahmet	760	Alemdar	2 000	—
149	Saim Saraç ve Şeriki Halıcılık Türk Limitet Şirketi	1466	Eminönü	22 500	5 000
150	Selim Osman Seynur	1427	Hocapaşa	300 000	153 500
151	(Tegelno Limitet ve Nazmi Demiröz ve Karnik Yusufyan) Hususî Şirketi	309	»	16 000	—
152	Celâl Işıkkaya		Tophane	2 000	Terkin
153	Piran Numan		»	2 000	»
154	Mehmet Özkaman ve Halit Uyal	452	Beşiktaş	8 000	2 000
155	İsmail Nihat Bartu		Galata	5 000	Terkin
156	Necati Alburz	395	»	500	»
157	Fuzuli Berkman	1271	»	12 000	»
158	A. Geziman	391	Beşiktaş	1 250	»
159	Hüsnü Türken	921	Fatih	1 200	»
160	Şinasi Perkin	67	Hocapaşa	500	»
161	Mehmet Ekmen	1041	Hocapaşa	500	»
162	Ticaret, San'at ve Komisyonculuk Limitet Şirketi	327	Galata	15 000	2 355,92
163	Zarif Yayla	9	Bakırköy	2 000	Terkin
164	İspiro Sıvacıoğlu ve Şeriki	6	Hocapaşa	45000	1 921,32
165	Keork Devletyan (Kemal Devletoğlu)	1067	Kadıköy	18 000	Terkin
166	Nurullah Draz	22	Mü Eminönü	22 000	»

MEKTEPLER

Mükellefin ismi	Milliyet veya Cemaati	Vergisi Lira	Tahsilât L. Kr.
Robert Kollej	Amerikan	10 000	2000
Amerikan Kız Lisesi	»	2 100	—
Amerikan lisan ve sanat dershanesi	»	3 750	15000
		15 000	3500
Senlui Ruhban Mektebi	Fransız	1 250	—
Seminer St. Esprit	»	2 000	—
Sebük N.D. Dösyon Fr. Kız Li	»	10 000	—
Fransız Mektebi	»	2 000	—
		15 250	—
İtalyan İlk Okulu	İtalyan	1 000	200
İngiliz Mektebi akaratı	İngiliz	5 500	—
İngiliz Erkek Okulu	»	900	—
		6 400	—
Musevi Lisesi	Musevi	2 500	—
Serura Hayim Mektebi	»	2 000	—
Hasköy Musevi İlk Okulu	»	2 500	—
Galata Musevi Mektebi	»	2 500	—
Musevi İlk Mektebi	»	2 500	—
		12 000	—
Zapyon Rum Kız Lisesi	Rum	2 500	—

Mükellefin ismi	Milliyet veya Cemaati	Vergisi Lira	Tahsilât L. Kr.
Rum Kız Orta Okulu	»	2 500	—
Zografyon Rum Lisesi	»	2 500	—
Ayataryada Rum Mektebi	»	1 000	—
Bünyamin Bejarona Rum Mektebi	»	1 500	—
Rum İlk Okulu	»	2 000	—
Karma Rum İlk Okulu	»	2 000	—
Rum İlk Okulu	»	2 000	—
Rum Okulu	»	3 000	—
Rum Okulu	»	3 000	—
İkinci Rum İlk Okulu	»	2 500	—
Ayatriyada İlk Okulu	»	2 500	—
Aya Kostantin İlk Okulu	»	2 500	—
Nikola Pistof İlk Okulu	»	3 000	—
Cibali Zafrapulo Rum İlk Okulu	»	3 000	—
Maraşlı Rum İlk Okulu	Rum	4 500	—
Fener Rum Mektebi Kebiri	»	9 000	—
Aya Strati Rum İlk Okulu	»	3 000	—
Lonca İlk Rum Okulu	»	3 000	—
Haçapulo Rum İlk Okulu	»	2 000	—
Rum İlk Okulu	»	2 000	—
Rum İlk Okulu	»	2 000	—
Rum İlk Okulu	»	2 000	—
Ligor Şişmanoğlu hususi mektebi	»	2 000	—
Angelis hususi mektebi	»	2 000	—
Rum İlk okulu	»	3 000	—
Haralambos Andonyadis ilk okul	»	4 500	—
Doktor Yani Drasos Rum Kız Okulu	»	4 500	—
Dimitri Menekati Rum İlk okul	»	2 500	—
Rum İlk okulu	»	3 000	—
Rum Mektebi	»	500	—
Rum Mektebi	»	1 000	—
Rum Mektebi	»	1 000	—
Rum Mektebi	»	1 000	—
Rum Mektebi	»	500	—
Nikola Ladopulos mektebi	»	3 000	—
Çengelköy Rum Okulu	»	3 000	—
Koço Morkopolos okulu	»	3 000	—
Samatya Rum Karma Hususi İlk Okulu	»	1 000	—
Rum Kız İlk Okulu	»	3 000	—
Langa Rum İlk Okulu	»	3 000	—
Galata Rum Mektebi	»	2 500	—
Rum Mektebi	»	2 000	—
		109 000	—

Mükellefin ismi	Milliyet veya Cemaati	Vergisi Lira	Tahsilât L. Kr.
Ermeni Eseyan Okulu	Ermeni	2 500	—
Ermeni Nersesyan Okulu	»	2 000	—
Meremetciyan Ermeni erkek Ok.	Ermeni	2 000	—
Karagözyan Ermeni mektebi	»	2 500	—
Artigirtaran Er. İlk Okulu	»	2 500	—
Bogos Bezezyan İlk Okulu	»	2 000	—
St. Esprit İlk Okulu	»	2 000	—
St. Esprit İlk Okulu	»	1 000	—
Akadasor Er. İlk Okulu	»	1 000	—
Ermeni Okulu	»	3 000	—
Ermeni Okulu	»	3 000	—
Ermeni Okulu	»	3 000	2 000
Yuvakimyan Kız Lisesi	»	6 000	—
Aronyan Ermeni İlk Okulu	»	3 000	—
Leon Vartonyan Ermeni İlk Okulu	»	2 000	—
Artaki Keresteciyan Hususî Okulu	»	2 000	—
Kapamacıyan Hususî Mektebi	»	1 000	—
Bogos Bezezyan İlk ve Orta Ok.	»	1 250	—
Aramyan Uncuyan Okulu	»	3 000	—
Dibar Kırtaryan Ermeni Okulu	»	500	—
Nerfesyan Sermonyan Ermeni Ok.	»	4 000	—
Nigoj Dikranyan Mektebi	»	3 000	—
Sahakyan Tutyan Er. İlk Okulu	»	2 000	—
Hayganosyan İlk Okulu	»	500	—
Ermeni Mektebi	»	1 800	—
Ermeni Bezciyan Mektebi	»	2 000	—
Ermeni Protistan Okulu	»	4 000	—
Ermeni Bogos Varvaryan Mektebi	»	3 000	—
Ermeni Surp Sürüpyan Okulu	»	3 000	—
Musavaruçyan Mangubaryan Mek.	»	2 000	—
		227 550	5700

KİLİSELER

Gansengelhofi	Alman	7 700	—
Papalık Makamı	İtalyan	1 000	—
Fransız Ekserhanesi	Fransız	500	—
Fransız Kilisesi	»	2 400	—
Sinavon Vakfı	Musevi	2 200	1 700
Turisina Havrası	»	2 000	—
Aya Dimitri Kilisesi	Rum	5 000	—
Rum Kilisesi	»	10 500	—

Mükellefin ismi	Milliyet veya Cemaati	Varidat Lira	Tahsilât L. Kr.
Aya Dimitri Kilisesi	»	10 000	—
Aya Yorgi Kilisesi	»	5 000	—
Aya Strati Kilisesi	»	2 000	—
Rum Patrikhanesi	»	1 000	—
Aya Yorgi Manastırı	»	2 800	—
Aya Nikola Kilisesi	»	2 000	—
Panaiya Rum Kilisesi	»	4 200	—
Rum Patrikhanesi	»	1 600	—
Rum Kilisesi	»	5 300	—
Rum Kilisesi	»	15 400	—
Rum Kilisesi	»	4 200	—
Aya Andirya Kilisesi	»	3 000	1 150
Ermeni Kilisesi	Ermeni	3 2000	—
Ermeni Kilisesi	Ermeni	3 500	—
Mıhıthıyan Katolik Cemaati	»	6 000	1 200
Ermeni Katolik Cemaati	»	6 000	—
Sürp Takfor Kilisesi	»	3 100	—
Sulu Manastır Kilisesi Akarati	»	3 000	—
Ermeni Kilisesi	»	6 000	5 960
		31 400	7 160
		119 200	10 010

HASTAHANELER

Amerikan Hastahanesi	Amerikan	1 250	—
Jeremiye Lazaridis Hastanesi	Rum	2 500	500
Balıklı Rum Hastanesi	»	2 500	—
Balıklı Rum Hastanesi	»	69 000	—
Yedikule Ermeni Hastanesi	Ermeni	2 500	—
Yedikule Ermeni Hastanesi	»	9 000	—
		86 750	500

İCMAL

	Vergisi Lira	Tahsilât L. K.
Mektepler	227 550	5.700
Dinî Müessesler	119 200	10 010
Hastaneler	86 750	500
YEKÛN	433 500	16.210

SİYASİ KİTAPLAR

Dünya Mücadelesi

Yazan: James Burnham — Çeviren: Mustafa Yıldırımalp

UNİTED NATİONS WORLD mecmuası bu kitap hakkında: «Bu bütün dünyada atom bombasının infilâkı kadar tesih yapmış bir kitaptır» diyor.

★ Komünistliğin mahiyeti; Komünist siyasetinin yedi devresi, Üçüncü Dünya Harbi hazırlığı: Sovyetlerin zayıf ve kuvvetli tarafları.

★ Sovyetlere karşı ne yapmak lâzımdır? Türkiye üzerindeki komünizm baskısı; Türkiyeye yardım; Sovyetlerin yaptığı oyunlar, Üçüncü Dünya Harbi başlamıştır; Sovyet rejimi bertaraf edilmedikçe sulh temin edilemiyecektir.

Fiatı 150 Kuruş

★

Hayır Paşa Hazretleri

Radyo Gazetesi konuşmalariyle bütün memlekette sevilen Nurettin Artam'ın değerli yazılarından vücude getirilmiş olan bu eserde bilhassa şu yazılar vardır: Bir devrin çocuğuna mektup, On dokuzunu dolduran genç, Çanakkale anıtı, Eski bir zafer karşısında, Gazi Osman Paşa, Amerikadaki Pilevne, Bahar ve Bülbül hikâyesi, Vatansızlar ve saire.

Fiatı 125 Kuruş

★

1950 Rus Amerikan Harbi

Yazanlar: L. ENGEL ve E. PİLLER — Çeviren: ERDOĞAN METO

Amerika'yı velveleye veren ve dünyayı saran bu kitapta Rus - Amerikan Harbi ne zaman, nerede, nasıl başlıyacak; ne şekilde devam edecek; Türkiyenin rolü ne olacak; hangi silâhlar kullanılacak v.s. gibi kafamızda dolaşan bütün meseleler canlı bir şekilde tasvir edilmektedir.

Fiatı 150 Kuruş

★

Harpten Sonraki Dünya

Galip Kemali Söylemezoğlunun Giterman'dan çevirdiği bu eser bugün birbirleriyle mücadele eden devletlerin harpten sonraki temayüllerini ve harpten doğacak dünyanın ne şekilde olacağını incelemekte ve herkesi alâkadar etmektedir.

Fiatı 125 Kuruş

NEBİOĞLU YAYINEVİ — İSTANBUL

VARLIK VERGİSİ FACİASI

FAİK ÖKTE

Eski İstanbul Defterdarı

BU kitap Varlık Vergisi faciasının bütün iç yüzünü, bu konuda en ziyade bilgi ve salâhiyet sahibi bir zatın kalemiyle ve resmî vesikalarla ifşa etmekte ve maliye tarihimizde eşi olmayan bu feci haksızlığın doğum sebepleriyle tatbik şekillerini bütün çıplaklığiyle meydana dökmektedir .Bu bakımdan kitap, hem tek parti rejiminin karakteristik bir vesika, hem de gelecek nesiller için üzerinde büyük ehemmiyetle durulacak muazzam bir ibret örneğidir.

Varlık Vergisinin konulduğu tarihte memleketin malî, iktisadî ve siyasî durumu — Varlık Vergisine götüren yollar — Devletçilik, ırkçılık ve şöven milliyetcilik — Varlık Vergisine tekaddüm eden günlere ait hâtıralar — Vergi kimin kafasından doğdu? — Verginin tatbikine hazırlanırken — Teftiş Heyeti Reisi Şevket Adalan — Mükelleflerin gruplara ayrılışı — Vali Kırdar'ın rolü — Dönmeler grupu — Tahakkuka ait bazı hatıralar — İlk hata ve ilk feryat — Cevat Açıkalın'ın şikâyeti — Avukatların rolü — Yabancıların vergisi — Verginin tahsili — Çalışma mükellefiyeti ve neticeleri — Gayri menkul satışları — Aşkale'yi boylıyanların macerası ve âkibeti —Madam Sigala muamması — Çarşı esnafının vergileri — Türkiyenin en ağır Varlık Vergisini ödeyen Barzılay ve Benjamen firmaları — Vergi memurlarını budvarlarına davet eden nazeninler... v.s. v.s. v.s..

Fiatı 350 Kuruş

NEBİOĞLU YAYINEVİ – İSTANBUL